

**РИТМИ
В
КОСМОСА
И
В
ЧОВЕШКОТО
СЪЩЕСТВО**

Лекции
за
строителите
на
Гьотеанума
от

Рудолф Щайнер

Поредица „Просветление“

Благодарение на безвъзмездния и безкористен труд
на преводача Евгени Мангуров
българският антропософски читател има възможността
да се запознае с лекционния цикъл,
изнесен от Рудолф Щайнер
пред работниците на Гьотеанума.

В ръцете си държите последния том от тази 8-томна
поредица, която *Издателско ателие Аб*
имаше честта да издаде на български език.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РИТМИ
В
КОСМОСА
И
В
ЧОВЕШКОТО
СЪЩЕСТВО

Шестнадесет лекции, изнесени за работещите
на строежа на Гьотеанума в Дорнах
от 30 май до 22 септември 1923 г.

Превод от руски
Евгени Мангуров

А^б
Издателско
Ателие
София, 2017

RUDOLF STEINER

Rhythmen im Kosmos
und im Menschenwesen

Wie kommt man zum Schauen
der geistigen Welt?

Vom Wirken des Ätherischen und Astralischen
im Menschen und in der Erde

Ursprung und Bedeutung der Kulte
Ernährungsfragen

GA-350

Rudolf Steiner Verlag, Dornach

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб.*

- © Рудолф Щайнер, автор
- © Евгени Мангуров, преводач
- © Христо Маринов, технически редактор
- © Издателско ателие А^б

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ от Мария Щайнер 11

ЗА ДЕЙСТВИЕТО НА ЕТЕРНОТО И АСТРАЛНОТО В ЧОВЕКА И НА ЗЕМЯТА

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 30 май 1923 г. 13

За завръщането на човека – гимнастика, танц и спорт

От какво възниква преселението на народите на Земята. Защо човек не помни предишните си инкарнации? Човек помни само това, което не е решил, бодърствайки през деня. В съня се преживява значително повече. Състоянието след смъртта. При обикновения танц човек следва не физическото си тяло, а своето етерно тяло; физкултурата се състои в това, че човек в по-голяма степен се приспособява към Земята, отколкото иначе се приспособява. В спорта той изцяло следва само земните, физически движения. На тези движения трябва да бъдат противоположни другите, евритмичните движения. За първата глава на книгата «Същност на социалния въпрос». Може да се мисли само с помощта на етерното тяло. За днешната маниакална страст към спорта.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 2 юни 1923 г. 31

Действие на етерното и астралното в човека и на Земята

Катаракта на окото. Живата очна леща и очилата. Ние виждаме, защото нашето астрално тяло се намира в нашето етерно тяло. Катарактата възниква, защото солите, отложени се в окото, в очната леща, не пускат етерното тяло в окото. За действащите вулкани. Земетресенията и изригването на вулкани възникват от констелациите на небесните тела. Теорията на Фалб. Изхвърлянето на рудничен газ. Растения, които абсорбират в себе си астралното; отровни растения. Лечение на катаракта със сок от беладона (*Atropa belladonna*). Човешкият черен дроб като вътрешен надзирател.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 6 юни 1923 г. 49

Кръвообращение и работа на сърцето

Духовни възприятия посредством очната леща. Неверни представи за работата на сърцето. За най-елементарните водни животни – хидра. Сърцето работи благодарение на нашето астрално тяло. Сърцето като вътрешен сетивен орган. Хора с левостранно и дясностранно сърце. Да се вижда навън може, ако в окото всичко е прозрачно, да се вижда,

какво е вътре може, ако нещо по произволен начин става непрозрачно. Правилни и неправилни движения. Всичко механично, всички машини трябва да бъдат ориентирани към човека.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 9 юни 1923 г. 69

Действие на светлината и цвета в земните вещества и мировите тела

Цветът на произволно тяло изцяло е обусловен от това, в какъв вид и качество се представя това тяло в света. Седемте цвята на дъгата. Цветовете на призматичния спектър. Газообразният пламък. Спектрален анализ. От какво се появяват цветовете? Натриев пламък. Излъчващи субстанции. Желязото в кръвта. Марс и Сатурн като противоположности.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 13 юни 1923 г. 85

За действието на Ангела-хранител

Примери за действието на духовните същества, които водят човека от един земен живот към друг и го пазят. Стефенсон и предубедеността на учените от онова време. За контактите на Шлейх с пациента, имал предчувствие за своята смърт. За сър Оливър Лодж, изгубил сина си по време на световната война и встъпил в контакт с медиум, който правил съобщения за неговия син.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 16 юни 1923 г. 105

За дълбинните причини на световната катастрофа

Как душевните сили на един човек могат извънредно силно да повлияят на душата на друг, ако той е много слаб. Пример за това, че всички ние, в нашето етерно тяло сме много по-разумни, отколкото в нашето астрално тяло и в нашия Аз. Юлиус Роберт Майер и наблюденията му, направени в качеството му на корабен лекар. Понеже човечеството до 1914 година не пожела да се учи на духовност, мировата съдба му наложи телесно наказание.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 25 юни 1923 г. 122

Въздействие на звездните констелации върху Земята и човека

Изключителните капризи на времето от последната година. За находките на мамути в Сибир. Застудяванията, изригването на вулкани и земетресенията са обусловени от необичайните констелации на небесни тела. Профузно (гърлено) кръвотечение. Влияние на луната върху човека. Какво всъщност означава откриването на Америка? Христофор Колумб и Коперник; кръглата форма на Земята и движението на Земята около Слънцето. Преживяванията на Роберт Хамерлинк със сомнамбула Филомен Гаваци в Триест. Въздействието на звездните констелации върху Земята, човека и животното.

КАК СЕ СТИГА ДО ВИЖДАНЕ НА ДУХОВНИЯ СВЯТ?

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 28 юни 1923 г. 140

Изработката на самостоятелното мислене и мисленето в обратен ред
За така наречените психично болни. При психично заболяване, болезненото състояние на тялото се проявява в това, че то не може да използва духа, който винаги е здрав. Защо хората не са в състояние да мислят. Своеобразието на латинския език. Да се мисли може само посредством етерното тяло. Ако не си в състояние самостоятелно да мислиш, не трябва да влизаш в духовния свят. «Философия на свободата» като възпитателно средство. Понятията трябва да станат подвижни. Благодарение на съвсем осъзнатото и съвсем точно мислене в обратен ред човек се освобождава от физическото тяло. Обзор на събитията от деня в обратен ред.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 30 юни 1923 г. 161

Изкуствено създаване на промеждутъци от време. Измененията, които стават със съжденията от физическия свят в духовния свят
Изкуствените промеждутъци от време, създадени за обмисляне на определени фрази, като път за влизане в духовния свят. За Ницше, който в младостта си постоянно се е мъчил с такива фрази. Желанието за постоянни развлечения означава бягство от духа. Духовният свят притежава свойства, противоположни на физическия свят. Измененията, които стават в духовния свят със съжденията от физическия свят. Духовното преобразяване.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 7 юли 1923 г. 179

Развитие на вътрешна честност
Човек в днешно време в действителност съвсем не може да мисли; съвременното образование не го предразполага към формиране на мислене. Обсъждане на пример по темата от вестник «Базелски известия» (за така наречените «полети насън»). За спиритизма като за най-материалистичното от всичко, което съществува. За страшните сънища. Обучение на мислене при говор. Говорът и правилното дишане. Развитие на вътрешна честност в мисленето.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 18 юли 1923 г. 197

Привикване към външния свят – въпроси на храненето. Действие на картофите, червеното цвекло, рьпата
Защо гущерът губи окраската си, ако го хванат. Страхът удържа нашия организъм. Душевно изцеление на рахитичните деца. Трябва да притежаваш мъжество и да преодоляваш страха, ако искаш да притежаваш високо

познание. Трябва да осъзнаваш цялата природа, ако искаш да достигнеш духовни познания. Всички твърди вещества постоянно издават звуци, които могат да се чуят при пробуждане. Съобщения от починалите. Човек звучи, когато оставя земното битие. Вредното въздействие на храненето с картофи. При растенията коренът е богат на соли, а цветът – на масла; солите възбуждат нашия главен мозък, маслата въздействат на долната част на тялото. Ако човек яде червено цвекло, той получава силен стремеж към мислене. Ако някой има недостатъчна интензивност на дейността на главата, за него, като хранителна добавка е полезна ряпата. Ние изграждаме себе си от това, което се намира извън Земята, което обкръжава Земята в светлината.

РИТМИ В КОСМОСА И В ЧОВЕШКОТО СЪЩЕСТВО

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 20 юли 1923 г. 215
Човешко и космическо дишане. Светлинното дишане на Земята. Оплождане при растенията и човека; оплождане на водата посредством мълните

За каталептичното състояние. Хипнотични и постхипнотични експерименти на Хансон. Главата мисли бавно, коремът – бързо. Привеждане на противоположни състояния в равновесие. Човек живее толкова дни, колкото вдишвания прави за денонощие. Светлинното дишане на Земята. Вцепеняване на волята в случай на преобладаване на главово дишане (Korpfatmung); неспособност за съсредоточаване на мислите в случай на преобладаване на коремно дишане. Женският организъм поема целия свят в процеса на дишането си, благодарение на оплождането. Цветът на растението се опложда благодарение на идващата от космоса светлина. Оплождане на водата от космоса посредством светлина и топлина, което става видимо в мълните. Каталептичното състояние е подобно на състоянието на корена; постоянно дрънкащият човек е подобен на цвета. 25920 години живее Земята в сегашното си състояние; сега малко сме преминали средната точка.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 25 юли 1923 г. 233
Възникване на съвестта в хода на еволюцията на човечеството. Нероденост и безсмъртие. Учението на Аристотел и учението на католическата църква

Човек със своя Аз и астрално тяло се спуска долу от духовния свят. Древноиндийската култура преди 8000 години; човек се е чувствал син Божий. В древноперсийската епоха за първи път почнали да ценят Земята. За древните египтяни най-важен бил животът след смъртта; те много се

страхували от умирането. Древните гърци за първи път започнали да обичат Земята. Древните възгледи на Аристотел станали по-късно християнски църковни догми. Преишните хора свалили долу своите нравствени импулси от духовния свят. Възникване на съвестта. Църквата като управителка на съвестта. Трагичната съдба и живот на Августин Сметана. Догмата за вечните мъки в ада. Съвестта като наследство от преземния живот.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 28 юли 1923 г. 251

Знание от белите дробове и знание от бъбреците

В нашето тяло винаги ни е необходимо определено кръвно налягане. Много ниско и много високо налягане. При много високо налягане бъбреците се повреждат. При нормално кръвно налягане астралното тяло се разширява. При ниско кръвно налягане човек постоянно се усеща замаян, вследствие от което става слаб и органите му не могат по правилен начин да се формират; от много високото налягане ние твърде бързо стареем и рано ни се нарушава функцията на бъбреците. За храненето с картофи хората, по същество, съвсем нищо не знаят. Въздухът е това, което привежда в движение главата. Преди 6000-8000 години хората са упражнявали своето дишане, за да стигнат до знанието. Преход от знание посредством белите дробове към знание посредством бъбреците. Световната война като бъбречно заболяване на човечеството. Нито едно външно средство няма да направи света по-добър; това може да се направи, само започвайки поне малко да знаем.

ПЪРВОИЗТОЧНИК И ЗНАЧЕНИЕ НА КУЛТА. ВЪПРОСИ ЗА ХРАНЕНЕТО

ПЕТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 10 септември 1923 г. 269

Мъдростта на друидите – Култът на Митра – Католическият култ – култът на Християнската общност

Кръговете на друидите и долмените или мегалитите. При друидите целият живот се е определял в съответствие със Слънцето. Писане с помощта на руни. Култът на Митра. От взаимното проникване на различните култове се е появил католическият култ. Олтар и дарохранителница. За чисто символичния масонски култ. За култа на Християнската общност.

ШЕСТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 22 септември 1923 г. 288

Значение на белтъчините, мазнините, въгледехидратите и солите за храненето. Как действа употребата на картофи за храна. Противниците на антропософията

Който не е в състояние да поддържа въздействието на солите в своя главен мозък, става слабоумен, глупав. Въглехидратите имат особена роля в това, че бидейки хора, ние притежаваме човешки облик. Мазнините служат за това, в нас да има необходимия материал. Белтъкът е необходим, за да живее човек. Действие на употребата на картофи за храна. Опасност от прекомерната употреба на картофи. Белтъкът е свързан с раждането и смъртта на физическия човек; за етерното тяло арена са главно мазнините; за астралното тяло – въглехидратите, докато за Аза такова поле на действие са солите. Цветовете и плодовете се преработват в червата, корените – в главата. Употребата за храна на картофи и зърнени храни. Хидроцефалия. Научни и теологични противници на антропософията.

Бележки	307
Рудолф Щайнер – живот и творчество	315

ВЪВЕДЕНИЕ

*към изданието на лекциите на Рудолф Щайнер
за строителите на Гьотеанума
от август 1922 г. до септември 1924 г.*

Бихме могли да наречем тези лекции диалог, доколкото съдържанието им, по настояване на Рудолф Щайнер, се определяше от самите работници. На тях им се разрешаваше сами да избират темите, той ги стимулираше да задават въпроси и да се изказват, поощряваше ги да се изявяват и да възразяват. Разглеждаше се и далечното, и близкото. Особено интересни се оказаха терапевтичните и хигиенни страни от живота, защото за тези неща на работниците се налагаше да се грижат всеки ден. Но също така се засягаха и всички явления в природата, битието на минералите, растенията и животните, при това разглеждането се извеждаше в Космоса към първоизточника на нещата и съществата. Накрая работниците молеха да им се даде въведение в духовното познание, в познавателната основа за разбирането на Мистериите на християнството.

Общата духовна работа се появи на основата на няколко курса, които доктор Роман Бос проведе при приключване на работата на строежа за интересуващите се. По-късно тези курсове се провеждаха и по-нататък от други членове на Антропософското общество. След това работниците помолиха Рудолф Щайнер да ги приеме и утоли жаждата им за знания и ако е възможно, да посвети на това един час нормално работно време, докато те са още бодри и могат да запазят възприемчивостта си. Това е ставало в сутрешните часове, след прекъсване на работата. Можели са да присъстват също и някои служители на строителната кантора и още двама-трима от тесния работен кръг около доктор Щайнер. Обсъждали са се практически неща, например развъждане на пчели за тези, които се интересуваха от отглеждане на пчели. Когато Рудолф Щайнер вече не беше между нас, експерименталната агро-гру-

па публикува за своите членове конспект на тези лекции във вид на брошури.

Мнозина проявяват голямо желание да се запознаят с тези лекции. Обаче те бяха съобразени със специфичната аудитория и в тази специфична ситуация се провеждаха под формата на импровизации по теми, продиктувани от обстоятелствата и настроенията на работниците слушатели. Поради това те не бяха предназначени за печат. Именно формата, в която те бяха изнесени, позволи да се съхрани свежестта и непосредствеността, които не бих искала да се изгубят. Беше създадена особена атмосфера между душата на питащия и душата на даващия отговор. Не би ми се искало този колорит да се изпусне, да се изгуби тази окраска в хода на педантичната редакторска преработка. Затова се постаряхме да я ограничим, доколкото е възможно. Дори и не всичко тук да съответства на стилистичните литературни канони, важното е да се запази истинският живот в цялата си непосредственост.

Мария Щайнер

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 30 май 1923 г.

Добро утро, господа! Понеже днес не сте в пълния си състав, възможно е да ви говоря така, че отсъстващите да не пропуснат твърде много. Може би имате някакви въпроси?

Авторът на въпрос (господин Бурле) би желал да получи сведения за реинкарнациите. Защото днес на Земята се намират много повече хора, отколкото по-рано!

Друг въпрос: често му е хрумвало, че хората охотно се въртят, било в танц или по друг начин. Даже кучето, когато бяга, винаги се връща на същото място. Също ако се заблудиш в гората или в мъгла, пак се връщаш на същото място.

Доктор Щайнер: това е много интересен въпрос!

Отначало е поставен въпрос за инкарнациите. Ако се ориентираме към антропософската духовна наука, стигаме до това, че всеки човек, живеещ сега, има известен брой земни животи в миналото, ще има и в бъдеще, защото всяка човешка душа винаги се връща обратно, нали така? Трябва да се откажем от представата, че положението в дадения случай по какъвто и да е начин е свързано с широко разпространеното вярване в древността: че човек едва ли не преминава през тяло на животно и така нататък. Такъв възглед ни приписват нашите противници. За това и дума не може да става. Обаче срещу постоянното връщане на човека могат да се направят две възражения. Първото от тях го повдигна сега господин Бурле.

Обикновено се смята, че населението на Земята постоянно расте, че в Европа днес имаме значително повече хора, отколкото например преди сто и петдесет години. Вие също го мислите, нали така? И ако всички намиращи се тук сега, когато населението е многочислено, се проследят в обратен ред до предишните им земни животи, би се получил голям излишък. Следователно трябва да кажем: по-рано са живели доста

по-малко хора, а днес живеят много повече. Възможно ли е тогава хората от миналото да се появяват в съвременни тела? Ето къде е въпросът. Този въпрос се задава много често. В днешно време има твърде много хора и не можем да твърдим, че всички те вече са били тук.

Тук трябва да вземем предвид редица различни неща. Първо: сборът от статистическите данни се прави, като правило, в местности, където населението действително расте изключително бързо; вследствие от това се създава представа, че и по цялата Земя населението постепенно расте, че например преди три или четири хиляди години на Земята хората са били съвсем малко, а днес са много. Прави се екстраполация. Говори се например, че в Европа за последните сто и петдесет години населението се е удвоило. Правейки екстраполация, се казва, че преди две, три хиляди години хората на Земята са били много малко.

Обаче, господа, всичко това се намира в пълно противоречие с фактите, които са ни известни от други източници. Ще ви обърна внимание само на едно нещо: виждате ли, ако се върнем към времето на раждането на Христос, да кажем, примерно преди две хиляди години, тогава в областта на Нил, в Африка, в Египет са се строили гигантски пирамиди; Нил като цяло се е регулирал (чрез мелиоративни съоръжения – бел. пр.). Ако се замислите, какви маси от хора са били необходими за осъществяването на такива грандиозни съоръжения, например сфинксовете с гигантски размери, които е трябвало да бъдат разположени в голямо количество – и са ги разполагали, – у вас ще възникне впечатлението: съвсем не е вярно, че тогавашното население на Египет е било незначително, не, в Египет тогава би трябвало да има висока плътност на населението, много по-висока, отколкото например днес в Саксония или Белгия. На мнението, че обръщайки се към миналото в земната еволюция, срещаме все по-малко и по-малко хора, решително противоречат фактите от историята.

Освен това, ако се задълбочим по-нататък в Азия, ще

намерим, че там са прокарани огромни канали. Ако тук е Европа (изобразява го на рисунка – рисунката отсъства) – вече съм ви рисувал това веднъж, – тук ще бъде Африка. Тук биха се намирали Нил и Египет, а тук, по-горе, бихме имали Азия. Това е необятен континент, простиращ се надалеч. И тук гъмжи от население, то е строило пирамиди и така нататък. Тук горе е разположен древнохалдейският регион в Азия. Знаете, в Библията се казва за Авраам, че той е дошъл от Ур Халдейски (Битие 11.31 – бел. пр.). Тази страна на халдейците е съществувала тогава. И в тази страна в древността – и досега има остатъци – се е извършвало строителство на гигантски канали, за което са били необходими огромни маси от хора. Трябва да разберете, че тези прости факти ни доказват наличието на огромни маси от хора в Африка и Азия, няколко хиляди и хиляда години преди Рождество Христово.

По-нататък трябва да помислите за следното: когато европейците дошли в Америка, те почнали да се заселват там. Но Америка не е била незаселена. Древното индианско население, за което вече ви разказвах,¹ население с медно-червен цвят на кожата, изцяло измряло. Ако погледнем разселените и лишени от права останки от това население, можем да стигнем до извода, че тук е имало огромно население, което не е привикнало с европейците.

И така, съвсем не е вярно, че по-рано на Земята хората са били много по-малко. Представете си, че даже за съвременното население няма точни данни, а има само данни за определени райони. Нима съвременната статистика знае как стои работата с населението в Китай в днешно време и преди хиляди години! Всичко, което пътешествениците разказват за това, сочи, че населението в миналото съвсем не е било по-малко, както обикновено се смята, а е било време, когато Земята е била заселена изключително плътно. Във всеки случай след това настъпило време, когато в някои области населението намаляло, но това не е имало особено значение. И така, като цяло, даже на основата на това, което може да бъде извест-

но благодарение на външната наука, може да бъде отстранено възражението, състоящо се в това, че ако се сметнат хората, отново въплътили се от древните епохи, в днешно време те са прекалено много. Но тук се налага да разгледаме нещо друго. Виждате ли, разглеждайки съвременните хора, стигаме до това, че един, да кажем, прекарва, живеейки в духовния свят между смъртта и сегашното раждане, хиляда години, друг, може би, петстотин години, а трети, възможно е, хиляда и петстотин години. Така хората, живеещи днес, не всички са живели (в миналото) в едно и също време, а по различно време. Ако понякога населението на Земята е намалявало, душите са изчаквали горе, докато населението отново се увеличи.

Това напълно се съгласува с фактите, когато става дума за инкарнации и реинкарнации, за повторно въплъщение. Често съм казвал – защото такова възражение през дългите години на моята лекционна дейност постоянно се правеше, – това е само един пример за пресмятане: да допуснем, че в 800 година след Р. Х. някъде е имало един човек; след това в 1000 година след Р. Х. е имало друг човек (изобразява го на рисунка – рисунката отсъства). Сега сме 1923 година. Сега би могло да се окаже полезно, човекът от тук да се срещне с човека от там, защото той е извървял по-кратък път. Сега тук, в (1923), ние имаме двама, докато тук (800 и 1000 след Р. Х.) в различно време е имало по един. И така, няма необходимост всички да се появяват в едно и също време и отново да идват по едно време. Така че за това време, когато Земята е била населена по-малко, напълно би могло да е така, че на Земята да са се спускали по-малко души.

Ако човек не фантазира, а мисли по правилен начин, трябва да му е съвсем ясно, че работата не стои така просто, когато вместо двама човека след това се появяват четирима, след това – шест и така нататък; не, колкото по-далеч назад отиваме, изследвайки населението на Земята, толкова повече стигаме до това, че този процес протича ритмично. Има времена, когато на Земята се намират много хора, и времена, ко-

гато хората на Земята отново стават по-малко. Връщайки се назад, никога няма да стигнем до «една-единствена двойка», както е дадено в Библията. Това не следва да се разглежда по такъв начин. За «една двойка», както това е в Библията, и дума не може да става. Ако трябва да допуснем, че някога са съществували двама човека, те и винаги би трябвало да са само двама, а в междинното (между инкарнациите – бел. пр.) време и нито един, но това не е така. Тук истинската наука влиза в противоречие с това, в което вярва днес науката, основана на фантастиката.

Но има и нещо друго. Виждате ли, необходимо е да има ясна яснота относно това, че трябва да мине известно време, докато човек отново слезе на Земята. Бихте могли да попитате: кога той слиза отново, кога отново идва долу? На този, който действително пълно изследва тези неща, се разкрива следното: ако един човек, бидейки на Земята, е имал много работа и се е занимавал с духовния свят, той по-леко вращва в духовния свят след смъртта. Понеже е имал много работа с духовния свят, след това му трябва относително дълго време между смъртта и новото раждане. Може би сте учудени, че казвам дълго. Той може да пребивава в духовния свят дълго, защото още тук е научил много за духовния свят. Хората, които тук са имали много работа с духовния свят, там могат да се развиват по-добре, остават по-дълго и по-късно се връщат назад. Напротив, този, който е бил зает само с материалния свят, се връща относително скоро. Ето така се изменя тази ситуация.

Така стои работата с едното възражение. Но освен него, има и съвсем различно възражение. Вече съм ви обръщал внимание върху него. То е следното: защо човек не си спомня за своите по-ранни инкарнации?² Виждате ли, господо, ако някой каже, че човек умее да смята, тук не се налага да се съмняваме – човек може да смята. Но друг казва: ще ти докажа, че човек не може да смята. – Как ще направиш това? – той довежда малко дете, което не умее да смята. Нали детето е също човек – казва той.

Така стои работата и с предишните земни животи. Човек постепенно може да се научи и той ще се учи да си спомня себе си в предишни земни животи в хода на своето по-нататъшно развитие на Земята. Духовната наука говори за това, че човек в днешно време, в съвременността, още не е стигнал толкова далеко, че да може да помни какво е преживявал в предшестващия живот. Но то напълно се съгласува с това, за което ние можем да говорим от позицията на духовната наука. Виждате ли, господа, от сутрин до вечер вие се намирате в състояние на бодърстване. Помислете как бързо се забравят сънищата, ако те нямат особено значение, за което вече ви казах! И така, човек си спомня това, което е преживял в състояние на бодърстване. Но за нещо друго тук, на Земята, той вече не си спомня. Имам предвид това, което той преживява по време на сън. По време на сън ние преживяваме несравнимо повече, отколкото преживяваме в състояние на бодърстване, обаче човек със своето съвременно съзнание още не може да обхване тези преживявания в съня. Ако някога бъде достигната такава способност, а тя може да бъде достигната от човек, тогава той ще узнае, че в съня се преживява значително повече. Обаче, общо казано, човек засега не знае за това. Когато човек умира, това, което той е преживявал в будно състояние, преминава в течение на два, три дни. С човека става така, сякаш всички мисли, преживени от него в будно състояние, след изминаването на два, три дни просто си отиват, отделят се. И след това той се потапя във всички тези неща, които е преживявал насън. Това заема – както вече съм ви казвал – една трета от целия земен живот.³ Следователно това, което човек преживява съвсем вътрешно тук, на Земята, той още не го знае. Той ще знае това, ако все-повече и повече се задълбочава в духовната наука.

Ето защо не трябва да се учудваме, че в съвременния земен живот остават неосъзнати, неузнати тези неща, които донасяме тук от предишния земен живот. Неотдавна ви казах каква е разликата, ако автоматично, без участието на съзнанието аз свалям копчетата на ризата си⁴ – тогава на сутринта,

възможно е, да ми се наложи да се лутам и да ги търся – или ако точно си спомням: ти сложи тези копчета на това място, тогава няма да се наложи да се мотам и веднага ще отида при тях. Работата тук е в това, мисли ли човек за нещото.

В древността хората са знаели, че живеят повторно на Земята, но в продължение на хиляди години те съвсем не са мислели за това като за нещо духовно. Затова в сегашния земен живот те не могат да си спомнят за него. Но ще настъпи време, когато те ще помнят това, както и за четиригодишното дете ще настъпи време, когато то ще може да смята.

Имаше и друг въпрос: човек има стремеж да се движи в кръг, да се върти. Това е отбелязано съвсем вярно. Тук ще трябва да ви обърна внимание на следното. Както често сме отбелязвали, като деца преди всичко се учим да стоим и да ходим,⁵ в детството си се учим първо да се движим във вертикално положение и така нататък. Сега да си представим, че лежите в кревата и спите, и отново се събуждате, помнейки съня си; в съня може да се случи не само да се въртите – това, разбира се, е в началото, – но по-нататък вие можете да летите. Сънищата, в които човек лети, отначало, разбира се, душевно, не са толкова редки. Това, че човек лети насън, като правило става, защото той се събужда. Той е свикнал, намирайки се в будно състояние, да усеща под или почва под краката си или да усеща седалката на стола, свикнал е да има нещо под себе си, когато седи вертикално, накратко – да усеща, че под него винаги има нещо, когато е буден. Ако човек лежи, много рядко става така, че със своите стъпала той се опира в леглото, те обикновено са свободни. Той се пробужда в положение, което за него е непривично. На него му се струва, той предполага, че се намира във въздуха и лети. Той преди всичко вярва в това явление.

Сега обаче трябва да вземем следното. Когато в нашия живот, бидейки деца, се учим отначало да ходим и стоим, тоест се учим на изправен стоеж, този изправен стоеж не е заложен в нас по рождение; ние именно се учим на него в начало-

то. Задаваме си въпроса: откъде възниква това самоизправяне, този изправен строеж? Какво правим, когато ходим изправени? Трябва както следва да помислим, какво правите вие при това. Представете си, че тук се намира повърхността на Земята (рис. 1). Ако тук пуснете камък, той ще полети към Земята. Защо? Казваме: защото Земята го привлича. Става ли това така, все едно Земята го дърпа за въженце, или по някакъв друг начин – в това трябва първо както следва да се ориентираме. По тази тема също можем някога да поговорим. Но е несъмнено, че тук действа сила, привличаща камъка надолу, иначе той не би паднал. Където и да се намира камъкът, той пада вертикално долу на Земята.

И ние трябва да се научим да се разполагаме по тази линия. Трябва да се научим да се разполагаме по тази вертикална линия, ако сме земни хора. Ние се приспособяваме към тази вертикална линия. Цялото ни физическо тяло не би имало никакъв смисъл, ако не се приспособявахме към това вертикално положение. Погледнете животното, което ходи не във вертикално положение, а на четири лапи; неговите нокти са устроени съвсем различно от нашите пръсти! И така, за да има смисъл нашето физическо тяло, ние трябва да се приспособим към вертикалното положение; това е съвсем необходимо.

Обаче това, което е необходимо за физическото тяло, необходимо ли е за етерното ни тяло? Казвал съм ви, че имаме не само физическо тяло, което виждаме с очите, гледайки човека, но имаме също и фино етерно тяло.⁶ Това етерно тяло няма необходимост да се приспособява по посочения начин.

На него са му присъщи други привички. Що за привички са това? Знаете, господа, че Земята е кръгла, че денят и нощта се редуват. Защо става смяната на деня и нощта? Ако Слънцето е разположено тук (изобразява го на рисунка) и ако слънчевите лъчи падат на Земята, тогава на тази страна е ден, нали така? Денят би си оставал тук винаги, ако Земята не се въртеше. Ако след това тази половина, намираща се тук, където е червеното, се премести тук, тогава на тази половина ще бъде нощ, а на другата половина – тя се е преместила тук – ще бъде ден.

Следователно денят и нощта възникват поради това, че Земята се върти. Сега си представете: етерното тяло на човека, това фино тяло, човек също го има; в детска възраст то привиква не към вертикалното положение, а постоянно иска да се обръща, да се върти заедно със Земята. Етерното тяло винаги иска да се движи около Земята; ето такава иска да бъде то, ето такива движения иска постоянно да извършва. Ако етерното тяло не искаше да извършва такива движения, тогава вие, движейки се по курса на Земята, постоянно щяхте да искате да се въртите, тъй като винаги бихте изпитвали болка от действащото върху вас налягане. Във вас трябва винаги да има нещо, имитиращо движението на Земята, защото в противен случай всичко постоянно би ви причинявало болка.

От тук можете също да видите колко повърхностно мисли съвременната наука. На нея много добре ѝ е известно, че Земята се върти. На Земята са присъщи не само тези движения, които дава физическото тяло, приспособявайки се към вертикалното положение. Но се получава, че в човека отсъства това тяло, което би имитирало тези движения, би ги извършвало съвместно. Ето къде е работата.

Сега си представете, че изпадате в безсъзнание. Ако изпаднете в безсъзнание, от вашето физическо и етерно тяло нещо излиза навън, а именно Азът и астралното тяло, тоест, по същество, духовно-душевното начало. При това усещате, че етерното тяло се стреми да се върти. Тук преди всичко вие правите духовно-душевно въртене, кръжене, по същия начин,

както когато насън усещате отсъствието на почва под краката си. И така, ако изпаднете в безсъзнание, вие духовно извършвате въртене. Ако на човек му се мае главата, това означава, че иска да се върти само това, което е душевно. Но си представете сега, че отивате някъде, без да мислите за нищо. Ако отивате някъде, без да мислите за това, вие придвижвате физическото си тяло машинално. Вие съвсем не мислите за ходенето; ако в гората има мъгла, вие и не можете да направлявате ходенето, да мислите за него; не знаете къде е входът, къде изходът, накъде трябва да се върви. При ходене вие направлявате себе си в смисъла на вашето физическо тяло, отправяте се към определена точка. Понякога даже не знаете за нея, но самият път управлява вашето вървене към определената точка. Но ако има мъгла, нищо не виждате; тук вие не можете да ориентирате вашето физическо тяло. И тук встъпва в действие етерното ви тяло; то иска да извършва движения, присъщи само на него, а това е движението в кръг. Тук то следва това кръгово движение и води след себе си физическото тяло! Ако само спите или изпитвате световъртеж, движенията ги изпълнява астралното тяло. Но при ходене етерното тяло въвлеча физическото тяло във физически движения и вие ги извършвате заедно с етерното тяло. От тук виждате, че етерното тяло не е зависимо от условията на Земята. Етерното тяло в човека не имитира, не извършва в унисон това, което е на Земята.

Представете си само: човекът като такъв в периода между раждането и смъртта е земно същество. Той трябва да работи тук. Но, както знаете, работата не продължава постоянно. Физическото тяло се уморява, изнаосва се и така нататък. Човек макар и да иска да привежда своето физическо тяло в движение, не му се иска то да извършва тези движения, към които то, физическото тяло, се е приспособило на Земята; човек иска да направлява физическото тяло в съответствие с етерното тяло. Но нали етерното тяло се стреми да извършва кръгови движения, да се върти, и ето, човек танцува. Обикновеният танц се състои именно в това, че човек желае да следва не физическо-

то тяло, а своето етерно тяло. Жаждата за танцуване се появява от това, че човек може да забрави за своето физическо тяло и да се почувства същество, принадлежащо на целия свят, на Вселената. Във всеки случай, човек в съответствие със своето вътрешно чувство би искал в колкото се може по-голяма степен да принадлежи на Вселената и да следва своето етерно тяло. Всъщност на човек не му се иска да се движи главно така, както към това предразполага Земята, а му се иска да следва своето етерно тяло. На него може много да му харесва повечко да се движи в кръг, тоест така, както иска да се движи етерното му тяло. Затова човека трябва да се приучава също и към такива движения, които са присъщи на Земята. На тези привични, обичайни движения ние се обучаваме в процеса на възпитание: занимаваме се с физкултура. Защо се занимаваме с физкултура, с гимнастика? Физкултурата се състои в това, че човек още повече се приспособява към Земята, отколкото може да направи това по друг начин. Той се занимава с физкултура, за да се отдалечи от своето етерно тяло, да не следва повече своето етерно тяло. Обаче, за да не се окаже твърде отчужден от Вселената, от външния свят, той трябва да прави също и такива движения, които не го свързват със Земята.

Виждате ли, в днешно време живеем в епохата на материализма. Повечето хора, живеещи на Запад, жадуват материализма. Страните от Изтока, имащи древна култура, жителите на Азия, нямат особено силен стремеж да принадлежат към Земята. Те разглеждат Земята като истинска долина на скръб и страдания, при това в доста по-голяма степен от християните. Тези, които живеят на Изток, в Азия, биха искали колкото се може по-скоро да се освободят от този прах, незабелязано да се измъкнат от тук.

Но западните хора приемат Земята охотно. Макар и да не говорят за това, те биха искали завинаги да останат на Земята. Затова им се иска следното. Сега трябва да ви съобщя нещо: етерното тяло иска да се движи по небесните закони, в съответствие с небето. Планетите се движат по кръга, дока-

то физическото тяло се стреми да излезе вън от кръга. Ако то прекалено много работи, излиза навън от този кръг; но да вземем сега висшето съсловие на Запад, те не трябва да работят и какво става с тях? С тях става това, че те се чувстват неуютно, защото етерното тяло постоянно ги мъчи. Ако такъв натъпкал се с бифтеци човек шета по света, на него му омръзва, него постоянно го мъчи етерното тяло, което иска да извършва кръгови движения. И на този лапач на бифтеци също му се иска да извършва кръгови движения, следвайки етерното тяло. А това, дявол да го вземе, е така неприятно! Етерното тяло би искало постоянно да танцува, да прави плавни, прекрасни кръгови движения, но лапачът на бифтеци не е в състояние да го следва. Затова той иска да приучи своето физическо тяло да бъде достатъчно силно, за да не позволи на етерното тяло постоянно да го увлича по кръга. Той се занимава със спорт; не само с гимнастика и физкултура, а именно със спорт. Като резултат от заниманието със спорт човек съвсем се освобождава от влиянието на своето етерно тяло и напълно следва само физическите, земни движения. Вследствие от това човек става все по-родствен със Земята и се откъсва от духовния свят.

Съвсем не би следвало да се вярва, че от духовния свят се откъсваш само в случай, че не размишляваш за него; не, това може да стане и по такава причина: ако човек прекалено много се занимава със спорт, ако следователно физическото тяло изцяло и напълно се отстранява от влиянията на етерното тяло. Това е нещо ужасно за човека, това е нещо, което би трябвало – бих казал – да предизвиква особена тревога. Колкото повече се занимават със спорт, толкова повече хората забравят за духовното; тогава след своята смърт те тозчас, след много кратко време се връщат обратно от духовния свят. Следователно, ако всичко това, което го има на Запад, поне малко не се приобщи към духа, Земята въобще малко по малко ще се окаже населена само с тези хора, които не искат да се връщат назад в духовния свят. Но в този случай Земята малко по малко ще се населва само с такива хора, които постепенно ще

доведат тази Земя към гибел. Нещо в това отношение вече е започнало. Но даже това малко е повече от достатъчно за съвременните хора. Защото ако хората малко по малко започнат да се отказват от ориентацията към своето етерно тяло, ориентирани се само към физическото тяло, това може да предизвика на Земята страшно състояние. И тук пак е необходима намесата на духовната наука, като на движенията, напълно и изцяло ориентирани да забият човека в неговото физическо тяло, да го направят изцяло земен човек, се противопоставят съвсем други движения.

Сега настройката на хората е такава, че те смятат за най-важно да станат земни хора. Сега, след като ви изнесох толкова много лекции, ще разберете каква сърдечна болка причинява това положение на нещата на този, който не се е превърнал във филистер.

Виждате ли, през изминалото лято бях в Англия. Именно в момента, когато тръгнахме натам, цяла Англия беше силно възбудена и се очакваха вестникарските новини, които трябва да се появят вечерта, за особено важно събитие. Всички напрегнато очакваха вечерните вестници. Какво очакваха? Как е завършил футболният мач!

Току-що се върнахме от Норвегия. Когато сядяхме във влака, там имаше множество хора, които ни приветстваха. На перона имаше много хора. И когато влакът потегли, те завикаха: ура! ура! – На следващата гара те също викаха: Ура! Да живее! Това, разбира се, съвсем не беше в наша чест, и се наложи да попитаме, какво става. Веднага научих, че приветстват футболнисти, които са дошли тук от Средна Европа и се връщаха обратно.

От какво се интересуват днес хората? Много повече, отколкото от въпросите и събитията, носещи благосъстояние или мъка за милиони хора, съвременните хора се интересуват от неща, постепенно отстраняващи физическото тяло от етерното, така че човек се превръща само в земен звяр, в животно.

По тази причина е необходимо да се противопоставят на

движенията – които иначе се извършват по целия свят и се разпространяват все повече – други движения: това са евритмичните движения. Те са ориентирани към етерното тяло. Ако гледате евритмия, виждате всички тези движения, които изпълнява етерното тяло. Ако гледате спортно състезание, виждате само движенията, които изпълнява физическото тяло.

Господа, това е извънредно важно, защото сега се развива страстен стремеж към спорта. Изобщо не искам тук да говоря против спорта. Разбира се, спортът, ако с него се занимават хора, които, освен това и работят, е доста полезен, доколкото при работа човек привиква към неестествени движения; ако след това, спортувайки, той добавя към тях естествени движения, които повече съответстват на физическия човек, спортът става полезна почивка. Но тази днешна потребност от спорт – когато в това участват много хора, ненуждаещи се от почивка, – какво представлява такава потребност? Днес има такива спортисти – не всички, разбира се, но отделни вече има, – които, ако обстоятелствата са подходящи, сутрин ходят в църквата и се молят там, като казват: вярвам в Бога на небето и т.н. А след това отиват на спортната площадка. Тук те не произнасят думи, но това, което правят, ако можеше да бъде изразено с думи, би звучало така: аз не вярвам в Бога на небето. Той ми е дал етерното (жизненото) тяло, но аз не искам нищо да знам за него. Вярвам в месото и костите и това е единственото, което е свято за мен. Виждате ли, това, разбира се, е необходимо, безсъзнателно следствие от всичко, което бурно се развива днес. Човек става материалист не само защото, както се казва, той нищо не желае да знае за духовното, но и поради подобни неща, вследствие от които човек като цяло се откъсва от духовното.

Така че по отношение на зададения от вас въпрос, преди всичко можем да кажем: ако човек върви из гората в мъгла, ако се заблуди, става така, че той следва своето етерно тяло. Това не е толкова лошо, защото той отново се връща на същото това място. Ако кръжи – това не е толкова лошо; той много-

кратно се лута ту тук, ту там; един път се лута насам-натам, ориентирайки се по етерното тяло, друг път – ориентирайки се по физическото тяло. Това съществува, защото човек има тези две тела и той трябва да формира и двете тела. При това те са вътрешно свързани. Обаче в днешно време на Запад се появи обща тенденция съвсем да се отстранява етерното тяло и да се култивира само физическото тяло. Това става причина за страшния материализъм, който всъщност е най-вредният материализъм. Защото материализмът в сферата на мисленето, мисловният материализъм, съвсем не е най-вредният. Най-вреден е този материализъм, който смъква човека като цяло до нивото на звяра, до нивото на животното. Това е, над което следва да се замислите.

Лесно могат да се намерят хора, които да кажат: що за филистер, той възразява против спорта! А спортът е нещо извънредно полезно. Но аз съвсем не възразявам против спорта. Споменатите хора се занимават само със спорт, те с нищо друго не се занимават, те са свободни. Но те ще губят себе си като хора, ще губят в себе си човешкото начало, ако се прекланят само пред това, което се отнася до спорта. Необходимо е да си изясним, че казаното от мен в първата глава на книгата «Същност на социалния въпрос»⁷ би следвало да се оцени в цялата му пълнота. Когато писах тази книга, аз, разбира се, мислех как да го напиша така, че хората да се замислят над това. Те не се замислиха ни най-малко! Те не се замислиха над това и книгата така и си остана непонятна. Казах, че несъмнено ние имаме голямо демократично пролетарско движение, но ако се вгледаме в него, ще се окаже, че болшинството пролетарии днес вървят по път, който по-рано им е посочила буржоазията; всички те подражават на науката и вярват в това, което им казват университетите. Понякога пролетарските партии първи одобряваха закони – спомням си отделянето на църквата от държавата, – социалистите, в по-голямата си част, бяха първите, който казаха: тук е необходимо да се назначи комисия от специалисти и така нататък. По отношение на спорта: спортът

е буржоазно откритие, на което подражава кой как свари! Макар и това, разбира се, не винаги да се получава, но начинът на мислене беше ориентиран към простото подражание; спортът се разглежда като някакво единствено целебно средство. Всъщност пролетарското движение само тогава ще успее да представлява нещо, ако то придобие свой собствен импулс, ако престане да подражава на това, което са направили предишните класи. Именно заради това написах тази първа глава. Навсякъде може да се види, че пролетарското движение, за съжаление, повсеместно се поддава на авторитарно влияние, на влиянието на вярата в авторитета. Заради това и писах тази първа глава и мислех, че над това ще почнат да размишляват.

Обаче естествено е, че хора, увличащи се по спорта, общо взето, размишляват неохотно; защото ако човек прекалено се увлича по спорта, той вече за нищо не размишлява. Може да се мисли само посредством етерното тяло. Колкото и да се стараете, няма да успеете да мислите посредством физическото тяло. Ето защо, отговаряйки на въпроса: може ли да ядем месо или трябва да ядем само растения, за да мислим по-добре? – можем да кажем само едно: посредством хранителен режим не може да се култивира мислене; това трябва да правите посредством етерното тяло. Тук трябва да влизате в етерното тяло.

И така, както виждате, етерното тяло разкрива своето присъствие в човека посредством тези кръгови движения, които на човек му се иска да прави, открива се в стремежа за танцуване или в ходенето в кръг, когато човек се заблуди.

Между другото, господа, ако ви се е случвало да живеете във Виена, знаете: жителите на Виена са безгрижни хора. Те са действително такива; те са задушежни, приветливи, но и безгрижни. Във Виена има парк Пратер. Това е голям парк за развлечения, даже огромен парк за развлечения. Пратерът – това е нещо такова, където, знаете ли, отиват, собствено, в неделите, ако човек не е безделник, който може да ходи там всеки ден. В Пратера има вурстчета, атракции и така нататък,

има всичко, каквото е възможно. Но алеите в Пратера са прокарани доста своеобразно: там вие винаги се връщате на същото място, защото алеите са положени именно така. Вървите по дълга улица, преминавате някъде през гора, а след известно време се оказвате там, където сте били! Минете ли покрай сергията с наденичките, след това отново се оказвате тук. Така са прокарани алеите. Виждате ли, там, разбира се, не са си казвали: хайде да завъртим виенчани, та да се повеселят – уредниците на парка са чувствали, усещали са и затова са положили алеите така, че хората съвсем да не се нуждаят от мъгла, за да се върнат на същото място; уредниците са прокарвали кръгообразни пътища, които са по нрава на етерното тяло, на които човек се чувства съвсем отделен от физическото тяло. Човек може да се почувства отделен и от това той изпитва истинско удоволствие. Изгубвайки ориентация, човек върви в кръг. Но ако пътят е такъв, че той самият върви в кръг, човек изпитва удоволствие. Хората, проектирали Пратера, са искали да предизвикат удоволствие във виенчани: тяхното етерно тяло да изпита истинско удоволствие, връщайки се отново и отново до сергията с наденичките. Това е много рафинирано устройство. Всичко това и сега се намира там. Можете да видите как вървят алеите. Ако там човек се заблуди, ако се потопи в своите мисли, той отново ще стигне до същото място, макар и по кръга. Такова кръжене доставя на хората истинско удоволствие, особено ако те го правят през цялата неделна вечер, започвайки от обета.

Е, това удоволствие има относително невинен характер в сравнение с някои други удоволствия. Знаете, че ориентир може да се изгуби и по друг начин; веднъж вече ви разказвах такава история: връщайки се в къщи късно вечерта и желайки да провери дали е пиан, човек хвърля цилиндъра си на леглото и гледа: ако цилиндърът е един, значи не е пиан, ако цилиндърът се раздвоява, значи е пиан. Това става заради въртенето. Виждате ли, тук нещо се върти: това е астралното тяло. Ако този, който лежи в леглото е пиан, астралното му тяло се вър-

ти. Но ако някой, действайки по по-духовен начин, направлява своето етерно тяло, използвайки ходене по кръгов маршрут, тогава се върти етерното тяло.

Пиячката отива в астралното тяло; въртенето отива в по-голямата си част в етерното тяло. Тук трябва да се разбира в какво се състои разликата. Нека гледам някой, който е пиян: той не кръжи, както този, който върви по кръгов маршрут, но при него – при пияния – всичко се върти така, както ако само неговото астрално тяло би се уподобило на земното кълбо. Астралното тяло се върти, както се върти Земята. Тук работата е в астралното тяло, което се върти.

Ако хората танцуват или обикалят по виенския Пратер, върти се тяхното етерно тяло. То увлича след себе си и физическото тяло; това е най-невинното (развлечение). Можем да кажем: при този, който танцува, се върти етерното тяло; при този, който се е напил, се върти астралното тяло. Следователно можем и в живота да различаваме, в зависимост от това, какво е правил човек, дали тук е задействано етерното тяло или астралното тяло.

Виждате ли, съвременната наука още не прониква в подобни неща. Ето защо тя не е в състояние да отговори на великите въпроси на цивилизацията; тези хора не знаят как да подкарат нещата, та човек окончателно да не изгуби човешкия си облик, да не се превърне в нещо нечовешко. Човечеството ще озверява, ще приема животински характер все повече, ако днешната страст към спорта се запази такава, каквата е сега.

Необходимо е да се донесе на човечеството нещо духовно. Убеден съм в това, че хора, които, от една страна, се запознават със Земята благодарение на своя труд, от друга страна, страстно ще се стремят към проникване в духовното; постепенно те ще се научат да разбират, че за духовното също трябва да се грижат, че това е просто необходимо.

Това е, преди всичко, което ми се искаше да ви кажа. За тези неща ми се иска да говорим и по-нататък, за да станат те ясни за всички.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 2 април 1923 г.

Добро утро, господа! Днес ми се иска да добавя нещо към това, което говорих миналия път. Предполагам, че по-добре ще знаете какво представлява човекът във връзките му с мизоданието, ако разглеждате такива неща. И така, днес бих искал да допълня това, за което говорихме последния път, с разказ за това, как реално се проявяват описаните от мен неща в конкретна, постигнала човека ситуация, например в случай на катаракта* или в случай на амавроза на окото. Окото в този случай става непригодно. Отначало в човек се появява впечатление, че пред окото му нещо трепка. След това яснотата на зрението постепенно се снижава, човек не може да вижда това, което е виждал по-рано.

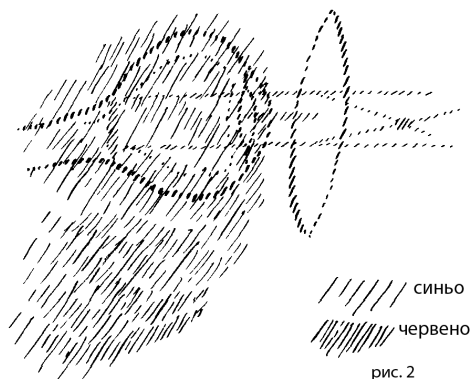
В какво се проявява катарактата на окото? Тя се появява така, че стават непрозрачни тези елементи на окото, които трябва да бъдат прозрачни, както е прозрачно стъклото. Ако вместо прозрачно стъкло на прозореца има някаква непрозрачна хартия или картон, вие няма да можете да гледате през него. Така стои работата и в случай на катаракта. Тогава непрозрачно става това, което трябва да бъде прозрачно. Нека да внесем в това пълна яснота. Вече ми се е налагало да ви рисувам око. То израства от главния мозък (виж рисунка 2), от черепа: така изглежда то отстрани. Отпред окото малко излиза навън, докато вътре, в самото око преминават кръвоносни съдове, преминава зрителният нерв.**

Но освен това в окото има своего рода мускулен пръстен.

* Катаракта – помътняване на лещата, очно заболяване имащо много различни форми. Амавроза – слепота, която се появява без явно увреждане на окото – бел. пр.

** Подробно описание на анатомията и функциите на окото са дадени в том 348 «Здраве и болест» – бел. пр.

Този мускулен пръстен включва в себе си това, което се нарича леща. И така, вътре в окото мускулният пръстен удържа съвсем неголямо прозрачно лещообразно тяло. Представете си малка леща, съвсем прозрачна; нещо подобно се намира вътре в окото. Трябва да се гледа по оста на тази леща, през нея.

Видът на лещата отпред е такъв (виж рис. 2). Тук трябва да има възможност да се вижда през нея. Оттук следва, че за да се вижда, трябва да имаме прозрачни очи. Окото трябва да бъде прозрачно. Обмисляйки както трябва това, се стига до извода: вижда не самото око, защото то трябва да играе пасивна роля, да бъде прозрачно, за да може да се вижда. Ако например пуснете щорите на прозорците, така че вече да не можете да виждате през тях, вие няма да видите това, което е навън. Именно вие сте този, който гледа през стъклото. Самите стъкла не могат да виждат, виждате самият вие. Точно така и окото не е субект на зрението, този, който вижда; не, в човека има някакво начало, има нещо гледащо през това прозрачно око.

Какво става, ако на човек му се появи катаракта? Ако човек има катаракта, лещата на окото става непрозрачна. Тази леща е много малка и ако се изкара от окото и се разгледа, тя ще се окаже прозрачна. Обаче при болния от катаракта тя е бяла, млечно бяла, непрозрачна. И така, трябва да изобрази прекрасната леща на здравето око ето така, а помътнялата леща трябва да изобрази ето така. Следователно, в този случай

лещата става мътна, млечно бяла и непрозрачна.

Виждате ли, при подобни неща винаги става ясно, че човешкото тяло в своите отделни части е еластично. Еластичността се проявява в много отношения. Ако при катаракта направите разрез в определена посока, тогава вследствие на еластичността, дадена от мускулите, поддържаната от тях леща ще изскочи навън от направения от вас разрез. И така, представете си, че имате катаракта. Вие правите разрез по определен начин. Тази операция е относително проста, защото самото тяло ви идва на помощ. Лещата изскача навън. Вземате я в ръце и поставяте в съд за анатомични препарати тази станала непрозрачна леща. Разбира се, човек няма да може веднага да вижда, защото лещата е изкарана, а тя е необходима за зрението. Веднага ще ви покажа, защо лещата е необходима за зрението.

Така че ако човек го оперират по такъв начин, извличайки лещата му, той отново възприема светлината, докато преди съвсем нищо не е виждал. Той даже може да вижда това, което се намира навън, обаче изтърпявайки операцията по отстраняване на лещата, вижда само много отдалечените, далеч отстоящи предмети. Но силата на зрението се оказва явно недостатъчна. Следователно ние получаваме недоброкачествено око. Силата на зрение е недостатъчна, за да можем ние, с отделена леща, да виждаме тук. Окоето се оказва непригодно.

Сега на хора, подложили се на подобна операция, им подбират очила. Виждате ли, това са своеобразни изкуствени лещи. Сега благодарение на тази изкуствена леща зрителните лъчи на болния, които по-рано след отстраняването на лещата са били насочени така, че той е можел да вижда само надалеч, се сходяат, и той отново може да вижда наблизо. За това способства стъклото, което той слага пред окоето. Следователно намиращата се вътре в окоето леща може да бъде заменена с прозрачно стъкло. Разбира се, то не е съвършено, защото не е живо. Лещата в окоето живее, нея можем да я движим и в това се състои преимуществото ѝ. Въпреки това, при необходимост

човек може да вижда, ако станалата мътна леща просто я отделят и я заменят със стъклени очила, очила, използвани при катаракта. И тогава човек отново вижда.

По такъв начин ние получаваме възможност точно да установим как всъщност, стои работата със зрението: окото е само апарат, инструмент на зрението, при това част от окото може даже да бъде заменена с външно устройство – очила, използвани при катаракта. Живите «очила», тоест лещите, притежават преимущество пред тези прилагани при катаракта очила, пред този ерзац; можем да го установим по това, че лещата, която сама по себе си е такава (изобразява го на рисунка 2), трябва да стане малко по-плоска, да стане малко по-тънка, ако се иска да се виждат по-отдалечени предмети. Ако ловецът се е прицелил и иска да отстреля нещо далеч от себе си, той трябва да направи своята леща по-тънка, по-плоска. Това изпълнява мускулът, който е разположен тук (обозначен на рис. 2); той прави лещата по-тънка и плоска. Ако се иска да се види нещо съвсем наблизно – например да се прочете ситен шрифт, – тогава лещата трябва да се направи по-изпъкнала, по-дебела. Това прави все този мускул. Но, разбира се, с очилата, използвани при катаракта, това е невъзможно, иначе би се наложило през цялото време да се надяват различни очила. Понякога се прави именно така. Днес има хора, които трябва да имат два вида очила, за близо и далеч. Но понеже лещата в окото има нещо живо, нея може вътрешно да я направляваме и да виждаме както наблизно, така и надалеч.

Сега можете да разберете и това, защо при отстраняване на лещата мога да виждам само отдалечени предмети; ако лещата е отстранена, това е все едно тя да бъде съвсем плоска. В този случай отново виждам неща, отстоящи много далеч. Но в този случай не достигат зрителните сили.

Зад лещата се намира слизеобразно тяло, така нареченото стъкловидно тяло. То също може да изгуби прозрачност. Ако то стане непрозрачно, не трябва да се прави операция, защото е невъзможно да се замени стъкловидното тяло по ника-

къв начин.

Ако надникнем в окоото отвън, ще видим там нещо черно. Това е лещата, която е разположена зад тази черна зеница. Зеницата е черна поради това, че през нея ние гледаме към очното дъно. При това ние гледаме през лещата и през всичко това [стъкловидното тяло].

Сега обаче би трябвало да попитаме: какво всъщност става, ако лещата е станала непрозрачна? – Представете си стъкло. Ако стъклото е прозрачно, светлината преминава през него. Ако заедно с това имате нещо непрозрачно, това значи, че светлината не преминава, светлината се задържа. При окоото работа стои така, че през лещата светлината трябва и да влиза, и да излиза. Виждате ли, светлината принадлежи на етера. Той не е материален, не се отнася към веществото, към тежестите, намиращи се навън; светлината принадлежи на етера.

Казвал съм ви, че освен физическо тяло, човек притежава също и етерно тяло. Какво означава прозрачност на лещата? Това, че лещата е прозрачна, означава, че преминаващото през човека етерно тяло – обозначавам го с червено – може свободно да преминава през тази леща. Ако лещата притежава съвършена прозрачност, етерното преминава през тази леща. Това значи, че в мястото, където е разположена лещата, човек има частичка от етерното тяло. Ако лещата е станала непрозрачна, това се получава поради консолидацията на веществото в тази леща. Ако в лещата се отложат соли или нещо подобно, тя става непрозрачна. Това прилича на разтварянето на сол в чаша вода. Докато солта се разтваря, вие имате почти прозрачен солен разтвор. Ако солта започне да се отлага, падне като утайка (изобразява го на рисунка), тогава тук долу разтворът става непрозрачен. Това значи, че веществото не позволява на светлината да преминава през него. Ако се отложат частички от соли, лещата става непрозрачна. С възрастта се отлагат такива соливи частици. Тогава тези прозрачни части на човека стават непрозрачни.

И така, при катаракта прозрачната леща може да стане

непрозрачна. Какви са последствията от това? Последствията са такива, че в непрозрачната леща етерното тяло на човека повече не може да влиза. Сега тук е просто малка дупчица. Етерното тяло в човека се разпространява навсякъде и ако човек е здрав, това етерно тяло запълва всичко. Ако лещата е подложена на заболяване и става непрозрачна, тогава етерното тяло не може да проникне в това място, където се намира лещата. Сега в това място, където се намира лещата, етерното тяло отсъства. И така, трябва да кажем следното: в какво се състои катарактата? Катарактата се състои в това, че в човека на това място, където в окото е разположена непрозрачната леща, няма етерно тяло.

Обаче само посредством едното етерно тяло още не може да се вижда. Ако би могло да се вижда с етерното тяло, тогава бихме виждали и през нощта; защото през нощта в завивките в (спящия) човек присъства етерното тяло и само астралното тяло се намира навън. Следователно с етерното тяло не може да се вижда. Човек вижда с душата. Но етерното тяло също е необходимо за зрението. Астралното тяло, също намиращо се тук – това е третото (тяло) от тези, които има човек, – астралното тяло и то изпълва всичко. Ако астралното тяло попадне в място, където няма етерно тяло, иска да вижда, но нищо не се получава вследствие на отсъствието на етерното тяло от това място. Така че можем да кажем: от какво възниква нашата способност да виждаме, нашето зрение? От това, че нашето астрално тяло се намира вътре в нашето етерно тяло. Ако на някое място етерното тяло не е допуснато, изместено е навън поради това, че лещата на окото е станала непрозрачна, ние не можем да виждаме. Тук астралното тяло не може да вижда. Това разбрахте ли го?

Утвърдителни възглasi: Да!

И така, нашето астрално тяло е способно да вижда благодарение на това, че именно в това място, където се намира лещата – където това е най-необходимо, – може да влиза

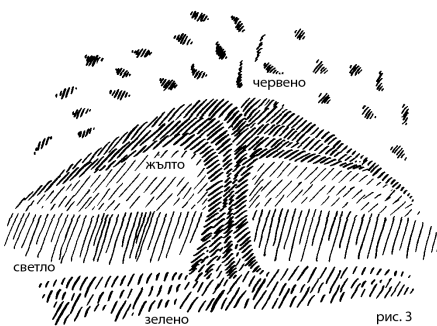
етерното тяло. Правилно разбирайки какво представлява катарактата, действително може да се види как човек има етерно тяло и астрално тяло.

Ако човек има катаракта в начален стадий, можем да кажем така: тази катаракта се развива, защото отлагашите се в лещата на окото соли не допускат етерното тяло в окото. Трябва да се направи така, че лещата да стане прозрачна. Ако процесът е стигнал далеч, ако лещата напълно се е проникнала със соли и е станала непрозрачна, то не остава нищо друго освен отстраняването ѝ по оперативен начин и замяната ѝ с използваните при катаракта очила. Но докато катарактата е още в началото, може да се направи нещо друго. Разказвайки ви за това, искам да ви покажа как човек е свързан със своето обкръжение.

Да допуснем, че тук се намира Земята (изобразява го на рисунка 3). От тази Земя израстват растения. Виждате ли, разбира се, растението има физическо тяло. Ние можем да го пипнем, можем да го разгледаме. Но това растение има също и етерно тяло, тъй като то живее, а всичко живо има етерно тяло. Ако растението нямаше етерно тяло, то би било камък. То има етерно тяло, то живее. Но растението не може да усеща, не може да чувства. То няма астрално тяло. Но навсякъде в обкръжението на Земята присъства това, което е астрална субстанция. Астралното се намира навсякъде. Ние имаме в себе си астрално тяло, но и навсякъде в обкръжението на Земята има астрално. Искам да ви кажа как може да се стигне до това, че астралното е навсякъде. За това ще ни се наложи да привлечем на помощ, така да се каже, отдалечени факти, които на пръв поглед нямат никакво отношение по въпроса.

Всички, разбира се, знаете, че изригващите огън планини – вулканите, – от време на време се пробуждат; става, както се казва, изригване, съпровождащо се с изхвърляне на разтопени маси. Искане ми се да дам кратко описание на такъв вулкан, на такава огнедишаща планина. Тук долу основата се състои от обикновени скали. Даже ако разгледаме например

намиращия се в Италия Везувий, то и там основата, grundът отдолу представлява апенински скални породи, както ги наричат. И така, долу ние имаме обикновена скална порода, която в дадената местност е залегнала навсякъде наоколо. Но след това върху нея се наслояват други слоеве. Това изглежда така (виж рис. 3). На мястото, където изригва Везувий, в земята има пропаст. Когато става изригване на Везувий, от тази пропаст се изхвърлят отначало частици пепел с вода; след това като бомби се изхвърлят скални породи. Всичко това се разпръсква по повърхността. Понякога съдържанието е течено, понякога подобно на бомби. След това всичко се стича надолу и разпространявайки се, тече по-нататък. Навсякъде попадат камъни, изхвърлени като бомби. Те текат надолу. Между другото вали дъжд, смесен с кал. Всичко това натрупва ето такава планина, създава ето такава планина. От гълбините на Земята изригва гореща вода, смесена с пепел. Стичайки се надолу, се образува много лепкава кал. След това, малко по-късно, със свистене се изхвърлят нагоре късове, подобни на бомби, които се разпръскват наоколо. Така става изригването на вулкан.

Иска ми се, господа, да ви разкажа как обикновено се отнася науката към такива явления като изригването на вулкан. Науката казва: тук всичко се изхвърля изпод Земята. Изригващите вулкани се намират, като правило, близо до вода. Разбира се, това също е истина. По средата на сушата изригващите вулкани са малко, те, като правило, се намират близо до брега, до водата. Понеже в земята и без това има пукнатини, водите

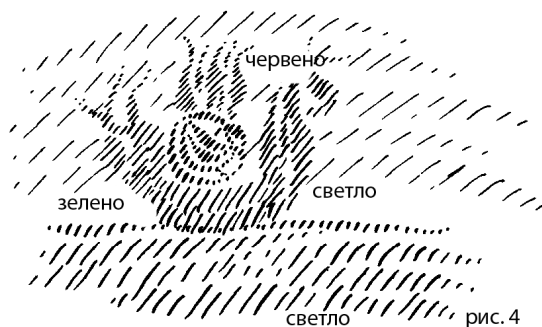
могат да проникват вътре, а тези води след това закипяват благодарение на горещината вътре в земята. Тези кипящи води след това изхвърлят навън стоящите долу вещества. Така казва един от учените, който е написал за това книга и иска по такъв начин да обясни възникването на изригващите вулкани.

По-нататък той казва: да, но ние имаме основание да предполагаме, че тези пукнатини не се простират толкова далеч, за да може водата да постъпва тук. Ние не можем да смятаме, че водата – даже ако вулканът е разположен край вода, – през тези пукнатини може да проникне в Земята. Следователно това, което е казал първият учен, е съвсем неправилно. Трябва да се търсят други пътища за обяснение на явлението.

Първият възразява: вътре в Земята всичко е не тъй както навън, вътре в Земята металите се намират в течно състояние. Също както желязото в пещта за топене при обработка е течно, така и вътре в Земята металите са течни. Там вътре се намират течни, разтопени метали. И ако сега този течен метал, тази магма попадне в такова място, което лесно се поддава на налягане – тук е трудно да пробие, иначе би изригнала и отгук, – и така, ако тя попадне на такова място, което лесно се поддава на напор, там тя пробива и се устремява навън. – Така казва този другият. Той казва, че изригването става от неравномерната плътност на Земята; магмата се устремява в едно или друго направление.

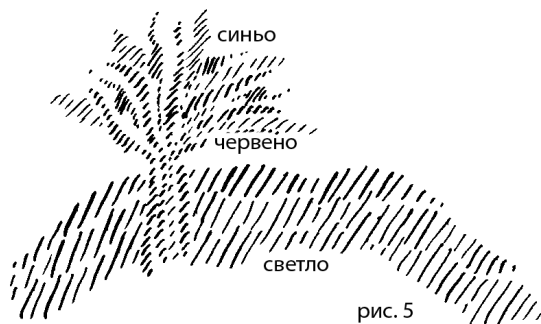
И тук излиза трети или четвърти и казва следното: да, но магмата не може да развие такава мощна сила, не може с такава мощ да изхвърля тези бомби! Така че и това обяснение отпада. – Излиза още някой друг, който пак казва нещо различно. А след това всичко се записва в обичайните, предназначени за широка публика книги. Там пише: и така, днес още са неизвестни причините за възникване на действащи вулкани. Ето какво е положението на нещата към днешна дата. Обикновено вие откривате, че един твърди едно, друг – друго, обаче къде е причината, остава неизвестно. По такъв важен въпрос причините за явлението остават неизяснени.

Но сега искам да ви кажа още нещо. Работата стои така: ако човек пребивава на място, разположено съвсем близо до Везувий,⁸ разположено в съседство с действащия огнедишаш вулкан, там той се среща с едно наистина красиво явление. Вземайки парче хартия, я запалват; и след това изведнъж Земята започва да дими. И така, ако тук имате Земята (изобразява го на рисунка 4), тук запалвате някаква хартийка, тя гори (червено) и след това навсякъде под пламъка на горящата хартия Земята започва да пуши, да дими, при това самостоятелно. Постепенно, запалвайки голямо парче хартия, можете да се окажете в обкръжението на издигащ се дим. Разбира се, това явление е много красиво. На хората, пътешестваци в Италия, екскурзоводите показват как от Земята излиза дим, ако запалиш всичко на всичко къс хартия.

Какво означава това? Виждате ли, господа; на това място в дълбочина се намира определено струпане на водни пари. Тук, в земята – на мястото, откъдето след това тази пара излиза, – тя се събира вътре. Но тя не излиза навън, защото въздухът, намиращ се отгоре, притежава определена плътност. Именно този въздух удържа тези пари вътре (в земята). Всички знаете: ако въздухът се нагрее, той става по-разреден. Когато затоплите стаята, въздухът също става по-разреден. Топлият въздух винаги е по-разреден от студения. По-разреденият въздух повече не може да удържа парите, намиращи се долу, и те се устремяват навън. Разбира се, първо тях трябва да ги

има там долу. Долу трябва да има нещо такова, което може да се устреми навън. Помислете, господа, какво правите вие по този начин! Вие не се намирате долу и не изпускате нагоре тези пари (както парата от устата). Вие не правите това, но бидейки навън, вие изкарвате тази пара, този дим, когато запалите хартията. И така, ако вие сте тук, над земята, и нещо запалвате, по този начин можете да изкарате така изпод Земята дим, пара. Понеже въздухът става по-разреден, вие изкарвате парата навън.

Виждате ли, учените мъже постоянно търсят причината за това, че от вулкана излитат водни пари, че даже «бомби» излитат; те търсят причината, при това я търсят под земята. Но тя не се намира там, както и причината за появата на водните пари при запалване на хартия не се намира под земята, а се намира навън, извън Земята.

Именно тези неща, тези факти трябва да разберете; и тогава ще се доближите до решението на въпроса. И така: както в дадения случай вие не се намирате долу, изпускате дим изпод земята, но го изкарвате, способствайки на излизането навън благодарение на горещия разреден въздух, така и в случай на изригване всичко това, което се намира вътре, се «примамва» навън. Както виждате, едрите камъни не изтичат навън, когато запалите хартия; в противен случай любопитният турист-англичанин, запалващ хартия близо до Неапол, не просто би го обвинявал дим, а би могъл да получи камък в носа! Но това не става; в този случай само въздухът (горе) става по-разреден

и от долу нагоре се издига дим или пара. Обаче тук, над Везувий, когато започва изригване, започва изхвърляне – тук, над него също става разреждане на всичко това, което се намира над него като астралност. Това разреждане на астралността е обусловено от външните сили на звездите и планетите. Следователно ако над Везувий се образува определена констелация на небесните тела, появяваща се често – тя трябва да става някъде, а именно над даденото място, – както и в случая със (запалената) хартия, поради тази звездна констелация това, което се намира долу, започва да изригва, тъй като астралността нагоре се разрежда.

И така, вие демонстрирате миниатюрно изригване на Везувий, ако предизвикате навън сернист дим с пара, защото там има не само вода, но и сернист дим. Това се нарича солфатар*. Навсякъде, където се извършват мощни изригвания на вулкани, причината е не това, което се намира долу, а това, което се намира навън, което възниква под непосредственото въздействие на звездните констелации.

Понякога в подобен род неща се проявява, бих казал, известно тесногърдие и тщеславие. Така един човек успя да установи, че някои от тези събития стават поради звездните констелации, например поради положението на Слънцето и Луната. Името му беше Фалб.⁹ Възможно е по-възрастните от вас да са чували за знаменитата теория на Фалб. Той не говореше само, че земетресенията, а също и изригването на вулкани са обусловени от звездните констелации. Това беше правилно. Но той беше и страшно тщеславен човек и много важничеше около тези неща.

Той откри и нещо друго, което също беше важно. Знаете, че в мините, в шахтите страшни бедствия носи така наречените рудничен гърмящ газ**. Това се получава в мините, защото

* В геологията така се нарича излизането на горещи сернист газове – бел. пр.

** Взривоопасна метано-въздушна смес – бел. пр.

този газ на силни потоци прониква в шахтите и се възпламенява. Фалб казваше така: особеностите на този газ са обусловени не от подземната област на Земята, а например от положението на Слънцето и Луната. На основата на своите търсения Фалб даже съставяше прогнози, предсказания за земетресения и изхвърляне на рудничен газ в мините. Наистина те често не съвпадаха, но понякога и съвпадаха. Разбира се, тук нещата са така, че в природните работи понякога излиза нещо непредвидено; тогава става несъвпадение. Но Фалб издаваше ежегоден календар. Там той посочваше така наречените критични дни. Ако възникваха особени звездни констелации, особени положения на Слънцето и Луната, той казваше: в този ден трябва да стане изхвърляне на рудничен газ, или трябва да стане земетресение.

Случи ми се веднъж – беше отдавна, преди повече от тридесет години – да бъда на лекция на Фалб. Фалб – едър, строен човек, убедено излагаше своята теория, той не знаеше за съществуването на астралността, но вярваше, че причина е топлинното разреждане. Той докладваше за това, че топлината става по-«разредена» и след това издърпва отдолу газа – както при солфатара, – газа в мините, което довежда или до изхвърляне на рудничен газ или до нещо подобно. Залата беше голяма. Фалб стоеше на подиум. Той обясняваше, при това обясняваше фино. В обяснението му имаше много верни неща. Изведнъж, когато той, стигайки до средата на обяснението си, каза: «И така, поради определено положение на Слънцето и Луната във въздуха се предизвикват изменения и трябва да се образува рудничен газ. Той ще бъде измъкнат, ще бъде изкаран отдолу» – и изведнъж, бум, вратата с трясък се отваря. Влиза раздавачът на вестник «Нова свободна преса», донася телеграма и я поставя на катедрата. Тук Фалб, оставяйки деликатността, каза: «Това трябва да е нещо важно!» – отвори телеграмата и зачете: «На еди-коя си шахта стана голямо изхвърляне на рудничен газ». Фалб в своя доклад беше предсказал това изхвърляне на рудничен газ и по-рано беше предупредил «Нова

свободна преса»: ако нещо съобщят, донесете ми го направо в лекционната зала! Фалб често правеше такива неща, защото беше малко тщеславен. Но събитието се състоя, господа! Именно в момента, когато Фалб съобщаваше, че в даденото време трябва отново да стане изхвърляне на рудничен газ, разносвачът му донесе телеграмата. И тогава той каза: «Виждате, дами и господа, доказателствата ни идват направо на масата!»

Това, разбира се, беше проява на тщеславие. И все пак зад такива неща при Фалб се скриваше нещо в голяма степен истинно. Затова можем да кажем така: даже плътните, тежки маси се изхвърлят от долу нагоре не в резултат на тласък, както твърдят учените, но се изхвърлят нагоре вследствие на разположението на светилата. Само бих искал да кажа, че ако в случай на запалена хартия нагоре се издига дим и обвиня човека, това става, защото въздухът малко се разрежда. Такова силно разреждане на въздуха, че да могат да бъдат изхвърлени нагоре твърди маси, не може да стане. Тук вече трябва да става дума за разреждане на етера, а след това още и за разреждане на астралното. Така ние стигаме до това – ако правилно обясняваме феномена на нашите действащи вулкани, – че нашата Земя навсякъде е обкръжена не само от земни субстанции, но и от астралност. На съвременната наука не ѝ достига кураж да даде на такива неща истинското им обяснение. Тя няма смелост за това!

И така, ако искаме да си представим Земята, трябва да си я представяме като обкръжена от всички страни, първо, с етер, и второ, с астралност. Астралното на свой ред прониква навсякъде. Обаче растенията, общо казано, не поемат в себе си тази астралност. Те имат само етерно тяло. Те поемат в себе си само етера, докато астралното не го поемат. Обаче има някои растения, които поемат в себе си астралност. Това са отровните растения. Разликата между неотровните и отровните растения е такава: неотровните растения нямат в себе си астралност, докато отровните растения имат в себе си астралност.

Какво означава това? Виждате ли, едно от отровните рас-

тения е беладоната (*Atropa belladonna* L.).¹⁰ Ако имате работа с беладона, това е беладона с черен цвят – тази чернота се получава поради това, че тя набира в себе си астралност. И така, беладоната поема астралност. Обаче поради това, че беладоната набира астралност – тази астралност в действителност не я разрушава съвсем, – тази беладона има в себе си силата постоянно да разрушава физическата материя. Беладоната вътре е много люта, много остра; тя иска да разрушава физическата материя. Затова, ако ние изядем беладона, сокът на тази беладона, оказал се в нас, тозчас ще започне да разрушава нашата вътрешна материя. Под въздействието на беладоната ние сме обречени на смърт. Беладоната вътрешно притежава сила, разрушаваща физическата материя.

Представете си, че под формата на инжекция вкарваме в кръвта на човека много силно разреден, по правилен начин разреден сок от беладона. Когато в лещата е започнало отлагане на соли, когато тя е замътена, може да се борим с катарактата, разтваряйки, разсейвайки отлагането на соли именно с помощта на разреден сок от беладона, разреден дотолкова, че да не оказва отровно въздействие. Тук (на дъската) ви нарисовах сол. Следователно ако този разрушителен сок на беладоната, който навсякъде всичко разлага, разпръсква, се достави посредством правилно инжектиране до лещата, той ще разпръсне, ще ликвидира и тези соли, които са се отложили там, и може при известни условия да доведе до оздравяване на лещата.

Но, разбира се, ако развитието на катарактата е стигнало твърде далеч, не трябва да се разчита на тази методика. Обаче ако при човека развитието на катарактата още не е толкова силно, ако е била забелязана навреме, може да се борим с катарактата, без да прибъгваме в бъдеще към оперативно отстраняване на лещата.

До нищо не води това, което правят лекарите-хомеопати. Те предписват като лекарство разредена беладона. Тя действа, но не много силно; регресивният процес започва отново. Така

че обикновено по такъв начин нищо не може да се постигне. Обаче може много да се постигне, ако се правят венозни инжекции, ако се вкарва препаратът в кръвта. Кръвта се разпространява навсякъде, достига и до окото.

Тук пред вас веднага се открива и нещо друго. А именно виждате: ако имате такава отрова като в беладоната и ако изядете достатъчно много от тази беладона – тук, разбира се, става дума за малки дози, но и те се оказват големи в дадения случай, – тя действа разрушително върху нашата физическа материя, бидейки в стомаха, даже бидейки още в устата. Ние повече не можем да живеем. Ако все повече и повече разреждаме сока на беладоната, тогава физическите части повече не са подложени на атака, макар сокът на беладоната, бидейки усвоен, все още много силно атакува главата. Може да се употребява сок от беладона, ако хората са станали изключително нервни, изпитват страх; може да се постигне подобрене чрез добавянето в храната им на силно разреден сок от беладона, който способства за отделянето на това, което се е отложило. Ако се разреди толкова, че вече не атакува главата, той все още оказва действие върху очите. Окото е органът, който проявява чувствителност по отношение на най-слабата концентрация на беладона. Белла донна, «красива жена», така наричат лудото биле или «дяволската череша», защото има такива прекрасни черни очички*. И така, окото е чувствително по отношение на най-малки дози от сока на беладоната. Забележително е това, че нашето човешко същество проявява различна чувствителност към различните вещества от нашето обкръжение. Както вече се е казвало, излишъкът от сок на беладона разрушава цялото око, докато в разреден вид сокът от беладона се възприема от окото. На свой ред други органи проявяват възприемчивост, проявяват чувствителност по отношение на

* Според друга версия беладоната е получила името си поради това, че съдържащите се в нея алкалоиди от групата на атропина разширяват зениците и правят очите по-привлекателни – бел. пр.)

други сокове. Така че всяка субстанция въздейства различно на това, което се намира в нашето тяло, при това в него винаги има нещо, проявяващо особена възприемчивост към дадената субстанция.

Да вземем например човешкия черен дроб. Тук работата стои така, че на този човешки черен дроб му се налага страшно много да работи. Казвал съм ви, че той е вътрешният наблюдател, вътрешният пазач.¹¹ На него му се налага много неща да прави при храносмилането. Особено голяма длъжност черният дроб има в човешкото тяло при преработката на мазнините. Ако функцията на черния дроб е разрушена, ако черният дроб не може правилно да работи, тогава в човека всичко, което той има като мазнини, се събира и по разни пътища се разнася по цялото тяло. Възниква безразборно преместване на мазнини, вместо преработката на тези мазнини в черния дроб. И така, приетата от човека мазнина има особено отношение към черния дроб. Както полезните вещества имат отношение към членовете на човешкото тяло, така и отровните вещества също имат определено отношение към всички членове на окото на човека.

Можем да кажем: в случай на помътняване, можем да направим лещата в окото отново светла благодарение на това, че отново насочим в тази част на човека астрално тяло, вкарвайки в него под формата на инжекция това, което, бидейки взето от обкръжаващата природа, по особен начин въздейства на окото. Това е сокът на беладоната в съответното разреждане. Оттук виждате, че в сока на беладоната ние имаме нещо такова, което отново издърпва астралното, при това, именно в очите; така че благодарение на астралното човек може да вижда; препаратът вкарва тук астралното, а самото астрално на свой ред вкарва тук етерното.

Затова ми се иска също и да кажа: беладоната, растяща в природата, поема астралност. Астралното вече се намира в нея, него не трябва да го вкарваме отново. По правилен начин изучавайки финия процес, протичащ при лечение на ката-

ракта с беладона, може така да се разбере и това, което става с беладоната в природата. Изтръгнатата (от лещата) астралност се вкарва обратно благодарение на сока на беладоната. Следователно сокът от беладона привлича тази астралност от света. Сокът от беладона представлява сила, привлекателна за астралността, притегляща астралното. При отравяне с беладона в нас се загнездва твърде много астрално, това астрално започва да ври и в процеса на това «врене» разрушава физическото. Обаче когато твърде много от физическото се окаже разрушено – например при катаракта, в окото се образуват излишни отлагания, – тогава ние трябва да ги отстраним. Да ги премахнем оттам! Можем да се надяваме, господа, че към беладоната може да се прибегва и в други случаи на отлагане на соли или на подобни на тях вещества в организма. Ако в човека се появят например жлъчни камъни или камъни в пикочния мехур, и тук стават твърди отлагания, което не би трябвало да е така. Можем да се надяваме, че беладоната, която помага при катаракта на окото, можем да използваме и при лечение на камъни в пикочния мехур и жлъчни камъни. Това също е възможно, трябва само правилно да се разберат тези неща. Това е възможно!

Така може да се види, че всички тези неща се съгласуват едно с друго; ако правилно разбираме природата, можем правилно да разберем и човека. Ето така от тази страна ние пак стигаме до етерното и астралното тяло, също както на последното занятие, говорейки за блуждаенето в кръг, за въртенето, също стигнахме до етерното и астралното тяло. Просто ако нещата се разглеждат правилно, навсякъде се стига до тези свръхсетивни членове на човека. Наистина тези неща не са измислени, те са резултат от тази наука, която във всичко отива по-далеч, отколкото обичайната наука.

Следващата сряда ще продължим и по-нататък разговора за тези неща, ако вие не подготвите въпроси.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 6 юли 1923 г.

Добро утро, господа! Някой иска ли да зададе въпрос?

Задава се въпрос по отношение на катарактата. Авторът на въпроса казва, че през 1916 година се е намирал в болница в Базел във връзка с възпаление на ириса и са му правили инжекции в главата. Той иска да попита, могли ли са тези инжекции да му навредят?

Доктор Щайнер: Безпокои ви самочувствието или нещо забелязвате? Разбира се, не трябва да мислите, че тези инжекции са могли някак да съдействат за катарактата. Така наречените «мушички», симптом, за който съм ви казвал, не трябва да се свързват с коя да е форма на катаракта, това става по друга причина. Отличителна особеност на инжекциите е, че понякога те малко отслабват близкостоящите мускули и вследствие тези мускули не могат свободно да функционират, нали така? Окоото става леко застинало, слабоподвижно. Ако човек насочи окоото към обект, то не успява веднага да зададе правилното направление, правилно да установи окоото, и поради това се появяват тези «мушички». И така, това явление често става – бих казал – в резултат на незначителна слабост (на мускулите) при ориентацията на окоото. Защо ви предписаха инжекции в областта на ириса?

Автор на въпроса: Чудеха се дали не е засегнато стъкловидното тяло.

Доктор Щайнер: работата е в това, че в такива случаи винаги е за предпочитане да се борим с други средства – съдейки по продължителността на болестта, – да се борим с вътрешни средства. В някои случаи е невъзможно да се борим с вътрешни средства, тогава се опитва прилагането на инжекции. Но вие не следва да се озадачавате по този повод. Не е

необходимо.

Може би ще бъде зададен друг въпрос, на който бихме могли да отговорим?

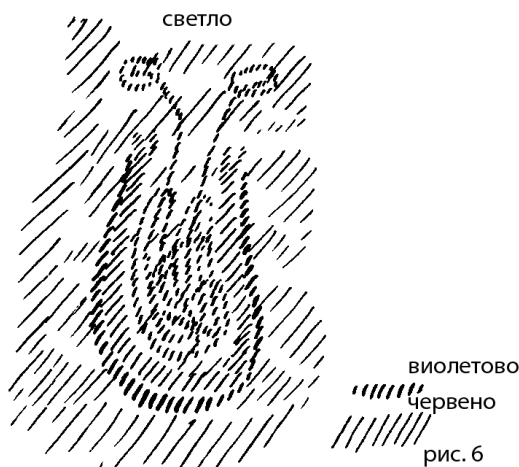
Автор на въпрос: Иска ми се още един път да се върнем към въпроса за въртенето. Аз и моите колеги, когато ни се наложи да говорим за сърцето, решихме, че в този въпрос има някаква неяснота. Размишлявах за това, което веднъж ни рисува господин докторът: как Земята е свързана с Луната, що за флуиди – не знам, доколко вярно се изразявам – има около Слънцето? Сърцето се намира в тялото от лявата страна. Иска ми се да попитам, не е ли свързано сърцето с целия този миров механизъм?

Доктор Щайнер: тук ще се наложи да си спомните за разни неща от това, което вече сме обсъждали. Веднъж ви казах: в днешно време науката има съвсем неверни представи за сърцето. Мисли се, че сърцето е своего рода помпа, че сърцето прекарва кръвта по цялото тяло. Мисли се така: сърцето се свива. Когато сърцето се свива, то става по-малко и вмества в себе си по-малко кръв. В резултат кръвта се изтласква през съдовете, изтласква се в тялото; понеже сърцето е еластично, то отново се разширява. Поради това кръвта отново се връща назад. – И така, днес сърцето се описва така, сякаш то се държи като помпа, тласкаща кръвта през тялото.

Виждате ли, това е съвсем погрешна гледна точка. Тази гледна точка е възникнала на почвата на материалистичната епоха, която всичко свежда до механичното, когато се предполага, че сърцето е истинска механична помпа, която изпомпва кръвта по цялото тяло. При това не се обръща никакво внимание как протича целият живот в живото същество. Иска ми се да насоча вниманието ви към един факт.

Има едно съвсем малко, просто животно, което се състои, по същество, от своего рода кожена торбичка (кожно-мускулна торбичка). Ако искам да нарисувам това животно, ще

трябва да изобрази примерно следното (виж рис. 6). Това е кожата (екзодермата). Ето такава торбичка – това е животното. Тук се намира вътрешна кухня, а тук нещо подобно на малка купичка. Тук се намират малки хватателни околоустни пипалца – власинки, с помощта на които то може да се придвижва. Това животно обитава водата. То се нарича хидра – Hydra L.,¹² – защото живее във водата. Това животно, хидрата, има тази особеност, че – ако я сравняваме с висшите животни или с човека – тя представлява не нещо друго, а истински стомах. Тази кожно-мускулна торбичка, по същество, не прави нищо друго освен да поема в себе си намиращите се в близост зрънца и всевъзможни средства за хранене, а след това да ги храносмила. И така, животното живее във вода: във водата плуват различни хранителни вещества. Животното плува наоколо, приближава до хранителните вещества, поема тези хранителни вещества. И така, прави това така, както и нашият стомах; той също поема. Това малко животно няма муцуна или уста, която да подготвя хранителните вещества. Хидрата просто поема тези хранителни вещества и ги храносмила. Нейна особеност е това, че органът за отделяне, аналното отворствие, е едновременно и уста. Тя отделя през устата. И така, всичко това е съвместено в едно животно.

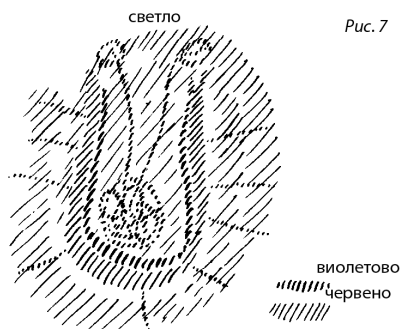
Напълно естествено е, че да бъдеш живо същество, в дадения случай животно, трябва не само да ядеш – то трябва да яде, – но и да дишаш. Това животно диша, използвайки външната страна на своята кожа – ектодермата. В нея навсякъде има малки дупчици. Тези дупчици са навсякъде, където има органично вещество, живо вещество. През тези дупчици хидрите всмукват от водата необходимия им въздух. И така, можем да кажем: това животно, хидрата, има вътрешна страна – ентодерма, – има кухо пространство, посредством което тя се насища. Освен това на своята външна страна – на ектодермата – тя има дихателни органи. Животното поема въздух и въздухът прониква тук, в средата, в това празно пространство. Животното може да яде и диша. С това то се и занимава. Животното плува във водата навсякъде, поглъща, а също вдишва от водата въздух, съдържащ се във водата.

Какво ще каже тук материалистът? Той ще каже: е да, това животно просто се състои от тази кожа – ектодермата и ентодермата. Така кожата, която расте вътре – ентодермата, – е вътре апарат за хранене, а вън – ектодермата – е апарат за дишане. Така казва материалистът. Но ние не можем да кажем така, тъй като такава гледна точка трябва да разглеждаме като крайно повърхностна. Трябва да кажем: не, това животно има, освен това, етерно тяло, вътре в което е вложено това животно, и астрално тяло, вътре в което също е вложено това животно. Това е, което животното има допълнително, това са невидимите членове на тялото.

Обаче, господа, може ли с помощта на нещо да се докаже, че това животно, освен видимото, има още и нещо невидимо? Материалистът казва: мен ме интересува и безпокои само това, което е видимо; с невидимото нямам работа. Това, което е видимо, ми показва, че вътре има своего рода стомах, а навън – своего рода бели дробове. Това напълно ме устройва.

Но с това животно може да стане нещо особено. Господа, сред вас не е прието да се носят ръкавици, но знаете как изглеждат те. Ако имате ръкавици, вие можете да ги свалите. И

така, представете си, че ръкавиците отвън са кафяви, а вътре имат сива подплата. Ако свалите ръкавицата така, че сивата подплата се окаже отвън, а кафявото – вътре, така вие напълно ще я обърнете наопаки; сега вътрешната страна се е оказала навън, а външната страна – вътре. Бихте могли да отрежете от ръкавицата един пръст и с този отделен пръст да направим същото това. Ето тогава, отрязвайки и обръщайки пръста, вие имате нещо приличащо на тази хидра. Хидрата изглежда така както и този пръст. Най-забележителното е, че както можете да обърнете наопаки този пръст, така че вътрешното да се окаже навън, а външното – вътре, по същия начин можете да обърнете наопаки и хидрата. Това може да се направи, тя действително може да се обърне наопаки. И тогава това, което тук (на рис. 7) нарисувах в червено, ще се намира отвън (ентодермата), а това, което нарисувах във виолетово (ектодермата) – ще се окаже вътре. Това, което е било вътрешна кухня, се е оказало сега навън, а това, което по-рано е било навън, сега се е оказало вътре. Най-забележителното тук е това, че сега хидрата отново внезапно започва все така да плува навсякъде. За нея станалото нищо не означава, няма никакво значение. Тя отново бойко плува във водата, тя и яде, и диша. По същия начин поглъща зрънца през стената на бившия стомах. Следователно нищо в тази хидра не се е променило. Тази процедура съвсем не я е повредила. С помощта на това, с което тя по-рано е дишала, започва да яде, а посредством това, с което е ядяла, започва да диша.

Да, господа, ако ентодермата и ектодермата се развиваха само така, че вътре би могло да бъде само стомах, а отвън само дихателен орган, с обърнатата наопаки хидра не би оставало нищо друго освен да вдишва посредством това, което се е оказало вътре. Обаче тя не прави това, а в момента, когато са я обърнали наопаки, тя прави стомаха си бели дробове, а своите бели дробове – стомах. Тук нищо повече от стомах и бели дробове не е имало и аз бих искал да знам как по друг начин би могло да стане това? Ако вие имате някакво изделие, ръкавица или нещо друго, можете да го обърнете наопаки; това е само нещо външно. Ако имате работа с нещо вътрешно, то просто няма да успеете да го обърнете наопаки. Следователно това, което още го има тук в наличност като етерно тяло и астрално тяло, това, невидимото, остава както е било. И доколкото те остават в наличност, тялото на хидрата може просто да бъде обърнато наопаки. По такъв начин вие виждате: ако ясно гледаме това, което става в природата, веднага се открива, че материалистичната гледна точка е абсолютно невярна, лъжлива. Можем да кажем така: това, което тук се храни и това, което тук диша, е нещо невидимо. И понеже тялото на хидрата не е изградено толкова здраво, като нашето, няма ни мускули, ни кости, а всичко се състои от едно и също вещество, хидрата може да използва това вещество за всичко.

Ние затова не можем да обърнем навън стомаха си, защото той има специфична организация и защото ние не се състоим от повече или по-малко еднородно вещество като хидрата, а се състоим от различни вещества. Но бидейки вътрешен орган, нашият стомах също може да диша и може също да поема съдържащия се в него въздух. Следователно нашият стомах също е своего рода хидра.

От всички тези факти, към които би могло да се добави още много, произтича това, което може да бъде проследено при най-елементарните животни; съществува нещо невидимо, което стои в основата на тези животни.

Но от тук виждате, господа: говорейки за това, което

привежда в движение целия човек, ние стигаме до това, че съществува нещо невидимо. Ако вземете външното движение, нашето ходене, вие няма да припишете извършването на крачки на големия палец на крака си, не, вие ще кажете така: аз вървя, моята воля обуславя това, че аз вървя. Ако става дума за движенията на вътрешните органи – защото не само сърцето се движи, постоянни движения извършват и червата; червата правят вълнообразни движения, иначе хранителната смес не би могла да се храносмила; вътре в човека също всичко се намира в движение, движения вътре постоянно се произвеждат, – ако става дума за движенията на вътрешните органи, тези движения не се предизвикват от това, което в нас е материално, веществено; не, те се предизвикват от това, което в нас е невидимо. Така че трябва да кажем: сърцето съвсем не е помпа, сърцето се привежда в движение посредством астралното тяло. И така, ние имаме астрално тяло и то привежда в движение нашето сърце, а отчитайки това, че в нашето астрално тяло се намира също и собственият ни Аз, ние привеждаме в движение нашето сърце посредством Аза си, при това го привеждаме в движение по доста специфичен начин.

Ако разглеждате сърцето – както съвсем справедливо отбеляза господин Бурле, – при нормалния човека то е малко изместено в лявата страна, не силно, не така силно, както обикновено се мисли, но въпреки това то донякъде е изместено в лявата страна. Тук от сърцето излизат големи кръвоносни съдове. От сърцето излизат големи артерии и други съдове.

Работата стои така: когато аз например вдишвам, в някакъв смисъл се храня с кислород. Когато издишвам, аз отделям от себе си въглероден двуокис. Когато отдам от себе си този въглероден двуокис, в мен мигновено възниква кислороден глад. Иска ми се отново да вдишам. Отначало това няма никакво отношение към сърцето, а към цялото ми тяло. Цялото ми тяло изпитва кислороден глад. Вследствие от това, че то изпитва кислороден глад, в него възниква мотивация да приведе в движение цялата си кръв, тъй като кръвта трябва да има

кислород. Посредством своето астрално тяло организъмът изпраща кръвта там, където тя може да получи кислород.

Да вземем случай, когато ходя или работя. Тогава хранителните вещества в мен изгарят. Вече съм ви го съобщавал. Вследствие в кръвта възниква недостиг на хранителни вещества. Ако човек работи, в кръвта винаги възниква недостиг на хранителни вещества. Какво иска сега кръвта? Кръвта иска отново да получи хранителни вещества. Кръвта, в някакъв смисъл, си присвоява хранителните вещества, които са поели в себе си стомахът и червата. Всичко това, въздушното гладуване, гладуването поради недостиг на хранителни вещества, привежда кръвта в движение. Кръвта – това е, което преди всичко привежда себе си в движение, и тази кръв тегли, кръвта увелича след себе си сърцето. Трябва да кажем така: нашият невидим човек – това е, което привежда сърцето в движение.

Чувайки това сега, вие, господа, бихте могли да подхвърлите един въпрос. Виждате ли, в нашата антропософия винаги се получава така, че противниците ѝ предполагат, че възразяват именно те. Обаче тези възражения отдавна са ни известни. Защото човек сам си задава въпросите още преди това. Ето защо аз винаги ви обръщам внимание върху тези възражения. Те биха могли да възразят така: «Добре, но защо тогава ни е сърцето, ако то не изтласква кръвта по тялото? Ако кръвта се движи сама по себе си, съвсем не ни е нужно сърцето, което тя трябва да увеличи след себе си».

Виждате ли, това казват хора, които не са овладели правилно разбирането за човешкото тяло като цяло. Има голяма разлика между човешката глава и целия останал човек. Веднъж вече ви казах нещо за тази разлика. Да допуснем, че ходите или работите (физически). Разбира се, главата не взема участие в работата. Тя стои върху цялото останало тяло, сякаш седи в карета. Там може да се стои съвсем спокойно. Трябва да се движат колелата на каретата, конете трябва да я теглят. Да работят се налага на нашите ръце и крака, докато главата си седи вътре, както този, който не участва в работата, нали така?

В противен случай трябваше да наденем на ушните миди връвчици и с тяхна помощ да привеждаме в движение маховиците на машината. Ние не правим това. Главата не участва в такава работа. Представете си, че такива връвчици би могло да се привържат за косата: впрочем за болшинството съвременни хора това би било невъзможно, защото те са плешиви... Колко лошо би било тогава за човека. Главата всъщност не участва в работата, тя тихо си седи над целия наш останал организъм. Но защо тя постъпва така? Виждате ли, главата има нещо съвсем различно от останалия човек. Останалият човек представлява някакъв двигателен апарат. Главата е двигателен апарат само толкова, колко ѝ се налага да участва в движенията и така нататък: движенията се отразяват горе в нашата глава. Но главата не е това, което извършва движенията.

Главата има насочени навън сетивни органи. С тях тя възприема намиращото се навън. Но главата освен това възприема още и – макар при повечето хора да става безсъзнателно – намиращото се във вътрешността. Ако искам да наблюдавам външното, за да знам, какво става навън, са ми необходими очите. Ако искам да наблюдавам вътрешното, циркулацията на кръвта, ми е нужно сърцето. Сърцето служи не за да изпомпва кръвта по цялото тяло, а то е сетивен орган, който, както и главата като цяло, възприема всичко. Ние не бихме могли да знаем за нашето кръвообращение – разбира се, с помощта на нашата «главица» ние нищо не знаем за него, макар на главата да ѝ се полага да има знание, – и така, ние не бихме получавали информация за нашето кръвообращение, ако главата не възприемаше цялото ни кръвообращение с помощта на сърцето.

Казвал съм ви, че черният дроб е възприемащ орган, орган на възприятието.¹³ Черният дроб например възприема подвижността в долната част на тялото. Но каквито и движения да прави човек като цяло – това се възприема от сърцето. Така сърцето се включва в движението. Посредством движенията, предизвикани от дихателния глад и гладът поради недостиг на хранителни вещества, сърцето се привежда в движение. И по

движението на сърцето става видно, всичко ли е наред в организма или редът някъде е нарушен.

Господа, това може лесно да се види. Какво се прави, ако човек е болен? Първо – опипват му пулса. Този, който е свикнал да изследва пулса, може по сърдечните удари да научи за много неща. Пулсът е истински барометър както за състоянието на здравето, така и за протичането на болестта като цяло. Но ударите на пулса не са нещо друго, а движения на кръвта. Това, което се прави, когато се напишва пулсът на болния, нашата глава също го прави, при това постоянно. Посредством сърцето главата постоянно чувства цялото кръвообращение. И въобще всичко, което става в тялото, главата го чувства посредством сърцето.

Представете си, че някой вечерта е изпил наистина страшно много алкохол, както се казва, натряскал се е. Вследствие от това цялото кръвообращение се е объркало. На следващия ден главата благодарение на сърцето забелязва: нарушил се е редът в кръвообращението. В главата се появява махмурлук, в главата, както е известно, шуми от махмурлука. Защо бучи в главата? Виждате ли, ако на двора е прекрасен ден и аз вървя, оглеждайки местността, то и при мен се създава прекрасно впечатление. Ако на двора времето е лошо, то и аз получавам лошо впечатление. Та, господа, ако в кръвта всичко е наред, всичко се движи както трябва, тогава в главата възниква добро впечатление, в този случай и в главата всичко е подредено. Но ако в кръвта възникне безпорядък – именно това става, ако някой се е напил вечерта, – тогава главата при посредничеството на сърцето получава впечатление за нещо лошо, когато всичко здраво се объква.

Това, какво е сърцето, ние разбираме само в случай, че знаем: сърцето всъщност е вътрешен орган на сетивното възприятие, благодарение на който главата възприема всичко това, което става в организма.

Оглеждайки се в света, ние откриваме, че посредством своята невидима част, посредством това, което нарекох ас-

трално тяло, човек стои във връзка с цялото мироздание. Най-важните светила, във връзка с които се намира човек, са Слънцето и Луната. Със Слънцето е свързана предимно човешката глава, но останалият човек фактически е свързан с Луната. Можем да кажем, че би било страшно суеверно да предполагаме, че сегашните лунни фази могат нещо да правят. Но в човека има ритми, намиращи израз в кръвта, сходни с лунните ритми. Човек е ориентиран към света като цяло. Може да се констатира, че фактически вътрешното движение на кръвта зависи не само от храненето. Ако човек е напълно здрав – той в този случай е в известен смисъл свободно, еманципирано същество, – тогава той става в някаква степен независим от външните природни влияния, независим от целия свят. Но в момента, когато човек макар и малко заболее, той става зависим от целия свят.

Да допуснем, че някой е болен и следи за влиянието на болестта си по своя пулс. За този, който може да възприема това, съществува доста значителна разлика между сутрешния и вечерния пулс. Може много да се види от това, как се различават сутрешният и вечерният пулс. Освен това обаче, при някои заболявания съществува голяма разлика между пулса при пълнолуние и пулса при новолуние. При човек се проявява изразена зависимост (от фазите на Луната). Макар и бидейки здрав, той да може да направи себе си независим, известна зависимост все пак се запазва и особено се проявява при заболяване. Трябва да кажем така: по отношение на влиянието, оказвано върху нашето сърце, ние сме свързани с движението на небесните тела, и особено на Луната. Ние сме свързани с движението на Луната – в това отношение трябва да се направят още много, много наблюдения.

Преди ви казах: при нормалния човек сърцето е изместено малко вляво. Също както се срещат леворъки хора, леваци, макар повечето хора да са десноръки и правят всичко с дясната си ръка, така има куриозни случаи на дясностранно разположение на сърцето. Има хора, при които сърцето е разполо-

жено не от лявата, а от дясната страна. В болшинството случаи това остава незабелязано, защото даденото различие носи вътрешен характер. Ако човек е левак, това се забелязва много скоро, но ако сърцето е преместено вдясно, вместо вляво, това не се забелязва толкова скоро, нали така? Би било обаче интересно някога да се провери с какво такива хора се отличават в живота от тези, при които сърцето е от лявата страна. Този, при когото сърцето е разположено от дясната страна, тоест изместено е вдясно, представлява човек, който винаги съобразява някои неща, които му се налага да прави, към определено време от годината, или към определено време от деня. Човек с дясностранно сърце е много по-зависим от обкръжаващата природна среда, отколкото човек с левостранно сърце. Ако сърцето само съвсем малко е изместено вдясно – защото при всеки човек то е разположено не на едно и също място, а има малки разлики, – ако то, макар и да остава вляво, малко е изместено вдясно, при такъв човек едновременно възниква стремение колкото се може повече да се ориентира според външното природно обкръжение. Той иска, да кажем, през пролетта да се занимава с един вид дейност, а през есента – с друг. Разбира се, това не винаги е възможно и от това човек се разрушава. Хората даже не знаят, от какво могат да се разрушават.

В училище например, при деца, на които сърцето само малко е преместено вляво, еднаквите процеси протичат малко по-различно – това обикновено даже не се забелязва, – отколкото при деца, на които сърцето се намира от дясната страна. Човек, в случай, когато сърцето му е преместено вдясно, е предразположен колкото се може повече да привлича астралното си тяло на помощ.

Виждате ли, господа, тук възниква следната история: ако човек дълго време работи на някаква машина, можем да твърдим, в общи линии, че такава работа става механична. Тя става неприятна поради това, че самият човек става част, става «детайл» от машината; ако той работи на машината дълго време, хващането му, жестовете и така нататък стават меха-

нични. Представете си съвсем нормален човек с левостранно сърце. Баща му, дядо му и прадядо му също са били хора с левостранно сърце. Това се е промъквало бавно. Родилият се син вътрешно е изпълнявал същите тези движения, които вече са правили неговият баща, дядо и прадядо. Това се получава лесно, както ако човек много дълго е работил на машина.

Ако човекът има дясностранно сърце, такова положение на сърцето не е унаследено от бащата. В такива случаи бащата, като правило, не е човек с дясностранно сърце. Това не се наследява. В дадения случай човек, изхождайки основно от своето астрално тяло, трябва все отново и отново да поддържа и да обновява такова положение на нещата. Тук при човек няма наследствена предразположеност. Като следствие от това е, че такъв човек с дясностранно сърце трябва да прилага значително по-голяма вътрешна сила за регулиране на кръвообращението. Затова такъв човек с дясностранно сърце в много голяма степен е ориентиран към външния свят.

Възможно е даже следното. Да допуснем, че не сте човек с дясностранно сърце; вие сте съвсем нормален човек и сърцето ви е вляво. Но ако станете балетен танцьор – макар това да касае и мъжете, в още по-голяма степен касае жените, – балетните танци оказват влияние върху вашето сърце. Сега танците в балета станаха прекалено «материалистични». Но в древността, когато хората са се учили да танцуват, например в Древна Гърция, тези хора, благодарение на това, че са се вписвали в движенията, имитиращи движения на небесните тела, сърцето в течение на живота се е премествало вдясно. Въобще при танцьорите даже и днес танцът – даже и да е «материалистичен» – оказва толкова силно влияние върху сърцето, че то малко се премества вдясно. И ако на такива неща се обръща повече внимание, би могло при следсмъртна аутопсия да се види, че сърцето разтяга някои съдове. Вследствие от това, че даден човек е бил танцьор или танцьорка, сърцето се е преместило малко вдясно; това може непосредствено да се види след смъртта.

Така се дава отговор на въпроса, зададен от господин Бурле. Отговор е очевидността на следния факт: бидейки повече предоставен на своето астрално тяло, човек не иска просто да следва своето обикновено кръвообращение, а иска сам да го овладее; затова той се отдава на движения от такъв род, които са по-близо до извънземните, до движенията на Луната. Това разбираемо ли е за вас? [Отговор: Да!]

Това е, за което попитахте. Може да се забележи, че страстното желание да се правят такива планетарни движения е свързано с това, че човек, изхождайки от своята невидима част, овладява цялото си кръвообращение. След това той, бих казал, отчасти пропълзява в това невидимо. А след това той се оказва ориентиран вече не само към вътрешното кръвообращение, функциониращо в съответствие с дишането (дишателното гладуване) и храненето, но и към външния свят, към външното (тоест към природата и планетарните ритми). Всички тези неща можеш да ги разбереш, ако истински разбираш какво е човекът.

Сега ми се иска да кажа на всички нещо, реално свързано с това, което обсъждахме миналия път. Миналия път ние видяхме: тук, вътре в окото, има малка леща (изобразява го на рисунка 2). Ако зрението в човека е съвсем нормално, тази малка леща е прозрачна. Ако човек има катаракта, лещата става непрозрачна. Става отлагане на соли. Можем да кажем така: при здравия човек тук, в окото – в предната част на окото, – се намира лещата; тя е прозрачна. При болния от катаракта, поради отлагането на соли, лещата е непрозрачна, замътена. Благодарение на това, че лещата е прозрачна, астралното тяло на човека може с помощта на прозрачната леща да вижда света. То вижда всичко, което го има в света.

Ако човек, благодарение на упражненията, описани от мен в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?», привикне към много интензивно мислене, настъпва момент, когато той получава съвсем особени възможности. Но съвременните хора съвсем не искат да привикват към много

интензивно мислене. Съвременните хора не се отдават напълно на своето собствено мислене, а разсъждават така: всичко трябва да ни бъде дадено отвън, тайните на света ние трябва да разкриваме навън. При това е и неудобно, когато се налага да се отделя на мисленето толкова много внимание. Ако човек мисли много живо, той постоянно трябва да бъде страшно внимателен. Но именно тогава в живота настъпва момент, когато става нещо съвсем особено.

Когато вдигам стол с ръка, това е разбираемо за всеки, защото става постоянно, нали така? Но аз мога да оставя ръцете си в покой, мога и да не направя с тях това, което при друг случай съм правил. Това, което прави лещата в окото, вече не е така подвластно на човека. Ако получавате впечатление отвън, тогава вие просто гледате през вашата леща в направление, откъдето идва впечатлението. Ако отсъства впечатление, лещата на окото остава в покой.

Но си представете, господа, че човек е положил усилия да придобие изключително силно мислене. Той изцяло е потопен само в това вътрешно мислене. Той не гледа външното, неговата леща се намира в покой, както са в покой ръцете, ако нищо не се прави с тях. И тогава в това място, където в противен случай ние имаме прозрачна леща, с помощта на която ние бихме виждали, в това място се отразява като в огледало цялото звездно небе. Това, бих казал, е нещо наистина чудно, удивително: защото благодарение на методите, разработени и описани в моята книга «Как се постигат познания за висшите светове?», ние се учим да използваме отделния орган не само за Земята, но и за другия свят. Разбира се, в случай на отлагане на соли лещата се поразява от катаракта и тогава тя произволно става непрозрачна. Ако човек истински дълбоко се замисля, лещата остава прозрачна, но човек не гледа през лещата, той не гледа към външното. И тогава, изхождайки от лещата, започва да се осветява целият свят. Тогава човек съзерцава духовното. Човек вижда цялото звездно небе в неговото истинско, вътрешно значение. Това малко място в човека,

където се намира лещата, може да му разкаже всичко, което след това този човек ще дръзне да каже за звездите и за всичко друго. Виждате колко величествен в същността си е човек, че даже такава нищожна точка е местопребиваване на необятни познания.

При този, който е болен от катаракта – това, разбира се, на никого не пожелаваме, – процесът протича даже по-леко и на него не му е нужно толкова силно да напърга мисленето. На него му е нужно само съвсем малко да се концентрира и той може да стигне до вътрешно виждане, ако вече не може да вижда външно. Но говорейки за такова висше познание, е необходимо настоятелно да подчертаем следното: ако става дума за такива висши познания, това може да бъде съпроводено със силно пренапъгане, и тогава вместо висше познание може да възникне повреда на лещата. Вследствие на силната вътрешна концентрация лещата може малко да помътнее, макар и човек и да не бъде болен от катаракта. Затова в моята книга «Как се постигат познания за висшите светове?» всичко е описано така, че човек да може да достигне всичко, което там се обсъжда, но да не се разболе от това. В книгата не се описва нито едно упражнение, което би могло да доведе до болест. И именно лещата в човека е това място, което вътре в окото може фактически да разтвори за нас завесата на целия духовен свят. Бихме могли да кажем: може да се гледа външно, ако окото е напълно прозрачно. Може да се вижда по вътрешен начин, ако по своя воля правим нещо непрозрачно.

Да, господа, това е нещо, което може да ви поясни как всъщност възниква познанието на духовните светове. Познанието на духовните светове възниква именно от това, че се намират отделни пунктове – при това отначало в собствената глава, – които не се използват за привичната дейност и се оставят в покой. Отначало ние се учим да опознаваме външния свят през лещата. Обаче може да развием тялото си толкова, че в някакъв момент всичко вътрешно да престане да се използва. Ако например не се използва сърцето – кръвообращението

може да продължи и по-нататък, но сърцето като сетивен орган се изключва, – тогава започва да се възприема кръвообращението като цяло. Но се възприема не само кръвообращението. Правейки вашето сърце невъзприемаемо, съзерцавате кръвообращението посредством вашето тяло, гледайки през него; като престанете вътрешно да усещате сърцето, да усещате ударите на пулса, вие гледате през него.

Вие гледате през него подобно на това, както с вашата глава сте се научили да гледате през лещата навън, в света. И така, ако сте се научили да гледате през самия себе си, тогава, господа, ще видите не само кръвообращението, а ще видите цялото движение на Луната, всичко, което прави Луната; ще видите как се държи Луната по отношение на Слънцето. Тогава ще видите родството на сърцето със Слънцето и Луната.

Виждате ли, в древността всичко това е преминавало за човека доста лесно. Тогава обучението на хората още не се е състояло в изучаване на науки, касаещи предимно външния свят. Те въобще не са искали да виждат всичко само пред себе си. Ако древния грък – тоест човека, живял преди двадесет и седем, двадесет и осем столетия – го закараш на кино, той просто не би могъл дълго да гледа филма, той би изпаднал в безсъзнание. В момента, когато древният грък би погледнал на всичко това, в неговата вътрешност, не само в членовете на тялото му, а в цялото му човешко същество би станало същото, каквото става с вас, когато дълго време сте седели върху крака си, той заспива, губи чувствителност. Този човека не би изпаднал в обикновения, нормален сън; ако доведете древния грък на прожекция, би се появило някакво заспиване на човека като цяло. Той би паднал в несвяст от това. Древният грък въобще не би могъл даже да гледа това, защото в този момент кръвоносната система в главата му би получила от сърцето такъв разрушителен импулс, че цялото му тяло, не само отделните членове, би било приспано, а главата не би могла нищо повече да управлява. Той би паднал в несвяст. Човек е станал съвсем различен, отколкото е бил в древното време. Днес човек под

влияние на съвременната култура има толкова безпорядъчно кръвообращение, че той не пада в несвяст в киното.

Ако човек с вътрешна сериозност макар и малко се занимава с духовната наука и след това отиде на кино, би се наложило да се вземе в ръце, за да не изпадне даже и днес в несвяст. Обаче, понеже всички ние сме хора, един приема качества от друг. И работа стои така, че човек вече няма тази система на кръвообращение, която е имал в древността древният човек. Затова за древните хора било по-лесно да виждат системата на кръвообращението, било им е по-лесно да говорят за Слънцето и Луната, отколкото на нас. Ние сме се откъснали от това и ни се налага отново да го достигаме с помощта на упражнения. Трябва отначало да направим органите нормални, за да можем да виждаме.

Виждате ли, именно затова древният грък още е разбирал разказите на древните хора за това, какво и как е ставало на Земята. Не трябва да се мисли, че сведенията, предадени по традиция от древността, са чисти суеверия; просто в по-късно време тях многократно са ги преправяли и те са се превърнали в суеверия. Забележително е как неща, първоначално напълно разумни, по-късно са се превърнали в суеверия. Когато се е губило знанието за това, как трябва да се излагат и разработват такива неща, те са се превръщали в суеверия. Например древните евреи не са ядели свинско. На тях им е било известно, че за тяхната раса и в тази местност, където са били, свинското е можело да бъде вредно и е можело да доведе до слабост. След това, по-късно, това станало суеверие. Нещата, превърнали се в суеверие, по-рано са имали под себе си разумна основа. Не би следвало да се предполага, че съществуващото преди древно знание винаги е глупост; обаче не бива и във всичко да се доверяваме на древността, доколкото древните сведения са подлагани на многократни изкривявания. Ето защо всичко това е необходимо да се изследва отново.

Ето защо е съвсем погрешно, когато за антропософията се каже: това е компилация от неща, които някога вече ги е

имало. Това не е никаква компилация, а всичко е открито отново! И ако, господа, някой ви каже: антропософията е само компилация на всичко това, което го е имало при древните гностици, попитайте го, да ви посочи, къде се излагат сведенията за лещата на окоето – за което последния път и днес ви говорих, – къде, в каква книга може да се намери. Никъде не може да се намери, защото е отдавна забравено. Ето защо можете да отговорите на всеки, който каже, че такива неща са компилация: лъжеш, тъй като съвсем не знаеш какво е било казано там. И така, всички възгледи за сърцето и за останалото са пресъздадени отново.

Работата е в това, че тук (в антропософията) всички изследвания носят изходния характер на първоначалното откритие; после това става общочовешко достояние. С такива прости примери като движенията на човека в танца, при въртенето – нещо, което засегнах последния път и днес във връзка с въпроса на господин Бурле, – с такива прости примери може много да се научи. Това може да се разбере.

Но тогава, господа, се появява нещо друго, пред което човечеството в болшинството си изпитва страх. Виждате ли: ако на антропософията някога ѝ се удаде да проникне в нашите учебни заведения – днес нищо не може да се направи; щом само се поиска да се направи нещо практическо, веднага изпълзва дяволът; щом само се заговори за работа, веднага се появява враждебност, с която вие достатъчно добре сте запознати, – та ако антропософията стигне толкова далеч, че проникне в нашите училища и бъде оценена по достойнство, тогава ще се появи нещо друго. Тогава конкретно ще се знае кои движения са правилни и полезни за здравето на човека, за функционирането на цялата му обмяна на веществата, и кои движения са неправилни. Тогава ще дойде време, когато работата ще бъде ориентирана към човека. Днес работа се извършва, както го изисква машината. Днес човек е принуден да се движи така, както сметнат за необходимо конструкторите на машините. Но по-късно ще се убедят, че главно е не това, кое-

то предписва машината, а човекът. Затова ще бъде разрешено да се правят само малки машини, които са ориентирани към човека. Това ще стане възможно, ако напълно се приеме антропософията. Тогава ще може да се каже: всичко, отнасящо се до машините, трябва да бъде ориентирано към човека.

Но за това е необходимо още нещо. Отначало трябва да се разбере, че сърцето не е нещо механично, машинообразно, а е организирано в съответствие с човека. Тогава и външните машини ще могат да се строят на основа, организирана в съответствие с човека. Ала науката, която заради удобството описва сърцето само като помпа в системата на кръвообращение на човека, е твърде безсъвестна, за да създава ориентирани към човека машини. Фалшивите и лъжливи научни възгледи правят фалшив и пошъл целия наш социален живот. Време е да се разбере, че отначало трябва да се появи правилно разбиране за човека, правилни мисли за човека; само тогава би могъл да възникне нормален, правилен социален живот. Докато се вярва, че сърцето е просто помпа, дотогава няма да се удаде да се организира по правилен начин външният живот. Само научавайки, че невидимият човек има нещо по-високо от сърцето, че именно той привежда сърцето в движение, ще се ориентират и машините към човека. Трябва отначало да се разбере това.

Днес хората правят много неща заради удобството. Наистина много се прави заради удобството. А какво днес е станало наистина интернационално, наистина международно? Играта на футбол!¹⁴ Неотдавна ви давах пояснения. А това, което е духовно, е принудено да се свива в тесни кръгове. То разпилява своите сили. В Норвегия може да се чуе: «Браво, да живее!», или да чуете немски песни, ако там има футболисти (от Германия). В други случаи хората се държат отчуждено.

Необходимо е да добиваме дух, но да го добиваме в конкретни проявления. Не трябва да се говори общо: дух, дух; не, трябва да се добива духа в отделни, конкретни проявления.

Следващата събота ще поговорим за това по-нататък.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 9 юни 1923 г.

Сетихте ли се нещо, господа?

Въпрос: Различните химически вещества притежават свойството да придават цвят, например на пламъка. От друга страна, много звезди, много небесни тела блестят с оцветена светлина, като Марс. Бих искал да науча нещо за това. Марс например има червеникав блясък. Желязото, когато се окислява, ръждата, също има червеникав цвят. Няма ли тук някаква връзка?

Доктор Щайнер: Това, разбира се, е много труден въпрос. Преди всичко трябва да си спомните за това, което вече обсъждахме относно цвета. Вече обсъждахме разни въпроси, касаещи цвета.¹⁵ Трябва да си припомните, че цветът на кое да е тяло е свързан с това, в каква форма и по какъв начин се реализира това тяло в света. Да си представим, че имаме някакво вещество. Веществото има напълно определена окраска. Смятате ли, че този цвят при известни обстоятелства може да се окаже съвсем друг? Така, ако се внесе вещество в пламък, ще се получи известно оцветяване на пламъка. Тук трябва да бъде ясно, че пламъкът като такъв вече има при възникването си определен цвят, така че при внасянето в пламъка на вещество, двата цвята – цветът на веществото и цветът на пламъка ще си взаимодействат. Но въобще в поведението на цвета в света има нещо много своеобразно. За него искам днес да ви разкажа.

Познавате обикновената дъга. Дъгата има червена полоса, след това тя преминава в оранжева и в жълта, след това имаме зелена полоса, след това синя, след това следва индигова, а след това – виолетова полоса. Така получаваме примерния брой, седемте цвята, които има дъгата (виж рис. 8). Хората, естествено, винаги са наблюдавали тези седем цвята и са давали най-различни обяснения, тъй като тези седем цвята, съществуващи в дъгата, са най-красивите цветове, които въобще

могат да се видят в природата. Освен това трябва да се знае, че тези цветове сякаш съвсем свободно се реят. Те се появяват, както знаете, ако някъде свети Слънцето, а пред Слънцето е дъждовно. Тогава от другата страна, на противоположното спрямо Слънцето място се появява дъга. Така че ако някъде видите дъга, трябва да кажете: как стои работата с времето? Разбира се, на противоположната, на обратната по отношение на дъгата страна трябва да е Слънцето. Такъв е редът тук. Така се появяват тези седем цвята на дъгата.

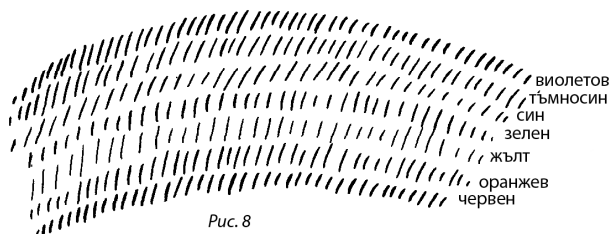
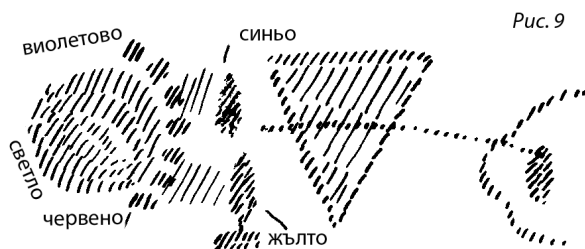

Рис. 8

Възможно е обаче да се получат тези седем цвята по съвсем друг начин. Представете си, че сте нагрили метален предмет, нагривате го все по-силно и по-силно, така че този метален предмет става много горещ. Тогава, както знаете, този метален предмет достига, както се казва, нагорещяване до червено, а накрая – нагорещяване до бяло. И така, представете си, че по такъв начин сме създали своего рода пламък, някаква разновидност на пламъка, че ние, бих казал, имаме тук работа с металически пламък. Обаче това не е реален пламък, а нагорещен метал, метал, който е силно нажежен. Ако разгледаме такъв съвсем нагорещен метал през така наречената призма, ще видите не нажежена до бяло маса, а същите седем цвята, както при дъгата.

Сега схематично ще изобразя това (рис. 9). Представете си, че тук се намира този нажежен метал, а тук имам ето такава призма. Знаете какво е призмата. Тук тя е изобразена странично, това триъгълно стъкло. Тук е окото ми. Аз гледам през призмата. Сега аз виждам не бял предмет, а седем цвята на дъгата, седем следващи един след друг цветове: червен, оранжев, жълт, зелен, син, индигов и виолетов. И така, през

призмата това, което всъщност е бяло, това, което е нажежено до бяло, аз го виждам като състоящо се от седем цвята. От тук вие правите извод, че нагорещено до бяло тяло може да се види блестящо във всички цветове на дъгата.

Може да се направи и друго, което също е изключително интересно. Виждате ли, такава нагорещена до бяло маса може да се получи само по пътя на нагорещяване на метала или въобще на какво да е твърдо тяло. Но ако имам на разположение газ и го запаля, тогава, гледайки през призма, ще получа не седем цвята, не седемцветна лента, а нещо съвсем друго.

Можете да кажете: но как да се получи нагорещен газ? Нагорещен газ се получава много просто. Представете си например, че имам обикновена готварска сол. В състава ѝ влизат две вещества, два елемента: първо, метално вещество, метал, който се нарича натрий, а също и хлор. Това е газ, който, разпространявайки се някъде, намирайки се някъде, веднага предизвиква в носа остро раздразнение. Това е същият този газ, който например се използва при избелване на пране. Прането се избелва под действието на хлора.

Ако натрият и хлорът са съединени заедно, като едно вещество, това е нашата обикновена готварска сол, с която солим храната си. Ако хлорът се отдели и натрият, който представлява бял метал, се вкара в пламъка, пламъкът ще стане съвсем жълт. От какво се получава това? Става поради това, господа, че ако пламъкът е достатъчно горещ, натрият се превръща в газ и става изгаряне на газообразния натрий, който гори с жълт пламък и придава на целия пламък жълт цвят. Ние следователно имаме сега работа не с нагорещен метален предмет,

а имаме газов пламък. Ако сега погледна през моята призма, там няма да се окажат същите тези седем цвята, а ще преобладава жълтият цвят. Само на едната страна – при това трябва много внимателно да се вгледаш – ще се забележи малко синьо и малко червено.

Рис. 10

Но на основното поле това не се наблюдава: там се вижда само жълто.

Всичко това обаче още не е толкова интересно. Ето какво е най-интересното: ако тук разположа цялата установка (има се предвид опитът с нагорещения предмет и призмата – бел. пр.), след това тук (тоест между нагорещения предмет и призмата – бел. пр.) се постави жълтият пламък (виж рис. 9), и отново се погледне в призмата, как мислите, какво ще има? Ще кажете: ако погледна през призмата, ще видя червено, оранжево, жълто, зелено и така нататък. Ще кажете, че жълто тук ще има. Ако гледам през призмата, жълтият цвят ще бъде особено силен – така ще кажете, – това ще бъде особено ярък жълт цвят, наистина сияещ жълт цвят. Виждате ли, всъщност това съвсем не е така. Всъщност никакъв жълт цвят тук няма да има, жълтият цвят ще бъде напълно изключен, така че на негово място ще има черно. Такъв ефект, както при жълтия газов пламък, ще има и в случай на син пламък. Може да се подбере вещество, като например литий, който дава червен пламък. Калият дава син пламък. Ако разположите син пламък тук (виж рис. 9, вляво от призмата отгоре), то синият цвят тук няма да се усили, напротив, ще се появи черно място. Особеността е такава: нажежавайки някакъв предмет, силно нажежавайки някакъв

твърд предмет, именно твърдо тяло, а не газ, ние получаваме цветна лента от седем цвята. Ако вземем само горящ газ, ще получим някакъв един, отделен цвят. Този отделен цвят след това (в случай на два източника – нагорещен предмет и горящ газ – бел. пр.) погасява същия този цвят в цялата цветна лента.

Това, което сега ви разказвам, е било доста дълго неизвестно на хората и е било открито едва в 1859 година.¹⁶ В 1859 година било открито: в седемцветната цветова лента, излъчвана от нажежено твърдо тяло, отделни цветове могат да бъдат погасени от същите цветове, изпускани от нагорещен или горящ газ.

От тук виждате, че въздействието на един цвят върху други е извънредно сложно. Ако по обичайния начин гледаме на Слънцето, то проявява качества, сякаш е нагорещено до бяло тяло. И действително, ако не гледаме съвсем внимателно през призмата, на Слънцето също се виждат тези седем редуващи се един след друг цветове: червен, оранжев, жълт, зелен, син, индигов и виолетов. Но ако наблюдаваме по-точно, тогава в Слънцето, в слънчевия диск не се откриват тези седем цвята; само приблизително те са седем цвята, тъй като между тях се намират чисто черни линии, цяло множество черни линии. Така че ако разглеждаме Слънцето по-точно, се получава не седемцветна лента, а седем цвята, навсякъде пресечени от съвсем черни линии.

Какво можем да кажем по този повод? Ако получаваната от светлината на Слънцето цветна лента не е непрекъснатата, ако тя е цветна лента, прекъсвана от съвсем черни линии, трябва да кажем: между нас и Слънцето се намират чисти горящи газове, които попълно винаги погасяват съответстващите цветове. Следователно, ако вместо нагорещен метал гледам Слънцето и виждам черни линии, трябва навсякъде, където видя черни линии, да разсъждавам така: винаги в съответното място (от спектъра) от (присъствието на) натрия например, ще бъде погасен жълтият цвят. Ако гледам Слънцето и в жълтото се намира черна линия, трябва да кажа: между мен и Слънцето

има натрий. Така за всички метали получавам черни линии в слънчевата светлина (слънчевия спектър). Следователно между мен и Слънцето в мировото пространство са разпространени в газообразна форма всички възможни метали.

Какви изводи следват от тук? Господа, от тук следва, че мировото пространство е пълно, или най-малко в обкръжението на Земята е пълно не само с нагорещени, но и с горящи метали. Ако се обмисли това, трябва да стане ясно, че всъщност и дума не може да става, че ние стоим тук на Земята, а нагоре се намира нагорещеното Слънце; не, каквото виждаме, зависи всъщност от това, което се намира между нас и Слънцето. Физиките биха били просто зашеметени, ако биха могли действително да посетят Слънцето, защото там всичко би изглеждало съвсем не така, както те са предполагали; а резултатите от наблюдението се определят от това, което се намира между човека и Слънцето. Така даже само от този пример виждате колко сложни са връзките между субстанцията и цвета.

Ако имате работа с пламък и това е например пламък на свещ, който има определен цвят, то вие преди всичко трябва да попитате: какво се намира вътре в свещта, какъв е съставът ѝ? В пламъка в газообразен вид вие намирате тези вещества – поради горещината на пламъка те в по-голямата си част стават газообразни, – които в твърдо състояние се съдържат в свещта. Струва си тогава да погледнем през призмата – както направих с пламъка – и да видим: вещество в газообразна форма оцветява целия пламък. Благодарение на натрия например, пламъкът жълтее. Ако някъде, дори в това помещение имаме пламък и погледнем през призма, навсякъде бихме открили черната линия на натрия. Не е необходимо предварително да добавяме натрий където и да било. Ако приборът (има се предвид спектроскоп – прибор за визуално наблюдение на спектъра – бел. пр.) е точен и настроен както следва, така че с негова помощ да могат да се провеждат нормални наблюдения, навсякъде ще откриете такава черна лента, която (ако отсъстват следи от натрий – бел. пр.) би трябвало да е жълта, но лентите се появяват

поради това, че навсякъде присъстват незначителни следи от натрий. Едва ли ще намерим на Земята нещо такова, където не би имало нищожни следи от натрий. Но това ви доказва, че натрият в природата е необходим компонент. Ние не бихме могли да живеем там, където него го няма. Ние винаги трябва да имаме в себе си неголеми количества натрий, ние трябва да преработваме натрий. Той издава себе си само чрез това, че навсякъде погасява жълтата линия и я почерня.

Сега трябва да си спомните това, което веднъж вече съм ви казвал: от какво възникват синият и виолетовият цвят? От какво възникват червеното и жълтото?¹⁷ Казвал съм ви, че далечното мирово пространство ни се струва синьо; там навън, където ние виждаме небосвода, няма нищо. Има само далечно черно мирово пространство. И така, ние виждаме далечното черно мирово пространство. Но ние не го виждаме такова, каквото то е пред нас. Между нас и това далечно, черно мирово пространство се намират водни пари, които постоянно се издигат нагоре. Даже ако въздухът е чист, водните пари постоянно присъстват във въздуха. Ако тук (изобразява го на рисунката – рисунката отсъства) се намира Земята, тук водните пари, а наоколо черното мирово пространство, тогава Слънцето свети през тези пари. Ако вие стоите тук, долу, и гледате нагоре, виждате не черно, а синьо. През осветена среда виждате тъмното пространство като синьо. Това значи, че когато гледам тъмнина през осветена среда, виждам синьо.

Утринните и вечерните зари, както на всички е известно, са жълти или тъмно-червени. Ако тук се намира Земята (изобразява го на рисунката), тук наоколо се намират пари, и още щом тук изгрява Слънцето, виждам, че тук започва да свети, възниква осветеност. Тук виждам нещо светло, но аз гледам към него през тъмното и затова виждам жълто. Когато гледам тъмнина през светло, през осветена среда, тъмнината я виждам синя. Синьото – това е тъмнина, която се вижда през нещо светло; жълтото – това е нещо светло, гледано през тъмнина. Това е необходимо да се разбере!

Ако имам работа с жълтия цвят, образувал се благодарение на жълтия натриев пламък, този жълт натриев пламък означава, че натрият е вещество, което при изпаряване става много ярко, но в същото това време около себе си създава нещо тъмно. Натрият гори така: ако тук гори натрий, то от средата нагоре стремително се изстрелва бяла светлина (рис. 11) и около тази бяла светлина нагоре се стреми тъмнина: в резултат аз виждам жълт цвят. И така, натрият излъчва светлина, но наоколо – доколкото той излъчва толкова силна светлина – се създава тъмнина.

Не трябва да ви учудва, че излъчваната от натрия силна светлина създава около себе си тъмнина; защото ако вие сте спринтьор и действително бягате бързо, тогава от вас ще остане този, който би искал да бяга наравно с вас. Това, което стремително се пръска тук – това е спринтьорът, – той ни се струва сияещ благодарение на тъмнината, която ни се струва жълта.

При обикновения пламък на свещ става разпръскване на частички. Вследствие от това тук наоколо е светло, докато в средата остава тъмно. Затова, когато имате обикновен пламък на свещ, виждате тъмно през светло. Тук излитат светли точки (виж рис. 11, вдясно). Тук в средата на огъня остава тъмно и затова той изглежда като син. Ако пламъкът е обагрен в жълто, както в случая с натрия, това значи, че изхвърлянето на частички става много интензивно. Ако пламъкът запазва синия цвят, това значи, че изхвърлянето не е интензивно, а разпръснато.

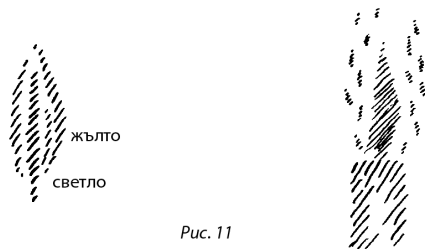

Рис. 11

В света въобще съществува разлика между въздействието на субстанциите. Представете си, че тук имам стъклена тръ-

бичка, която е запоена от двата края. Освен това аз изкарвам от нея въздуха, така че получавам съвсем изпразнена от въздух стъклена тръбичка.¹⁸ Известно ми е следното: прекарвам тук електрическо напрежение, тук веригата прекъсва, а тук [от другата страна] също прекарвам напрежение; това е верига, която тук е прекъсната. И така, два електрически полюса тук противостоят един на друг. Между тях се намира вакуум, безвъздушно пространство. При това възниква нещо съвсем необичайно; от едната страна се изхвърлят електрически разряди, а от другата страна, оцветена в синкав цвят, се образуват ето такива вълни (рис. 12), и всичко това се сближава. Тук в тъмнината постоянно се вкарва нещо светло, светли електрически разряди проникват в тъмнината. Тук вие имате в разделено състояние два типа пламък, които ви описах. Единият от тях възниква на единия електрически полюс, а другият – на другия полюс. Тук, от едната страна, се извършва това, което се извършва в натриевия пламък, а на другата страна – това, което се извършва в обикновения пламък на свещта.

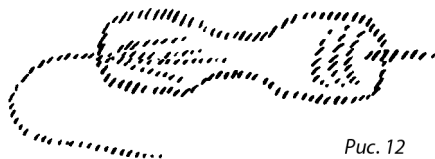

Рис. 12

Ако всичко се прави правилно, тук се получават различни видове излъчване, между които също и рентгенови лъчи,¹⁹ благодарение на който, както знаете, могат да се видят твърди съставни части, кости и прочие, или чужди тела, които се намират в тялото.

Работата е там, че в света има субстанции, които излъчват. Има и други субстанции, те не излъчват, но, да кажем, блестят и се обкръжават по повърхността ето с такива вълни. Субстанциите, покриващи се на повърхността с такива вълни, имат синкав цвят; субстанциите, които излъчват, имат жълтеникав цвят. Ако след това пред жълтото се постави тъмно тяло, жълтото става червеникаво. Ако жълтото се направи по-тъм-

но, то също придобива червеникав оттенък.

И така, виждате, господа, телата в света са такива, че част от тях излъчват и вследствие от това изявяват светли цветове, които се намират от едната страна на дъгата; от другата страна на дъгата те не излъчват, а разпространяват гореспоменатите вълни. В последния случай става дума за сините цветове (синьо-виолетовата част на спектъра), намиращи се от другата страна на дъгата (с други думи, жълто-червената част на спектъра в по-голяма степен излъчва видима светлина, докато в синьо-виолетовата част на спектъра и по-нататък преобладават невидимите излъчвания – бел. пр.).

Знаейки това, вие ще си кажете: има такива небесни тела, като например Марс, които светят с жълто-червена светлина, или като например Сатурн, които светят със синкава светлина.

По това как небесното тяло се проявява, може да се съди и за това как то се държи (в какво се състои функцията му). Марс е такова небесно тяло, което излъчва много видима светлина, вследствие от което той изглежда жълто-червен. Той е небесно тяло, което свети силно. Сатурн е тяло, което се държи по-спокойно и се покрива, облича се с вълни. Около него е видно нещо подобно на вълни. При Сатурн вълните около него могат да се видят като пръстени. Той свети със синя светлина, понеже е обкръжен с вълни.

Наблюдението на земни тела ни показва – ако наблюдението се провежда правилно, а не неграмотно – какви са телата навън, в мировото пространство. Необходимо е само ясно да си представяме, че цялото мирово пространство е изпълнено, както ви казах, с най-различни субстанции, които винаги се намират в състояние на горене.

Вземете кое да е тяло, например желязото; то ръждясва. Именно това имахте предвид вие в своя въпрос, нали? Желязото ръждясва и поради това то става по-червеникаво от обикновено. В дадения случай ние имаме работа с относително тъмно тяло, което ръждясва и по този начин става червеникаво. След като сега изучавахме цветовете, ние бихме могли да направим

заклучение какво всъщност означава посоченото вчера явление; желязото вследствие на ръждясването, бидейки постоянно подложено на действието на въздуха, става червеникаво. Нека напълно да си изясним какво значи това. Тук, разбира се, няма да обхвана всички цветове, но все пак ще получите представа за това, какво имам предвид. Да допуснем, че имаме синкаво желязо. След това то е подложено на въздействието на въздуха. Бидейки подложено на действието на въздуха, вследствие на ръждясването то става червеникаво.

Можете да си кажете: червеното възниква поради това, че ние гледаме светлото през тъмното. И така, светлото, разглеждано през тъмно, става червено. Ако аз гледам желязото в неговото обикновено състояние, то в началото е тъмно, тоест изхвърля, изпуска вълнисти линии. Но ако дълго време подлагам желязото на въздействието на въздуха, ако желязото дълго време се намира на въздух, той прониква в желязото; желязото, намирайки се на въздух, започва да оказва вътрешна съпротива на въздуха. Желязото противостои на въздуха и започва да излъчва светлина. А това, което излъчва светлина, свети като натриевия пламък – където наоколо присъства тъмнина, – става жълто или червено. Така че можете да кажете: отношенията на желязото и въздуха са такива, че желязото вътрешно започва да става неспокойно, да изпитва вътрешен сърбеж, и започва да излъчва. Желязото «нервнички» и излъчва.

Вие, разбира се, знаете, че желязото присъства в организма на човека, и даже е доста важно вещество. Желязото се съдържа в кръвта на човека, то е най-важна съставна част на кръвта. Ако в кръвта желязото е твърде малко, тогава ние, хората, губим възможност нормално да се придвижваме, бързо се уморяваме, ставаме вяли и отпуснати. Ако имаме твърде много желязо в кръвта, ставаме възбудени и прекалено експанзивни хора. Следователно трябва да имаме в кръвта нормално количество желязо, иначе ще ни бъде лошо. В днешно време, господа, с тези неща не се занимават достатъчно, макар и вече да ви обърнах внимание върху следното: ако се изследва как

човек е свързан с цялото мироздание, се открива, че кръвта в човека е свързана с въздействието на Марс. Марс със своите движения винаги предизвиква в нас активност на кръвта. Това става поради родството му с желязото. Ето защо древните учени, знаещи за това, са приписвали на Марс природата, която притежава желязото. Следователно Марс можем да разгледаме като нещо подобно на нашето желязо. Но в същото време той блести с жълто-червена светлина, което означава, че вътрешно той носи светоизлъчващ характер. Ние сме виждали Марс като тяло, което вътрешно излъчва.

Като цяло това ще стане понятно само тогава, когато на основата на даденото изучаване човек си каже: Марс се отнася към фероподобния тип, той е подобна на желязото субстанция, но постоянно проявява «вътрешна нервност», «вътрешен сърбеж» и постоянно иска да бъде излъчващ. Както желязото под влиянието на въздуха, така и Марс под влиянието на своето обкръжение постоянно иска да излъчва. Той има природа, която постоянно проявява нервност, безпокойство, сърбеж, което значи, че той иска да стане жив. Марс постоянно иска да премине към живот, да оживее. Това може да се види по неговата окраска, по типа или начина на неговите действия. Имайки работа с Марс, трябва да се знае, че той е такова мирово тяло, което постоянно се стреми да оживее.

По друг начин стои работата със Сатурн. Сатурн блести със син цвят, което означава, че той не излъчва (светлина), а постоянно се обкръжава с вълни. Той е противоположност на Марс. Сатурн постоянно иска да умре, да премине в смъртта, постоянно става мъртвец. Гледайки Сатурн, е видно, че той е обкръжен от светло пространство, така че неговата тъмнина през светлото ние виждаме като синя.

Обърнете внимание на следното: можете да наблюдавате много красиво явление, ако някога в не съвсем тъмна, а сумрачна нощ вървите през върбова гора, вървите през гора, където има върби. Там от време на време можете да видите нещо, което ви дава повод да попитате: дявол да го вземе, как-

во свети там? Какво е това, което така свети? – след това се приближавате и това, което свети, се оказва гниещо дърво. И така, гниещото става светещо. Ако се отдалечите и погледате назад, при което зад светещото гниещо дърво е тъмно, тогава то ще ви се стори не светло, а синьо. Същото става и при Сатурн. Сатурн всъщност постоянно се разлага. Сатурн се разлага. Поради това около него има светлина, макар самият той да е тъмен. Вследствие от това той ни се струва син, понеже гледаме неговата тъмнина през (светещите) продукти на неговото разлагане, които го обкръжават. И така, при Марс е видно, че той постоянно иска да оживее, докато при Сатурн е видно, че той постоянно иска да умре.

Интересното е, че разглеждайки мировите тела, можем да кажем за тях: тези мирови тела, които блестят със синя светлина, загиват (Земята е известна като Синята планета – бел. пр.), а тези, при които блясъкът е червеникав или жълт, се намират в стадий на възникване. Така стои работата в света: на едно място нещо възниква, на друго място нещо загива. Както на Земята на едно място има дете, а на друго – старец, така е и във Вселената. Марс е още юноша, пълен със стремеж да живее. Сатурн е древен старец.

Виждате ли, древните хората са изучавали всичко това. Ние трябва отново да го изучим. Но ние ще успеем да разберем възгледите на древните само в случай, че открием всичко това отново. Ето защо – за това вече говорих последния път – е толкова глупаво да се казва, че в антропософията всичко на всичко се компилира това, което се намира в древните книги. Това, което е написано в древните книги, е съвсем невъзможно да се разбере! Виждате ли, да се разбере това, което стои в древните книги и произхожда от истинската древна мъдрост, може само тогава, когато то бъде открито отново. В средните векове, още преди откриването на Америка, е съществувало едно изречение.²⁰ То било много интересно и него го е повтарял почти всеки човек. Ако бяхте живели тогава, също бихте знаели това изречение. В средните векове това изречение го

повтаряли най-различни хора, защото тогава са го учили, както днес се разучават агитационните лозунги. Ето как звучи това изречение:

О, Слънце, в света ти царуваш!
А ти, Луна, пола ни даруваш.
Меркурий ловкост ни придава,
а без Венера – нищо не става.
Март избран от нея е за мъж любим,

Март – това е Марс. И така, изречението означава: Венера, образът на младостта, си избира за мъж Март, тоест Марс. С това е посочено, че и Марс е още юноша там, в света на цялото пространство.

Юпитер не ни дава да грешим.

Това е насочване към Юпитер, към това, че той се намесва във всичко. А накрая се казва:

И старецът Сатурн на старини
във всички свои цветове блести.

Представете си колко красиво в това средновековно изречение младостта на Марс е противопоставена на старостта на Сатурн!

О, Слънце, в света ти царуваш!
А ти, Луна, пола ни даруваш.
Меркурий ловкост ни придава,
а без Венера – нищо не става.
Март избран от нея е за мъж любим,
Юпитер не ни дава да грешим.
И старецът Сатурн на старини
във всички свои цветове блести.

И така, виждате, че това е непонятно; и хората откриват своето неразбиране. Ако съвременен учен прочете такова из-

речение, ще каже: всичко това е глупаво суеверие! – и ще му се присмее. И ако някой след това открие истината в таква изречение, ученият ще каже: «Той просто е преписал всичко това». Даже е трудно да си представим колко глупаво се държат тези хора, ако нещо не им се удаде да разберат, нали така? Нито един съвременен учен няма да разбере съдържанието на това изречение. Но ако човек е способен да провежда духовно изследване, тогава той отново ще стигне до това и само тогава ще разбере съдържанието. Трябва самостоятелно да се откриват такива неща, иначе тези древни изречения, плод на народната мъдрост, така и ще си останат съвсем безполезни. Но все пак е прекрасно, ако такива неща отново се откриват по пътя на духовните изследвания; тогава в простите народни изречения, в поговорките, се разкрива необятна мъдрост! Това доказва, че старинните народни изречения произхождат от това, на което са учили в древните школи на мъдростта. Ето откъде произхождат тези изречения. Днес народът не може по такъв начин да общува с учените; на основата на съвременната наука такива изречения не възникват! Науката дава на човек само малко неща, приложими в живота. Но е било време, когато хората са знаели за тези неща, за които днес отново ви говорим. Тези знания са се вплели в прекрасни изречения от такъв род. След това от тях са възниквали различни неща, в това число и неразбиране, и преиначаване. Изречението за всички планети, приведено от мен сега, е било забравено, а други изречения са били преиначени.

Разбира се, работата стои така, че има значение даже поведението на животните. Те са свързани с Вселената. По поведението на дървесната жаба можем да знаем за промените във времето, когато жабата се изкачва нагоре. Дървесната жаба се използва като предсказвач на времето, нали така: когато жабата се издига нагоре или изпълзява надолу по своята стълбичка (в терариума се поставя малка стълбичка, по която жабата отива ту нагоре, ту надолу, и по това се предсказва времето – бел. пр.). Това става, защото всичко живо е свързано с Вселената,

с целия Космос. Обаче в по-късно време такива неща са подложени на изкривяване: така че е напълно справедливо, ако се присмиват над някои такива изречения, защото те са станали просто глупави. Ако някой каже например: «Петелът кукурига на стобора: значи времето няма да се промени, а може и да се подобри», – това показва, че не всичко може безпорядъчно да се смесва в една купчина, че разумното не следва да се смесва с глупостите.

Посоченото от мен изречение се отнася към разряда на тези, които сочат към космическите тайни, свързани със светлината и цвета. И напротив, над това, което хората често говорят за поведението на петела и прочие, може, разбира се, само да се посмеем, което и става с последната, току-що приведена от мен поговорка. Но от друга страна, именно в селските поговорки и до ден-дневен се съдържа нещо извънредно дълбоко – тези поговорки постепенно изпадат в забвение, – в тях се съдържа нещо извънредно дълбоко, нещо много мъдро. Не напразно тъгуват селяните, ако през март още вали сняг, защото има определена връзка между мартенския сняг и семената на зърнените храни.

Именно чрез такива неща ние можем да видим, че провеждайки наблюдения на Земята, може да се разбере и целият останал свят. Много по-добре е, ако се дава пример с дървесната жаба, която ходи нагоре-дадолу в зависимост от времето, отколкото да се взема примера с мармота – което днес по-често се среща, – с мармота, който спи: така могат да се проспят всички вселенски тайни.

Надявам се, че разбрахте разгърнатия отговор на вашия въпрос. Това, разбира се, е сложно и не можем да минем само с няколко думи. Аз трябваше да кажа всичко това, а изводите сами ще успеете да направите. Защото е много интересно да се видят закономерностите по такъв начин, нали така?

Следващата сряда ще продължим.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 13 юни 1923 г.

Има ли някой въпроси?

Автор на въпрос (господин Бурле): Искан ми се да опиша едно преживяване от моята младост, свързано със съдбата; в религията това се интерпретира като наличие на Ангел-хранител. Веднъж като помощник при игра на кегли подреждах кеглите, тогава бях на девет или десет години. Както бях зает с подреждането на кеглите, прозвуча глас: «Дръпни се!», – при това толкова интензивно, че бързо отскочих настрани. След миг голяма топка с огромна сила удари там, където бях стоял. Аз попитах: «Кой каза това?» – но никой не беше, този глас не би могъл да дойде от присъстващите.

Друг случай стана в една ковачница, където хората заточваха своите плугове. Там имаше огромно колело. Бяхме пет-шест момчета и се забавлявахме там. Бях на около единадесет години. Покатерих се на спицата на колелото, за да го завъртя надолу. Това ми харесваше. Казах на другите момчета: «Изкарайте спирачката, тогава ще мога да се добера до другото стъпало». Всички започнаха да дърпат с всяка сила, но нищо не ставаше. Макар и да бях най-малък, аз бях там, да наглеждам другите. Това колело се въртеше много бързо и непременно би ме убило, ако бяха успели да освободят спирачката. Бих се радвал, ако господин Докторът ни съобщи, може ли такива случаи да бъдат проява на висши сили?

Доктор Щайнер: Господа, искаше ми се да поговорим някога с вас за тези неща, но всичко това, разбира се, трябва да се обсъжда така, че да бъде оправдано от научна гледна точка. В антропософската духовна наука такива неща не се възприемат така, както това често става сред хората, които се поддават на всевъзможни суеверия! Такива неща – доколкото те са много по-важни за живота, отколкото се предполага – трябва да се разглеждат на научно ниво. Но първо, като подготовка, искам да ви кажа следното.

Виждате ли, това, което човек забелязва, на което той

обръща внимание, е само съвсем неголяма част от живота. Голяма част от живота остава незабелязана и понеже тя остава за него незабелязана, той смята, че тази част от живота въобще сякаш не съществува. Да вземем например следното: ако някъде някой преминава покрай дома и отгоре в този момент пада тухла и го убива, това попада в центъра на внимание и, разбира се, прави голямо впечатление в този кръг, където е бил известен даденият човек и даже по-широко. За това много се говори. На това се обръща внимание и много се говори за него.

Но е възможен следният случай: някой се кани сутринта да излезе. В последния момент преди излизането той забелязва, че е забравил нещо, което безусловно е трябвало да бъде турено в ред, и той се забавя пет минути, а след това излиза. Тухлата пада долу пет минути преди да излезе, така че когато той преминава, тухлата не го поврежда. Ако беше минал пет минути по-рано, тухлата щеше да му разбие главата. Но нито един човек не говори за това, защото нито един човек даже не може да го забележи. Нито един човек не може да знае – самият той забравя за такива неща и никой не обръща внимание на това – какво би могло да стане, ако не се е забавил няколко минути. Виждате ли, макар и такива неща да не се забелязват, въпреки това те присъстват в живота. Безкрайно множество от такива неща, когато ние, благодарение на съдбата си се предпазваме от нещастия, съществува, но остава без внимание. Те не се изучават, защото проследяването им не е така лесно. Те се изследват само тогава, когато се набиват на очи, когато привличат внимание към себе си. Тогава такива неща се изследват.

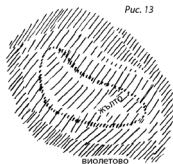
Имало веднъж един човек,²¹ който прекарвал много време зад бюрото си на горния етаж, докато семейството му живеело долу. Той често се качвал горе в стаята си. Един път му се присънило, че в определен ден го очаква голямо нещастие, че той ще бъде застрелян. Какво направил този човек? Той разказал за това на другите; те му казали, че трябва да бъде много внимателен, тъй като в този ден могат да го застрелят. Затова той никъде не излизал, а си останал в къщи и цял ден си седял

в стаята. Но сънят му направил много неприятно впечатление, защото вече бил изпитвал – това е станало отдавна, по времето, когато хората още са обръщали внимание на такива неща, – че такива сънища са достоверни. Той имал неприятно чувство. То го накарало да бъде особено внимателен към себе си. Станало така, че в определен момент почувствал тревога; поради тази вътрешна тревога той станал от стола си. В този момент прозвучал изстрел и куршумът минал именно над стола! Дълго преди това той придобил старо оръжие, което висяло в другата стая – вратата била отворена, – и слугата взел оръжието в ръце. Той не помислил, че оръжието е заредено и се отнесъл с него толкова невнимателно, че натиснал спусъка, така че куршумът минал там, където току-що стоял онзи човек.

И така, виждате, че тук има двойно преплитане на съдбата. Първо се присънва някакъв банален сън. И от друга страна, доколкото съдбата му още не е изпълнена, доколкото той още трябва да живее, в решаващия момент, благодарение на вътрешен порив той става и се отдръпва. Но сега възниква следващият проблем. Виждате ли, в този момент той също би могъл явно да чуе: «Дръпни се!» – както сте го чул вие (обръща се към господин Бурле). Той също би могъл по същия начин да чуе това. Как се осъществява това? Виждате ли, ако се говори за духовния свят, трябва ясно да се разбира, че не трябва да се казват за духовния свят всевъзможни глупости. Но за духовния свят биха могли да се наговорят много глупости, ако се вярва – а в това вярват много хора, особено спиритистите, – че в духовния свят може да има немци, французи, англичани, испанци или китайци. Но именно така би трябвало да бъде, ако човек чуе от духовния свят думите «Дръпни се!», защото някакво духовно същество би трябвало да говори немски. На французина биха говорили на френски, защото ако му говорят немски, той би приел такова говорене за куп неартикулирани звуци, а днес би могъл да го приеме и за нещо зловредно. И така, доста неразумно е да си представяме, че «Дръпни се!» го е казал дух, тъй като духът не може да бъде немец, французин

или англичанин. Това е измислена от поклонниците на спиритизма глупост, че може чрез медиума да се встъпва в общение с умрелите, да се получават от тях отговори и да се мисли, че така казват духовете. Разбира се, те не правят това. Въпреки че съществуват, те не правят това. Всъщност става следното.

Формата на общуване с духовния свят, която дава възможност по научен начин да се говори за него, ни дава основание, на първо място, да отвикнем от мисълта, че духовете говорят на земен език. Трябва отначало да се запознаем с духовния свят, трябва да умеем да превеждаме на обикновения език това, което духовете говорят на свръхсетивен език. Ако човекът, който е седял на бюрото си, би чул «Дръпни се!», това също напълно е могло да стане. Но работата е друга: чували сте от мен, че човек като цяло е изпълнен с разум. Вече съм ви излагал това веднъж: черният дроб възприема процесите, протичащи в долната част на тялото, белите дробове възприемат, целият човек е сетивен орган. Сърцето възприема, посредством сърцето човек възприема кръвообращението. Но в обикновения живот тези органи не се използват за възприятия. Използват се очите, използва се носът, но тези органи не се използват за възприятия. Тези органи имат едно съвсем специфично свойство. Да вземем например черния дроб, господо! Виждате ли, черният дроб, извлечен от тялото, представлява такъв орган, който познавате при животните, защото вероятно вече ви се е случвало някъде да видите черен дроб, например гъши. Но този орган има етерно тяло, което е свързано с другото етерно тяло (рис. 13, жълто), след това той има астрално тяло (виолетов). Освен това него го пронизва и Азът. Следователно този орган, този черен дроб има и нещо духовно. Във вашата глава вие възприемате това духовно, но във вашия черен дроб на ниво съзнание вие не възприемате духовното.

Бидейки организирани за обикновения живот, вие не можете в дадения случай да забележите духовното, аналогично на това – за което неотдавна ви казах, – както не можете да възприемете това духовно във вашата малка леща в окото. Но с помощта на тази малка очна леща вие можете да видите цялото небе. Посредством всички органи на главата духовните същества почти не говорят. Тук говори светът като цяло, небесните тела, звездите с техните движения и така нататък – те говорят посредством органите на главата. Но през другите органи, например през черния дроб, духовните същества действително говорят. С черния дроб говори стомахът, но освен това говорят и духовните същества; с белите дробове става същото. С всички органи, които човек не използва в обикновения живот, говорят духовните същества.

Господа, ако предназначението на главата е възприемането на това, което тя вижда във външния свят, вътре в човека органите от долната част на тялото са предназначени да възприемат духовния свят. Тези органи обаче са изключително фини. Те действително са много фини. Това, че те са фини и чувствителни, можете да установите, наблюдавайки състоянията, в които те се намират. На тези състояния в по-голямата им част даже не се обръща внимание; не се обръща внимание поради това, че нашата медицина е крайно несвършена. Виждате ли, може би ви се е случвало да изпитате някога, че от силен страх се получава диария. На това не се обръща внимание, защото не може да се разбере как тази диария се появява от страха. Но тя се появява от това. Така се проявява влиянието на външния свят. Но това влияние може да идва също и от духовния свят. Под влияние на духовния свят се осъществява това, че тези органи всъщност възприемат, макар и те да възприемат по съвсем друг начин нещата, намиращи се във външния свят.

Сега ми се иска напълно открито да кажа: като хора ние преминаваме през различни земни животи. Ако хората досега би трябвало да преминават през различни земни животи без поддръжка, не би им се удало да направят това. Тук на Земята

човек, бидейки още малък, трябва да се развива под опеката на по-възрастните, трябва да има ръководител, тоест възпитател или учител и така нататък, иначе би си останал глупав. Но такъв ръководител, такъв водач човек има и в духовния свят; този ръководител го води от един земен живот към друг; той действително предпазва човека в отделния земен живот, но не и от тези неща, където ни е предоставена свобода, за които ние и сами сме способни разумно да съдим, а в нещата, за които ние не можем да разсъждаваме, но с които въпреки това е свързана нашата човешка организация. Става така, че ако някой седи и се страхува, той става особено чувствителен към това, което му предстои. Но трябва по правилен начин да се съди за това, какво представлява такава чувствителност. Трябва съвсем точно да се отличава има ли тази чувствителност отношение към духовното, или тя напълно се обяснява с чисто физически причини. Ако в човека липсва критичен подход, той няма да може правилно да говори за такива неща.

Искам да ви приведа един пример по темата. Една болна живеела на четвъртия етаж на къща и при нея ежедневно е трябвало да идва лекар, даже когато е оздравявала, защото случаят бил доста опасен. Лекарят не посещавал болната редовно, а в различни часове, и въпреки това болната, намирайки се на четвъртия етаж, всеки ден съвсем точно научавала: сега ще дойде лекарят – при това тя го е знаела още когато той се е намирал долу на стълбищната площадка на къщата, още преди да тръгне по стълбата. Хората съобщили за това на лекаря и казали: тя е ясновидка, тя знае за това благодарение на ясновиждане. Отначало това малко озадачило лекаря. Докторите са недоверчив народ, те не вярват веднага. Но когато отново и отново общувал с хората, те му казвали: да, нашата дъщеря е ясновиждаща, тя знае кога ще се появите долу. Тогава той казал: какво пък, тази история си струва да се провери! И един път, преди да влезе през вратата, той тихичко си свалил ботушите. И ето че този път тя нищо не усетила! Така че виждате, такива случаи има и те трябва както следва да се

проверят. Защото при тази болна поради дългото залежаване много силно ѝ се бил обострил слухът, така че тя е възприемала стъпките долу, които обикновено веднага не са се чували. Ако някой веднага говори за ясновиждане, той просто няма право да говори за духовните светове. Трябва съвсем точно да се различава какво може още да бъде възприемано от сетивата и какво не може да бъде възприемано от тях.

Случилите се събития показват, че сетивата могат да притежават изключителна острота. В обикновения живот човек, естествено, не е способен веднага да чуе стъпките долу, ако самият той се намира на четвъртия етаж. Но така, както намиращите се в главата, и другите сетивни органи могат да станат чувствителни, така и вътрешните органи, също представляващи сетивни органи, могат да станат чувствителни за духовното. И ако например черният дроб се намира под следното впечатление: днес могат да ме застрелят – той става особено чувствителен: вследствие този черен дроб може да чуе предупреждение от реално присъстващото духовно същество, макар и не на италиански или немски език.

Представете си обаче по колко удивителен начин става това: защото черният дроб трябва първо да предаде тази информация в главата, иначе човек няма да я възприеме; и ето че по пътя от черния дроб до главата информацията трябва да бъде преведена на езика, който говори човекът. Това е най-удивителното в този процес, тук има нещо загадъчно. Тук бихме могли само да кажем: какво забележително същество е човекът. Той не само е способен да има предчувствия, но, което е много по-удивителното, той може подсъзнателно да преведе на своя език това, което идва към него от духовния свят.

Но от тук можете да забележите следното: заимстваното в някои спиритични кръгове се говори на долната част на тялото. Но хората не се съгласяват с това. Те вярват, че духовете говорят на италиански или френски, макар всичко това да идва от самия човек. Макар в тази ситуация (при спиритизма – бел. пр.) също да става общуване с духовния свят, това е по най-ло-

шия начин. После това се пренася и върху другите работи.

Но от това виждате, че ако имаме работа с такова явление, като «Дръпни се!», трябва да ни бъде ясно: общението с духовния свят само по себе си остава за дадения човек все още сумрачно, тъмно. Би било невярно да си представяме, че Ангелът-хранител, духът-защитник му шепне на ухото – тук трябва да се знае по какъв заобиколен път стават подобни неща. Тогава става понятно и друго. Стават понятни тези неща, срещу които хората много лесно биха могли да възразят. Защото за обикновените хора случаят с човека, свалил ботушите си, става повод за такова възражение. Този човек (лекарят) казал: «Хората вярват, че има ясновиждане и ясночуване, но всъщност това не е никакво ясночуване, а обикновен слух. И в други случаи става същото».

Именно това, господа, трябва да бъде изследвано на първо място! Тогава при съблюдаване на необходимата предвидливост може да се види, че всъщност по такива околни пътища от духовния свят се извършва постоянна работа с човешката съдба, което става особено силно в детството. Защо в детството? Работата е в това, че в детството астралното тяло е много по-активно, астралното тяло работи с голяма интензивност. По-късно то вече не работи много интензивно. Когато черният дроб при детето е още мек, астралното тяло може да пренася в него това, което то чува в духовния свят. По-късно, когато черния дроб става по-твърд, астралното тяло вече не може да пренася чутото.

Трябва да разберете какво значение е имало събитието, преживяно от господин Бурле: когато човек всъщност го грози смърт и все пак тя не настъпва, макар и да е била напълно предопределена от външната природа на нещата. Когато сте чули «Дръпни се!», вие сте успял да се дръпнете, нали? (г-н Бурле потвърждава). И така, вие сте се дръпнал настрана. Такива случаи често се срещат в живота на човека. Но много от тях той не забелязва. Но това е случай, който се е оказал за вас много забележим.

Вие обаче, преди да пристъпите към сегашния си земен живот, сте преминали много предишни животи. Да, господа, извършеното преди в земните животи се стреми да се измени по правилния начин. То иска да се изживее така, че човек например в този живот живее доста дълго, за да успее да преживее всичко това, което е обусловено от по-ранните животи. Външната природа може даже да противоречи на това. Аз мога някой ден, вследствие на чисто външни обстоятелства, да се подложя на нещастен случай, който би трябвало да доведе до смъртта ми; работата би могла така да се обърне, че аз, да кажем, в случай на смърт, в съответствие с моя преден земен живот, да умра относително рано. Спрямо предния ми живот това не би било правилно – моята ранна смърт, – защото аз трябва още нещо да изпълня на Земята. Но аз бих могъл и да умра. Не мислете, че смъртта безусловно трябва да бъде предотвратена! Аз бих могъл и да умра, нещастен случай би могъл и да стане. Аз бих могъл и да умра, но цялата ми съдба би била изменена. Тогава не бих имал това парченце земен живот, който би следвало още да преживея. Цялата съдба би била изменена! И ето тук се намесва тази духовна мъдрост, която води човека от един земен живот към друг, тя се намесва и може да предупреди и да го предпази. Ето в какво е причината, поради която тази мъдрост може да предпази човека. Обаче отношения от такъв род са доста заплетени. Те в някои случаи могат да бъдат такива, че мъдростта, която иска да защити – ако искаме да употребим тази дума, – иска да защити човека, отстъпва на други същества, които я задържат, които я отстраняват. В духовния свят може да става такава борба. Но ако злите същества – ако ми бъде позволено да се изразя така – не проявяват особен интерес, предупреждението стига до целта и се осъществява. Могат да стават съвсем особени неща, също и по външен начин, случаи такива – много.

Във втория случай, който, както разказахте, е станал във вашия живот, вие сте бил удивен от това, защо колелото не се е превъртяло. Защото ако то се беше завъртяло, е трябвало да

загинете. Другите не са успели да пуснат колелото, да пуснат водата, само вие сте можел да направите това. От какво е зависело това? Вие не сте могъл външно да видите защо това е било така? – господин Бурле: Не! – Работата е била в това, че предпазващите ви духовни същества са парализирали волята на другите в този момент. Това въздействие винаги върви през самия човек, а не по някакъв външен начин, не през нещо друго. В този момент волята на другите (деца) се е оказала парализирана и те не са могли да приведат в движение своите мускули. Ето как стоят тези работи, ето как си взаимодействат. Така че при желание да се говори за духовния свят, трябва винаги да бъдете уверени, че духовният свят действа през човека. Както без очи не може да се види цвета, така и без вътрешната дейност на човека не може да се възприема духовният свят. Ето какво винаги следва да се има предвид, ако се иска да се остава в рамките на истинската наука и да не се изпада в суеверие. Работата е там, че съществуващите на Земята различни езици нямат повече значение в духовния свят; там имат значение само такива средства за общуване, на езика на които трябва първо да се обучим. Желаяйки да навлезем в духовния свят – а аз съм описал какви упражнения трябва да се правят, за да се проникне в духовния свят, – човек преди всичко трябва – по времето, когато той встъпва в духовния свят – да успее да отвикне от мисленето. Не завинаги – това би било лошо, – а в тези моменти, когато той иска да проникне в духовния свят. Защото човешкото мислене е ориентирано само към този земен свят. Затова на мисленето е сродно говоренето. Във физическия свят ние всъщност мислим с думи и само постоянно привиквайки да се мисли без помощта на думи, се приближаваме към духовния свят.

Сега искам да ви обясня какво става тогава, когато човек гледа в духовния свят директно. Представете си, че господин Бурле в този момент, когато му е било казано «Дръпни се!», се е оказал ясновиждащ, истински ясновидец: какво би станало тогава? Ако господин Бурле би бил ясновидец, тогава нямаше

да му се наложи да изпълнява вътрешно тази необичайно изпълнена с дух работа по превода на немски език на това, което му е казано от духовното същество; в този случай би станало нещо друго. В този случай той би се научил как същото това духовно същество може да обяснява, правейки жестове и подавайки знаци. Защото духовните същества говорят не с думи, а правят жестове. Разбира се, не такива жестове като глухонемите, но въпреки това те правят жестове. Хората в по-голямата си част не правят такива жестове, защото и те, като спиритистите, непременно искат нещо да чуят. Но в действителност духовният свят не е такъв, тук с помощта на външния слух нищо не можеш да чуеш. Даже е непонятно как разумен човек може да си представи, че с помощта на физическите уши чува духове, защото те е невъзможно да се чуят с физическите уши. Безсмислено е да се вярва, че с физически уши може да се чуят духовете. Несъмнено е това, че астралното тяло трябва да има някакъв орган, който чува духовете. Това в никакъв случай не е външното зрение и слух; това е знание за начина, по който трябва да се разбират знаците, които правят тези същества. Ако господин Бурле беше ясновиждащ, той вместо да чуе «Дръпни се!», би видял духовен образ – при това, вие знаете – така, сякаш някой го отмества встрани. Тогава той действително би възприел това вътрешно и нямаше да му се налага отначало да превежда това в «Дръпни се!» Но всичко това става тихо, в покой, а хората не са приучени към това, да възприемат духовния свят в тишина, в покой и мълчание. Даже ако ги грози опасност, при тях не възниква желание да се успокоят. Човек в този случай се възбужда, а поради възбудата духовният свят не се възприема. И все пак, ако трябва да заговори самата съдба, тя говори така, че човек отначало си превежда това в себе си.

Виждате ли, както знаете, има хора, притежаващи математическо мислене, а има такива, които не умеят да мислят математически; също има такива, които могат добре да смятат, и такива, които съвсем не могат да смятат. Съществуват различ-

ни способности. Но именно този, който е прилагал усилия в областта на математическото мислене, може по-лесно да стигне до истинското ясновиждане, от този, който няма понятие за математическо мислене. В това е причината, защо хората днес толкова трудно стигат до съзерцание на духовния свят. Защото тези, които получават образованието си днес, изучават повече гръцки, латински, литература и тем подобни, където може да се мисли разхвърляно и небрежно. Болшинството от така наречените образовани, учени хора, се учат да мислят разхвърляно, понеже те се обучават на материал, измислен още от древните гърци или римляни; другите хора, на свой ред, се учат от тях. Днес съществува страшно разхвърляно мислене. Това не е мисленето, което има в себе си истинска сила. Поради това става така, че днес не могат правилно да се разбират нещата, произхождащи от духовния свят. Ако хората притежаваха истинско, остро мислене, те биха почнали доста по-внимателно да подхождат към това, което става в духовния свят. Външните събития, разиграващи се в последния (XIX) век, могат да ви покажат как човек наистина се стреми да не попадне в духовния свят. Искам да ви покажа това с няколко примера.

Виждате ли, когато известният Стефансон²² пръв обърнал внимание на това, че може да се направи вагон с железни колела, който да върви по релси, той се обърнал с такова предложение към учените на своето време. Това е станало не толкова отдавна. Учените започнали да пресмятат и направили необходимите разчети. И какво получили? Те сметнали: тук имаме релси, а тук – колела (изобразява го на рисунка); никога няма да може да се премести вагонът напред, ако колелото трябва да върви отгоре на релсата. Нищо няма да излезе от това. Продължили да пресмятат и казали: колелото именно тогава ще тръгне напред, ако релсата стане зъбчата и колелото също бъде зъбчато, необходими са зъбци, зацепващи се един за друг. И така, учените пресметнали, че ако вагонът има зъбчати колела и релсите също са зъбчати, зацепващите се зъбци ще мръднат вагона напред: те доказвали, че само така може

да се мръдне влакът от мястото му. Виждате, господа, че днес всичко става великолепно, без всякакви зъбчати колела и зъбчати релси! Какво правели хората? Това е ставало не толкова отдавна. Те смятали. Но те правели тези сметки в главата и не позволявали на другите хора да вземат участие в това дело. Поради това сметките се оказали неграмотни. Именно пресмятането е това, в което може да се получи просветление. Но в последното столетие хората понякога са се обявявали срещу разчетите. Но поради това и всичко останало, мисленето е ставало илюзорно. В 1835 година, когато се е прекратил дебатът за зъбчатите колела и в Германия се е проектирала първата железопътна линия от Фюрт до Нюрнберг, е била създадена комисията на баварските лекари²³ по въпроса, може ли да се построи железен път и как това ще се отрази на здравето? Този документ е много интересен. Защото това е било не толкова отдавна, не са минали и сто години. Колегията от учени мъже съставила документ, че не би трябвало да се строи линия, защото пасажерите ще станат извънредно нервни. Ако хората, желаещи толкова бързо да се придвижват, все пак постигнат строителството на железопътни линии, би следвало отядно и отляво да се издигат високи дъсчени огради, така че преминаващият влак да не предизвиква със своето бързо преминаване мозъчни сътресения при селяните. Ето какъв документ съставили тези учени мъже.

Така разсъждавали тези хора. Обаче не си мислете, че в днешно време са почнали да разсъждават иначе относно действително прогресивните неща, проникващи в света. Те и днес не разсъждават различно. Днес ни се струва смешно станалото в 1835 г., това е вече зад нас, но и над това, което става сега, хората също ще се смеят след сто години. Въобще във връзка с новостите в хората се появяват доста специфични идеи. С железопътните линии работата далеч не е вървяла гладко, тъй като мисленето на хората живо се е съпротивлявало на тази новост. Когато например е трябвало да се строи първата железопътна линия от Берлин до Потсдам, началникът на пощата

получил запитване²⁴ – защото именно той е осъществявал надзора за изпращането на четири пощенски карети от Берлин до Потсдам и обратно – и е трябвало да направи експертно заключение за целесъобразността на строителството на такава железопътна линия. Ето какво заключение дал той: четири пъти седмично той изпраща пощенска карета от Берлин до Потсдам и в нея почти никой не се качва. Защо да се строи железопътна линия, ако даже в пощенската карета никой не се качва? – днес от Берлин до Потсдам ежедневно заминават десет-дванадесет влака и всичките са пълни. Не сега, не в дадения момент, а по-рано те всички бяха пълни (има се предвид следвоенната ситуация – бел. пр.). Виждате колко трудно хората в течение на двете последни столетия са се ориентирали в това, което е ставало в света. Това, което се разиграва, остава невъзприето, и в най-добрия случай се доверяват на отделен човек, такъв, който – бих казал – има чисто външен авторитет. Тогава му се доверяват. Искам да ви разкажа една история по тази тема.

В Англия е имало един знаменит техник – това е станало не много отдавна, преди около четиридесет години, – мисля, че се казваше Варли,²⁵ много известен технически специалист, в разумността на когото никой не се съмнявал. С този много знаменит човек станало следното. Той заминал със своята жена от Лондон на село, защото балдъзата му, сестрата на жена му, била много болна. Тя била почти на смъртен одър. Те останали в селото няколко дни. През първата нощ, когато този господин – този, който бил знаменит специалист – лежал в леглото, с него изведнъж станало това, което се нарича кошмарен сън, придружен с пристъп на душене. Той не можел да мръдне ни ръка, ни крак. Това кошмарно състояние може бързо да мине, нали така, и тогава в това няма нищо лошо, но ако продължава дълго, така че човек да не може да мръдне и остава буден, той даже може да се задуши, да загине от задушаване. Той лежал в такава безпомощно състояние и при него даже се появила мисълта: «Ще умра от задушаване». – Но там е присъствала болната, за която мислели, че след няколко дни ще умре. Затова в

къщата пазели тишина. И така, той се опитал да събере сили и да стане, но това не му се удало. Изведнъж той видял, че край леглото му стои изправилата се болна: болната го нарекла по име и казала: «Стани!» – той така се изплашил, че от страха всички негови телесни членове отново добили подвижност. Тъй като бил умен човек, той съобразил, че именно това го е спасило. Той, разбира се, се зарадвал на случилото се. Напълно можете да разберете това, защото и други подобни неща са се случвали по света. Имало е хора, които петнадесет, двадесет години са били неми, но от силен уплах отново са започвали да говорят. Разбира се, в резултат на силния уплах човек изпитва нещо ужасно, но това може да бъде от полза. Сутринта, когато този господин станал, той посетил своята балджа, която цялата нощ си била в леглото. Но първото нещо, което тя му разказала още преди той да проговори, било: знаеш ли, че през нощта сънувах чуден сън. Присъни ми се, че трябва да дойда при теб и да те науча как да не се задушиш. Дойдох и те изплаших, за да не се задушиш. Това беше сънят ми. – Спалнята ѝ била през няколко стаи от неговата.

Виждате ли, не трябва да се съмнявате в истинността на тази история. Разказах ви я само поради това, че в нея е участвал човек, притежаващ изключително трезв и критичен ум за живота, защото е бил безстрастен, сух електричар, при това знаменит специалист. Не бих обсъждал история от улицата, но тази история е достоверна като лабораторен анализ.

Какво се е случило тук? Разказвал съм ви, господа, че през нощта Азът и астралното тяло излизат от всеки човек навън. Следователно ако болната е спала, в тялото ѝ, лежащо в кревата, е нямало нито Аз, нито астрално тяло. В дадения случай този, който се е явявал, както е прието да се нарича, Ангел-хранител или дух-защитник, не е можел да въздейства върху този мъж непосредствено, защото този мъж е имал сухо и трезво мислене, такова, към което хората са привикнали в течение на столетия. Ако господин Бурле е имал тогава по-сухо, по-трезво мислене – това, разбира се, не е можело да го

има в малкото момче, във всеки случай той тогава не е бил, както и сега не е научен деятел, – тогава той нищо не би чул, защото това съобщение би било заглушено, би било отхвърлено от трезвото му разсъдъчно мислене. Господин Варлей е имал сухо и трезво мислене. Ето защо Ангелът-хранител не е можел да го поучава непосредствено, без да прибегне до още нещо. Тогава Ангелът-хранител е избрал обиколен път: той е прибягнал до помощта на астралното тяло на спящата балдъза и извикал това астрално тяло до леглото на Варлей, като с това го е изплашил. Балдъзата не е знаела за това. Тя би забравила своя така наречен сън и не би могла нищо да разкаже, ако е била здрава. Но след няколко дни тя умряла и астралното ѝ тяло влязло в духовния свят, където при всеки случай то влиза. То вече се било подготвило за това. На болната било по-леко да съдейства за станалото, защото това се случило два дена преди смъртта ѝ. Като следствие тя научила за това (за нощното събитие, тоест запомнила съня си – бел. пр.).

И така, виждате, че ако такива неща се наблюдават правилно, тогава има възможност за тях да се говори така, както се говори в случай, когато в лабораторията се нагрива реторта, да допуснем, със сяра и тази сяра, отначало жълта, става кафеникава, а по-късно червена. Това може да се опише. Така може да се опише и по какъв начин протичат духовните феномени, ако се съди за тях от позицията на здравия смисъл, от позицията на истинското здраво мислене. Това, разбира се, е основно условие. В наше време всичко е така объркано, вследствие на обърканото мислене, което, както съм ви казвал, е станало господстващо. Описвам ви това замъглено, илюзорно мислене не заради самото него, не, описвам ви го, защото желая да ви обърна внимание, че даже в случай на човек, на когото още му предстои да направи нещо на Земята, на физическата Земя, и в чиято съдба трябва да се намесят, се избира околн път, взема се за посредник тази болна. Всичко това е, защото самият човек не може да възприема непосредствено. Тези неща трябва да се разберат правилно.

Предполагам, че вече съм ви разказвал какво стана с доктор Шлейх,²⁶ който неотдавна умря в Берлин; той беше доста известен в Берлин като знаменит хирург, разбираше от подобни неща – както и другите лекари, той беше умен човек. Та с Шлейх веднъж станало следното. Една вечер при него се отбива човек и казва: «Току що нараних на бюрото си моята ръка с перодръжката и в раната попадна мастило. Трябва незабавно да ампутирате ръката, иначе ще умра от заразяване на кръвта». – Шлейх казал: «Господине, отначало трябва да огледам раната ви». – «Не», – казал мъжът, – «трябва да се ампутира незабавно!» – «Нищо няма да стане, нямам право да направя това!» – отговорил доктор Шлейх. След това той огледал раната и казал: «Тази раничка може просто да се изсмуче». – и той изсмукал раничката. Пациентът настоявал да му ампутират ръката. – «Не мога да ви ампутирам ръката», – казал лекарят. – «Тогавя ще умра!» – казал мъжът. Той не вярвал, че раната е толкова безобидна; той казвал, че трябва да умре.

Това много обезпокоило доктор Шлейх. След това му позвънил по телефона друг лекар и съобщил: пациентът ми разказа, че е бил при вас, но вие не сте се решил да му ампутирате ръката. Сега той е при мен. – Но и този лекар също не можел да му ампутира ръката заради такава безобидна прободна раничка. Доктор Шлейх цяла нощ не могъл да заспи, тъй като се обезпокоил по този повод.

На следващия ден той направил визита в дома, където живеел този човек: през нощта човекът бил умрял! Патоанатомичното изследване показало, че за никакъв сепсис и дума не можело да става. Обаче този мъж е трябвало да умре. Шлейх обяснил това просто: тази смърт е настъпила вследствие на внушение, на сугестия. Защото днес се знае за съществуването на сугестията, нали така? Под въздействие на внушение може да стане всичко, което се сетите. Човек в резултат на внушение много може да направи.

За да получите представа, какво може да последва благодарение на внушението, искам да ви съобщя следното. Можем

например да кажем на някого: поставям ти лапа (лекарствена форма с консистенция на каша или тесто – бел. пр.), испански пластир! – но да му се лепне само малко парче попивателна хартия, и ще му се появи голям мехур! Тук душевното начало прониква в телесното. Ето какво въздействие може да се окаже. Днес това знае всеки, който се занимава с такива неща, знае, че това е възможно. И ето Шлейх казал: «Този човек, дотолкова си е въобразил, е умрял. И така, собственото въображение сугестивно му е подействало и смъртта е настъпила вследствие на самовнушение, на автосугестия».

Шлейх не ми повярва, че това са глупости. Това, че човекът бил умрял от самовнушение, наистина беше чиста глупост, тъй като работата стоеше доста по-различно. Виждате ли, при този човек са били поразени именно нервите; за поразяването на нервите е способствало това, че в такова неспокойно време той е работил като служител в канцелария, като мениджър; в нервите се е изливала кръв. Кръвта в съдовете са я изследвали достатъчно добре и тук всичко е било наред. Когато изследвали нервите, в тях е имало изключително малко кръв, толкова малко, че с външни методи не се е удало да я изследват, и въпреки това нервите са били разрушени в резултат на попадане на кръв в тях. Вследствие този мъж станал неспокоен, убол си ръката с перодръжката, защото станал несръчен; без каквито и да е външно забележими симптоми той вече бил човек, обречен да умре през предстоящата нощ. Той умрял вследствие на вътрешна болест, по вътрешни причини, защото нервната му система е била проникната от кръв. При него се появило предчувствие, той бил изплашен, така че душевното въздействие е носило вторичен характер. Шлейх предполагал, че болният си е внушил смъртта. Но той не си внушил смъртта; причината за смъртта е била физическата организация на болния, но в душата му е имало предчувствие за настъпващата смърт.

Виждате ли, с това вие имате ярък пример колко правилно трябва да се мисли, ако искаш да надникнеш в духовния свят. Трябва както следва да се зна, къде, така да се каже, е

«заровено кучето», в противен случай може да бъдем мастити учени мъже, и все пак съвсем погрешно да изтълкуваме духовния свят. Последното има най-непосредствено отношение към сър Оливър Лодж,²⁷ който беше един от крупните физици на Англия. Именно с Оливър Лодж станало така, че той неправилно изтълкувал феномен от духовния свят. Синът му загинал в един от боевете на Световната война. Той бил страшно опечален от загубата на сина си, Реймънд Лодж; и тук той се оплел в мрежите, заложени от медиумите. Той е имал работа с един много ловък медиум; работата била така аранжирана, че сякаш през този медиум синът му, Реймънд Лодж, след смъртта си говори с него. Естествено това направило голямо впечатление и много утешило бащата, който се намирал под впечатлението от гибелта на своя син на германския фронт.

Оливър Лодж бил изключително голям учен и нищо не взимал на вяра просто така. Но в дадения случай ставало нещо такова, в което той можел, нямайки друга възможност, само да вярва. И станало следното. Медиумът, влизайки в т. нар. транс, тоест бидейки в полусъзнателно състояние, му съобщил, че синът му в последните дни преди смъртта се снимал; медиумът разказал на бащата, че сякаш има две фотографии.

Много често се случва, при такова фотографиране няколко снимки да се правят една след друга, при което, в по-голямата си част, хората на различните снимки седят малко различно. Медиумът казал, че синът седи на двете снимки различно, като съвсем вярно описал с какво втората снимка се различава от първата. Оливър Лодж възкликнал: «Дявол да го вземе! Ако това, което ми описаха, беше истина: снимки два дена преди смъртта, в две различни положения!» Тогава в Англия още никой не знаел, че това е истина, защото снимките били направени малко преди смъртта, а медиумният сеанс се състоял две-три седмици след смъртта на сина. И ето, осем дена след като се състоял сеансът с медиума, пристигат по пощата – а тогава пратките пристигали много бавно – пристигат по пощата в Лондон две фотографии, и всичко съвпада, абсо-

лютно съвпада! И така, той не е можел да си представи нещо друго, освен че синът му от оня свят му е разказал за това.

И въпреки всичко в този случай това не е било така: медиумът, влизайки в транс, в друго състояние, е могъл да предвиди станалото: и така, той само е предугадил събитията. Хората, седящи около медиума, научили за фотографиите едва след осем дни, когато те били получени. Но медиумът, благодарение на способността да вижда предварително, видял фотографиите осем дни по-рано. Следователно в дадения случай не е имало общуване с отвъдното, а всичко се е случвало на Земята. Медиумът само е предвидил събитията и Оливър Лодж е бил въведен в заблуждение. Колко внимателни трябва да бъдем! Разбира се, истина е, че човек живее след смъртта и че може да дава съобщения, но е необходимо да бъдем внимателни. Ако Реймънд Лодж съобщава на английски: малко преди смъртта си два пъти се снимах в малко различни положения – трябва да се запитаме, от него ли изхожда това (съобщение). Защото след смъртта общуването на английски език се прекратява; в противен случай духът би трябвало да знае английски. Тези данни трябва да произтичат от подсъзнанието на медиума, от това, което не се осъзнава в обикновения живот.

Понеже, благодарение на въпроса на господин Бурле, ми се наложи днес да ви говоря за толкова деликатни неща, бих искал по тоя повод да кажа и колко внимателни трябва да бъдем; защото човек носи отговорност за това, което казва. Искан да ви покажа, че не трябва безразборно да се приемат всякакви понятия, а във всичко трябва да се ориентираме. И само тогава, когато дълго се размишлява над това, може да се каже: да, тук е говорил именно Ангелът-хранител. – Но за да се облекат думите му в изречение на немски, задължително е необходимо посредничеството на човека. Ако някакви хора не могат нещо да направят, първо техните мускули се парализират от духовния свят. Всичко това трябва да върви през човека.

След като бъдат изучени тези основи, можем да се придвижим по-нататък. Ще поговорим за това следващата събота.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах 16 юни 1923 г.

Може би измислихте нещо, господра?

Господин Долингер: Искам да попитам за човешката съдба. Поради Световната война загинаха милиони хора. Това те са го донесли в света като своя съдба ли? Как изглежда това в духовния свят във връзка с мировото развитие?

Доктор Щайнер: За това можем да поговорим във връзка с друго, защото в антропософията е необходимо такива неща да не се обясняват просто, както това понякога правят някои хора. Такива неща трябва да се обсъждат на научно ниво. Днес ми се иска да ви кажа нещо, което постоянно ни води до разбиране на това, как стана възможна сегашната огромна катастрофа, страшното бедствие, обхванало света и много от хората. В настоящето обикновено вече не се обръща внимание на това, как един човек е свързан с другите. В днешно време става така, че всички хора в света са разделени, изолирани са един от друг. Ако някой днес даже знае и наблюдава тези неща, за които ви разказах на последното занятие, той съди за тях или по традиционния начин, или на основата на някакви запазили се останки от миналото, суеверия и, като правило, ги обяснява неправилно.

Искам да ви разкажа една обикновена история,²⁸ която може да ви покаже, че днес вече съвсем не се мисли за това, че един човек може да бъде по някакъв начин свързан с другите. Веднъж станало следното: това е толкова достоверно, колкото и научен факт. В едно семейство най-младият член била осемнадесет или деветнадесетгодишна девойка, която била болна, не толкова, че да бъде прикована към леглото, но отново и отново и се налагало да се залежава. Дълго време майка ѝ била край нея и я обслужвала. Девойката лежала на дивана, майката се грижела за нея и когато веднъж девойката позадряма-

ла, майката отишла в другата стая и четяла там на глас книга на мъжа си и другите членове на семейството. Това ставало в стая, достатъчно отдалечена от тази, където лежала болната.

Със съзнанието на болната станало следното. Когато майката излязла от стаята, дъщерята изведнъж почувствала стремеж да стане. Тя станала и тръгнала след майка си през две стаи в третата, където я намерила да чете на глас. Дъщерята била крайно изумена от това, че никой не се учудил на идването ѝ. Болната, която едва можела да ходи и която току-що оставили задрямала, се появила в стаята, където малко преди това искала да бъде майката, която искала да се погрижи и за другите членове на семейството. На дъщерята ѝ се сторило странно, че всички те не реагирали. Изведнъж майката, която четяла, казала: «Сега трябва да погледна, какво става с дъщеря ми!» – и излязла от стаята. Дъщерята отново тръгнала след нея. Майката пак минала през две стаи и видяла, че дъщеря ѝ лежи на дивана и е страшно бледна. Отначало майката не ѝ казала нищо. Когато ѝ проговорила, дъщеря ѝ не отговорила и била съвсем бледа. Дъщерята през цялото време ходила след майката и видяла, как майката влязла тук (в стаята ѝ), при което тя, тоест дъщерята, видяла сама себе си, лежаща на дивана. Дъщерята отново била крайно удивена, първо, че видяла себе си, лежаща на дивана, и второ, че майка ѝ ѝ говорела. В този момент дъщерята получила нещо подобно на страшен удар; след това се оказало, че тя лежи на дивана и цветът на кожата ѝ е по-добре; така че всичко станало, както преди.

Това е много добре проверено съобщение, тези неща действително са станали. Но ето сега, разни хора се опитват да обяснят станалото. Те обясняват случилото се например по такъв начин: е, да, тази дъщеря, освен своето физическо тяло, е имала и астрално тяло. – Чак до XVI век, тоест още преди четиристотин години, хората са говорели за астралното тяло така, както днес ние говорим за своя нос или за своето ухо. Но тези представи не са се запазили до днес и са били, като цяло, забравени. И така, хората, говорейки за астрално тяло, биха

могли да кажат така: е, какво, астралното тяло чисто и просто е излязло, разходило се е през стаята, взело е участие в общото четене и т.н.; отново се е върнало и си е влязло на мястото в момента, когато майката се е обърнала към момичето.

Обаче, господа, трябва да ви бъде ясно, че ако тези неща се обясняват по такъв начин, това обяснение е такова, че все едно в един физически човек е бил поставен друг физически човек, все едно тук е имало един кръг, а другият е бил по-голям, все едно е било възможно да се изпълзи от тук навън и да се разхожда подобно на физически човек. Обаче би било силно суеверие, да се обяснява това по подобен начин. Такива суеверия са много разпространени днес сред образованите хора, иначе не биха ставали такива неща като с Оливър Лодж, за което ви разказах. Работата е да се разбере: какво тук е станало в действителност?

В действителност е станало следното. Майката седяла с дъщерята и се грижела за нея. Тук е било налице това, което се нарича изпълнена с любов грижа, и на дъщерята ѝ е било много приятно, че майка ѝ се грижи за нея. Тя е чувствала любовта на майката. В такъв момент, господа, когато един чувства толкова силно любовта на друг, и самият той е много слаб, става нещо особено: той престава да мисли посредством своето астрално тяло. Неговото астрално тяло затъпява и астралното тяло на другия човек придобива власт над собственото му астрално тяло. Тогава може даже да се случи, че човек започва да мисли с мислите на другия човек, намиращ се редом с него. Случило се така, че докато майката още се грижела за дъщеря си, разпространила толкова това развило се в нея чувство, че то се пренесло върху дъщерята и тя започнала напълно и да чувства, и да мисли като майка си. И ето, че майката излязла. Както топка, когато я ударя, се търкаля нататък, така и дъщерята мислела сега не със своите собствени мисли, а с мислите на майката. Докато майката преминавала през двете стаи, дъщерята непрекъснато мислела с мислите на майката. И докато майката четяла на глас, дъщерята мислела посредством

мислите на майката.

Всъщност дъщерята, естествено, си оставала тихо да лежи на дивана, но постоянно мислела посредством мислите на майката. Когато майката се обезпокоила и отново се върнала обратно, дъщерята мислено също се върнала назад. Не трябва да се учудвате, че дъщерята е побледняла. Само си помислете: ако известно време лежите като в несвяст, вие също ще побледнеете. Защото ако човек мисли с мислите на друго човек, това съдейства за настъпването на състояние, подобно на изпадането в несвяст. Когато майката отново се върнала, това подействало на дъщерята като потрес, така че тя отново успяла да си върне собствените мисли. И така, виждате, по-правилното обяснение в дадения случай ще бъде, че един човек – именно със своята духовна съставна част – може извънредно силно да въздейства на друг човек. И това става особено когато този, на когото се въздейства, самият е много слаб. И така, ако той сам не може да развие душевните сили, тогава лесно попада под влиянието на душевните сили на друг.

В живота това не става толкова рядко. Често даже и не се мисли, какво огромно влияние оказват един на друг хората. Как смятате, ако един разказва нещо на друг и този другият му вярва, винаги ли има причини за това, разумни причини, на основата на които той се убеждава? Това съвсем не е така. Ако човек обича някого, той и му се доверява повече, отколкото на този, когото ненавижда. Историята е за това, как душата на един човек оказва изключително силно влияние върху душата на друг. Трябва да се разсъждава така: трябва да се знае, колко силно един човек влияе на друг. Трябва точно да знаеш, как това е свързано с духовността, ако въобще искаш да говориш по тази тема.

Сега искам да ви демонстрирам друг пример, който съм разказвал с определена цел. Тук някой би могъл да каже: «Доктор Щайнер въобще не вярва, че човек може да излиза от себе си, той вярва само в това, че един човек може да влияе на друг». – Но това не е така: просто дадох пример, който ви дава

възможност ясно да се види как един човек може да влияе на друг; в дадения случай майката влияе на дъщерята.

В другия пример и дума не може да става, че човекът е бил подложен на влияние. Двама студенти живеели заедно в една стая. Така всичко при тях било пред очите им. Единият от тях бил студент-математик, другият – студент-филолог и не познавал математиката, даже понятие си нямал от математика. Една вечер те здраво били залегнали над книгите. Единият зубрил своята латинска граматика, а другият решавал математически пример, изчислявал, но не можел да го реши от край до край. Нищо не можел да измисли. При първия работата с езика вървяла нормално, така че той доволно се отпуснал в леглото си. Математикът си легнал много недоволен, тъй като не се справил със задачата си. В работата с езика, като правило, не е съвсем ясно, дали си се справил или не. Може да направиш грешки, но отначало ти се струва, че всичко е правилно. При математиката ако не се справиш, просто нищо не излиза. Тук има разлика. И така, те легнали да спят: примерно около единайсет и половина или дванайсет те легнали да спят.

Около три през нощта студентът-математик става – филологът си погледнал часовника, – сяда зад бюрото и започва да смята, да смята и да смята. Студентът-филолог бил крайно учуден от това, но бил достатъчно търпелив и запазил присъствие на духа, за да изчака тихо какво ще стане. Другият смятал, смятал, станал от бюрото, легнал в леглото и продължил да спи.

Сутринта в осем и двамата станали. Студентът-математик казва: «Дявол да го вземе, главата ми бучи, като че ли цяла нощ сме гуляли в кръчмата, а си бяхме в къщи!» – Другият казва: «Това не ме учудва! Защо през нощта ти стана и работи?» – «Какво? Работил съм? И през ум не би ми минало! Цяла нощ си бях в леглото», – казал студентът-математик. – «Да, но ти става!» – казва другият. – «Взе молива и през цялото време смята!» – «Достатъчно», – възразил другият, – «и дума не може да става за това». – «Какво пък, да видим», – казал

студентът-филолог, – «там трябва да е останало това, което написа». Студентът-математик погледнал. Цялата задача била решена докрай; било направено всичко, което не му се удало да направи вечерта.

Виждате ли, тук пред вас е пример, където няма съмнение, че другият се е пошегувал, защото той посмъртно не би могъл да реши тази задача. Той бил само студент-филолог и освен това видял как станало всичко. И така, следователно този математик, без самият да го осъзнава, станал и решил вярно целия пример. И дума не може да става, че би могъл да се изложи на влияние от страна на другия. Тъй като този математик действително е ставал през нощта.

При обяснението на станалото се откриват нещо много необичайно. Виждате ли, както ви е известно, ние имаме на първо място нашето физическо тяло, след това етерно тяло, астрално тяло и тялото на Аза. Наричам ги «тела», макар това, разбира се, да не са външни тела. Въпреки това аз наричам тези четири части на човека «тела». Когато спим, господа, в леглото лежат нашето физическо тяло и нашето етерно тяло; астралното тяло и тялото на Аза се намират навън. Тях ги виждаме извън физическото и етерното тяло. Всичко това вече съм ви разказвал. Същото е станало и със студента-математик. Той си легнал. Заспал и следователно изкарал навън своето астрално тяло и тялото на Аза, но изпитвал безпокойство заради нерешения математически пример. Ако сега астралното тяло и Азът биха се върнали обратно във физическото и етерното му тяло, той би се събудил и отново нищо нямаше да може да реши, по всяка вероятност той отново не би могъл да реши задачата. Но астралното тяло и тялото на Аза не направили това; вследствие на неспокойното състояние, в което той се намирал, те само го побутнали. Астралното тяло може да побутне, то може малко да побутне даже кожата. Но това може да стане само на ниво въздух, не физически, защото астралното тяло не е физическо. Но то може да приведе въздуха в движение. То въздейства, особено на очите и по-малко на ушите, носа и

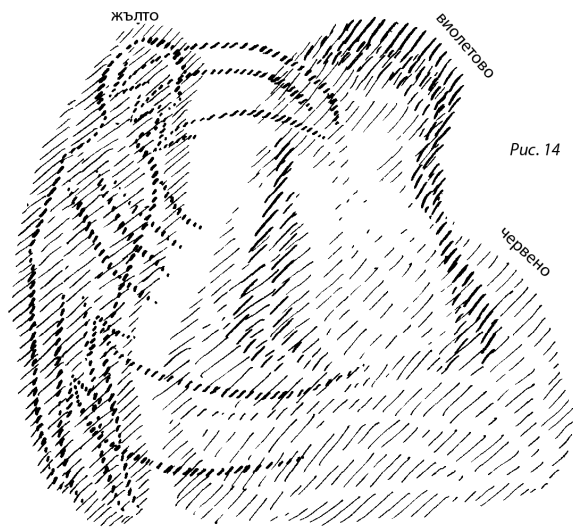
устата. Навсякъде, където се намират сетивни органи, много силно действа такъв удар, такъв тласък от страна на астралното тяло. Следователно студентът-математик си легнал и астралното тяло постоянно го бутало отвън, но не влизало вътре. В резултат на получения от астралното тяло тласък физическото и етерното тяло усетили подтик да станат автоматично, подобно на машина, машинално да станат. Обаче астралното тяло си оставало навън, тъй като ако то би влязло вътре, студентът би дошъл в съзнание. Но то не влязло. На астралното му тяло и на тялото на Аза съвсем не им импонирало да влязат обратно. И кой направил изчисленията? Сега са смятали именно физическото тяло и етерното тяло, и етерното тяло е било в състояние да направи всички пресмятания, които не успяло да направи, когато астралното тяло и тялото на Аза са се намирали вътре.

Оттук виждате, господа, че всички вие във вашето етерно тяло сте несравнимо по-умни, отколкото във вашето астрално тяло и вашия Аз. Ако можехте да правите всичко, което може вашето етерно тяло, тогава бихте били големи умници! Защото цялото обучение всъщност се състои в това, че ние повдигаме в астралното си тяло това, което вече притежаваме в нашето етерно тяло.

Така че какво всъщност е станало с този студент-математик? Знаете, че едно време сред студентите почти е нямало въздържатели и противници на пиенето, а всички те обикновено са пиели, и то доста здраво. Така и тези момчета не всяка вечер са зубрили, а са прекарвали немалко време по кръчмите и поради това – поради въздействието на алкохола върху кръвта – астралното им тяло се разрушавало. Етерното тяло е било подлагано на разрушаване в по-малка степен. Ако студентът-математик по-малко се шляеше по кръчмите, би могъл отлично да се справи със задачата, би могъл да я реши, но понеже е подложил астралното си тяло на (разрушително) влияние, той не може да реши дадената задача в будно състояние. Той е трябвало първо да отдели повреденото, развалено

астрално тяло; тогава е могъл да седне зад бюрото и етерното му тяло, което оставало разумно, успяло да реши тази математическа задача. Следователно ние можем направо да правим с помощта на етерното тяло това, което прави разумът. Ние не можем да обичаме с етерното тяло, това трябва да прави астралното тяло, но всичко, което прави разсъдъкът, разумът, може да се прави с помощта на етерното тяло, тук етерното тяло може да окаже поддръжка. И така, можем да кажем: от този пример е съвсем очевидно, че никакво влияние отстрани не се е оказвало, а този студент-математик е действал сам.

Сега си представете съвсем ясно следното: тук ние имаме (рис. 14) физическото тяло, тук етерното тяло (жълтото); последното пронизва изцяло физическото тяло. И сега, за да можем по-лесно да обхванем с поглед човека като цяло, ви рисувам астралното тяло, което през нощта (по време на сън, – бел. пр.) се намира тук, навън (червено). Нагоре то е много малко, а долу доста раздуто. Следва Азът, тялото на Аза (виолетово). Такива следователно сме ние през нощта.

Следователно през нощта ние представляваме двама човека. Разбира се, вие не трябва да разглеждате изображения тук втори човек (вдясно) като физически, не, това, което е навън

е изцяло и напълно духовно. Отново твърде силно бихме изпаднали в материализъм, ако не си представяме тези неща по духовен начин. Оттук можете да получите представа за това, че човек, собствено, в самия себе си е раздвоено същество: духовно-душевна част и физическа част заедно с етерното тяло. Будният човек е такъв, какъвто е, само защото по нормален начин всяко утро астралното тяло и тялото на Аза сякаш влизат във физическото и етерно тяло (стрелките на рис. 14).

Но си представете, че това не винаги става нормално, по правилния начин. Като пример от такъв род може да служи такъв забележителен случай. Имало една девойка – такива неща винаги стават от самосебе си, а не в резултат на упражнения, те стават, когато човек малко отслабне, така че при това момиче всичко ставало в периода на съзряването, на първия етап от женската зрелост – та това е било момиче на деветнадесет, двадесет години и с нея станало следното. Имало дни, когато тя, макар и да е говорела, членовете на семейството ѝ нищо не можели да разберат от това, което говорела, съвсем нищо. Тя говорила за съвсем неизвестни неща. Това било много необичайно. Тя можела например да каже: «Добър ден, радва ме вашето посещение, ние се видяхме преди два дена в (...), а, да, ние се разхождахме из прекрасна гора. Там имаше извор.» – След това изчаквателно мълчала. Това бил истински телефонен разговор, когато гласът на другия не го чуваме, а чуваме отговорите. Това било сякаш тя отговаряла на нещо: е да, разбира се, вие взехте чашата и отпихте. – Това следователно ставало така, че винаги се чувал отговорът на момичето на това, което би трябвало да ѝ казва някой друг. Хората, намиращи се наоколо, не виждали този друг. Момичето се намирало сякаш в съвсем друг свят и водело там разговор. Ставало например следното. Тя не можела да се движи, в такива дни оставала съвсем неподвижна. Но ако, както седяла, някой я бутнел, тя не казвала: «Защо ме бутате?» – а казвала: «Какъв ужасен вятър! Затворете прозореца, вятърът е пронизващ!» – При нея възниквала съвсем различна представа, когато например я

блъскали. В такова състояние тя оставала един или два дена. Когато минели два дена или по-дълго време, тя ставала напълно разумна, всичко знаела, нормално говорела с хората, но съвсем нищо не знаела за това, което ставало с нея в другите дни. Тя нищо не помнела за това. Ако ѝ разкажели нещо, тя говорела, сякаш съвсем нищо не знаела за това. Било така, все едно е спала. Но към това се добавяло и още нещо. Намирайки се в това ясно, различно състояние, тя помнела всичко, което вече е ставало с нея в това различно състояние, но съвсем не помнела какво е ставало в обикновеното ѝ състояние. Тя могла да обхване с поглед целия си живот, който преживяла в нейния – както казвали другите – свят на сънищата.

Какво ставало с това момиче? Това, което сега ви разказах, се среща в много случаи и понякога става по ужасен начин. Виждате ли, имах един познат, с когото дълго време работихме заедно. След това той стана професор в един от университетите в Германия, но дойде ден, когато той просто изчезна. Нито един човек не знаеше къде е изчезнал. Всичките търсения, в крайна сметка, до нищо не доведоха. Единственото, което успяха да установят, беше, че от мястото, където е живеел, той е отишъл на гарата и си е купил билет. Но не е било ясно за къде е билетът. Той заминал нанякъде и много дълго не се върнал. След това станало така, че в берлински приют за бездомни се появил неизвестен човек и искал да го приемат; когато му поискали документи, той се представил: професор NN, от еди-къде си. В Берлин той бил настанен в приют за бездомни. Обаче той отново се върнал оттам и даже успял успешно да продължи професорската си дейност. Той я продължил автоматично; тук не попречило, че временно я бил прекъснал. И така, той продължил да изпълнява задълженията си. Но родствениците му – той даже бил женен – провели разследване за това, какво се е случило в този междинен период. Било приблизително следното: този човек си купил билет до определена гара, не много далеч. Той направил всичко това много хитро. Слязъл, отново си купил билет – това е стана-

ло по времето, когато още не са искали паспорт – и заминал в съвсем друга страна, след това отново в друга страна, след това по друг път – имало е още един южен град, където е бил – се отправил за Берлин, в приют за бездомни. Там го приели; той нищо за нищо не знаел, той се намирал в друго състояние на съзнанието.

Какво станало с този човек? Виждате ли, с този човек станало същото, което и с момичето. При такъв човек става така, че ако трябва да се пробуди, астралното тяло и тялото на Аза не влизат напълно, а само бутат отвън, и тогава физическото тяло и етерното тяло започвали да действат, те правели всичко. Такива хора се държат необикновено разумно. Има и друга напълно достоверна история, която прилича на тази с моя познат.

Ето тази друга история: отначало човекът си купува билет за влака, стига до близка гара. След това измисля разни номера: всичко това прави неговото етерно тяло. Той стига до Индия и няколко години остава там. И след това, поздравяйки за станалото, той продължава да живее както преди.

Виждате ли, тези неща действително са такива, така че трябва да кажем следното: тук може да се надникне в съществуването на човека като цяло. – И какво станало с човека, когото добре познавах, който направи пътешествие през две страни и попадна в приют за скитници? Той отново се върна в своя университет и даже беше поканен в друг университет, за да защитава там един знаменит професор. Веднъж бях в този град. Той не общуваше вече с мен, както и мнозина други, общували преди с мен, не желаеха повече да общуваме, след като започнах да изнасям антропософските лекции. Веднъж се чу: професор NN отново изчезнал. – Но този път той вече не се появи отново, а беше открит трупът му. Той се беше удавил. Какво беше станало? Виждате ли, той се оказал в предишното си състояние, когато астралното тяло само го е побутвало. Тогава в етерното си тяло той си спомнил за предишните събития и бил толкова напласен от това, че сложил край на живота си.

И така, трябва да се подложи съществува на човека на доста подробен оглед, да се вгледаме в него, за да се узнае как взаимодействат различните членове на човешкото същество.

Обаче става и така: имаше един човек, който също изпадаше в такова състояние, при това той пак говорел така, сякаш ставал съвсем друг човек, отколкото сега, така че другите хора съвсем нищо не разбирали. Той описвал – тази история станала в XIX век – своето участие във френската революция. Описвал цели сцени. Какво ставало с него? Това така прилича на хората, за които ви разказах. Но какво ставало с него?

В обикновеното си съзнание човек не знае много за това, което става в астралното тяло и тялото на Аза, обаче той много нещо преживява вътрешно. Представете си, че става следното. Виждате ли, искам да ви опиша какво става, когато такъв човек се пробужда. Когато този човек се пробужда, това астрално тяло се разкъсва, разделя се. Ето тук (рис. 14) то се разкъсва и едната част влиза в главата, а другата, долната – влиза в останалото тяло. Това също става понякога. Представете си; ако главата с по-голяма лекота, отколкото долната част, поема астралното тяло и Аза, тогава астралното тяло може да се окаже вътре в главата по-рано, отколкото в долната част. В този случай човек започва да говори, че е съвсем друг. Какво настъпва при това? Виждате ли, в този случай, в някакъв момент, се появява способност да се надникне назад, в предишния живот. Обаче човек може да изтълкува това невярно, може и да не го разбере, той може понякога да измисля неща, които е изучавал от историята. Този, който се е намирал в такова състояние, понеже астралното тяло и Азът са влезли в главата му по-рано, говорел, сякаш бил французин и е преживявал френската революция. Всъщност той я бил изучавал, само че неправилно тълкувал ситуацията. Той преживявал себе си в една от предишните инкарнации, в един предишен живот, но не могъл веднага да разбере това; затова той неправилно изтълкувал преживяването.

Трябва да ви е ясно: наистина чак до XVI столетие – то-

ест само преди четиристотин години – хората говорели за такива неща, макар и доста глупаво и доста неясно. Това било нещо извънредно важно за хората. Навсякъде, където се събирали заедно, хората разказвали за такива неща и знаели, че такива неща съществуват; не, че те са разказвали само истории за привидения, не, те се отнасяли към това толкова сериозно, както и към другите преживявания в живота. Не е истина, че хората не са знаели за това. Но я се пробвайте, господа, опитайте се някога да разкажете такава история на ваше партийно събрание – история, подобна на разказаната от мен, – ще видите как ще ви изкарат на чист въздух. Днес е невъзможно да се говори за такива неща като за нещо естествено и разумно. За това вече не се говори. Учените още по-малко говорят за това. Искам да ви докажа, че те знаят много малко за това.

Помислете сега за един много важен научен ефект, установен в XIX столетие. По това време един от жителите на Хайлброн станал лекар. И понеже сътрудниците на Тюбингенския университет го разглеждали като човек, който за нищо не става, той нищо не можел да очаква от бъдещето и в 1839 г. се качил като корабен лекар на доста претоварен кораб и се отправил към Индокитай. Корабът претърпял доста беди. Морето било неспокойно и хората хванали морска болест. Когато стигнали в Индокитай, почти целият екипаж на кораба бил болен и корабният лекар бил затрупан с работа. По онова време било още прието да се пуска кръв, да се отваря кръвоносен съд при една или друга болест. Това се правело на първо място.

Човек има два вида съдове. Едните съдове имат такава кръв, че ако изтича при кръвопускане, цветът ѝ е червен. Покрай тях преминават други съдове. Ако кръвта изтича от тях, тя синее, в този случай навън изтича синкава кръв. Ако на човек се прави кръвопускане, в никакъв случай не му пускат червена кръв. Тя е необходима за тялото. Пуска се само синкавата кръв. Лекарят знаел това. Той знаел къде са разположени вените и никога не пипал артериите с червената кръв. На доктор Юлиус Роберт Майер²⁹ – той бил корабният лекар – му се

налагало много пъти да прави кръвопускания. Но при всички хора, на които той правел кръвопускане, изтичала не обичайната синкава кръв, а ярко червена. «Дявол да го вземе – мислел си той, – пак съм боднал не където трябва!» – Но когато правел същото при следващия пациент, вече с голямо внимание, отново изтичала ярко червена кръв. В края на краищата не му оставало нищо друго освен да каже: «Когато човек идва в тропиците, в горещата климатична зона, даденият процес не протича така, както обикновено, а тук синята кръв става червена от горещината». – Това било нещо, което самият Юлиус Роберт Майер разглеждал като много важно откритие. Той имал пълно право за това. Той забелязал нещо извънредно важно.

Сега ние трябва да направим едно предположение, да приемем една хипотеза. Представете си, че нещо подобно е станало не в деветнайсети, а в дванайсети век. Той би се отправил нанякъде с екипажа. Тогава още не се правели такива големи пътешествия, но би могло да стане така, че екипажът да се окаже на границата на гибелта. И така, да допуснем, че целият екипаж тогава е заболял, лекарят им направил кръвопускане и открил: кръвта, която би трябвало да е синкава, на практика е червена. При това би трябвало да е много горещо. – Така че той би казал за това, в дванайсети век той би казал така: «Какво е това, което прави кръвта синя?» – И понеже тогава биха му били известни, макар и не напълно ясно, всички тези неща, за които ви разказах – тогава още не е имало антропософия и знанието за тези неща е било неясно и смътно, – той би казал, благодарение най-малкото на предчувствие: «По дяволите! В дадения случай астралното тяло не се внедрява, не се потапя във физическото тяло така дълбоко, както при тези, при които кръвта е съвсем синя!» – Защото на него би му било известно: астралното тяло е това, което прави кръвта синя. Но топлината удържа астралното тяло навън. Ето защо кръвта в по-малка степен придобива синкавост, тя остава приличаща на червената (артериална) кръв. – Той би казал така: това е важно откритие, тъй като сега разбирам, защо жители-

те на Близкия и Среден Изток са притежавали толкова висока мъдрост, при тях астралното тяло още не е влизало така силно във физическото тяло и етерното тяло. – Той би се отнасял с наистина огромно уважение към мъдростта на древните жители на Близкия и Среден Изток и би казал така: «Сега жителите на Близкия и Среден Изток са се поддали на влиянието на тези хора, при които синята кръв е много; ето защо тези жители на Азия не могат повече да реализират своята древна мъдрост». – Ето какво би казал корабният лекар от дванайсети век.

Обаче корабният лекар от деветнайсети век не е знаел нищо от това, което сега ви разказах. Какво си казал той? Той си казал: «Да, работата е в топлината. Тя съдейства за горенето. По-силната топлина способства по-силното горене. Следователно кръвта изгаря по-силно, ако това става в горещата зона. – Той открил закона за преобразуване на топлината в работа, който играе голяма роля в съвременната физика, съвсем абстрактен закон. Всичко останало не го интересувало. Той открил закон, играещ голяма роля в парните машини, когато топлината се преобразува в работа. Той казвал: «Това, че в дадения случай изтича червена кръв, аз го разглеждам като просто усиляване на работата на организма в горещата зона, защото се произвежда повече топлина. И така, Юлиус Роберт Майер намира в това нещо изключително механично.

Виждате колко голяма е тук разликата. В дванайсети век биха казали: кръвта там е по-червена, защото астралното тяло не се потапя толкова дълбоко. – В деветнайсети век за цялата тази духовност нищо вече не се знае и просто се казва: вследствие от това, че човек действа като машина, че топлината извършва повече работа, в човешкия организъм се преобразува повече топлина. – Да, господа, този начин на мислене, който в дадения случай е проявил Юлиус Роберт Майер като велик учен, този начин на мислене е характерен за всички съвременни хора. Това е така. Но поради факта, че човек е способен да мисли и чувства само по такъв начин, поради бездуховността, той губи връзка с другите хора. В най-добрия случай, само ко-

гато той е или болен, или отслабнал, като момичето, за което ви разказах, той толкова се вживява в другия човек, че може даже мислено да го съпровожда в другата стая. Това, разбира се, е голямо различие! Несъмнено ние доста сме дръпнали напред, постигнали сме голям прогрес, но човешкото ни начало съвсем не се е придвижило напред: то е регресирало, тръгнало е назад. Ние говорим за човешкия физически организъм само като за машина. И даже най-великите учени, такива като Юлиус Роберт Майер, говорят за човешкия организъм само като за машина.

Да, господа, ако работите на Земята продължат така, цялото мислене ще се обърне в хаос. Всички ужаси и катастрофи ще се осъществят, ще настъпят. Сега хората вече не знаят какво трябва да правят. Затова сега те с всички сили се хвърлят нанякъде и казват: щом нашият разсъдък не ни обединява, нека ни обедини национализмът. – Тези национални държави възникват само защото хората повече не знаят какво трябва да ги обединява. Господа, това, че човек нищо вече не знае за духовния свят, реално съдейства за чудовищните бедствия – вторият недостатък е повърхностността, – това съдейства за чудовищните бедствия. Би било безсмислица да се говори, че хората заслужават това, тъй като в своите предишни животи са извършвали лоши постъпки – тук става дума не за съдбата на отделния човек, а за общата съдба на всеки поотделно. Всеки преживява това в този живот. Само си представете колко бедствия преживява човек в сегашния си живот. Това не се корени в предишните животи. Но в следващия живот той ще има последици от сегашните бедствия. Следствието ще е, че ще стане по-умен. Така че духовният свят ще успее да прониква повече в него. Така че сегашните бедствия са възпитание за бъдещето.

Но оттук може да се изведе още нещо. Помислете за това, че антропософията води началото си от 1900 година и стана много известна. Но хората ѝ се противят, те не искат и да чуват за духовния свят. Знаете, господа, че ако в предишните

времена ученикът не е искал да се учи – сега са се отказали от тази мярка и аз съвсем не искам да казвам, правилно ли е това или не, – ако ученикът не е искал да се учи, са му дръпвали здрав пердах! И някои след това са почвали да учат. На някои това им е помагало. Хората не искаха да се учат на духовност до 1914 година. И тогава мировата съдба, общата съдба им дръпна здрав пердах. Сега ще видим, ще помогне ли това.

Това, господа, трябва да разглеждаме като всеобща човешка съдба! В крайна сметка какво е станало? Виждате ли, момичето, за която ви разказах, мислело с мислите на своята майка. Въобще хората постепенно съвсем се отучиха от мисленето и мислят само с помощта на мислите на другите, на тези, които считат за авторитети. Хората трябва отново да започнат самостоятелно да мислят, всеки поотделно, в противен случай, макар и нищо да не знаят за духовния свят, те постоянно ще са подложени на въздействието му, но в лошия смисъл. Можем да кажем: бедствията, стоварващи се върху човечество, можем да разглеждаме като своего рода наказания, които съдбата е задала, за да се учим от тях. – Колкото и конгреси да провеждаме, това няма да помогне. Хората, които с помощта на днешния разсъдък искат да поддържат марката, ще способстват, след това да падне двойно, защото този им разсъдък е изцяло от Земята, а от него няма никаква полза, съвсем никаква. Ако в организма течностите са недостатъчни, той склерозира, той се калцира. А ако душата не знае нищо за духовния свят, в крайна сметка тя получава разсъдък, от който няма никаква полза. Човечество ще го постигне такава съдба, ако то не получава постоянно храна от духовния свят.

И така, единственото работещо средство е това, хората да започнат да се интересуват от духовния свят. Виждате ли, така би трябвало да се отговори на въпроса, зададен от господин Долингер. Налага се да се изразявам малко радикално, но такива са обстоятелствата.

В неделя трябва да пътувам до Щутгарт, но много скоро ще се върна. Ще ви уведомя за следващото занятие.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 20 юни 1923 г.

Въпрос за земетресенията.

Доктор Щайнер: Имате предвид земетресенията, които сега стават в Америка? Съвсем особено значение по отношение на дадения въпрос винаги има вулканичната дейност, която – бих казал – не се проявява веднага толкова интензивно, толкова силно, но която, в частност, индикира процеси, протичащи във времето и зависещи от космичното обкръжение на Земята. Тук ми се иска да обърна вашето внимание на нещо друго, което е възможно по-малко да се набива на очи и въпреки това засяга преживяванията на много хора повече, отколкото тези отделни явления, които несъмнено носят бедствията на живеещите в близост, но за по-голямата част от човечеството са без особено значение. Спомнете си само за това, което в последните години се изговори за изключителните климатични условия. Не може да се отрече, че в последните години нямаше нормално, продължително лято, особено в нашия регион. Това се разпространява над голяма част от Европа и продължава нататък.

Ако стане дума за това, хората обикновено говорят как в северните морски райони плуват огромни айсберги, как от тези мощни плаващи айсберги излизат така наречените студени вълни. Може би си спомняте и за това, че във връзка с миналогодишната студена вълна от корабите докладваха, че само да изменят курса на по-северен, и в Атлантическия океан навсякъде срещали тези огромни плаващи ледени айсберги.

Но трябва да ни бъде ясно, че ставането на нещата по подобен начин не е свързано изключително със Земята, а и с цялото ѝ космическо обкръжение. И тук би следвало да се запитаме: как въобще стои работата на нашата Земя с разделението на топлината и студа?

Тук ми се иска да ви обърна внимание на нещо, за което,

възможно е, вече да съм споменавал, но в друг контекст, защото може да е важно за нас при разглеждане на този въпрос. Вероятно вече сте чували, че на север в Сибир, тоест тук в Азия, в земната почва се откриват съвсем особени условия. За да ви ориентирам, ми се иска да отбележа следното. Ако тук на картата имаме Европа (изобразява го на рисунка – рисунката липсва), тук е Норвегия; тук върви северното крайбрежие на Германия, тук след това преминава към Холандия и така натакък, тук би била Ирландия, Англия, а тук ние преминаваме от този голям полуостров в Азия. Това е границата между Азия и Европа. Това тук е Русия. Тук ние преминаваме в Азия, а тук се намира Сибир. Тук, горе, се намира така нареченият Северен ледовит океан. Това го нарисовах за да се ориентирате по-добре. Та в Сибир, в земята, намират животни, приличащи на слонове, които днес вече не съществуват, които са съществували на Земята в много отдалеченото минало. Знаете, че в днешно време, край Ледовития океан, животни, приличащи на слонове,³⁰ не живеят. Тези слоноподобни животни са обитавали в доста по-топли региони. Любопитното е в това, че тези слоноподобни животни, намиращи се дълбоко в земята, така добре са се запазили във вечния мраз, че ако някой би искал да опита слонско месо, би могъл да яде от тях. Те се намират във вечния мраз, сякаш някой се е канел да яде месото и затова е пазел тези животни в замръзналата земя. Преди много хилядолетия тези животни в Северен Сибир са били, както се казва, просто консервирани, така че месото им се е запазило свежо.

Виждате ли, господа, такъв процес е невъзможно да е ставал постепенно и бавно. Защото ако животните, живели тук, горе, просто бяха умирали и попадали в почвата, те би трябвало бавно да се разлагат, и тогава би могло да се открият само костите им, които обикновено се намират при такива случаи. Тук намират цяло животно в свеж вид. Това не би било възможно по друг начин, освен ако тук, където са живеели тези животни, не беше дошла с огромна скорост ледена вълна, която е покрила животните и ги е удавила, така че хилядолетия

по-късно те да могат да се запазят в това състояние, а месото им да си остане прясно. Следователно вие можете да видите: някога на Земята е трябвало да настъпи такова състояние, когато е дошъл мощен тласък от Юга, който е изхвърлил вода върху този регион на вечна замръзналост. Водата моментално е замръзвала и тези животни мигновено са се оказвали в този огромен сибирски «хладилник», така че са могли да се пазят там в продължение на хилядолетия.

Всички ще се съгласите, че на Земята няма потенциални възможности внезапно да се направи нещо подобно. Откъде би трябвало да черпи самата Земя, за да осъществи това? Причина за такива явления могат да бъдат само извънземни, космически, звездни влияния. Ако си представите, че тук се намира Земята (изобразява го на рисунка), тук южните области, тук екваториалната зона – южни, разбира се, само по отношение на Севера, – а тук е трябвало да възникне такава констелация, такова разположение на звездите и небесните тела, която просто би изхвърлила водата нагоре. И така, вследствие констелацията на небесните тела, благодарение на положението на звездите и небесните тела тези води са били изхвърлени нагоре, веднага са застинали и са погребали тези животни. С такива примери виждате, че звездните констелации играят огромна роля в разделянето на суша, вода и лед на Земята.

Неотдавна ви описах,³¹ че и вулканичната дейност се предизвиква от това, което се намира извън Земята, при което това, което се намира под Земята, се излива от вътрешността на Земята. Така че можем да кажем, че ако сега например става мощно изригване на Етна, изхвърлянето е обусловено не от това, което става вътре, не. В дадения случай от горе надолу се оказват въздействия от положението на небесните тела и именно те изхвърлят навън огнените маси от вътрешната част на Земята.

Оттук ние виждаме, че днес взаимодействат много фактори, които съдействат за появата на студените вълни. Тези студени вълни също изцяло са обусловени от извънземни,

космически фактори. Също и това, което имаме като изригване на вулкани и земетресения, има космически, извънземен произход. Обаче никога няма да успеем правилно да разберем тези явления, докато не стане ясно, че самият човек стои във вътрешна връзка с всички космически фактори.

Виждате ли, вие, разбира се, сте чували за така нареченото гърлено кръвотечение, когато човек стига до такова състояние, че кръвта в него вече не си избира правилния път, а става изригване на кръв от устата, вместо кръвта да може да се разпредели по цялото тяло. Това се нарича кръвоизлив. Такъв кръвоизлив може най-лесно може да се появи на определен етап от живота на човека. Трябва да попитаме: какво отношение има кръвоизлива към това, което става навън, във външния свят? Ако си спомните, че човек не се състои само от своето физическо тяло, което може да се пипне с ръка, а че човек се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и тяло на Аза, то ще трябва да кажете: несъмнено, физическото тяло тук се изключва. Физическото тяло е тежко, това е тежка маса и тя е свързана със Земята. Но етерното тяло вече е свързано с обкръжението, с обкръжаващата среда. Ако се разглеждат тези връзки при човека, ще се изясни, че огромно влияние върху него оказва Луната. Обаче влиянието на Луната върху човека в настоящето не е толкова голямо; тук трябва да се върнем към много дълбоката древност. В древността влиянието на Луната върху човека е било необикновено силно. При нарастваща Луна човек е трябвало да прави едно, а при намаляваща – друго и т. н. Размножението при хората в онези древни времена е било изцяло ориентирано в съответствие с Луната. Интересно е да се види как са мислели за такива неща хората, съблюдващи традициите на древността. Те например мислели, че има голямо значение, човек при нарастваща Луна ли е заченат или при намаляваща. В древните традиции това е играело съществена роля. Впоследствие Луната е разпространявала своето влияние върху цялото развитие на човека, но така, че това лунно влияние човек е носил в себе си. Не така, че влиянието да

идва от Луната пряко, непосредствено, при пълнолуние или нещо подобно; ние виждаме как Луната ту нараства, ту намалява: някога това е имало влияние върху човека, то е останало (в него) и продължава по-нататък. Следователно разглежданото влияние се определя не от движението на Луната в даден момент, а от нещо подобно на движението на древната Луна, на нещо унаследено от древността – именно то оказва голямо влияние. Може да се каже: Луната оказва влияние.

В нашата глава въобще не би имало кръв, ако я нямаше Луната. Ние всички бихме ходили със съвсем бледни, съвсем бели лица, отблъскващо бледни лица, ако влиянието на Луната отсъстваше. Луната дърпа кръвта в нашето тяло нагоре, в главата. Лунното влияние се проявява в това, че на кръвта въобще ѝ е «удобно» да отива в главата. Това е извънредно интересно. Кръвта се издига в главата на човека само защото съществува това лунно влияние. В противен случай кръвта винаги би си оставала долу. Ако човек е толкова отслабен в цялото си тяло, че вече не може да оказва съпротива на тези лунни сили, дърпащи кръвта нагоре, кръвта се устремява към главата на човека твърде силно и в резултат се появява кръвоизлив. Посоченото влияние ние трябва да изпитваме винаги, но ако то прекомерно се усили, кръвта твърде силно се втурва в човешката глава и вследствие от това излиза навън.

Виждате ли, това, което в отделния човек е кръвоизливът, в макроприродата се изразява в процес, като например водното цунами [посочва Сибир] или вулканичното изхвърляне. Само че в последния случай имаме работа не с лунното влияние, а с влиянието на далечните планети. Трябва да си представяте, че в хода на своето формиране, на своето развитие като хора, ние постоянно сме подложени на други влияния. Искам да ви демонстрирам това по следния начин. Представете си, че тук се намира Земята (изобразява го на рисунка), тук около Земята се върти Луната. Рисувам го така, както изглежда. Тук около Земята се върти Луната, която има голямо влияние, преди всичко върху човека. Но по-нататък от Луната се на-

мират други небесни тела, Венера, Меркурий, след това идва Слънцето, Марс, Юпитер и т.н., после следват неподвижните звезди. Трябва да ни бъде ясно следното: нещо различно е, ако да кажем, че Марс стои зад Слънцето, или ако Марс вече е отишъл далеч и стои редом със Слънцето. Когато Марс стои зад Слънцето, той действа върху Земята по-малко, защото неговото въздействие се закрива от Слънцето. Ако Марс стои ето така [около Слънцето], той действа върху Земята по-силно. От положението на небесните тела винаги зависи колко силно действат те на Земята. Науката за констелациите на планетите и звездите в наше време почти не се разработва и затова хората се ориентират само по това, което става на Земята, гледат айсберги и т.н., но не гледат към небесните тела.

Не могат да се изучават такива неща, изхождайки от Земята, следва да си изясним, че такива неща трябва да се изучават, изхождайки от човека. Тези неща трябва да се изучават, като се проучва човекът.

Иска ми се да ви кажа следното: изучавайки развитието на човечеството в ново време, ще откриете в това развитие огромни изменения. Не искаме да отиваме далеч, искаме да се върнем, да кажем, преди шестстотин години. Ако се върнем преди шестстотин години – днес сме 1923 година, – ще получим 1323 година. Тук трябва да си представите, че ако живеехте тогава, нямаше да си имате понятие, че има Америка, че има Австралия. Всичко това хората не са го знаели, те са познавали само Европа и Азия, а за неголяма част от Африка са знаели съвсем малко. И така, преди шест столетия – представете си това – на хората е била известна само неголяма част от Земята. А над тази Земя те виждали как изгрява и залязва Луната, изгряват и залязват Слънцето и звездите; всичко било така, че целият живот се разигравал на неголямо пространство. Да, господа, тогава хората знаели за Земята малко, и за движенията на небесните тела също са нямали представа. Затова пък знаели нещо за духовното влияние на звездите, на небесните тела. Това е било свързано с малкия мащаб на живота

на хората, с това, че той е бил затворен. И благодарение на незначителността на тези мащаби хората обръщали внимание и получавали това звездно влияние.

Знаете, че това не продължило дълго: в 1492 г. генуезецът Христофор Колумб³² с малко кораби се отправил на път с намерение да обиколи Земята. Христофор Колумб съвсем не е имал намерение да открива Америка, но той смятал, че Земята е кръгла. По-рано мислели, че Земята е плоска. Той смятал, че Земята е кръгла. Оборудвал няколко кораба. Въпреки съпротивата, той все пак получил от правителството кораби и ги оборудвал, вярвайки, че ще успее да направи пътешествие около Земята. Така го замислил. Той си казал: ако от Европа тръгнем на Изток, там ще намерим Азия (посочва рисунката) тук. И така, той знаел, че по суша може да се стигне до Индия. Той искал от Испания да обиколи земното кълбо и да стигне в Индия от другата страна. Ето какво искал Колумб. Той искал да обиколи Земята, като се надявал за първи път да приложи на практика топкиобразността на Земята. Той искал да обиколи Земята и да открие Индия от другата страна. Колумб се отправил нататък и се натъкнал на Америка, като бил уверен: това е другата страна на Индия. – Ето защо тези места били наречени Западна Индия и днес още техни отделни части ги наричат така.

И така, виждате как постепенно, благодарение на мисленето на хората, познанието овладяло представата за кръглата форма на Земята, как постепенно преминали на другата страна на Америка и забелязали, че това съвсем не е Индия, а някаква нова страна. И така, в 1492 г., тоест само преди 431 години, хората открили Америка.

Но откриването на Америка означавало още нещо съвсем, съвсем различно. И ако искате да разберете какво е означавало откриването на Америка, тогава, моля, помислете за следното. Виждате ли, в 1492 година, както ви казах, Христофор Колумб се отправил на път и открил Америка. В 1543 година идва Коперник³³ и за първи път обрисова картината на

свят, където Слънцето стои на едно място, а Земята се движи около Слънцето, както и другите планети. И така, това, което днес всяко дете изучава в училище, се е появило за пръв път едва по това време. Помислете колко години са изминали оттогава? Изминали са само 380 години! Едва от тези времена хората въобще са получили представа за това, което днес се изучава в общообразователното училище. Преди това на хората са им били неизвестни всички тези обстоятелства. Затова те доста повече се замисляли над това, що за влияние оказва Луната върху човека. Хората са знаели това, което току-що ви казах, знаели са, че Луната дърпа кръвта към главата. Хората познавали това влияние върху човека.

Сега трябва да помислите какво всъщност означавало откриването на Америка. Виждате ли, за това се говори доста необмислено, като се представя тази работа така: откриването на Америка е проява на човешкия гений! – Да, господа, трябва да си представите това съвсем иначе. Как предполагате, що за хора са живеели в Америка по времето, когато Колумб се е натъкнал на нея? Примерно преди около петстотин години там са живеели медно-червени индианци; тези индианци мислели по различен начин от това, както днес вие мислите в Европа. Те много са знаели за влиянията на небесните тела.

По това време из цяла Америка е живеело население, което извънредно много е знаело за влиянията на звездите и небесните тела. Те изцяло са се ориентирали в съответствие с влиянието на небесните тела. Но след това дошли европейците – това цивилизовано човечество. Виждате ли, още в XIX век индианци казвали, че европейците винаги вземат със себе си нещо смешно, нещо бяло, а на него има малки духове. Но това били много вредни духове, страшно вредни духове, с помощта на които европейците правели заклинания на американците. Така смятали индианците. А знаете ли какво е било това, от което индианците така силно са се бояли и поради което смятали европейците за някакви страшилища, за ужасни момчета, които с това са причинили толкова беди? Това са били книги-

те, белите хартиени листи с букви! Индианците ги смятали за атрибути за магьосничество и казвали: «С тяхна помощ тези хора ни омагьосват».

Така хората се сблъскали помежду си. А след това започнал геноцид, унищожение на индианците. Но откъде идвали хората, унищожили индианците? Те идвали от Европа! Ако хората, живели в Европа в 1323 година, бяха се добрали тук (в Америка), възгледите им биха били доста по-сходни с възгледите на индианците. Тъй като тези хора в 1323 година в Европа също още са знаели за влиянията на небесните тела. Те биха могли доста скоро да стигнат до взаимно разбиране. Обаче хората, които дошли тук, вече не можели да установят взаимно разбиране с индианците, те можели само да ги унищожат. И на мястото, където са били унищожените индианци, започнало да се развива европейското човечество. Трябва да се замислите над това: американците, които са се развили там, всъщност са европейци. Въобще представите, които хората си съставят в съответствие с това, което им преподават в училище, са понякога глупави до идиотизъм, нали така?

Иска ми се обърна вниманието ви само на едно. Днес хората толкова много говорят за французите. Но ето, около Нюрнберг, хората и досега наричат себе си франки. Французите – това са само преселили се германци, които след това са приели латинския език, малко видоизменен. Следователно това, което се говори (за французите) – без да се знае, как е била работата, – и това, за което така се шуми във връзка с историческите събития, изглежда понякога безгранично глупаво, безгранично тъпо. Но и по въпроса за американците също се допускат безгранични глупости. Не се мисли за това, че хората от Европа, които в последните три столетия са се развивали в Европа, са се преселили в Америка. Основният поток преселници се отнася към по-късното време, към XVIII, XIX век. Тогава Америка е била заселена. Що за хора са се преселвали тук? Разбира се, неграмотни също са се преселвали, но те не са играели голяма роля там. Тези от преселниците, на които

се паднало да играят значителна роля, били хора с европейско образование, запознати с науката, изучаващи теорията на Коперник, имащи съвсем различни възгледи за небесните тела (в сравнение с индианците и европейците до XIV век – бел. пр.)

Помислете за това как въобще в мировата история се съгласуват такива неща. От една страна, се доказва кръглата форма на Земята, при което се появява възможност да се обиколи Земята, от друга страна, се доказва, че Слънцето не изгрява и не залязва, а навсякъде се намира пространство и Земята се върти около Слънцето, че Земята не е плоска, че Слънцето вечер не се потапя във водата, а Земята се върти около Слънцето.

Виждате ли, хората съвсем не се замислят над това, що за връзка съществува между откриването на Америка в 1492 година, и 1543 година, когато Коперник излиза с новата теория за Космоса. Тук има вътрешна връзка. Само не си мислете, че всичко станало е могло да се осъществи без космическо, без звездно влияние върху човека. Не без участието на космическо влияние Колумб замислил: да взема да тръгна на Запад. – Само си представете, колко мъгляво, колко неясно е било станалото. Той съвсем не знаел, че открива Америка. Той искал само да направи околосветско пътешествие, да обиколи Земята. Това е все едно сляпа кокошка да намери зърно. Тук не може да се казва, че всичко е плод само на собствения му ум, не, в дадената ситуация хората ги е подтиквало определено влияние. Това, което ги е подтиквало, е било космическото влияние от светилата и небесните тела. Ние трябва да констатираме, че ако си зададем въпроса: защо Коперник именно така е мислил за влиянията на небесните тела? – именно в това влияние на небесните тела трябва и да търсим причината.

Средновековието представлява такова време – казал съм ви, че това е преди шестстотин години, – когато хората са имали понятия, отнасящи се за съвсем малък свят. И изведнъж те придобили понятия, които водели около Земята, водели по

небесния кръг. Всички понятия се разширили. Да, господа, в дадения случай би следвало малко по-дълбоко да се замислим, какво става в човека. В такива неща би следвало да се прониква, въоръжени с истинската наука. И така, трябва да се изучава човекът. Вече много съм ви разказвал за човека. Сега ми се иска да ви разкажа една напълно достоверна история, за да видите как стоят нещата.

Имало един австрийски поет, Роберт Хамерлинк,³⁴ който в определено време, в 1855 година, бил назначен в Триест на длъжността преподавател в средното училище; той много се интересувал от всичко, което ставало там. Този Роберт Хамерлинк тогава много силно се интересувал от преминаващите през Триест така наречени медиуми, в по-голямата си част шарлатани, но частично все пак демонстриращи аномални явления. Хамерлинк охотно посещавал всички тези събирания, много охотно, макар и да не бил суеверен: той действително виждал, че повечето от тези неща са основани на шарлатанство. Веднъж, виждайки там един от особено забележителните медиуми, той си помислил: сега искам да изпитам, доколко това е убедително. Преди да дойде в Триест, Хамерлинк живеел в Харц, и в Харц той познавал едно младо момиче, което скоро след това умряло; от нея той получил кичур коса. От този кичур коса на девойчето той сплел малко венче, подшил го в малко парче хартия, а след това го сложил в кутийка. Пазел го за спомен. Тази вещ му била особено скъпа, тъй като девойката била умряла. Всичко това той взел със себе си в Триест заедно с други свои неща. Нито един човек не знаел за това. Той помнел съвсем точно, че на никого не бил разказвал за това и въобще на никого не бил показвал кутийката. Освен това имало обстоятелства, поради които той не би почнал да показва това нещо. Това било нещо, което много го смущавало. И така, кутийката се пазела в тайна, заедно със съдържанието. Той я взел със себе си, когато се отправил на сбирката при медиума. Сеансът на медиума се състоял в това, че хората му давали различни предмети, скрити в плик или в кутийка;

медиумът вземал това в ръка, опипвал и след това казвал какво има в кутийката. Такива неща много често се правят с помощта на мошенически уловки: в такива работи трябва да имаш трезва глава и да не се прозяваш.

Аз например ходих веднъж на една сбирка, там също имаше медиум, имаше и човек, когото наричаха импресарио, той обхождаше зрителите и четеше това, което беше написано на малки листчета. Той ги вземаше и при това стоеше. Медиумът седеше със завързани очи. Този, който стоеше, питаше: «Кажете, какво държи в ръката си?» – Медиумът небавно отговаряше какво има в ръката му. И така, когато някой написваше името си, той даваше написаното на импресариото, той го прочиташе (на себе си) и след това смачкваше листчето. Медиумът не можеше нищо да види, но той казваше какво е написано там. Виждате ли, хората, седящи зад масите, където седях и аз, бяха страшно любопитни – защото те бяха удивени – и казваха, че трябва да се напише нещо такова, за което на това момче да не му стигне акълът да се ориентира, нещо такова, което той няма да може да разбере: всички тези хора смятаха, че импресариото се обяснява по някакъв начин със знаци с медиума. Тогава аз написах името «Спиноза», а също името на съчинението на Спиноза, «Етика», и тези хора мислеха, че импресариото, разбира се, не знае кой е Спиноза. Но той със същия успех взе «Спиноза» и «Етика» и медиумът акуратно и съвсем правилно отговори. Хората бяха страшно удивени от това. Но, виждате ли, това нещо се обяснява много просто. Импресариото говореше с корема си, и медиумът само даваше вид, че отговаря; импресариото говореше с корема си с гласа на медиума! И така, в тези неща не трябва да допускаме да изпадаме в заблуда. Трябва да подчертая отново и отново, не трябва да се поддаваме на такива неща. В това е разликата между суеверните и лековерни хора и тези, които могат да съдят за тези неща.

Но Хамерлинк взел със себе си малката кутийка и нито един човек не знаел за това. И ето, той дал тази малка кутий-

ка, за съдържанието на която не знаел нито един човек, дал я сред другите предмети. Медиумът седял пред масата. Той взел кутийката. Отначало той назовал други неща. Медиумът правел това доста бързо. И в този момент, когато тя (жената-медиум – бел. пр.) стигнала до кутийката, взела я в ръце и я хвърлила. Хамерлинк веднага си помислил: това изглежда така, сякаш с всички други е имало предварителен сговор; с мен обаче предварителна уговорка е нямало, затова и медиумът не може нищо да направи и отхвърля тази вещ! – той се приближил и казал, че също иска да знае, какви има там вътре. Тогава кутийката била взета още един път. Медиумът отново я отхвърлил. И отново се наложило да я вземе. И ето тогава медиумът, силно заеквайки, проговорила: «Кичур коса и парче хартия!» – сега, разбира се, последвало удивление от негова страна. Всякакво мошеничество тук било изключено, абсолютно изключено. Тогава той попитал, защо тя отново и отново отхвърляла тази вещ? Тогава тя му казала: «Защото произходът на нещата е свързан с някакъв мъртвец». – Тук удивлението му станало още по-голямо. И така, в този случай всякаква постановка е била изключена: не споменавам тук за други такива случаи, които бихте могли да проследите в литературата, иначе би ми се наложило да спомена за стотици други случаи. Така че какво стои тук в основата? Медиумът не може да знае в този момент какво се намира там, той трябва да извлече тази информация от подсъзнанието. В основата тук стои съвсем определено влияние.

Веднъж ви разказах как действието на елдата, стояща в мазето, се разпростряло чак до четвъртия етаж. Споменете си, че съм ви разказвал за това. В основата стои такова влияние, което се проявява само в главата. Медиумът казал след това какво се намира вътре. Защо? Защото медиумът е такъв човек, при когото кръвта в по-голяма степен е подложена на лунното влияние, отколкото при другите хора. Влиянието не действа толкова силно, че да предизвика кръвоизлив – то може да се появи и при такъв истински медиум, не мошеник, а истински,

– обаче кръвта се привлича при него към главата по-силно, отколкото при другите хора. Благодарение на това се осъществява силно влияние, благодарение на това влияние от такъв род става възможно.

Приемайки това за сведение, вие ще си кажете: да, мощното влияние на небесните тела, на светилата, действа върху човека постоянно. И всичко, което Европа заедно с Америка и цялата Земя е преживявала в продължение на четирите (последни) столетия стои под влиянието на небесните светила. Но какво представлява това влияние на небесните светила? Тук, господа, всички следва да обмислите следното. Представете си сега, че тук би се намирала Земята (изобразява го на рисунка). Тук се намира това парче Земя, което е било известно на хората по-рано. Над него се намират някакви звезди, тях, разбира се, ги изобразявам само схематично. Хората се намират под влиянието на тези небесни светила, на звездите. Това е времето преди откриването на Америка. Хората имат здрави, утвърдени понятия. Ако погледнете картините, погледнете портретите на старите съветници, ще видите хора със здраво установени понятия, хора, с двата крака здраво стъпили на Земята. Това се обяснява със съществуващото разположение на звездите, което тогава е било такова, че звездите, небесните светила, са стояли много близко едно до друго. Оттогава положението на звездите се е изменило. Ако тук се намира Земята, тези звезди стоят, така да се каже, по-косо; разбира се, всичко това е изобразено само схематично. Ако това се изобразява мащабно, би се наложило да се излезе навън. Веднага ще възразите: нима неподвижните звезди не остават неизменни? – Не, те също изменят положението си, макар и в не толкова голям размер. И така, виждате, че междинните пространства през XV, XVI, XVII, XVIII, XIX векове са се увеличавали. Понятията са се разпадали и разкрепостявали. А сега отново е настъпило време, в което звездите отново се събират. Макар и при неподвижните звезди това да се проявява само в малка степен, но въпреки това го има. Тъй като даже отбелязвайки

положението на неподвижните звезди, се вижда, че и те трябва да се движат. Хората са били подлагани на въздействието на този фактор, така че своите понятия те са усвоявали посредством влиянията на далеч отстоящи една от друга звезди. Но сега те трябва да усвояват понятия под влиянието на отново сближаващи се звезди. В света се е създала съвсем нова звездна констелация. Това може да се види, ако човек е живял буден от миналото столетие до нашето. Виждате ли, аз съм роден в 1861 година и съзнателно съм преживял времето на седемдесетте, осемдесетте, деветдесетте години, и сега – ХХ век. Да, в годините на моето детство всичко беше съвсем различно от сега! В годините на моето детство хората даже мислеха съвсем различно, отколкото сега. Всичко стана друго и особено в една област всичко стана съвсем различно. Когато бях дванадесетгодишно момче, няха толкова пари, че да си купувам книги, но всяка година получавахме за подарък учебна програма: там се съдържаха тогавашните най-важни физични понятия. Налагаше ми се буквално да ги изям. Те бяха трудни за разбиране. Още тогава трябваше да изучавам диференциално смятане, за да разбера тези неща. Но ми е известно какви бяха тогава физичните понятия.

Но днес всичко стана съвсем различно. Ако днес някой изучава физика във висшето училище, той изучава нещо съвсем различно от това, което ние изучавахме, когато бяхме деца. Това, което тук става, може да се види: физичните понятия се разпадат, губят стабилност. Днес нито един физик не знае с какви понятия трябва да работи. Преди за пространство и време се говореше като за две различни неща. Днес физиците говорят за четири измерения, като първо, второ и трето измерение се отнасят към пространството, а четвъртото измерение се отъждествява с времето. Болшинството хора даже не знае как им се преподава днес. Хората извън училището все още живеят с понятията, които изучавах аз като момче. Но в истинската физика днес се говори вече за нещо съвсем друго. Това показва, че понятията съвсем се объркаха. Днес физикът най-малко

от всичко знае какво трябва да прави. Всичко се обърка.

Да, господа, състоянието на човешката глава ви показва, че звездните констелации са станали различни. Ситуацията е такава, че при всички съвременни хора кръвта в главата е повече, отколкото е била при хората във всички (предшествващи) столетия; това е станало поради поддръжката, която оказват на Луната сближилите се, стоящи редом една до друга звезди. И така, изучавайки човешкото развитие, ние откриваме, че към главата се издига вълна кръв, и това става благодарение на звездните констелации. Обаче тази вълна преминава не само в хората, но и по цялата Земя. Това е същото влияние, вследствие на което едно време студът се е устремил от юг на север, и което сякаш в огромен ледник е погребало тези мамути, чието месо в Сибир и до днес си остава свежо. Както изхвърлянето от онова време, както приливът на кръв към главата заради Луната, така и днешната вулканична дейност е предизвикана от звездите, от небесните тела. Така ние имаме днес въздействие на звездни констелации, идващи от другата страна на Земята. От Северна Америка през Гренландия се прехвърля насам студен въздух, така че днес вследствие на разположението на звездите огромни маси студен въздух постоянно се прехвърлят от Запад на Изток.

Казвал съм ви:³⁵ намирайки се в Италия, в някои места е достатъчно да запалиш над земята хартия, и от долу нагоре започва навсякъде да се издига дим. – В дадения случай не самата Земя изхвърля нагоре тези димящи пари, но благодарение на това, че аз нагривам въздуха отгоре и така го правя по-разреден, парите се устремяват нагоре. Така че именно звездните констелации прехвърлят тези въздушни маси от Запад на Изток. Ние сме подложени на действието им, те обуславят нашия климат. Тук това върви от Запад на Изток. Но благодарение на същото това подземните маси, подземните огнени маси биват предизвикани към изхвърляне. Отначало те са се изхвърляли, изригвали са от онази страна, в Америка, през огромни вулкани, което било съпровождано със силни земетресения. Сега

това отива все по на Изток. Етна, Везувий, всичко започва да действа, защото вълната е дошла тук, тъй като долу средата е еластична. Това е предизвикано не отдолу, а изхвърлянията на повърхността са поради звездните констелации. При човека кръвта приижда към мозъка, на Земята се прехвърлят въздушни маси, а изпод Земята изригват нагоре огнени газови маси и се разпространяват и на други места. Това е едно и също явление. Всичко това става от звездите.

Ако на хората се удаде да разберат, защо сега те мислят различно, ще им се удаде да разберат и защо Етна бълва огън. Но за това човек трябва първо да разбере следното: той съвсем не е нещо, което може да се разглежда поотделно, само за себе си, той трябва да бъде разглеждан във връзка с цялата останала Вселена. Това е именно така. Хората съвсем са се отучили да разглеждат нещата като съставна част на Вселената. Действително е много интересно, че животните в това отношение – вече ви казах за това – се държат доста по-умно от хората. Животните обикновено веднага напускат мястото преди да изригне вулкан или нещо подобно, докато хората остават на място. Защо животните избягват? Когато се появят други влияния, други звездни влияния, при животните работата стои така: животното е организирано по такъв начин, че тук то има крака (рис.15), тук са прешлените, гръбнакът, а тук е главата. Ако тук над него минават звездите, тогава целият гръбнак постоянно е подложен на действието на звездите, прешлен след прешлен се подлагат на действието на звездите; те си принадлежат един на друг, те са толкова силно взаимосвързани, че тук, в гръбнака ние имаме от 28 до 31 прешлена, а кръгооборота на Луната също продължава от 28 до 31 дни. Ето колко тясно са свързани те.

Но човек ходи изправен. И при него на въздействието на звездното небе е подложена само главата, ето този участък на главата. При него гръбнакът е разположен вертикално. Така че при човека под действието на звездите попада само кръвта, но не и нервната система. Обаче при животното нервната сис-

тема е подложена на звездното влияние. Ето защо животното забелязва звездното влияние значително по-бързо от човека и избягва при приближаването на земетресение или изригване на вулкан. А човек остава на място. Това, че животното може да избяга, ни показва, че звездното влияние въздейства на това животно; това е доказателство, че тук имаме работа не с произволно идващи изпод Земята вълни, а с въздействието на идващото отвън звездно влияние. Това открива пред нас доста интересни връзки с цялата Вселена. Човек не е само земно същество, не, човек е същество, включено в единния звезден свят.

Рис. 15

С това на човек му се дава да разбере, че след като хората са изгубили своето древно знание за звездите, те трябва отново да го придобият. И така, иска ми се да ви кажа: работата стои така, че посредством антропософията трябва в обновен вид, отново да се даде на човечеството това, от което се нуждае, иначе то ще тъне в заблуда.

Защото на сближилите се заедно звезди повече не съответстват понятията от други времена, тук са подходящи само тези понятия, които може днес да донесе антропософията.

Днес ми бяха зададени четири въпроса. Ще видим с какво ще се занимаем следващия път. Възможно е в сряда да отсъствам. После ще ви съобща кога ще бъде следващото ни занятие.

Как се стига до виждане на духовния свят?

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 28 юни 1923 г.

Тук има няколко въпроса, които ми бяха зададени последния път и на които ще отговоря в малко по-различна последователност от тази, в която ми бяха зададени. Въпросите са следните:

Как е възможно – отчитайки мирогледа и жизнените принципи – да се стигне до съзряване на мировите тайни?

Колко дълго ще трябва да върви човек, докато по пътя на естествознанието ще успее да намери висшите светове?

Оказват ли силите на Вселената влияние върху цялото човечество?

Какво отношение имат растенията към човека, към човешкото тяло?

Това, разбира се, са много сложни въпроси и аз ще построя своя отговор така, че той, така да се каже, постепенно да се изгради. Иначе няма да се справим с толкова сложни въпроси. Тъй като ако например се попита: «Как се стига до съзряване на мировите тайни?» – това означава: «Как се стига до истинската духовна наука?» А това е нещо, което няма да можете толкова лесно да разберете. Защото работата е там, че болшинството хора, чули, че има нещо такова като антропософия или духовна наука, мислят: «Какво пък, аз също някак ще добия способност да виждам духовното. За седем-осем дни ще успея да се подготвя, а после също ще мога да научавам всичко това самостоятелно».

Обаче работа не стои толкова просто и трябва да си изясним следното: даже за обикновеното естествознание се изисква всъщност страшно много. За провеждането даже на най-простите наблюдения е необходимо отначало да се научиш да ползваш инструментите. Да се ползва микроскоп е сравнително лесно, обаче при провеждането на някакво изследване с помощта на микроскоп не трябва да си казваме: «Ще взема парче мускул или нещо подобно, ще го бутна под микроско-

па и ще го разглеждам; така ще науча какво става вътре». – Ако постъпите именно така, вие, разбира се, въобще нищо не бихте видели. Работата е в това, че искайки нещо да видим под микроскоп, трябва първо да се направи фин срез. Парче мускул не става, необходимо е първо с остро бръснарско ножче да се направи фин срез, след това с малък отстъп отново да се отреже, така че да се получи много фин слой. И даже това ще бъде недостатъчно. Тъй като ако положите под микроскопа и почнете да разглеждате много фин срез от мускулна тъкан или клетъчна мембрана, то пак почти нищо няма да видите. Тук трябва да си зададете следния въпрос: как може да се направи видимо това, което и под микроскоп почти не се вижда?

Тук често се налага да се оцветява препаратът с един или друг оцветител; сега, благодарение на проникването на оцветителя вътре, препаратът става видим. При това трябва ясно да се осъзнава, че (изследваният) обект малко се е изменил. Все пак тук е необходимо да се знае какъв би бил обектът, ако не го бяхме изменили. Засега става дума за много прости обекти. Ако искате да изучавате небесните тела с помощта на телескоп, и в този случай ще трябва отначало да се научите да боравите с телескоп. Във всеки случай това е даже по-просто. Знаете, че има размотаващи се хора, които и на улицата могат да ви нагласят телескоп да гледате. Обаче тази помощ би се оказала за вас недостатъчна. На вас биха ви помогнали само знания за тялото, когато трябва отново да преминете към микроскопа, използвайки и часовник, който първо трябва правилно да се използва. – Това е само пример, с помощта на който ми се иска да направя нагледно, колко сложно е в сетивно-физическия свят да се изследват даже най-прости неща.

С изследванията в духовния свят работата наистина стои много по-сложно. Хората предполагат, че на това може да се научиш за някакви си осем дни. В никакъв случай. Тук човек преди всичко трябва да помисли за това, че отначало той трябва да пробуди активност, да възбуди дейността на нещо, което се намира в него. Той трябва отначало да възбуди дейността на

това, което постоянно е оставало бездейно.

За да видите в какво е работата, бих искал отначало да кажа следното. Знаете, че както в случай на изследвания, проникващи в духовния свят, така и в обикновената наука често се налага да се опираме на познание от случаи, отклоняващи се от нормата. По правилен начин ще се запознаете с това, как стои работата, ако отначало се запознаете с отклонението от нормата. Вече съм ви демонстрирал това с определени примери. Налага се да разглеждаме това и защото във външния свят изследователят на духовния свят също така го смятат за безумен, за ненормален, макар всъщност той да е напълно нормален. И така, ще ни се наложи да изследваме този въпрос, макар и малко, за да дойдем в края на краищата до истината. Вие, разбира се, не трябва да смятате, че съзрцавайки в ненормално, болезнено състояние, може нещо да се постигне, но от подобни примери много може да се научи.

Става дума за хора, които са ненормални, за които се казва, че те «не са наред с ума». Но какво означава, човек «да не е наред с ума»? На света няма по-неудачен израз от «не е наред с ума», защото умът, духът, не може да бъде повреден. Духът не може да бъде повреден! Вземете например следния случай: ако човек, както казват, е бил в течение на двадесет години «повреден в ума» – такива неща стават – и след това отново е станал нормален, какво всъщност се проявява тук? В този случай може да стане така, че човек в течение на двадесет години да твърди, че го преследват; той, както се казва, има мания за преследване. Симптомите могат да бъдат и в това, че той, да кажем, навсякъде вижда призраци, които ги няма и така натаък. Това може да продължава двадесет години. И ето, господа, този, който двадесет години е бил «повреден в ума», умопобъркан, изведнъж напълно оздравява. Но в този случай винаги ще забележите следното: ако някой три, пет или двадесет години, както се казва, «не е наред с ума», е психичноболен, но след това е оздравял, той вече не е съвсем този, какъвто е бил по-рано. Преди всичко ще забележите следното. Оздравявай-

ки, той ще ви каже: «В течение на цялото време, докато бях болен, постоянно можех да съзерцавам духовния свят». Той ще ви разкаже за всевъзможни възприятия от духовния свят. И ако използвайки познанията за духовния свят, достигнати от напълно здрав човек, се изследват неговите съобщения, макар и да дрънка понякога глупости, въпреки това много неща се оказват правилни. И така, достойно за внимание е следното: ако някой в течение на години е бил психично болен, след това е оздравял, а после разказва за своето пребиваване в духовния свят, за едни или други преживявания на друг човек, и ако последният, бидейки здрав, сам разбира от тези неща, той намира, че много от разказаното е правилно.

Ако говорите с някого по времето, докато е с «повреда в ума», той никога няма да ви разкаже нещо разумно. Той ще ви разкаже някаква глупост, която е преживял. Работата не стои така, че хора, години намиращи се в състояние на умопомрачение, преживяват тези неща (т. е. духовния свят – бел. пр.) в периода на своята душевна болест. Тогава те не могат да преживяват нищо, отнасящо се към духовния свят. Обаче след случилото се – ако те отново оздравеят и могат, в известен смисъл, да се огледат назад към времето, когато не са били здрави – пред тях се появява нещо подобно на поглед в духовния свят, макар и да не са преживявали това по време на болестта. – Аз съм виждал много от духовния свят – появява се само в този момент, когато хората отново стават здрави.

Виждате ли, благодарение на това може на много да се научим. Благодарение на това може да се научим на това, че човек притежава нещо такова, което, бидейки душевно болен, въобще не използва. Но то е било преживяно. Къде е било то? Той не е виждал нищо във външния свят и може да ви разкаже, че небето е червено, а облаците – зелени, всичко, каквото се сетите. Той не вижда нормално във външния свят. Но този дълбок човек, който седи в него, когото той не може да използва в периода на своята болест – този «дълбинен човек» се намира в духовния свят. Ако пациент отново може самостоя-

телно да използва своя главен мозък и се огледа в това, което е преживявал този духовен човек, тогава в него и възникват духовните преживявания.

От тук ние виждаме, че човек, в периода на своята младост, със своята духовна част живее в духовния свят. Тя е съвсем здрава, тази духовна част. Така че какво тогава е повредено от заболяване при «повредата на ума», при психическото разстройство? При психическите разстройства, при «умствените разстройства» болно е именно тялото; тялото не може да използва духа (ума) и душата. При този, за когото казват, че е умопобъркан, че е психически болен, болно е винаги тялото; ако е болен главният мозък, разбира се, е невъзможно да се мисли нормално. Невъзможно е и да се чувства нормално, ако е болен черният дроб.

Получава се, че «повреден в ума», умопобъркан, са най-неподходящите изрази, които могат да се подберат за това; защото «повреден в ума» не означава, че е повреден умът (духът), (на немски ум и дух се изписват с една дума – Geist – бел. пр.) не, това означава: болно е тялото, което не може да използва ума (духа), той винаги е здрав. Преди всичко трябва да си изясните, че умът (духът) винаги е здрав. Само тялото може да заболее и да не е в състояние да използва ума (духа) по правилен начин. Ако при някой е болен главният мозък, това е все едно, сякаш някой е имал чук, чупещ се при всеки удар. Ако кажа на човека, който няма чук: ти си лентяй, даже не можеш нещо да заковеш, това би било безсмислено. Той много добре владее чука и може да кове, но няма чук, с който да прави това. Толкова безсмислено е да се казва, че някой е «повреден в ума» (буквално – душевно болен). Самият дух (ум) е съвсем здрав, обаче тялото не му позволява да действа.

Това, на което може по такъв начин да се научим, особено се проявява в случай, че се замислим, какво отношение има това към нашето мислене. От казаното от мен ще видите, че умът (духът) го има в наличност, но за мисленето е необходим още и инструмент – човешкият мозък. Във физическия свят за

мисленето е необходим главният мозък. Няма нищо особено в това, което материалистът казва за необходимостта от главен мозък. От само себе си се разбира, че главен мозък е необходим. Обаче твърдейки последното, материалистът нищо не казва за духа. Освен това виждате тук и това, че духът в човека може и съвсем да отстъпи назад. При психическите заболявания духът всъщност отстъпва назад. Важно е да се знае за това, защото само благодарение на него се учим да разбираме, че хората в днешно време – сега ще кажа нещо, което ще учуди всички, и въпреки това е така, – хората в днешно време въобще не могат да мислят. Те си въобразяват, че могат да мислят, но всъщност те не могат това. Искам да ви демонстрирам защо хората не могат да мислят.

Ще кажете: да, но нали хората ходят на училище и днес още в началното училище мислят за всичко, и мислят по най-прекрасен начин! Несъмнено, това изглежда именно така. И въпреки това съвременните хора съвсем не могат да мислят. Само ни се струва, че те могат да мислят. В началното училище има преподаватели, нали така? Учителите от началното или общообразователното училище пак се учат на нещо, видимо те сякаш също се учат да мислят. Те се учат от тези, които в Щутгарт ги наричат «големи глави»; те, според съвременните представи, са наистина много мъдри хора. Те имат висше образование. Преди да получат висшето образование, те са се обучавали в гимназия, или в подобно на нея учебно заведение, и там са изучавали латински. Ако по-внимателно се отнесете към това, възможно е даже да кажете: «Но моят учител не знаеше латински!», обаче вашият учител на свой ред се е учил от този, който все пак е знаел латински. Така че това, което вие сте изучавали, така или иначе зависи от латинския език. Всичко, което днес се изучава, зависи от латинския език. Това можете да забележите даже от рецептата, която ви изписват и е на латински. Всичко това води към времето, когато въобще всичко се е писало на латински. Не толкова отдавна, преди тридесет, четиридесет години се изискваше всеки учещ в уни-

верситет да напише дипломната си работа на латински език.

И така, всичко, което днес се учи, се намира в зависимост от латинския език. Така се е получило, защото в средните векове, даже ако се върнем към XIV, XV столетие – а това не е толкова отдавна, – всичко се е преподавало на латински. Първият, който например е започнал да чете лекции в Лайпциг на немски, е бил известният Томазий³⁶. Това не е било толкова отдавна, в XVII столетие. Навсякъде преподаването се е водело на латински език. Този, който е искал да се учи, е трябвало да усвои латински език; в средните векове повсеместно всичко, което е можело да се изучава, е било само на латински. Първо е трябвало да изучите латинския език, за да изучавате каквото сте искали. Ще кажете: «Но това не засяга началното училище». Но началните, народни училища са се появили едва от XVI век. Постепенно, според това, доколко науката е възприемала родния език, са се появявали и началните училища. И така, латинският език е оказвал влияние на цялото наше мислене. Всички вие, господа, мислите така, както човек се е учил да мисли на основата на латинския. Ако приведете довод, че, да кажем, американците не са изучавали латински толкова рано – та нали американците са емигранти от Европа! Така че всичко това зависи от латинския език.

Латинският език има обаче една напълно определена особеност. В древния Рим той е бил така формулиран, че той сам е мислел. Интересно е как се е провеждало преподаването на латински в гимназиите. То се е провеждало така, че първо са изучавали латински, а след това са се учили на мислене, на правилно мислене в латински фрази. Следователно мисленето като цяло зависи от това, какво прави не самият човек, а какво прави латинският език. Разберете, господа, колко е важно това! И така, хора, които в настоящо време изучават нещо, не мислят сами, при това даже при тези, който никога не са изучавали латински език, мисли именно латинският език. Ето защо работа стои така – колкото и парадоксално да е, – че самостоятелно мислене днес може да се срещне при хора, които

не са учили толкова много.

С това не искам да кажа, че трябва отново да се върнем към неграмотността. Това не можем. Не държа за регреса; но трябва да се разбира как са нещата. Ето защо е толкова важно да се връщаме понякога към това, което знае обикновеният, малко учил човек. Той не може повече да говори за това открито, защото, разбира се, ще му се присмеят. Но въпреки всичко, извънредно важно е да се знае: в настоящо време хората не мислят сами, в тях мисли латинският език.

Виждате ли, доколкото човек не може да мисли сам, до толкова и той не може да влезе в духовния свят. Това е причината, поради която познанието се изправя срещу всякакво духовно познание; вследствие на латинизацията възпитанието на хората стига дотам, че те не мислят сами. Това е първото, на което трябва да се научим: да мислим самостоятелно. Хората днес смятат за правилно да казват: «Мисли главният мозък». – Защо мисли главният мозък? Защото в главния мозък са се отпечатали, в него са проникнали латинските фрази, така че при съвременните хора главният мозък мисли съвсем автоматично. Те представляват автомати на латинския език – такива, който само бягат наоколо, но не мислят сами.

Именно в последно време става нещо забележително. Вече ви пояснявах това последния път, но вие не го забелязахте, защото да се забележи това не е така лесно. Именно в последно време става нещо съвсем особено. Ние имаме в нас нашето физическо тяло, освен това нашето етерно тяло и другите, за които сега не искам да говоря. Главният мозък, разбира се, се отнася към физическото тяло, но в главния мозък има също и етерно тяло; можем да мислим сами само с помощта на етерното тяло. С помощта на физическото тяло не можем да мислим сами. Може да се мисли с помощта на физическото тяло само в случай, ако това става така, както при латинския език, в този случай, когато главният мозък се използва като автомат, ако се мисли с главния мозък. Но докато човек мисли само с помощта на главния мозък, той не може да мисли за

нищо духовно. Трябва да се започне да се мисли посредством етерното тяло, което при душевноболните често не се използва в продължение на много години. Човек трябва да възбуди вътрешната активност на етерното тяло.

Това е, което трябва да се отчита на първо място; това, че човек трябва да се учи да мисли сам, да мисли самостоятелно. Ако човек не може сам да мисли, не може да мисли самостоятелно, той няма да успее да влезе в духовния свят. За това е необходимо, преди всичко да си кажем: дявол да го вземе, на младини ти така и не се научи да мислиш сам, да мислиш самостоятелно! Ти си се научил да мислиш само това, което в течение на столетия се е мислило вследствие употребата на латинския. Ако човек по правилен начин е осъзнал това, той ще знае и, че най-първото условие за влизане в духовния свят е, да се учи да мисли самостоятелно.

И сега идва това, върху което исках да ви обърна внимание, като казах, че в последно време става нещо забележително. Хората, които са мислили предимно само на основата на латинския, са били учени, като тези учени са създали, например, физиката. Те са измисляли физиката, мислейки я изцяло в смисъла на латинския език посредством физическия главен мозък. Когато бяхме малки, когато аз, например, бях на толкова, на колкото е младият Ербсметл, ние изучавахме предимно физика, мислено формирана посредством латинизирания главен мозък. Ние изучавахме само това, което е било измислено с помощта на латинизирания главен мозък. Но оттогава, господа, се случиха необичайно много неща. Виждате ли, господа, бях малък, когато се появи телефонът. Дотогава го нямаше. Впоследствие се появиха всички други велики открития, към който днес човек толкова е привикнал, че сякаш винаги ги е имало. А те са се появили едва в последните десетилетия. По този начин хората все повече са се приобщавали към тази наука, която не е била дресирана от латинския. Това е много забележително. Ако се изследва научният живот от последните десетилетия, ще се открие, че в науката са навлезли

все повече техники. Те не са били подлагани на излишна латинизация. Благодарение на това тяхното мислене не е ставало автоматично. И това неподложено на автоматизъм мислене се е разпространявало и върху другите. Ето защо в настояще време научните понятия и идеи, които притежава физиката, се разпадат. Това е крайно интересно. Има, например, в Берн един професор Грюнер³⁷, който преди две години говори за нова ориентация във физиката. Той каза: «Всички понятия в последните години станаха други».

Това, което той не забелязва, става поради това, че ако днес слушате популярна лекция, в нея ви разказват за неща, за които са мислили преди двадесет години! Това, за което мислят днес, тези хора не могат да ви разкажат, защото самите те не са в състояние да мислят. Тук работата стои така, че ако се вземат понятия, които са били ценни преди тридесет години, тези понятия, тези идеи се стопяват като парче лед. Щом само поискаш да ги премислиш ясно и те престават да съществуват. Трябва да вникнем в това. Ето как стои работата: ако някой е учил физика преди тридесет години и днес наблюдава какво се случва с нея, той може да си заскубе косата, защото му се налага да констатира: «Аз се оказвам несъстоятелен с понятията, които някога съм изучавал!» – това е именно така. Но с какво е свързано това? В последните години, благодарение на общото развитие на човечеството, хората трябва да започнат да мислят с етерното тяло. Те не искат това, те искат да продължават да мислят с помощта на физическото тяло. Но във физическото тяло всички понятия идват в безпорядък. Но тези хора не искат да се учат да мислят посредством етерното тяло. Те не желаят да се учат на самостоятелно мислене.

Виждате ли, нещата се стекоха така, че се появи необходимост, в 1895 г. да напиша книгата за философията на свободата. Тази книга, «Философия на свободата»³⁸, не е толкова важна, във връзка с това, което се съдържа в нея. Разбира се, съдържанието ѝ също иска да съобщи на света нещо, но не това тук е най-главното, най-важното. Най-важното в книга-

та «Философия на свободата» е това, че мисленето, стоящо в нейната основа, за първи път е изцяло и напълно самостоятелно. Нито един човек няма да успее да разбере тази книга, ако неговото мислене не е самостоятелно. Той трябва страница след страница, от самото начало да привикне да се обръща назад към своето етерно тяло, за да може да разбере мислите, които се съдържат в тази книга. Затова тази книга е възпитателно средство – при това много важно възпитателно средство – и именно като такова трябва да я разглеждаме.

Когато в деветдесетте години се появи тази книга, хората въобще не знаеха какво да правят с нея. За тях тя беше все едно в Европа някой е написал нещо на китайски, така че нито един човек не можа да разбере това. Тя, разбира се, беше написана на немски, но в нея се съдържаша мисли, които бяха непривични за хората, защото всичко латинско беше преднамерено съвсем изключено. За първи път вниманието беше съвсем съзнателно насочено към това, в съдържанието да няма никакви мисли, подложени на латинското влияние, а имаше съвсем самостоятелни мисли. Латински е само физическият главен мозък. Етерното тяло на човека не е латинизирано. Затова отначало трябва да се приложат усилия за речево изразяване на такива мисли, каквито са те, ако възникват, изхождайки от етерното тяло.

Искам да ви кажа още нещо. Естествено хората забелязват, че в последните десетилетия всички понятия са станали различни. По време на младостта ми идваше професорът и пишеше по дъската, докато я запълни цялата. Това трябваше да бъде научено, за да се вземе изпитът. Е, добре! Но сега, в последните години хората стигат до това, което гореспоменатият Грюнер изрази в своята ректорска реч по следния начин: «Всички наши понятия не биха имали никакъв смисъл, ако вместо строго фиксирани, те биха станали размити и течни». Той си представя как целия свят става течено тяло. Тогава понятията не биха имали повече никакъв смисъл, тогава би трябвало да се мисли съвсем иначе – ето какво казал той.

Да, разбира се, би трябвало да се мисли иначе, ако не би имало повече нито едно твърдо тяло! Тогава нищо не бихте могли да направите с всички тези понятия, които сте изучавали в училище. Ако изведнъж станехте риба, при това напълно разумна, и ви дойдеше идеята, в качеството си на риба да посещавате предназначения за хората висше училище, би ви се наложило да изучавате нещо съвсем неподходящо за риба, защото рибата живее във вода. Тя има работа с твърди тела само в граничното състояние, когато леко се докосва до нещо и веднага се стрелва в друга посока. И така, ако рибата би почнала да мисли, тя би трябвало да има съвсем различни мисли от човека. Но именно от такива мисли се нуждае съвременният човек, защото мисли от друг вид се оказват несъстоятелни за него, те отпадат, така че той е принуден да си каже: дявол да го вземе, ако всичко беше течено, ние би трябвало да имаме съвсем други мисли.

Обаче, господа, нали съм ви разказвал за това състояние на Земята, когато никакви твърди тела още не е имало, когато всичко е било течено, когато даже животните са се намирали в течено състояние? Разказвал съм ви за такова състояние на Земята. Нима не разбирате, че съвременното мислене не може да се върне към това състояние? То не може да си помисли (да си представи) това! И така, съвременното мислене въобще не може да се ориентира в началото на света. Може да се каже, че съвременните хора, щом започнат да мислят за това и си кажат: дявол го взел, ако светът беше течен, трябваше да имаме съвсем други понятия! – Но в духовния свят няма никакви твърди тела! Следователно всички понятия, които са се вкоренили в хората в резултат на дресировката от страна на латинския език, всички тези понятия въобще не могат да влязат в духовния свят. Необходимо е отначало да се отвикне от тези понятия.

Виждате ли, голямата тайна е в това, че в елинизма, предшествал латинството – тъй като латинството е възникнало в пети, шести век преди Рождество Христово, а елинизмът

е значително по-стар, – в елинизма още е съществувало познанието за духовното. Тогава още е можело да се съзерцава в духовния свят. Когато романизмът е дошъл с неговия латински език, духът постепенно е бил изкоренен. Сега отново трябва да кажа нещо, което ще ви се стори доста странно, но ще го разберете. Кой в продължение на столетия е осъществявал службите на латински език, кой е използвал само тази латинска реч? – Именно църквата има тук най-съществения принос! Именно църквата, предназначена да донася духа на човека, именно тя е съдействала за изкореняването на духа. Защото в средните векове всички висши училища са били църковни. Разбира се, трябва да се отдаде дължимото на църквата за това, че благодарение на нея въобще са се основавали висши училища в XIII, XIV, XV век, но те са се създавали на основата на латинския елемент, а латинството никога не е притежавало възможност да стигне до духа. Станало така, че хората постоянно почнали да притежават само тези понятия, които са подходили за твърдите тела. Погледнете римляните: римляните са внесли в света тези трезви, сухи, бездуховни понятия. В резултат всичко е започнало да изглежда толкова материално. Как мислите, когато гърците са описвали такива деяния като Тайната вечеря, нима са я описвали така, сякаш е ставало дума за нещо материално, за кръв и плът! Последното се е появило от материализма. Даже разбирането за Тайната вечеря е станало материалистическо, защото всичко това е било свързано с латинския език.

Латинският език е само логика. Виждате ли, налагало ми се е да работя с много хора, които бяха съвсем проникнати от латинската култура, макар и да говореха немски. Желаяйки да си изяснят нещо, те бързаха да си го преведат на латински, защото само на латински език хората в ново време мислят логично. Обаче такова логическо мислене се отнася само до твърдите тела. Ако искаш да влезеш в духовния свят, са нужни течни понятия.

Има например Теософско общество. Там също искат да

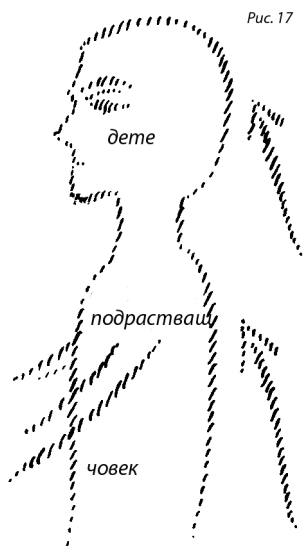
влязат в духовния свят. Теософското общество също говори за това, че човек има физическо тяло, етерно тяло и така нататък, но те си ги представят материалистично, тъй като мислят за тях по следния начин: физическото тяло е плътно, етерното тяло е малко по-fino, астралното тяло още по-fino. Въпреки това те си остават тела и никога не се превръщат в дух, защото ако искаме да получим достъп до духа, е необходимо да стигнем до постоянно изменящи се понятия. Виждате ли, когато рисувам, ще забележите, че даже в рисунката аз отчитам това. Когато рисувам физическо тяло, се опитвам да ви предам какъв е човекът в качеството си на физическо тяло. Ако се опитвам да изобразя етерното тяло, няма да ми хрумне да ви го изобразя по същия начин, във вид на фигура, а се опитвам да ви го изобразя ето така; човек има етерно тяло, което се разпространява ето така (виж рисунка 16). – Но вие трябва да знаете: това не е етерното тяло като такова, това не е пълно отражение на етерното тяло – това, което нарисовах ето така, – това е само отражение на отделен момент. В следващия миг етерното тяло отново става друго. – Така че ако искам да изобразя етерното тяло, трябва в дадения момент да го щрихирам ето така, бързо да го изтрия, отново да го щрихирам, но вече по друг начин, отново да го изтрия, отново да го щрихирам, отново да го изтрия. Това е непрекъснато движение. Човек със своите понятия, каквито са сега, не може да следва такъв род движения. Това е, на което следва да обърнете първостепенно внимание: понятията трябва да станат подвижни. Към това хората трябва отново да привикнат. Днес трябва да се стигне до съвсем самостоятелно мислене.

Рис. 16

Но и това още не е достатъчно, господа. Бих искал да ви кажа нещо друго. Знаете, че човек се развива. Обикновено на това развитие в живота човека не придава значение: придава му се значение само тогава, когато човек е още съвсем млад. Добре известно е, че четиригодишното дете още не може да пише, да смята и да чете, докато осемгодишното по всяка вероятност може. Тук развитието се вижда. Но в по-късния живот, ставайки «дееспособни хора», ние ставаме толкова високомерни, че вече не признаваме факта на нашето развитие. Въпреки това ние се развиваме в течение на целия си живот, като това развитие протича доста своеобразно. Виждате ли, нашето развитие протича така. Да допуснем, че това е човек, – искам да го изобразя тук само схематично, – ако детето е още съвсем малко, то цялото развитие се насочва от главата, изхожда от главата. Ако след това става смяна на зъбите и човек става по-стар, цялото развитие се насочва, изхожда от гърдите. Затова от седмата до четиринадесетата година от живота трябва особено внимателно да се отнасяме към това, как децата дишат; дишането трябва да бъде достатъчно и така нататък. Това е възрастта на подрастващото, голямо дете; впрочем днес би трябвало да говорим по друг начин, защото днес на децата това вече не им харесва; от четиринадесетата година днес вече се налага да ги наричаме «млади дами» или «млади господа». И така, това е възрастта на подрастващите, на децата, станали големи. И само когато човек е стигнал стадия на половата зрелост, развитието се насочва, изхождайки от целия човек, изхождайки от членовете на тялото му. Така че можем да кажем: само човек, достигнал полова зрелост, е напълно развиващ се човек. Развитието се запазва. В това отношение ние се развиваме, бидейки и двадесетгодишни, и тридесетгодишни. Обаче, виждате ли, господа – някои от вас биха могли да видят това по самите себе си, – когато човек остарява, нещо в него започва да деградира, влиза в регресивен стадий. Нещо действително върви в обратно направление, нещо регресира. Това може и да не стане, ако човек участва в духовния живот, но в

обикновения човешки живот при стареенето възниква регресивно развитие. Непосредствена задача на антропософията е грижата за това, човекът на бъдещето с възрастта повече да не регресира. Но, разбира се, това може да настъпи само бавно и постепенно.

Работата стои така, че има хора, при които духовните сили, както се казва, по най-ужасяващ начин регресират. Духът сам по себе си не може да регресира, нещата пак се съдържат само в тялото, което регресира, което деградира. Интересно е и това, че именно духовно надарени хора често на старини страшно деградираат. Така например вие сте чували, че хората са гледали на Кант като на особено изтъкнат мъдрец. Обаче на старини Кант³⁹ изпаднал в слабоумие. Следователно тялото му регресирало толкова, че той вече не можел да използва своя мъдър дух, мъдрият си ум. Това става с мнозина. Именно много разумни хора на старини стават истински слабоумни. Това, разбира се, е пак само по-силна, по-интензивна проява на нещо, което става при всеки човек. Остарялото физическо тяло постепенно губи своята пригодност. Него вече не можем да го използваме, защото в него се отлага извънредно много

варовик, особено в кръвоносните съдове. А колкото повече варовик се отлага в кръвоносните съдове, толкова по-малко пригодно става физическото тяло. В какъвто мащаб например до четиридесет години се осъществява развитието, изхождащо от главата по направление надолу, в цялото тяло, в такъв мащаб се осъществява и регресивното развитие. При издигането нагоре от четиридесетата, петдесетата година на живота би трябвало да се окаже в по-голяма степен задействана областта на гърдите, докато в старостта повече се използва главата. Но сега, на старини трябва да се използва вече не физическата глава, а по-финото тяло, трябва да се използва намиращата се тук горе етерна глава. Обаче хората, получаващи латинизирано възпитание, не се научават на това. Именно тези, които в последните десетилетия са се подлагали на материалистичното латинизирано възпитание, именно те в най-голяма степен са подложени на старческото слабоумие.

На стари години човек е принуден да се върне на детската степен. Има хора, при които това се проявява много силно. Те, както се казва, стават все по-слаби и по-слаби в умствено отношение, те отслабват духовно. Обаче при тях духът, умът изцяло се запазва, само тялото става все по-слабо и по-слабо. Такива хора в края на краищата се оказват в състояние да не могат да правят най-необходимото. Такива неща стават тук и сега. Човек, да кажем, е започнал да старее. Даже това, което той е правел напоследък, в последно време, той вече не може да прави. Той може да прави само това, което е правел като дете. Накрая даже и това не е в състояние да прави, макар и още да може да играе; на него са му достъпни само тези понятия, които той възприема по време на игра. Има даже хора, които в дълбока старост са способни да разбират само това, което в най-ранните детски години са им говорили родителите или бавачката. Изразът: на старини човек се вдетинява – има много добра основа. Човек действително се връща в детството.

Но в случай, че човек притежава духовен живот, това съвсем не е нещастие, а обратно, това всъщност е щастие. За-

щото когато човек е още дете, той може да използва етерното си тяло. Ако детето проявява прекомерна активност, върти се, реве и прави всичко, каквото се сетите, тук действия не физическото тяло – то действа в краен случай, само тогава, когато детето го боли коремът, но и тогава болките в корема се пренасят към етерното тяло и астралното тяло, което довежда до подвижността на детето, когато го боли корем, – иначе това, което тук проявява повишена активност, което се мята, не е физическото тяло. На старини човек отново се връща в детството; тогава той постепенно привиква към това, да не се мята, да не проявява излишна активност, тогава той използва същото това етерно тяло, което в детството го е подтиквало към подвижност, за нещо по-разумно. Ето в какво може да се състои щастието от връщането към детството.

Това е второто. Първото, на което следва да се научим, за да навлизаме в духовния свят – това е правилното мислене. Как да го достигнем, ще поговорим по-нататък; този въпрос е много сложен. Днес трябва първо да видим как стои тук работата. Първо – това е съвсем самостоятелното мислене. Необходимо е да скъсаме с много неща от съвременното възпитание, тъй като в основата му стои несамостоятелното мислене, то е основано на латинския. Не си мислете, че това мислене, което се развива в настоящо време в социалистическите теории, е свободно мислене! В основата му стои обучение, което произхожда от латинския, за това просто не се знае. Работникът по своя воля може да предприеме едно или друго, но ако започне да мисли, той мисли като цяло посредством буржоазните понятия, които са формулирани посредством латинизираното мислене, нали така? И така, първото, което следва да се притежава – това е самостоятелното мислене.

Второто обаче е ето какво: трябва да се научим да живеем не само в настоящия момент, трябва да умеем да се връщаме назад в живота, който сме водели в детството. Виждате ли, този, който иска да проникне в духовния свят, трябва често да се настройва така: сега ти трябва да стигнеш до това, което е

ставало, когато си бил дванадесетгодишно дете. Какво си правел тогава? – И това трябва да си го представяме не само повърхностно, не само външно, а във всички подробности. Например нищо не би могло да е по-полезно от това, да почнеш да си казваш: да, тогава бях дванадесетгодишен – много добре си спомням това, – тук на пътя имаше купчина камъни, на която се катерех. Веднъж паднах с главата надолу от нея. Тук имаше някакъв лешников храст. Един път, като си режах пръчка с моя нож, си порязах пръста. Истински да се види това отново, да се види това, което сам си правил преди много години – ето благодарение на какво ние влизаме в състояние, когато човек не живее вече само в съвременността. Ако мислите така, както ви обучават днес, вие мислите с вашето сегашно физическо тяло. Ако се връщате назад към това, което сте били на дванадесет години, вие не можете да мислите посредством вашето тогавашно физическо тяло, защото него вече го няма – казвал съм ви, че физическото тяло на всеки седем години се обновява, – тогава вие трябва да мислите с помощта на вашето етерно тяло. Вие извиквате своето етерно тяло, като връщайки се, мислите за това, което е останало назад, във възрастта на дванадесетте, четиринадесетте години. По този начин вие влизате в тази вътрешна деятелност.

Може по съвсем особен начин да се приучите да мислите съвсем различно, отколкото се мисли обикновено. Виждате ли, как мислите вие? Срегнахме се с вас днес в девет часа, нали така? Отначало ви прочетох листа с въпросите. След това разгледах различни въпроси, така че сега стигнахме дотам, че да кажем: «Ние трябва да мислим в обратен ред за предишния живот, за това, което сме направили, когато сме били на дванадесет, четиринадесет години. Сега можете, връщайки се назад, ако това ви е интересно, още един път да премислите онези мисли. Да, това е възможно. Болшинството хора така и правят, те още един път премислят всичко. Но бихте могли да направите нещо друго. Можете да кажете: какво каза той накрая? Накрая той каза, че човек трябва да мисли за своя преминал

живот на възраст от дванадесет до четиринадесет години. Още по-преди той говореше за това, че трябва да имаме свободно мислене. Още по-рано той говори за постепенното настъпление на латинския език, за латинизацията. А още по-рано – как човек, който в течение на известен период е бил «повреден в ума», бил е духовно, умствено нездрав, след това, поглеждайки назад, е говорел за своите особени преживявания. При това той (тоест авторът) разясняваше, че вътрешният човек не може да бъде умствено, душевно болен, а само тялото е подложено на болести. Виждате, че сега премислихте цялата лекция в обратен ред.

Да, господа, навън събитията не вървят в обратен порядък! Аз бих могъл все пак от самото начало да ви прочета тази лекция в обратен ред, но тогава нищо не бихте разбрали, защото лекцията се започва именно отначало и се изгражда така, че да бъде разбрана в хода на изложението. Но когато е разбрана, може да бъде премислена даже в обратен ред. Но фактите и събитията не се развиват в обратен ред! Тук аз се откъсвам, освобождавам се от фактите. Тук мисля така, че казвам: «Нарочно не мисля така, както това става навън, а мисля в обратен ред». – За това се изисква известна сила. Аз трябва да се направя вътрешно подвижен, ако мисля ретроспективно. Както този, който иска да гледа през телескопа, трябва отначало да се научи да го използва, така този, който иска да съзерцава в духовния свят, трябва по-често да мисли ретроспективно, отново и отново да мисли в обратен ред. И някой ден ще дойде времето, когато той ще знае: «Сега аз влизам в духовния свят!»

Оттук отново можете да видите, господа: цял живот вие сте приучвали своето физическо тяло да мисли в прав порядък. Ако сега започнете да мислите в обратен ред, физическото тяло не участва в това. Тук се осъществява нещо своеобразно. Това е, което се дава като първи съвет на тези, които питат: «Как да вляза в духовния свят?» – това стои също и в (книгата) «Как се постигат познания за висшите светове?» На тях им се казва: «Учете се първо да преминете в обратен ред поне съ-

битията от един ден, а след това други събития. – Разбира се, хората отначало се учат да мислят само със своето физическо тяло. Това те го практикуват. Те прилагат усилия да мислят в обратен ред, но са обучени да мислят само с физическото тяло, а не с етерното тяло. И тогава етерното тяло обявява «генерална стачка». Това е истинска «генерална стачка»! Ако на хората при мисленето в обратен ред не им се доспиваше толкова много, те биха знаели следното: ако започвам да мисля в обратен ред, аз трябва да се намирам на прага на духовния свят. – Но именно в момента, когато започва съзерцанието, хората заспиват, защото усилията се оказват прекомерни за тях. Следователно е необходимо да се приложи воля и сили, за да не заспим. За това е нужно търпение. Нерядко това продължава с години, но е необходимо търпение.

Виждате ли, ако някой може да ви разкаже, какво преживявате след заспиване – ако сте мислили в обратен ред, – тогава щяхте да видите, че тези преживявания носят необичайно разумен характер. И при най-глупавите хора насън започват да им се появяват извънредно умни мисли, само че хората нищо не знаят за това.

И така, на първо място ви обръщам внимание на следното: отначало човек трябва като цяло да се научи самостоятелно да мисли. Това е възможно. От моя страна би било самонадеяна глупост да кажа, че само моята «Философия на свободата» служи за тази цел, макар и тя да беше съзнателно написана именно затова, да може да бъде усвоено самостоятелното мислене. И така: самостоятелно мислене; след това, мислене в обратен ред за неща, които са минали на възраст десет, дванадесет години, или за неща, които са били преживени. По този начин ние отначало – или поне един път – обърнахме внимание на това, как човек се откъсва от физическото тяло, как той влиза в духовния свят. За това ще говорим по-нататък в събота, ще изследваме тази тема и по-нататък, за да изясним всички тези четири въпроса.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 30 юни 1923 г.

Като продължение ще отговаряме на предложените въпроси. Но при това трябва да ви бъде ясно, че отговорът на тези въпроси е изключително труден. Ще се опитам да го облекча, доколкото е възможно. Вече ви казах: ако искате да намерите пътя за постигане на духовни съзercания, е необходимо да се приучите към съвсем самостоятелно мислене. Второ, необходимо е да имате възможност – както вече съм ви казвал – да мислите в обратен ред. И така, трябва да се опитате нещата, които в живота протичат в такъв ред: отначало първо, след това второ, трето и така нататък, трябва да се опитате да ги мислите в обратен ред. И така, ако ви изнасям лекция – както ви казах последния път – вие трябва да се опитвате да я премислите, започвайки от края към началото. Това са неща, които се отнасят към най-първото, бих казал, към първоначалните основи.

Днес ми се иска също, особено във връзка с втория въпрос, да обсъдим нещо друго. Знаете, че човек може да живее само при наличие на определена топлина. Човек при известни обстоятелства може да понася различни топлинни режими. Ако през лятото е много горещо, той се поти, но може да понесе горещината; ако горещината се усили, това е несъвместимо с живота. Толкова добре човек може да понася и студа – до известна граница. Виждате ли, характерна особеност при това е, че именно между тези температурни бариери – между студа, при който започваме да замръзваме, и топлината, която още можем да понесем, – между тези температури, в пределите на които човешкото тяло може да живее, никакви духовни същества не могат да се видят непосредствено. И така, няма нищо чудно, че човек с неговото тяло не може да възприема никакви духовни същества. Работата стои така, както ви казах последния път. В момента, когато човек започва да мисли в

обратен ред, той би трябвало да започне да вижда духовните същества. Но човек заспива. Болшинството хора заспиват, ако те от по-рано не са се подготвили за бодърстване. Но има и нещо друго. Виждате ли, ако човек би преминал границите на температурите, които може да понесе, то при по-високи температури той би започнал да възприема духовните същества. Но той не може да понесе това. Със същия успех човек би могъл да възприема духовните същества, ако може да си направи снежни одежди, или да се потопи в снега; обаче тогава той ще замръзне. И така, това, че човек остава невъзприемчив, е основано на следния факт: духовните същества се намират зад температурните граници, които може да издържи човек, бидейки във физическо тяло.

Температурите, непоносими за човека във физическо тяло, той обаче може да понесе като душа. Само че, както казах, душата в това време заспива. Макар душата да не замръзва, макар душата да не изгаря, тя може да заспи.

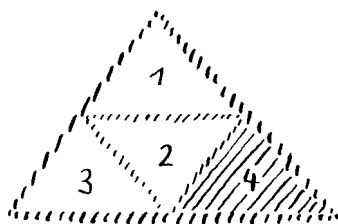
Впрочем човек може по двояк начин да получи представа, как ще тръгне работата, ако той се окаже при температури по-високи от тези, които може да понесе; или даже при температури по-ниски, от тези, които може да понесе. Искам да ви приведа пример за режим на по-висока температура от тази, която той може да издържи, температура, под влиянието на вътрешни фактори, когато при него се появява трескаво състояние. В дадения случай той се оказва в условия на температури не толкова високи, че веднага да го доведат до смърт, но доколкото горещината се развива отвътре, човек изпитва трескаво състояние, по-висока температура, отколкото когато треската я няма. Знаете, че ако човек има треска, ако има висока температура, той говори така, сякаш не се намира на Земята. Трескавото бълнуване на хората няма отношение към Земята. Но именно материалистът би трябвало да каже: «Макар и да са неверни, все пак това са мисли; мисли, добити, «изварени» в трескавата температура».

И така, при човек с повишена температура ние наблюда-

ваме преди всичко трескаво състояние, при което той бълнува. Виждате ли, душата не може да бълнува, не може да говори глупости. Даже при повишена температура душата не може да бълнува. Речта ѝ има характер на дрънканици, защото при висока температура тялото не е в ред. Тя може да си въобрази нещо подобно на отражението в огледалната топка, която понякога поставят в парковете при цветята. Поглеждайки там, ще видите физиономия, която никога няма да поискате да имате! (Като ескиз се изобразява на дъската.) Не би ви се искало да имате такова лице. Но като го видите, няма да кажете: «Дявол да го вземе! Какво лице имам!» Няма да вярвате, че това е вашата физиономия, тъй като в кривото огледало лицето изглежда изменено. Когато имате треска и душата ви бълнува, вие не казвате, че душата е почнала да бълнува; не, това, което казва вашата душа, е погрешно поради това, че тя говори посредством болния главен мозък; това прилича на начина, по който лицето ви се разплува на ширина, поради това, че се отразява в криво огледало. И така, вие трябва да си кажете: «Ако имам треска и дрънкам глупости, душата тук говори посредством болния главен мозък. Самото ми лице не се изменя, когато стоя пред кривото огледало, а последното показва всичко в изкривен вид. По такъв начин се изкривява всичко, което говори болният с висока температура, защото то изхожда от болното тяло, от неправилно действащия главен мозък. Но защо главният мозък работи неправилно? Защото кръвообращението като цяло протича твърде бързо. Достатъчно е да почувствате пулса, за да усетите това. И така, треската в главата се появява поради това, че кръвообращението се извършва твърде бързо. Вследствие от такова кръвообращение възниква топлина, издигаща се в главата; вие изпитвате трескаво състояние. Душата ви сякаш се отразява в криво огледало.

Обратното състояние също може да настъпи, обаче то настъпва не поради това, че лягаме в снега и замръзваме, защото тук можем истински да замръзнем. Обратното състояние може да настъпи само благодарение на духовния фактор. Тук

трябва да се прави нещо, изхождащо от духовното. Виждате ли, господа, тук се осъществява нещо забележително. Представете си: някой започва дълбоко да се замисля, при това мисли за незначителни дреболии. По-добре е да се размишлява за най-незначителни неща, за дреболии, отколкото за важни неща; по-добре е да се размишлява за такива незначителни неща, за които болшинството хора въобще няма да се замислят. Искам да ви покажа нещо: ако имаме триъгълник (виж рисунка 18) и разделите този триъгълник на четири равни части така, че да се получат четири триъгълника, вие можете да кажете: «Целият триъгълник е по-голям от всеки от четирите малки триъгълника».

Обобщавайки, мога да кажа: има правило, което гласи: цялото е по-голямо от своята част (този тезис се записва на дъската). Ако кажете на някой богат борсов агент: «Помисли над това, че цялото е по-голямо от своята част», той ще ви отвърне: «Не, това е пълна скука!» Ако някой дойде и му каже: «Виждате дъската – това е тяло, имащо определена величина, имащо определени размери, имащо дължина – сега изказвам тезис: «Всяко тяло има определен размер» (тезисът се записва на дъската). – Представете си, че на някакво събрание през цялото време се изнасят лекции по темата от този тезис: «Всяко тяло има определена дължина» – вие ще се махнете оттам с думите: «Що за глупости!» – Е, а ако аз се обърна към вас с още нещо, ако ви кажа: погледнете, ливадата е зелена, розата е червена, тези предмети имат цвят, те са оцветени. А вчера тук имаше съдебно заседание, на което съдията произнесе присъ-

да, изказа някакви съждения – тези съждения нямаха цвят, те не бяха оцветени. На друго място също имаше съдебно заседание, там съдията също съдеше, изказваше съждения, но тези съждения също нямаха окраска. Съжденията нямат цвят. Така получаваме третия тезис. (Тезисът се записва на дъската.) Да, господа, ако цял час ви говорят: «Съждението няма цвят» – вие ще кажете: «Цял час слушам само едно: съжденията нямат цвят, но това е страшно скучно, това е безгранична скука!»

Но защо тези съждения ви се струват скучни? Защото не на дъската трябваше да ви пиша тези неща, без всякакви шегички трябваше да ви говоря за тях; трябваше да вляза твърдо и решително като професор и да кажа: «Господа, днес ще обсъдим следния тезис: «Съжденията нямат цвят». След това трябваше цял час да ви доказвам правилността на това твърдение. Аз ви представих този тезис като нещо забавно. Но аз трябваше да дойда и цял час да ви говоря за тезиса: «Съжденията нямат цвят» или «Всяко тяло има определена дължина». – Бихте могли да прекарате ето такава линия и да попаднете от една точка в друга (изобразява го на рисунка). Има една такава права, всички други линии са криви. Поглеждайки това, вие веднага ще кажете: «Правата е най-краткият път, всички други са по-дълги». – Мога отново да запиша и този тезис: «Правата е най-краткият път между две точки». – И пак, ако поискам да говоря за това цял час, отново ще го сметнете за скучно.

Цялото е по-голямо от своята част.

Всяко тяло има определена дължина.

Съжденията нямат цвят

Правата е най-краткият път между две точки.

Един германски професор е казал така: «Възможно е нещо да се знае за духовния свят; но за духовния свят може да се знае само това, което се съдържа в тези тезиси». След това той поднасял на учениците си тези тезиси, благодарение на които те можели да научат нещо от духовния свят: «Цялото е по-голямо от своята част», «Съжденията нямат цвят», «Телата имат определена дължина», «Правата е най-краткият път

между две точки» и така нататък. «Това е единственото, което може да се знае за духовния свят», казал той. На учениците им било страшно скучно на тези лекции. Но днес работата така е тръгнала, че хората почнаха да вярват: всичко, което се отнася до науката, трябва да бъде скучно. – Затова в по-голямата си част учениците даже се въодушевили от това, че професорът е казал тези неща. Впрочем това е само междинна забележка.

Историята е такава. Ако ние приемаме такива съждения, такива изказвания, такива тезиси като: «Цялото е по-голямо от своята част», «Правата е най-краткият път между две точки», – тилната част на главата става студена. Характерно е това, че задната част на главата става студена. И понеже задната част на главата става студена и човек започва да замръзва, на него веднага му се иска да се отстрани от такива тезиси. Те му се струват скучни. Забележително е, че при скука задната част на главата става студена. Не целият човек става студен, а задната част на главата става студена. Задната част на главата иска да замръзне. Тя мръзне не от сняг или лед, не, тя мръзне поради причини от душевен характер, защото човек мисли за неща, които не представляват за него никакъв интерес.

Виждате, че може да се иронизира по повод на такива тезиси; но работата е в това, че търпеливото и постоянно обмисляне на такива фрази е крайно скучно, но търпеливото им усвояване е верен път за достигане на духовни видения. Достойно за внимание е следното: човек трябва да изпълнява именно това, което не му се иска. Мога да ви кажа: за някои математиката е скучна, но поради трудността ѝ, поради необходимостта да се прилагат усилия, вследствие от това, че математиката охлажда тила, този, на когото се налага да изучава математика, с най-голяма лекота влиза в духовния свят, влиза именно поради това, че е бил студен и е прилагал усилия, занимавайки се с математика. Тези, които, преодолявайки себе си, отново и отново се вживяват в такива фрази, които по изкуствен начин практикуват нещо скучно – те най-лесно стигат до духовния свят.

Казвал съм ви, че при треска, при повишаване на температурата пулсът се ускорява. Човек става горещ, в главния му мозък се появява горещина. При него всичко се сгорещява. И тогава той бълнува. Ако той се измъчва с такива фрази, с такива тезиси, без въобще да иска да мисли, кръвта му не става по-подвижна, а се застоява в областта на тила. Вследствие от застояването на кръв отзад се натрупват соли. Натрупват се соли. Външно проявлението на тези соли носи двойк характер. При повечето хора от това започва да страда стомахът. И тъй като те много бързо забелязват тази болка в стомаха – дискомфортът в стомаха се появява, когато им се налага да мислят за посочените тезиси, – те много бързо спират да го правят. Когато човек, въпреки всичко, продължава да мисли по такива тезиси, както това е правил Ницше⁴⁰, един от много значимите хора от края на XIX век, който на младини постоянно буквално се е измъчвал с такива тезиси, от това в главата му е станало силно отлагане на соли. Ницше постоянно е страдал от мигрена. Виждате ли, трябва така да се постави работата, че обмисляйки нощем такива тезиси, да не получава мигрена, да предизвикваш отлагане на соли, без да предизвикваш болки в стомаха. Необходимо е да оставаме напълно здрави хора, но да умеем по изкуствен начин да създаваме в себе си скука. И така, този, който честно ви говори как се навлиза в духовния свят, трябва да ви каже, че първо трябва да успеете изкуствено да създадете в себе си скука, иначе няма да успеете да навлезете в духовния свят.

Вгледайте се в съвремието. Какво иска съвремието? В съвремието скуката искат да я прогонят. Къде ли няма да отидат хората, само да не е скучно! Те искат да се развличат постоянно. Но какво означава това постоянно желание за развлечения? То представлява бягство от духа. То не означава нищо друго. Нашето време постоянно търси развлечения. Оттам, откъдето може да се появи нещо духовно, нашето време се стреми да се махне. За това не се знае, това става несъзнателно. Обаче това желание за развлечения е бягство от духа. Това

е именно така. Само тези, които не се отвръщат от духа, могат да се приобщят към него, като оставят развлеченията и по изкуствен начин се вживяват в посочените тезиси. Ако човек дотолкова се задълбочи в това, че може да се вживява в такива фрази, без да получава мигрена или болки в стомаха, ако той действително може да издържа многочасово вживяване в такива фрази, тогава при него има възможност постепенно да се стигне до духовно съзерцание.

Но тук трябва да стане още едно изменение. А именно, започвайки от определен момент, човек забелязва: при вживяване в посочените тезиси те започват да се преобразуват, да се трансформират. Например дълго размишлявам: «Големият триъгълник е по-голям от своите части». Ако дълго размишлявам над това, фразата се трансформира за мен. Сега тя става интересна, защото получавам следния възглед: ако тук имам триъгълник, вземам от него една четвърт и искам да я отделя, тя започва да расте (изобразява го на рисунка) така, че става невярно, че «цялото е по-голямо от частите». Едната четвърт внезапно се оказва по-голяма. Аз виждам, че четвъртинката е по-голяма и сега съм принуден да кажа: «Цялото е по-малко от неговата част». (Това изречение се записва на дъската.)

Сега съм преработил за себе си това така, както то изглежда в духовния свят. То изглежда противоположно по отношение на физическия свят. Във физическия свят цялото винаги е по-голямо от своята част; в духовния свят частта е по-голяма от цялото. Няма да успеете например да познаете човека, ако не знаете, че частта е по-голяма от цялото. Съвременната наука винаги се стреми да разгледа най-малкото. Но ако поискате да изучите черния дроб на човека, при разглеждането му тук, във физическия свят, той изглежда по-малък от човека. Ако искате да го съзерцавате духовно, той расте и се разраства в нещо огромно, при което черен дроб става цялото мироздание, цялата Вселена. Без да отчитаме това, не може да се изучи черният дроб по духовен начин.

Следователно на първо място трябва добросъвестно да

се отнесем към тезиса: «Цялото е по-малко от неговата част» и «Частта е по-голяма от цялото». По същия начин, ако дълго сте обмисляли тезиса: «Всяко тяло има определена дължина», толкова дълго, че чак сте бил заплашен да замразите задната част на главния си мозък, тогава цялото тяло се свива, губи своята дължина, така че в края на краищата получавате съждението: «Нито едно тяло не притежава протяжност». (Изречението се записва на дъската.)

А сега нещо забавно – впрочем това е забавно само във физическия свят, в духовния свят това е съвсем сериозно. Виждате ли, възможно е да сметнете, че няма по-голяма глупост от това, да кажа: в място А, да кажем, Букстехубе, се е състояло съдебно заседание, където е била произнесена присъда, изказани са съждения, които не са оцветени в никакъв цвят, които са безцветни. В място Б под името Трипщрил също е било изнесено съждение, което също е безцветно, също не е оцветено. Но ако дълго обмисляте това изречение, то съжденията получават окраска, стават цветни. И точно както можете да кажете: «Розата е червена», вие можете да кажете: «Решението (присъдата) в Букстехубе е мръсно-жълто, а решението в Трипщрил – червено». Може да има съждения, оцветени в красив червен цвят, но това става рядко. Виждате ли, така вращавате в изречението: «Всички съждения, изнесени от хората, имат цвят». Едва сега човек добива тази гледна точка, от която той е способен да мисли за духовния свят, защото последният има свойства, противоположни на свойствата на физическия свят: съжденията имат цвят. (Изречението се записва на дъската.)

Правата е най-краткият път между две точки – това е вярно и се дава като една от първите теореми в геометрията. За физическия свят това е вярно, доколкото нещо въобще може да бъде вярно. Но ако дълго се обмисля следното: ако някой, намиращ се не във физическия, а в духовния свят, иска да стигне от село А в село Б, най-краткият път за него ще се окаже, ако той мине по полукръга (изобразява го на рисунка); отгук получавате съждението:

Правата е най-дългият път между две точки. (Изречението се записва на дъската.)

Цялото е по-малко от своята част.

Нито едно тяло няма протяжност.

Съжденията имат цвят.

Правата е най-дългият път между две точки.

Ето нещо, от което може да ви падне ченето! Във всеки случай тези неща са непонятни за света. Там ще кажат: «Ако някой почне да твърди, че съжденията имат цвят, той или има температура, или е мръднал». Обаче тук става дума за това, до което човек стига без посредничеството на своето тяло, стига, бидейки в пълен разсъдък, защото свойствата на духовния свят са противоположни на свойствата на физическия свят. До това се стига благодарение на най-обикновени фрази, тъй като тези обикновени фрази представляват нещо съвсем невероятно. Ако някой започне да говори за духовния свят интересно, хората, разбира се, се заслушват, както когато им разказват истории за привидения, нали така? Но едва ли ще се вслушате, ако някой ви каже: трябва преди всичко да се приучиш, по изкуствен начин да си създаваш скука. Това трябва да се направи по изкуствен начин. Ако на човек му се налага да изпитва скука от външната наука, от това нищо няма да излезе. Трябва да сме в състояние да създаваме тази скука изкуствено, посредством вътрешни усилия, без при това да получаваме нито мигрена, нито болки в стомаха, тоест без участие на тялото. Ако тук взема участие тялото, в човека възниква или болка в стомаха, или мигрена. Заслушайте се, какво казват хората, когато чувате: «Не трябва да ви става скучно заради професора, това няма да ви помогне, никакво духовно видение при вас няма да се появи, а трябва постепенно да се преодоляват мигрената и болките в стомаха. – Представете си, студентът седи тук, а професорът му докарва страшна скука; при студента би трябвало да се появят и мигрена, и болки в стомаха, но те не се появяват при него. Това удря по другите органи, които са по-малко болезнени. Във всеки случай, ако тук се окаже задей-

ствано физическото тяло, хората заболяват. Ако човек създава скука така, както това става в съвременната наука, той само заболява. Когато на хората се дадат указания сами, посредством собствените си сили и напълно свободно да си създават скука, да си създават скучна обстановка, и те понесат тази скука, преминават през преживяването на скуката, те постепенно влизат в духовния свят. Но трябва и да го разбираме, да разбираме, че първоначалните съждения в духовния свят се трансформират в противоположните. Има изключително добро средство, с помощта на което може прилежно, усърдно да се работи над самия себе си. То се състои в това, че когато изпитаме в света нещо наистина скучно, а след това избягаме от тази нежелана и безрадостна скука, започнем след това съвсем, съвсем бавно да размишляваме за това.

Виждате ли, мога да ви призная, че самият аз се научих на страшно много по този начин. През моя живот, през младостта ми се налагаше да слушам много скучни лекции. Трябва да кажа, че преди началото на такава лекция даже изпитвах радост, че лекцията ще бъде скучна, защото тя предизвикваше същото, което иначе възникваше насън. И така, аз истински се радвах: «Сега отново няколко часа подред ще слушам скучна лекция!» Обаче когато лекцията започваше и професорът говореше, в мен постоянно се създаваше впечатлението: като говори непрекъснато, с това даже пречи на скуката! – но след това внимателно обмислях всички подробности от казаното от него. Само по себе си това в ни най-малка степен не ме интересуваше, ала всеки урок от самото начало отново го преживях, по най-точен начин дублирах думите му, даже понякога дублирах един урок така, че това продължаваше два часа: И така, тази естествена скука аз я пресъздавах изкуствено. Господа, тук правите особено откритие. Именно в края на XIX век бихте могли да направите това съвсем особено откритие. Представете си, че имате работа с лекция на някакъв «огромен носорог» – има такива – и ви е страшно скучно. Сега пред вас има възможност – става дума именно за края на XIX век, –

сега пред вас има възможност, както се казва, да медитирате над тази скучна лекция. И така, всичко, което е било за вас страшно скучно, вие отново го извиквате пред своята душа. И изведнъж зад човека, който като носорог ви е изнасял много скучната лекция, се появява нещо подобно на съвсем духовен човек. Аудиторията се преобразува за вас, като всичко това вие можете да възприемате в пълен разсъдък. Познавам много професори от края на XIX век, при които това ставаше – но не бих искал това да става предмет на лични разговори, иначе хората ще си помислят: «Това е ужасно, зад някой винаги да се появява някакъв духовен човек. Какво е това?»

Не е вярно, че хората вътрешно, безсъзнателно са толкова глупави, както се представят. Те са доста по-умни и именно най-глупавите се оказват понякога най-умни. Тук също става трансформация. Обаче те не могат да уловят своята собствена разумност. Именно в това се съдържа страшната тайна, защото именно зад такива хора често се изправя това, което е тяхното собствено душевно начало; самите те не са в състояние да го уловят.

Така се навлиза в духовните светове. Знаете, че в края на XIX век се разпространяваше материалистичното естествознание. И днес хората без да мислят пригласят на това материалистично естествознание и безрезервно му вярват. Даже ще кажа, че е много полезно да се запознаеш с това естествознание. То от начало до край ни предлага от скучни по-скучни неща. Разбира се, ако само си облизваме пръстите, възторгвайки се със своя разум, и накрая научим, че човек е произлязъл от маймуната – както твърдят естествениците, – от това нищо няма да излезе. Но ако човек с цялата си вътрешна енергия отново и отново обмисля тези неща, тогава той, в края на краищата, преобразува, трансформира себе си в истински духовен човек и забелязва: човек не е произлязъл от маймуната, а от духовно същество.

Тук има известна разлика! Веднъж едно момче го изпратили на училище. Там той за пръв път чул от своя учител, че

човек е произлязъл от маймуната, че това е било много отдавна, а сега е открито. В къщи той казва на баща си: «Татко, представи си какво ни казаха днес, човек е произлязъл от маймуната!» – «Точно като тебе» – отвръща бащата възмутено, – «ти си просто глупаво момче. С теб това е могло да стане, но не и с мен!» – Както виждате, на бащата тази история му се сторила доста недостоверна. Той е имал предвид само душевното начало.

От всичко казано от мен научавате, че човек може да се реализира в естествознанието по двояк начин. Ето какво мога да ви кажа: ако човек не изучава естествознанието така, както мнозина са го правели в XIX век и го правят и досега, ако не имитират всяка дивотия, а мислите медитативно, мислите отново и отново с часове, тогава става трансформация и възниква истински духовното. Ако дълго се замисляте над растенията и минералите, ако трябва просто да обмисляте това, което ви съобщават днес хората в толкова материалистичен маниер, тогава вие в края на краищата добивате значението на Зодиака, значението на небесните тела, звездните тайни. Обаче най-надеждният път е това, което произлиза от такива положения, от такива тезиси: «Частта е повече от цялото», «Нито едно тяло не притежава протяжност», «Съжденията имат цвят», «Правата е най-дългият път между две точки». Благодарение на това ние се откъсваме от физическото тяло.

Извършвайки всичко това, вие се приближавате дотам, че вместо своето физическо тяло да можете да използвате своето етерно тяло. Тогава можете да започнете да мислите посредством етерното тяло, а етерното тяло трябва да мисли всичко наобратно по отношение на физическото тяло. Защото през етерното тяло човек постепенно влиза в духовния свят. Но тук той все още засяда, спира се и трябва първо да усвои нещо друго.

Знаете, че днес при четене могат да стават много странни неща. Веднъж например, когато бях в един южноавстрийски град, който днес вече не е австрийски, взех в ръце вечерния

вестник. В този вечерен вестник имаше – както се казва – редакционна статия. В нея се описваше една много интересна история, при това във всички детайли, с всички подробности, голяма политическа история; четеш първа, втора, трета колонка – всичко е страшно интересно. А след това най-долу на същата тази страница малка забележка. Там пише: «За съжаление сме принудени да ви съобщим, че всичко, описано в нашата днешна редакционна статия, е основано на погрешни сведения и нито дума там не съответства на истината».

Виждате какво може да става днес. Това е най-краен случай, обаче на читателя на съвременните вестници му се налага често да се сблъсква с това, че на всяка прочетена страница той среща неистина. Тук читателят със задна дата научава, че това не е било истина. Виждате ли, предполагам, че болшинството хора днес са станали глухи по отношение на такива неща; истина и лъжа те малко по малко възприемат съвсем еднакво. Ако човек в това отношение става глух, невъзприемчив, ако по еднакъв начин приема и истината, и лъжата, той не може да влезе в духовния свят.

Последния път ви казах: «Ако някой е луд, болно е само неговото тяло. Душата не е болна, тя си остава в случая здрава». Днес ви казах: «Ако някой по време на треска, при висока температура блънува, неговите мисли вземат карикатурен характер, но душата му остава в норма». – Но ако човек иска да влезе в духовния свят, за него трябва да стане навик да изпитва душевна болка, когато се сблъсква с неистината, а при истина да изпитва душевна радост; той трябва да се радва на истината, и то така, сякаш са му подарили милион. – Имам предвид милион франка, а не марки! (Смях в залата.) Той трябва да се научи на умението да се радва, когато е чул истина, и на умението вътрешно, душевно да страда – да страда не тялото, а душата, ако някъде открива лъжа; да страда така, както страда тялото при сериозно заболяване. Не душата да става болна, а да умее тя да изпитва болка или радост, както тялото изпитва болка или удоволствие, както във външния свят се преживяват

болка или радост. Това значи да стигне дотам, да чувства истината така, както чувства радостта, щастливото блаженство и удовлетворението във физическия живот: трябва да стигне дотам, да усеща неправдата толкова болезнено, да изпитва от неправдата вътрешно в душата такава болка, каквато в друг случай изпитва при повреда на тялото си. Това означава, че ако някой ви лъже като дърт циганин, вие би трябвало, при това напълно адекватно, да отреагирате така: «Дявол да го вземе! Той ме праща за зелен хайвер!» – това трябва да бъде вътрешно правдиво. Разбира се, ако днес се вгледате в това, с което се занимава журналистиката, ще ви се наложи много пъти да ходите за зелен хайвер. Ще ви се наложи постоянно душевно да се оплевявате, ако искате да запазите здравето на душата си. Ако искате да влезете в духовния свят и в същото време не можете без вестници, трябва да привикнете да преживявате лошия вкус от вестниците, а от четенето на нещо порядъчно и достойно, на нещо искрено написано от човек, да преживявате радост, подобна на радостта от нещо много вкусно. За вас истината и стремежът към истината трябва да имат добри вкусови качества, да бъдат вкусни, докато разкритата от вас лъжа трябва да има горчив, отровен вкус. Така че трябва да се учите не само на това, че «Съжденията имат цвят», вие трябва да се научите да казвате: «Печатарското мастило днес е като отвара от беладона». Но това трябва да можете да го усещате с цялата честност и справедливост. Тогава, господа, вие сте се приближили към това, което се нарича духовно преображение.

Хората говорят за външната алхимия и вярват, че външната алхимия може да превърне медта в злато. Разбира се, днес шарлатаните ще ви говорят за това и така, и иначе; суеверните хора дълго са смятали така. Но в духа подобни неща са възможни; трябва само да се вярва в истинността на духа. Тук трябва да можем да си кажем: печатарското мастило, използвано за печатането в материален смисъл, е еднакво, когато се печата правдива книга или лъжлив вестник. Но в единия случай печатарското мастило е като сок от беладона, докато

в другия е подобна на течно злато. В духа нещата, които във физическия свят са еднакви, са съвсем различни.

Но когато на съвременните разумни хора се каже: печатарското мастило може да стане или течно злато, или беладона, те отвърщат така: «Ти се изразяваш в образна форма, това може да се разбира само като образ». – Да, господа, това е образност, която трябва да стане истински духовна; трябва да се разбере, как нещата стават духовни.

Тук искам да ви приведа един пример, взет от историята на социалдемократическата партия. Възможно е вие да сте участвали в този процес; в един момент социалдемократическата партия се разцепи на две части. Едната от тях се подчиняваше на Бернщайн⁴¹ и подобните му. Това бяха тези, които охотно правеха компромиси с буржоазията. Другата част бяха радикали, начело на които до самата си смърт беше Бебел⁴². За тях можете да научите най-малкото от литературата. Веднъж се състояло партийно събрание – било е в Дрезден – и Бебел, разгневявайки се на другите, казал, че той ще сложи ред в социалдемократията. Той изнесъл много мощна реч, по време на която казал така: «Когато заради тази, другата партия, се случва ту едно, ту друго, сякаш въшки ми пълзят по черния дроб!» Всеки ще каже, че това трябва да се разбира в пренесен смисъл, като образ – това, че на Бебел въшки му лазят по черния дроб, – тъй като всъщност въшки по черния дроб не му лазят. Но защо той е използвал този израз? Разбира се, Бебел го е използвал не защото са му пълзели истински въшки по черния дроб; но той е чувал този израз и го употребил в ситуация, когато човек е много гневен. Но защо изразът звучи именно така, защо човек казва за това, че при него по черния му дроб пълзят «въшки»?

Защото не при всеки работата е стояла като при евреина Итцихсон, който винаги трепел въшки по главата си; когато го попитали: «Драги Итцихсон, как ти се удава така ловко да хващаш въшките?» – той казвал: «Лесна работа, ако изтървеш една, ще се натъкнеш на друга». – Не с всеки работата стои

така, че когато иска да хване въшка, но пропусне, въпреки това хваща друга. Обаче е крайно неприятно, ако хората въшлясат, на тях това им е ужасно неприятно, това е отвратително чувство! Да можехте само да видите: когато бях възпитател, едно от момчетата, които трябваше да възпитавам, дойде в къщи; то ходеше из големия град, сядаше на различни пейки и при него се появи очна болка, страшна болка в очите. Не беше ясно, към какъв специалист трябва да се обърне за тази ужасна очна болка. Аз казах: «Трябва преди всичко да пробваме с мехлем против въшки». – Оказа се правилно, когато огледаха момчето, то беше силно въшлясало, а когато мазилото подейства, сълзящите очи му минаха. Само да бяхте видели погледите на тези хора, майката и лелите, когато при момчето изведнъж се появиха въшки! Чувството, изпитано от тях, стигаше и до черния дроб. При това с техния корем ставаше нещо съвсем друго: «Дявол да го вземе! Точно при нашето момче въшки! Какъв ужас!» – това събитие им подейства толкова силно, сякаш въшки им пълзяха по черния дроб. Изразът «пълзи ми въшка по черния дроб» се е появил от действителното усещане, появяващо се, когато хората хванат въшки. По партийните събрания хората не въшлясват, но делата им възбуждат такова отвращение, че сякаш въшки пълзят по черния дроб. Виждате, че съдейки по това, как е построен този израз, той може да съответства на действителността. Но впоследствие изразът е почнал да се употребява само по отношение на духовното, по отношение на душевното.

В това обаче има нещо изкуствено, господата. Трябва да се стремим не само на думи, но и на дела, истински, честно да усещаме: това пред мен е вестник, това, което там е написано, в по-голямата си част е такова, че печатарското мастило се превръща в отровна беладона. Бих искал да знам, какво биха започнали да правят хората, ако можеха честно да усещат това! Само си представете, колко от тази беладона се използва при разговорите за това, кой носи отговорност за войната и кой не е виновен, тъй като хората просто поради своята принадлеж-

ност към един или друг народ не се съобразяват с истинското положение на нещата и изпитват удоволствие, използвайки всякакви лъжи, за да изкарат собствения си народ невинен. Та как трябва съвременните хора да влизат в духовния свят? Необходимо е да се вземе твърдо решение, много твърдо решение да бъдеш съвсем различен от това, което е човек днес, макар, разбира се, да трябва въпреки това да общуваш с хората. Защото ако човек веднага се издигне на пиедестал и започне да говори с гръмки фрази на хората, на него, разбира се, нищо няма да му помогне. Трябва да се търси тесния път към истината. Днес ви разказах колко трудно е това.

Днес трябваше да предприема с вас тежко пътуване, за да видите, че съвсем не е лесно да се влезе в духовния свят. След това ще преминем към неща, които ще изискват от вас по-малко напрежение. Но ще видите, че е добре, че се ориентирахме в трудните неща. Когато продължа темата следващия път, ще ви покажа какво представлява целият път в духовния свят.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 7 юли 1923 г.

Господа, в последната лекция ви разказах, че днес човек не може да знае, тъй като мисленето, съществуващо днес, не става за това. По-рано, да кажем преди хиляда, хиляда и петстотин години този, който е смятал нещо да учи, е трябвало първо да си изработи мислене. Тогава не са вярвали, че с обичайното мислене, притежавано от човека, може някак да се разбере духовния свят и е съществувало своего рода обучение в мислене. В настоящо време цялото получавано от човек образование не предразполага той някак да изработи свое мислене. Затова на практика, в действителност той съвсем не може да мисли.

Бих искал да ви поясня това преди всичко с един пример; тези дни във вестниците можехте да прочетете следното⁴³:

«Често повтарящ се сън е така нареченият «Полет на сън». Сънуваме, че летим, реем се или падаме, като това често става веднага след като си легнем».

Всички вие сте запознати с факта, че сте летели насън. Човек, усвоил само материалистичното мислене, иска да даде обяснение за това. Веднага ще видите, че с мислене от такъв род не може до никъде да се стигне, ако става дума за тези неща.

Доктор Рихард Траугот в «Природа» съобщава, че тези сънища се предизвикват от реално ставащи резки потръпвания на тялото.

В какво се състои мнението на този човек? Той предполага, че при заспиване тялото потръпва. Господа, питам ви: често ли ви се налага да потръпвате, дори и в будно състояние? Защо потръпвате? Мисля, че потръпвате, когато сте се изплашили, ако сте преживели нещо, което ви е ужасило, което ви е зашеметило за миг. Тогава вие потрепервате. Можете например да трепнете, ако, да кажем, вървите по улицата и изведнъж видите човек, който мислите, че се намира в Америка;

познавайки го, вие ще трепнете, защото сте изненадани. Обаче е трудно да си представим, че потръпвайки, ще сметнете това за полет! Действително насън няма да ви хрумне, започвайки да тръпнете, да сметнете това за полет, да си въобразите, че летите. И така, виждате колко погрешни мисли поражда този, който смята за възможна появата на представа за полет в случай на потръпване на тялото. Оттук виждате, че този автор развива мисли, но в момента, когато с тяхна помощ той иска да обясни нещо в човека, тези мисли се оказват неподходящи. Тези мисли вършат работа, докато в лабораторията експериментират с безжизнени вещества, но в момента, когато трябва нещо да се обясни, те стават негодни.

По-нататък следва:

Причина за такова потръпване е това, че по време на будност и по време на сън напрежението на мускулите се различава: при будност към мускулите на тялото от страна на централната нервна система постоянно се отправят енергийни потоци.

Следователно той смята, че по време на будност от нервните към мускулите винаги влизат електрически потоци, потоци от енергия – привеждащи мускулите в напрежение, необходимо за поддържане на равновесието в тялото, достигано посредством съгласуваното взаимодействие на мускулната система, на мускулатурата. Насън такова мускулно напрежение в по-голямата си част изчезва и доколкото в самото начало на съня... – тоест веднага след заспиването – ...рефлекторната възбудимост на гръбначния мозък се повишава, процесът на разхлабване на мускулите на свой ред обуславя възбуждане на гръбначния мозък, облекчавайки обратния рефлекс – тоест върху нервната система на гръбначния мозък трябва да действва възбуждане, и то по-дълго, за да усилва мускулното напрежение, – което и предизвиква потръпването на тялото. Фактически съществуващата органична чувствителност от друг вид може по-непосредствено да доведе до възникване на чувство за полет, за реене във въздуха; особено това се отнася до рит-

мичните, повдигащи се и спускащи се движения на дихателната мускулатура и гръдния кош – представете си, че имате затруднено дишане и гръдният кош е напрегнат; нима тогава ви се е случвало да имате чувство, че летите? Напротив, при това вие чувствате още по-голяма тежест – доколкото се отстранява усещането за реакция, усещането за съпротивление то на леглото, на опората, която бодърствайки, ние изпитваме от опората във всички положения на тялото.

Виждате ли, господа, ако, докато е буден, човек ходи, тогава опората е много малка; човек чувства, че ходи на своите стъпала. Ако в състояние на бодърстване човек седи, опората става малко по-голяма, отколкото само на едните стъпала. Но ако даже съберете площта на тази опора с големината на стъпалата, сборът все пак ще бъде по-малък в сравнение с площта на опората, която човек има по време на сън (тоест лежейки). Този господин твърди: реакцията, съпротивлението, оказвано от опората, се отстранява. Но всъщност съпротивлението, реакцията на опората става по-голяма, когато лягате и заспите, отколкото когато сте будни и вървите или седите! И така, виждате как мислите на този човек достигат до абсурд. И това е съвременната наука за човека!

Той смята така: електрическите токове влизат в нервите. Те са по-силни, ако човек спи, при това мускулите трепват, което води до представата за полет, на човек му се струва, че той лети; или опората, леглото в съня изчезва. Не трябва да приемате на вяра казаното тук, че се отстранява усещането за налягане и съпротивление на опората, което, бодърствайки, ние изпитваме от опората при всяко положение на тялото.

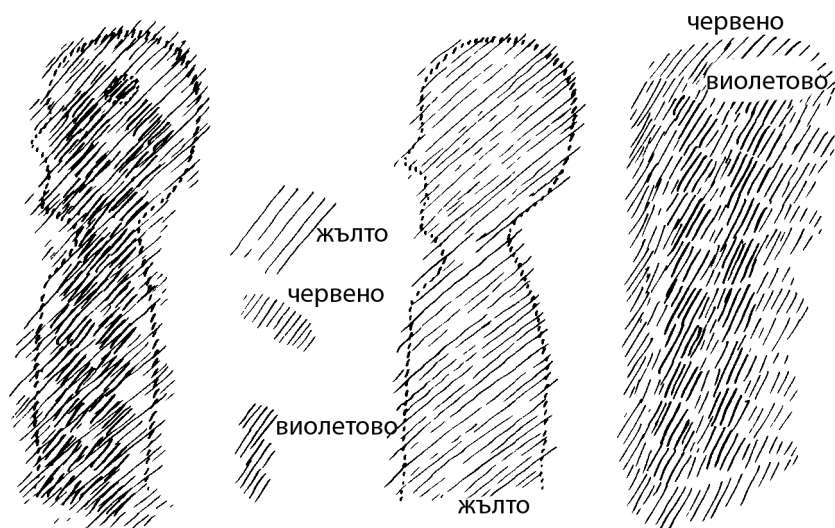
Не можем да повярваме, че човек изпуска възражението, състоящо се в това, че опората, на която той се опира, се оказва значително по-голяма именно в съня. Обаче той пропуска това, защото днешното мислене въобще не може нищо да обясни, без да прибегне до безсмислени твърдения.

А сега нека да внесем яснота по въпроса, какво става в действителност, когато човек заспива. Оттук ще видите и как

се стига до познание на по-високия духовен свят.

За начало искам да ви изобразя този процес на рисунка; знаете, че това се прави за нагледност. Да допуснем, че тук се намира физическото тяло на човека (рис. 19, вляво). Вътре в това физическо тяло на човека е вкарано етерно тяло, свръхсестивно тяло; него ще изобразя в жълто. То се намира вътре, то изпълва физическото тяло. И така, то е невидимо.

И двете тези тела, физическото тяло и етерното тяло, по време на сън остават да лежат в леглото. Ако сме будни, вътре в тези две тела се намира още астрално тяло – него искам да го нарисувам ето така, отгоре го правя червено, – и освен това тук вътре е разположен и Азът, четвъртият член. Това искам да щриховам във виолетово. Такъв е будният човек: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз; те са разположени едно в друго.

Да разгледаме сега спящия човек. Спящият човек, лежащ в леглото, има само физическо тяло и етерно тяло (рис. 19, средата). Това е, което се намира в леглото. Извън завивките се намират астралното тяло – което е излязло навън – и Азът, тялото на Аза (вдясно, рис. 19). Това, което е останало да лежи в леглото, е подобно на растение, тъй като растението

също има физическо тяло и етерно тяло. Ако растението нямаше етерно тяло, то би било камък. Тогава то нямаше да е живо, нямаше да расте. И така, това, което остава да лежи в завивките, е подобно на растение. Растението не мисли. Това, което се намира в леглото – знаете това съвсем точно, също не мисли, ако се подразбира, че мисленето е осъзнато. Тук вътре има мисли – неотдавна ви го обяснявах – тези мисли даже са по-ярки от тези, които използваме в съзнателно състояние; обаче осъзнати мисли тук няма. Тук работата стои като при растението.

Но навън човек не може повече да изпитва никакви ограничения. Можете даже да намерите обяснение, защо става така, че още щом излезем от тялото, съзнанието веднага изчезва. Докато се намирате вътре в тялото си, вие трябва да направите вашето астрално тяло толкова голямо, колкото е физическото ви тяло. Когато излезете навън, вашето астрално тяло внезапно започва стремително да се увеличава, става необятно голямо, излиза навън на всички страни, защото физическото тяло повече не го удържа, не го смаява. Така че в момента на заспиване вие се отделяте от вашето физическо тяло; при това ставате все по-голям и по-голям.

Представете си, че изпивате чаша – оттук не трябва да тръгне слух, че стимулирам пиенето; това, както знаете, стана неприятна тема в Швейцария, – искам да кажа: изпивате чаша вода с капка малинов сок. Ако в чаша вода добавите малко малинов сок, ще почувствате вкуса на този малинов сок. Представете си обаче, че вместо чаша сте взели голям съд, в който влизат пет бутилки вода, но сте добавили тук толкова малинов сок, колкото преди сте добавили в чашата, добре сте разбъркали, така че малиновият сок се е разтворил в доста повече вода; в този случай вкусът на малина ще се окаже значително по-слаб. Виждате ли, когато бях още малко момче, растях близо до една винарна; там имаше мазе с бъчва с вместимост четиристотин ведра вино. Ако такава бъчва се напълни с вода, и в тази бъчва, пълна с вода – не с вино, – се добавят няколко капки малинов сок и се смеси всичко това, бихте могли да пие-

те тази вода, без да усетите там вкуса на малиновия сок. Това е ясно. Та, господа, докато вашето астрално тяло е толкова малко, като вашето физическо тяло, е подобно на малиновия сок в чаша вода; вие простирате астралното си тяло само толкова, колкото голямо е физическото ви тяло. Ако по време на сън вие излезете навън, физическото тяло повече не стяга астралното тяло и то започва да се разпространява подобно на това, както се разпространява малиновият сок в голямата бъчва с вода. Ето защо в това астрално тяло вие вече не притежавате съзнание, тъй като съзнанието се появява поради това, че астралното тяло се стяга, намалява се по обем.

По този начин получавате обяснение на това, което става, когато заспиваме. Докато сме будни, астралното тяло е внедрено вътре в нашите пръсти на ръцете, в пръстите на краката, вътре в мускулите ни и изобщо навсякъде е внедрено астралното тяло. Когато чувстваме астралното тяло в нашите мускули, при нас се появява усещането за зависимост от физическото тяло. Физическото тяло е тежко, ние усещаме тежестта на физическото тяло. В момента, когато излизаме навън, ние оставяме назад физическото тяло с неговата тежест. В момента, предшестваш изчезването на съзнанието при настъпването на съня, ние преставаме да усещаме своята тежест. В нас няма усещане за падане надолу, защото се издигаме нагоре; по скоро ние чувстваме, че изплуваме нагоре. Това увеличаване на размерите, това състояние на настъпваща непривързаност към физическото тяло ние усещаме като полет или плуване. Можем свободно да се придвижваме, докато съзнанието ни не ни напусне и съвсем заспим.

А какво казва съвременният естествоизпитател? Той казва: нашите мускули потръпват. – Но ако потръпваме с помощта на нашите мускули, ние усещаме тези мускули даже по-силно, отколкото при полет, напротив, ние тогава усещаме своята свързаност с физическото тяло повече. Само си представете, когато някой е удивен, той отваря устата си. Защо му се отваря устата? Защото той така силно се е внедрил в своите муску-

ли, че не може повече да ги управлява. Следователно и такава потръпване, такъв живот, задълбочен в мускулите, е някаква противоположност на това, което става с нас при заспиване. При заспиване ние излизаме от нашите мускули навън. Следователно тук може да става дума не за стягане на мускулите, а за разхлабването им. Когато си лягаме и имаме обширна опора на леглото, при нас няма необходимост да стягаме мускулите си посредством нашето астрално тяло: те се отпускат. Не защото се напрягат по-силно от обикновено, а защото те стават разхлабени и отпада необходимостта да оказваме въздействие върху мускулите – именно затова ние се чувстваме свободни от мускулите и излитаме заедно с нашето астрално тяло.

Помислете за това, което ви казах последния път: трябва да се учим да мислим наобратно, в обратен ред. Виждате, че този, който мисли тъй, както е прието да се мисли в наше време, когато се опита да обясни нещо в човека, идва до противоположното на това, което е всъщност. Така че отначало трябва да се усвои правилното мислене, което също може да се смята противоположно на това, което съществува във физическото. Хората са се отучили да мислят правилно, да мислят така, че заедно с мисленето да влизат в духовното.

Днес, разбира се, има много хора, които използват нашата терминология; в нашия език има дума «дух», обаче тези хората вече не са в състояние да си съставят никаква представа за духа. Те могат да си представят това само като нещо физическо. Както видяхте, необходимо е – ако искаме да получим представа за духовното – да стигнем до това, което съвсем няма никакви физически свойства, до това, което е невъзможно да се види във физическото. Мисленето на хората днес вече е толкова повредено, че те даже духовното искат да го виждат по физически начин. Затова те стават спиритисти. Виждате ли, физическото тяло е способно да приведе в движение масата. Тези хора казват: «Ако мога да преместя масата, аз съществувам. Ако духът съществува, той също трябва да може да премести масата». – И ето, че те започват да се занимават

с въртене на маси и посредством него доказват реалното съществуване на духовния свят! Това става, защото мисленето се е изкривило, деформирало се е. Това мислене е материалистично: то иска да си представи даже духа като нещо физическо. Спиритизмът е най-материалистичното явление от всичко съществуващо. Трябва обаче първо да се разбере това.

Някой от вас би могъл да каже: «Но аз самият съм присъствал там, където хора седяха около масата, правеха верига с помощта на ръцете си и масата започваше да се движи, тя подскачаше и така нататък». – Външните факти сами по себе си са верни; вие можете да седнете около масата, да направите верига и в такава ситуация масата, при известни обстоятелства, започва да се движи. Но виждате ли, това става примерно така, както когато посредством някакви други малки движения аз предизвиквам големи движения. Представете си влак. Пред влака има локомотив, а в него е машинистът. Машинистът не слиза от машината, не застава отзад и не я бута. Той никога не би успял да мръдне бързия влак. Известно ви е, че машинистът прави съвсем малки движения, а бързият влак върви много бързо и машината влечи много вагони. Защо? Защото съществува монтирана система от предавки. Така благодарение на малки движения по физически път се достига голямо движение.

Точно такъв физически процес е и това, когато хора, образувайки верига около масата, започват да извършват съвсем нищожни потрепвания и така нататък. Погледнете, тези малки нищожни потрепвания посредством материята – която е образувана наистина изкусно – се превръщат в големи движения. Това, на първо място, е най-обикновен физически процес.

Ако сред присъстващите там има някой, в чието подсъзнание има някакви мисли, тези мисли намират продължение и в треперене на неговите пръсти. Така се получават отговори, които могат да се четат по азбуката. Обаче това, което тук се получава като отговор, винаги вече го има в подсъзнанието на един от присъстващите, даже в случай, когато такива отгово-

ри са изключително умни. Обяснявал съм ви, че човек даже малко проникнал в подсъзнателното, се оказва много по-умен, отколкото в обикновено съзнание. Това се осъществява посредством почукванията и подскачанията на масата. И така, това, че хората стават спиритисти, за сетен път доказва, колко голям в наше време е материализмът.

Посредством обикновеното мислене въобще не е възможно да се стигне до някакво обяснение, имащо поне известно отношение към човека. Виждате ли, във вестникарската статия, която днес ви цитирах, някой се опитва да обясни сънищата, полетите насън. Но той ги обяснява по противоположния на това, както би следвало да се обяснят, начин! Но хората вече въобще не са в състояние да изучават това, което е във висша степен интересно. Често съм ви разказвал за сънищата: днес искам още един път да подчертая някои тежаци факти.

Представете си, господа, че на някого му се присънва сън. Той сънува, че върви в Базел през някакъв площад. Но изведнъж той вижда – насън това е напълно възможно, – че пред него има ограда. В оградата дъските са пробити ту тук, ту там, някои дъски липсват; тук има дъска, тук има друга, а тук пак няма дъска. По-нататък му се присънва, че той иска да скочи през тази ограда и се набива на дъска, от което го заболява. И тук той се събужда. Той веднага забелязва: дявол да го вземе, на никаква дъска не съм се набучил, а просто страшно ме боли зъб! – той има зъбобол и с този зъбобол се и събужда. В зъбите му тук-там има дупки, а тук-там и по някой липсва. Това съответства на оградата с пробитите и липсващи дъски, която е видял. Това съответства на състоянието на горната му челюст, където липсват зъби. След това той бута единия от своите зъби, именно този, който го боли. В него се е образувала дупка и го боли. Действително може да се присъни такъв сън.

Какво става при това всъщност? Целият процес се разиграва именно в будно състояние, нали така. Вие можете да си кажете: докато спях, имах щастието да не усещам своя безумен зъбобол. Защо не усещате зъбобола насън? Защото с

вашето астрално тяло сте били навън. Физическото и етерно тяло не усещат зъбобола. Можете колкото искате да блъскате по камъка, като откъртвате парчета – камъкът, сам по себе си, не усеща това. Вие можете да късате растения – те не усещат това, защото при тях няма астрално тяло, защото при тях има само етерно тяло (освен физическото). Виждате ли, някой навярно би забранил да се късат розите и да се берат цветя по поляните, ако растенията съскаха като змии, когато им причиняват болка! Но растенията не ги боли. Човек, когато спи, също представлява нещо като растение, той прилича на растение. Докато спи, зъбът не го боли. Когато той се вмъква вътре със своето астрално тяло, при това вмъкване той влиза и в челюстта. Виждате ли, само ако човек се намира вътре в тялото, той чувства това, което му причинява болка в тялото. Ако той още не се намира вътре, причината за болката му се представя като някакъв външен предмет.

Представете си, господа, че запалвам клечка кибрит; виждам как тя гори. Ако бях поместен в нея, посредством моето астрално тяло бих почнал не само да виждам, но бих почнал и да усещам болка. Докато още не съм се намирам вътре в моето тяло, а само започвам да влизам там, редицата на зъбите ми е като външно тяло, аз ги усещам като външно тяло, и си създавам съответстващ, подобен образ. По същия начин, както си създавам образи на външни предмети, така и в случай, когато още наполовина съм навън, аз си създавам образ на редицата на зъбите си; но доколкото още не съм в състояние да си създам истински, адекватен образ – такъв образ бих могъл да си създам само с помощта на духовната наука, – аз си създавам образа на ред дъски на ограда, вместо реда на зъбите. Понеже някои от зъбите ми липсват, тоест има дупки, и в оградата някои дъски липсват. Виждате, че в процеса на вмъкване, вследствие на известно объркване, поради това, че човек още не е влязъл съвсем в своето тяло, вследствие от това възниква илюзията, погрешната представа. Човек приема вътрешното за външно, защото насън той се намира именно навън. Там

вътрешното е външно.

Виждате ли, това, което е станало в дадения случай, вече ми се е случвало фактически да наблюдавам при малки деца. В процеса на обучение при тях още липсва усетът за правилен говор. Случвало ми се е да виждам дете, започващо да пише вместо «Zahn» (зъб), «Zaun» (ограда), «Zaune» (огради); на него му се казваше: «Това е неправилно!» – Така при влизане, – именно при влизане, а не при излизане – се появяваше страх. Обаче в такъв случай се явяват не сънища с летене, а страшни сънища. Както и при кошмара, в детето се появява страх; поради това «зъб» се превръща в «ограда». Детето прави грешка. Винаги можете да забележите как посредством такава връзка между думите се реализират образите от сънищата! Известна връзка между думите винаги има място. И тогава може да се разбере какво става тук.

Виждате ли, ако човек говори така – а този Рихард Траугот, покрай това, което е писал вече за сънищата, е написал още много⁴⁴, което е също толкова неграмотно, като това, което сега пише за летенето насън, – ако човек говори така, но е въоръжен само с обикновеното съвременно познание, той казва точно противоположното на това, което е в действителност. Той не разбира, че понеже астралното тяло при излизане става по-голямо, на него това му се представя във вид на полет, а когато астралното тяло отново се прибира обратно, когато то отново влиза вътре, това му се представя като нещо трудно промъкващо се към целта. Мускулите му се напрягат и едновременно възникват страшни сънища. Страшните сънища възникват именно тогава, когато по мнението на автора на статията би трябвало да се появяват сънищата с летене. Но страшни сънища могат да възникват и при заспиване, ако това заспиване протича по не съвсем правилен начин. Представете си, че лежите някъде и у вас възниква чувство, че някой ви души. Това става поради неспокойната обстановка, в която, макар и да заспите, не можете да заспите както трябва. Тогава се получава ту навън, то навътре. Не можете да изпълните и

желанието да се освестите, тъй като сте уморен; вие изпитвате чувство на душене поради това, че вашето астрално тяло иска да влезе (във физическото), застава се да влезе, но не може да направи това както трябва. Ако за тези неща се знаеше, на всички явления би могло да се даде по-добро обяснение.

Това може също да ви доведе до разбирането, че за желаещия да познае духовния свят е необходимо още нещо, нещо друго. Трябва да е съвсем очевидно, че тук физическото тяло не може да помогне, то не може да съдейства. Трябва да може да се живее – при това непосредствено – в това, което е астралното тяло. Ако искаш да познаеш духовния свят, трябва да удържаш ситуацията, в която иначе заспиваш. Когато в обикновения живот човек със своето астрално тяло излиза от физическото тяло, той заспива. Виждате ли, тук става същата история, както с винената бъчва, която преди малко ви разказах. Астралното тяло става необичайно голямо. Ако искате да познавате астралното тяло, би ви било необходимо умение посредством вътрешна сила да удържате това астрално тяло в свито състояние. Представете си какво ще стане, ако в този момент вместо астралното тяло и Аз, бих имал капка малинов сок. Представете си това колкото може по-нагледно. Тук имаме чаша с вода, а вътре капка малинов сок. Капката малинов сок се разтваря. Ако тя се намира в чаша вода, там още може да се усети. Но хайде сега да вземем – това, разбира се, не мога да го нарисувам, – да вземем нещо сто хиляди пъти по-голямо: ако осветим първоначалния обект, в съответното разреждане вие въобще нищо повече не бихте видели. Представете си, че капката е някакво дяволче, и аз я сложа в тази винена бъчва с четиристотин ведра вино – извинете, не вино, а вода, – и тази капка малинов сок, това натурално «дяволче» си каже: «Няма да позволя да ме смесят, ще си остана капка малинов сок!» – И така, имаме винена бъчва, или бъчва с вода и капката малинов сок остава там съвсем мъничка. Ако можехте да пробвате там с език вкуса на водата, попадайки на мястото, където е останала малката капка малинов сок, бихте могли да усетите сладкия

вкус на тази капка малинов сок. Следователно тя трябва да се защити.

Говоря за «дяволче» само за да се изразя по-точно. Сред противниците на антропософията има понякога големи смешници. В един хамбургски вестник веднъж написаха – след като пространно наругаха антропософията – какво представлявам самият аз, и там написаха, че аз всъщност съм дявол! Напълно сериозно вярваха, че в света се е появил дявол. Само казвам, че тази капка малинов сок би се оказала много кораво «дяволче», ако би успяла да си остане толкова малка, даже попадайки във водата. Малко по-различно стои работата с астралното тяло, ако то, излизайки навън, успее да запази такъв малък размер, какъвто има вътре във физическото тяло. Необходимо е да се развият тези сили, които биха позволили на астралното тяло да запази малкия си размер. Това е възможно благодарение на развиването на точно мислене. Казвал съм ви, че трябва да се развива самостоятелното мислене. Самостоятелното мислене е по-силно от слабото мислене, което притежават хората. Първото условие е силното мислене. Второто условие е умението да се мисли в обратен ред. Външните физически събития вървят напред, в право направление. Ако човек се учи да мисли в обратен ред, по такъв начин се учи да мисли още по-силно, учи се на това, за което ви говорих последния път. «Всяка част е по-голяма от цялото» – което противоречи на физическото, – по такъв начин се учим да вращаваме в този свят, който не е физически, който е противоположност на физическия. Така се учим да вращаваме в духовния свят.

Благодарение на всички тези неща се съдейства на това, че астралното тяло, въпреки че излиза от физическото, може да запази малкия си размер и не се разтваря във всеобщото астрално море.

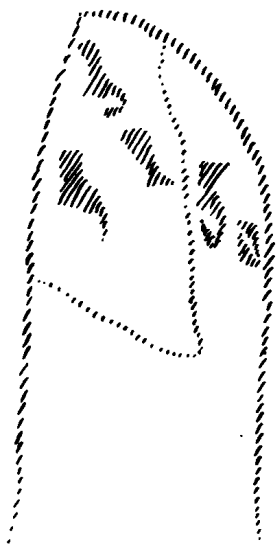
И така, това е напълно подходящо. Но за вас трябва също да бъде съвсем ясно, че всички тези неща е необходимо да разглеждаме с точно такава трезва сухост, толкова научно, както се разглеждат нещата във външния физически живот. Щом

само започнем да фантазираме, това престава да бъде духовна наука. Не бива да ставаме фантазьори.

Да вземем например – искам да дам конкретен пример, – че ви боли палецът на крака. Вие усещате болката в палеца само благодарение на вашето астрално тяло. Ако имахте само физическо тяло, не бихте усещали никаква болка. Ако имахте само етерно тяло, не бихте усещали никаква болка, иначе растенията щяха да пицят, когато ги докосват, цветята щяха да пицят, когато ги късат. Вие също ще стенете, ако ви боли пръстът на крака, тоест възможно е и да не стенете, но въпреки това разбирате какво имам предвид. И така, ние стенем, ако ни боли палецът на крака. Защо охкаме? Виждате ли, ние имаме астрално тяло, разпространяващо се над цялото физическо тяло. Когато ние посредством астралното тяло се приближаваме към това място, където в палеца на крака ни нещо не е наред, посредством астралното тяло пренасяме това нагоре в главния мозък. Сега си създаваме представа за нашата болка.

Да допуснем обаче, че при някого главният мозък е болен. Ако някой има напълно здрав главен мозък, в този главен мозък има едно място, посредством което той може да възприема болката в палеца на крака си. Но да допуснем, че в това място на главния мозък има повреда. Казвал съм ви, че душата не може да боледува, астралното тяло не може да боледува, но физическият главен мозък може да бъде подложен на заболяване. Ако на това място главният мозък има повреда, болката в палеца на крака няма да се възприема. Какво прави човек? Нека, господа, парче от главния мозък да е подложено на заболяване; но виждате ли, на това място въпреки всичко присъства етерното тяло на главния мозък. Това етерно тяло на главния мозък, което е разположено тук, се оказва сега без поддръжката на физическата съставна част. Какво прави тази етерна част? Тази етерна част прави от вашия палец своеобразна планина. Тя вече не възприема палеца на крака обективно, а прави от него някаква планина, а болката превръща в истински малки духове, планински духове, седящи вътре.

Виждате (рис. 20): тук е вашият палец на крака; вие го пренасяте в пространството, разпространявате го пространствено вследствие болестта на главния ви мозък. И сега сте готов да се закълнете, че пред вас има висока планина. Но това всичко на всичко е големият пръст на крака ви. Такова може да се окаже съдържанието на бълнуването.

Господа, трябва да се предпазваме от такива бълнувания, ако искаме да влезем в духовния свят, иначе попадаме в областта на фантазията. Как можем да се предпазим? Това преди всичко се постига посредством обучение. Трябва да се знае, че всичко може да идва от физическото тяло, ако то някъде е болно. Тогава няма да объркаш истинските прояви на духа с това, което се издига само от физическото тяло.

Следователно, освен дейно мислене, освен мислене в обратен ред – мисленето, описано от мен последния път, когато се мисли съвсем различно, отколкото във физическия свят, – е необходимо също точно да се знае: това и това води началото си само от твоето физическо тяло. Трябва да имаме и такава подготовка.

Виждате ли, в съществуващата преди подготовка на чо-

века за макар и незначителното проникване в духовния свят, проникване по стария начин, също е съществувало известно изкуство. Наричали са го диалектика. Това е означавало: човек трябва да се научи да мисли. Днес, ако някой почне да изисква от човека, отначало да се научи да мисли – ще си заскубете косата; защото всеки човек предполага, че той може да мисли. Обаче преди работата е стояла така, че хората първо е трябвало да се научат да мислят. Това мислене се е наричало диалектика. Тук е трябвало да се мисли както в прав, така и в обратен ред, трябвало е да се учи по правилен начин да се формират понятия.

Благодарение на какво се е достигало това? Благодарение на това, че са се учили на мислене посредством речта. Казвал съм, че детето отначало се учи да говори, а след това се учи да мисли, разбира се, отначало то мисли само по детски.

Днес човек цял живот запазва тази инфантилност, макар че за по-късния живот тя и да не е подходяща. Ако човек постоянно се учи да мисли с помощта на речта, при всяко вдишване и издишване той по правилен начин поема и изпуска въздуха. Защото речта е свързана с правилното дишане. Човек поема въздуха и го изпуска навън по правилен начин. Изключително много зависи от това, човек да взема за образец именно правилния говор, защото според правилната реч се формира и правилното дишане. Този, който може правилно да диша, може дълго да говори; този, който не може да диша правилно, много се уморява, ако му се наложи дълго да говори без прекъсване.

Благодарение на тази диалектика, благодарение на това изкуство човек говори правилно и по този начин той също се научава и да мисли правилно. Днес хората не могат да мислят правилно, защото във всеки момент те със своето дишане се натъкват на своите дихателни органи. Случвало ли ви се е някога да слушате някой от съвременните учени, когато те говорят? Първо, те по-малко говорят, а повече четат; те си помагат съсъвсем други неща, с очите и така нататък. Заслушайте

се, когато говорят: това става предимно така, сякаш тези хора имат плитко дишане, те сякаш се натъкват на своето собствено физическо тяло.

Поради това при тях всичко се свежда до образ, изхождащ от физическото тяло. Дали във вашия главен мозък има болно място, благодарение на което палецът на крака ви се превръща за вас в планина с планински духове, или в своето мислене постоянно се сблъсквате с дишането, така че мисленето да става непродуктивно – това е равнозначно: целият свят се представя пред вас като физически, защото вие със своето дишане постоянно се натъквате на физическото тяло. Откъде всъщност се появява материализмът? Материализмът възниква поради това, че хората не могат правилно да мислят, не могат правилно да издишат, те се натъкват на нещо. Затова те смятат, че целият свят се състои само от тласъци и налягане. Тласък и налягане, това е, което те имат в себе си, ако преди това не са се подготвили с помощта на правилното мислене. Бихме могли да кажем: ако днес някой е материалист, това е, защото не може да излезе навън от себе си, защото той вътрешно се натъква на себе си.

Хайде още един път да разгледаме този господин Траугот. Всъщност той би трябвало да каже: полетите насън се появяват от това, че ние излизаме от себе си и астралното тяло започва да се увеличава. – Но той не стига до такъв извод, защото твърде много мисли! Само си представете, господа: ако започне да размишлява този, който въобще не може да мисли, какво прави той? Отначало потърква челото си, след това, когато мислите така и не идват, той започва да се чука по челото. Какво собствено иска той? Той иска да напрегне мускулите, той напъва мускулите; ако те са напрегнати недостатъчно, той иска допълнително да ги активира, за да се напрегнат още по-силно. Какво прави господин Траугот, когато размишлява за сънищата? Вместо да разглежда нещата, както са, той напъва мускулите и ето, открива това, което самият той прави: мускулно напъване – казва той, – аха! Сънищата са в също-

то време и мускулно напрегане. – Обаче той само приема за действителност своите собствени мисли за сънищата. Прочитайки тази статия, ние можем, благодарение на господин Траугот, да узнаем само едно: какво става с този, който размишлява за тези неща. Днес работата стои така, че когато четеш това, което печатат тези хора, научаваш само това, което те са си въобразили. Когато днес се чете вестник, може да се каже: от вестника едва ли ще научиш какво става в света; ще научиш само какви събития в света биха били желани от господата, седящи в редакционната стая.

Така стои работата и с материалистичната наука. Благодарение на нея няма да научите, какво става в света, а ще научите само това, какво мислят днес за света професорите-материалисти. Ако някога се ориентирате какво става зад кулисите, ще видите, че антропософията не иска да действа в света задкулисно, не, тя иска на мястото на хитростта и лукавството, на мястото на съзнателната несправедливост, да постави честността.

И така, виждате: честността, вътрешната честност – това е четвъртото качество, което трябва да съществува, за да може да се влезе в духовния свят. Разглеждайки света по такъв начин, ще видите: в света честността е малко. Не е чудно, че и в науката също я няма.

Така ние разгледахме четири качества на мисленето: да се мисли ясно и самостоятелно, да се мисли независимо от външния свят, да се мисли по друг начин, а не в съответствие с физическия свят, и да се мисли честно. Други качества ще разгледаме следващия път.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 18 юли 1923 г.

Останаха още някои въпроси, които бяха поставени неотдавна. Тъй като скоро изказах мнението си във връзка с възгледите на един учен за сънищата, бих искал днес също да изкажа мнение за това, над което си блъскат главите съвременните учени. Така ще се доближим до темата на обсъждането ни. Ще стане дума за опашката на гущера. Знаете, че ако искате да хванете гущер за опашката, тя се откъсва. Казва се така: гущерите са крехки. Наистина е много трудно да задържите гущера, ако го хванете за опашката, защото опашката му е крехка, тя се къса и той много бързо бяга надалеч, вече без опашка. Учените се опитват да установят действително ли опашката на животното се къса, или самото животно я оставя. Съвременната наука заема материалистична позиция: ето защо се смята, че при животното са много слаби тези мускули, които удържат тази част на опашката, и ако се хване за опашката, тези мускули не могат повече да я задържат.

Обаче съществува един забележителен факт, но хората му обръщат много малко внимание. Фактът се състои в това, че гущери, които са хванати и дълго са живели в плен, губят свойството лесно да откъсват опашката си. В този случай опашката се усилва и не е възможно толкова лесно да се откъсне, тогава тя се държи по-добре. Свообразието на това явление е, че гущерите, намиращи се на свобода, лесно губят опашката; ако те се намират в плен, опашката се задържа по-добре. Защо става така?

Виждате ли, хората дълго размишляват над това, как могат да обяснят явлениято със слаби мускули на опашката, докато този факт – това, че животното в плен не губи така лесно опашката си – много лесно се обяснява; в основата на това е, че животното се страхува, ако искат да го хванат, когато е на свобода. За него е нещо необичайно, когато на свобода някой

иска да го хване. Това става за първи път. За пръв път човек се приближава до него, то се страхува и поради този страх става по-крехко, така че губи опашката си. Когато в плен привикне към хората, когато всеки миг редом с него се намират хора, той вече не се страхува и не губи опашката си.

И така, виждаме как даже доста повърхностно разглеждане ни довежда до това, че в дадения случай решаваща роля за гущерите играе силният страх. Но трябва да отидем по-нататък и да кажем: страхът, който изпитва гущерът от близостта на човека, когато той иска да го хване, този страх представлява нещо, което само излиза навън, проявява се при животното, когато човек иска да го хване; този страх постоянно, винаги присъства в животното. Този страх е това, което споява материята на животното, веществото на животното, скрепява го, прави го по-здро.

Искам във връзка с това да ви посоча едно доста забележително явление в живота на човека. Вече сте чували, че когато силно зависими от душевното си начало хора изпитват силен страх, при тях се появява диария. Страхът предизвиква разстройство. Какво означава това? Това значи, че съдържанието на червата повече не се споява, не се държи здраво. Какво все пак удържа, скрепява съдържанието на червата? Виждате ли, когато в душата страхът се надига нагоре, той вече не удържа, не скрепява съдържанието на червата; когато страхът пребивава долу, в червата, той удържа, споява веществото.

Така стои работата и с гущера. Ако разгледаме гущера (изобразява го на рисунка), този гущер е точно като нашата долна част от тялото постоянно изпълнен със страх, тоест с нещо душевно. По особен начин е пълна със страх опашката. Когато животното сякаш изкарва страха си навън, опашката се къса, макар и страхът да остава в животното. Животното не изпитва страх, когато е в плен, тъй като тук то привиква към човека, вследствие от което страхът може да удържа, да укрепва опашката. Тук ние виждаме напълно определено душевно свойство, което има известно значение за свойствата на тялото.

Ние, хората, също имаме в себе си страх. В палеца на крака, в краката, в корема, навсякъде има страх. Само над диафрагмата той не се решава да се издига, и се издига само в случай, когато имаме кошмари. Но страхът е в нас. Този страх изпълнява положителна задача: той споява нашия организъм. Най-много страх има в костите. Костите са толкова здрави, защото там е заложен много силен страх. Страхът е това, което скрепява костите. В момента, когато прекалено силно се усещат костите, възниква размекване на костите. Можете да намерите потвърждение за това при боязливите хора, такива, които още на младини – когато костите още не са толкова твърди, когато костите могат да бъдат още меки – са били боязливи. Затова би могло да се лекува рахитът при децата по душевен начин, прогонвайки страха, който те изпитват във връзка с нещо. Но би било неправилно да се каже: и така, в нас има страх, нещо душевно. Трябва само да изкараме този страх малко по-нагоре и тогава ще успеем да получим висше познание. – Нищо добро няма да излезе, тъй като тогава веднага бихме станали и телесно, и душевноболни. Трябва да правим нещо съвсем друго.

Виждате ли, ако искаме да постигнем познания за духовния свят – вече съм ви казвал за други средства, – трябва по правилен начин да се вживяваме във външния свят, именно правилно да се вживяваме. Как се вживяват хората във външния свят? Можете да го видите с пример от последните седмици.

Първо мръзнахме, а после се изпотихме, нали така? И така, вживяването в света при повечето хора не отива по-далеч от това, че в единия случай страшно се потят, а в другия – мръзнат. Но това не е единственият начин за вживяване във външния свят; може да се изработи определена способност, когато в случай на студ не само мръзнеш, но изпитваш своего рода страх, когато става студено или когато предстои застудяване: ако знаеш, че ще бъде по-топло, този страх преминава. Ако се изработи качеството да се изпитва известен страх

пред снега и известно удоволствие от топлите слънчеви лъчи, това качество също ще ви води към висшето познание, това качество допълва тези, които вече ви описах. Работата тук стои така: този, който иска да достигне до висшето познание, трябва, приближавайки се до парче нагорещено желязо, нещо да чувства; той трябва също, приближавайки се до парче кварц, нещо да чувства. Приближавайки се до нагорещеното желязо, той трябва вътре в себе си да има чувството: това е нещо родствено на твоята собствена топлина, то те радва. Когато взема в ръка парче кварц, трябва да му бъде малко страшно.

Господа, оттук веднага ще видите, че този, който иска да овладее висшето познание, не трябва да бъде нервен – както е прието днес да се казва, в противен случай, вземайки в ръце кварц, веднага би го изпуснал от страх. Трябва да бъдем мъжествени и да преодоляваме страха. Не трябва да бъдем като насекомото, което изпитва такова голямо наслаждение от светлината, че влиза в нея и загива там. Именно с примера за насекомите, устремяващи се към пламъка, виждате колко е родствен пламъкът с душата и духа.

Така че можем да кажем: трябва да овладеем вътрешното чувство, вътрешното усещане по отношение на това, което съществува навън, в природата. – Как се осъществява това? Виждате ли, господа, Земята, на първо място, има твърди скални породи (рис. 21, светлото долу). Материалистите вярват в твърдите скални породи, защото могат да ходят по тях; те на пипане са здрави, твърди. Материалистите вярват в твърдите скални породи. Обаче този, който иска да овладее висшето познание, изпитва известна боязън именно пред твърдите планински скални породи.

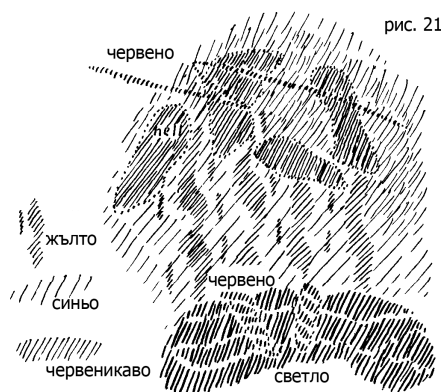
Може и да няма такава боязливост, ако човек се намира в топъл въздух. Искам да нарисувам тук топлия въздух нагоре, над твърдата скала. Ако вземем предвид топлия въздух, тази боязливост може и да я няма, защото топлият въздух – искам да го обознача като топъл, използвайки червен цвят – не ни прави боязливи. Макар понякога такова чувство да може да се

появи и от топлия въздух. То се появява в случай, когато настойчиво се опитваме да се справим с чувството, предизвикано от топлия въздух поради това, че той ни харесва. Представете си, че някой изпитва нарастващо удоволствие от горещия въздух. Сега обаче този горещ въздух започва да предизвиква в него опасения! Колкото по приятно се чувства човек, толкова по-опасен става горещият въздух.

Ако човек е свикнал да изпитва истинско удоволствие от горещия въздух, ако той все повече и повече свиква с топлината – такива неща са необходими, тъй като ако искаш да достигнеш духовни познания, трябва да се стремиш към единение с природата като цяло, – и така, ако човек все повече и повече свиква с топлината, с него започват да стават много необичайни неща. Искам да направя това по-ясно за вас. Повечето хора се опитват да се охладят, когато им е твърде горещо. При това, разбира се, те не научават нищо друго, освен че им е станало по-хладно. Но ако човек понесе тази горещина, ако остане на тази горещина, ако горещината предизвиква в човека приятно чувство, чувство на удоволствие, тогава областта, която тук във въздуха схематично ви нарисовах (жълтото), започва да се запълва от всевъзможни образи (светлото нагоре); започва правилното навлизане в духовния свят. Това е този духовен свят, който присъства във въздуха винаги, просто човек не го чувства, не го възприема във въздуха, защото не иска да понесе горещината в този въздух.

Ако човек се е научил да вижда всички тези духовни същества, които присъстват във въздуха и които човек не възприема, тъй като не иска да понася горещината на въздуха – и така, ако човек се е научил да вижда тези същества, тогава той се приближава към това, и в твърдите скални породи да възприема нещо необичайно. Човек стига дотам, че може да си каже: «Смело взимам камък в ръката си, той е твърд. Но ако все повече и повече започвам да възприемам духовното, ако все повече и повече прониквам в духовното, ако около мен присъства все повече и повече не само сетивно възприемае-

мото, но и духовното, аз получавам възможност да вращавам в Земята, да се промъквам в Земята, при това не с моето физическо тяло, състоящо се от плът и кръв, а с моето астрално тяло – за което съм ви говорил, – с моето астрално тяло получавам възможност да прониквам в земната почва». Това е много интересно. В момента, когато започва да възприема във въздушното пространство духовното – използвайки описанията от мен средства, – в този момент човек толкова далеко изпълзва от своето тяло, че той вече не усеща камъните като препятствия, а се потапя – като плувец във вода – в твърдата земна почва. Там човек влиза сам (рис. 21, червеното, долу). Това е извънредно интересно.

В въздуха човек не може да проникне в качеството си на дух, защото там му се явяват други духове. В земната почва – която всъщност е празна за духа – той може да проникне лесно, той може като плувец да се потопи там.

Виждате ли, имайки работа с вода (синьото), ние се оказваме в междинно състояние. Водата се изпарява нагоре и пада долу като дъжд. Тук горе – това вече сте виждали – често възникват мълнии (червеното горе). Водата се намира между земната почва и въздуха. Тя е по-малко плътна от твърдата земна почва, но по-плътна от въздуха. Какво означава това? Означава, че най-добре това може да се види, наблюдавайки мълнията. За мълниите учените казват: «Това е електрическа

искра». Защо учените разглеждат мълнията като електрическа искра? Възможно е вече да знаете, но ще ви го кажа, че ако се вземе пръчка червен восък и се потърка с кожен парцал, с парче кожа, тя се наелектризира; тази пръчка червен восък ще привлича към себе си малки парченца хартия. По такъв начин, с помощта на триене или по друг начин могат да се наелектризират различни тела. Това показват на децата в училище.

Но за това е необходимо едно условие. Ако човек се намира в училищен кабинет, изпълнен с пара, няма да може да наелектризира восъка – други предмети при такъв експеримент също няма да бъдат наелектризирани, – отначало е необходимо със съвсем сух парцал всичко да се забърше, защото във влажна среда електричество няма да се появи. Само тогава може да се изработи електричество. Учените казват: «Там горе има облаци, те се трият един в друг и създават електрическата искра, създават мълнията». – Но, господо, даже дете би могло да възрази: та нали първо трябва да се подсуши, тъй като ако в уреда ти има влага, електричество няма да се появи! – Това може да го каже всяко дете. И така, това, което казват, е безсмислено. Разбира се, и дума не може да става за това, че там горе облаци се трият.

Но си представете, когато водата се изпарява и се издига нагоре, тя все повече и повече се изкачва в района на духовността, отделяйки се от духовно празното вещество тук долу и устремявайки се нагоре към духовността; в действителност именно духът създава електрическата искра, мълнията. Издигайки се все по-нагоре и по-нагоре, ние се изкачваме в района на духовността. Близко до Земята има само материално. Но по-нататък, нагоре я обгръща духовност. И така, ние действително се издигаме в духовното. Работата стои така, че в момента, когато водната пара се издига нагоре и достига района на духа, от духа могат да се появят мълнии. Водата се одухотворява нагоре, а надолу се спуска отново, уплътнила се.

По такъв начин, при разглеждане на природата духът също трябва да се взема предвид. Само тогава, когато въобще

не искат да слагат в сметките духа, се стига до всевъзможни абсурди, като в описания от мен случай с летенето насън, или в случая с опашката на гущерите, или в случая с мълниците. Навсякъде се забелязва, че не може да се обясни природата, ако първо не се проникне в духовното.

Сега бихте могли да си изясните следното: когато човек стои на земята, то по направление от долу нагоре той проявява родство с духовността, действаща отдолу; в нея той може да се потапя като плувец. И така, когато през нощта със своето астрално тяло и със своя Аз излизаме навън от физическото си и от етерното си тяло, ние навсякъде влизаме в твърдата обкръжаваща среда. Съединяваме се с това, което е твърдо, защото в газообразното, във въздуха, не можем да проникнем; фактически ние странстваме в твърдото.

Това странстване, това преместване в твърдото има обаче голямо значение. Ако ние – както ви казах преди това – по правилен начин се отнасяме към топлината, можем да стигнем до виждане на духовните същества във въздуха. Когато през нощта излизаме навън от нашето тяло и съединяваме себе си като дух със земните елементи, може да стане така, че, събуждайки се, все още да запазваме нещо от това, което е било преживяно от нас в твърдото вещество на Земята. Нещо в този случай остава в нас; в нашето душевно ние още имаме нещо.

Това нещо е извънредно интересно. Вече сте забелязали: ако се събуждаш, чуваш много слаби звуци, слаби тонове. Ако при събуждане сте внимателни, можете да преживеете необичайно преживяване и да си кажете: сега някой почука на вратата ми! – Достойно за внимание е следното: ако човек със своята душа се вживее във въздуха, той вижда нещо, появяват се образи. Ако човек със своята душа се вживява в твърдото, във вещественото, потапя се в него като плувец във вода, той преживява звуци. Извънредно важно е, че всички твърди вещества непрекъснато издават звуци от себе си, но човек не ги чува, защото не се намира вътре. Всички твърди вещества постоянно имат в себе си звуци, които могат да се чуят при

пробуждане, защото в този момент човек още наполовина се намира вътре в тях. Тези звуци обаче могат нещо да означават: ако например някъде далеч някой е умрял, а човек при пробуждане чува нещо подобно на почукване по врата, това може да е свързано с умрелия. Човек, естествено, не е способен по правилен начин да изтълкува такава неща. Представете си само: всички вие не бихте могли да четете, тоест не бихте могли да се ориентирате в буквите на хартията, да ги тълкувате, ако първо не бяхте се научили на това. Толкова по-малко бихте могли да изтълкувате смисъла на това удивително явление, когато при пробуждане се чуват звуци. Не трябва да си мислите, че самият умрял стои на вратата и почуква по нея с пръсти. Въпреки това умрелият, който в първите дни след смъртта си още присъства на Земята, живее вътре в твърдите тела. Съвсем не трябва да ви удивява, че именно благодарение на тази връзка с твърдите тела се появяват звуците, както за това са разказвали по времето, когато още са обръщали внимание на такива неща. Това, че хората са чувствали, че някъде някой е умира, е имало положително значение. Човек умира. Със своята душа той преди всичко се съединява с твърдото земно царство. При това възникват звуци, които произлизат от него. Човек напуска земното битие, като при това звучи. Това можете да чуete в необятното също толкова добре, както можете да прочетете това, което се изпраща в Америка. Телеграмата можете да я прочетете в Америка. Такива действия на далечно разстояние съществуват благодарение на земното вещество, те имат място на Земята, те винаги имат място. По времето, когато на тези неща са обръщали внимание, връзката между духовното и земното добре са я осъзнавали. Това съвсем не е приказка, това действително е нещо такава, което се е възприемало в предишното време. И така, виждате, че тук имаме работа с определени неща, които днес се оценяват като суеверия, обаче такива неща могат да бъдат доказани научно, както другите обекти на науката.

Трябва само много точно да се запознаеш с тях. Виждате

ли, ако се достигне възприятие на духовния свят във въздуха, ако хората не бяха толкова жалки, каквито са днес – знаете, че колкото по-цивилизовани стават хората, толкова по-злочести стават те в известно отношение; тези, които, да кажем, благодарение на своята работа трябва да живеят в ужасна треска, по време на тази работа нямат време да възприемат духовния свят – ако хората не бяха такива, на тях нямаше да им се изплъзва духовният свят, който живее във въздуха. И това, че човек би почнал да вижда във въздуха духовните същества, би било относително безопасно. Това би могъл без последствия да го възприема всеки човек, без то да стане за него опасно.

Но чуването, ако то твърде силно завладее човека, ако той твърде силно се потапя в състояние, когато чува всякакви неща, става опасно за човека. Ето в какво е работата: има хора, които постепенно стигат до такова състояние, в което чуват всевъзможни думи. На тях им говорят всякакви неща. Такива хора се намират на крачка от лудостта. Ако човек вижда търсените във въздуха същества, никаква опасност собствено не го заплашва. Защо? Мога да поясня това с помощта на сравнение: ако сте в лодка и паднете във водата, можете да се удавите. Ако сте си отгоре, можете да преживявате каквото си искате, но няма да се удавите. – Така стои работата, когато човешката душа излиза нагоре и вижда всякакви неща. Там с нея нищо не се случва. Ако тя върви надолу, влизайки в материята, тя може, бих казал, духовно да се удави. Това духовно удавяне настъпва, ако хората загубят своето съзнание дотолкова, че по вътрешен начин гласове им говорят разни неща. Това е лошо. Виждате ли, ако човек вижда духовно по външен начин, работата стои както ако той броди по света; столът, който той вижда, не му е страшен, и малко по малко няма да го плаши и външната духовност, напротив, той даже би я възприемал охотно. Но това, което той чува вътре в себе си – при това ние се потапяме в твърдата земя с цялото си духовно и с цялото си душевно начало, – това, което се чува вътрешно, изцяло увелича човека след себе си. Тук той потъва във вътрешното, престава да бъде

човек. Затова трябва с известна бдителност да се отнасяме с хора, които казват, че с тях за всичко си говори вътрешен глас. Това винаги е нещо опасно. Само този, който действително съвсем твърдо стои в духовния свят, който добре се ориентира в това, знае какво е тук всъщност, казва: «Тези, които говорят тук, никога не са високи духовни същества, а това винаги са същества от нисък ранг». Виждате ли, господа, говоря така непринудено за тези неща с вас, за да видите: като хора ние трябва да стигнем до съвсем друго разбиране на външния свят, ако искаме да проникнем в духовния свят.

Има, разбира се, хора, които казват: «Защо духовете правят за нас толкова неприятно запознанството с тях?» – Представете си обаче що за същество би представлявал човекът, ако не му се налагаше да се напруга, за да проникне в духовния свят, ако той би бил винаги вътре в духовния свят! Човекът щеше да бъде тогава чисто духовен автомат. Само благодарение на това, че му се налага да приложи усилия, той се държи правилно по отношение на духовните същества. Но най-големи вътрешни усилия трябва да се приложат за това, да може да се изследва духовният свят.

Разбира се, лесно е да се разположиш на лабораторната маса и да правиш различни опити; лесно е да се разчленяват и изследват трупове. Но за да се проникне действително в духовния свят, се изисква истински силна вътрешна работа. За такава работа съвременният просветен свят е прекалено ленив. Поради тази леност хората постоянно казват: «Правих упражненията от (книгата) «Как се постигат познания за висшите светове?», но така и нищо не видях». Хората вярват, че всичко трябва да им бъде дадено по външен начин, че те не трябва вътрешно да изработват тези неща. Става така, господа, че днес тези хора сами себе си искат да вкарат в заблуда! Вече ви казах: днес човек иска да превърне всичко това във филм, той иска да направи от това филм, за да постъпва всичко това към него по външен начин.

Ако човек иска по правилен начин духовно да се прид-

вижи напред, трябва да обърне внимание на това, че всичко прието от него от света, той трябва да преработи. Ето защо до духовността ще стигат в по-голямата си част тези, на които в бъдеще ще се окаже по възможностите да превръщат всичко във филм, но ще поискат и интензивно да осмислят това, което светът им казва. Виждате, че аз никога не съм ви показвал филми. Разбира се, на това още не му е дошло времето, но даже и да беше дошло, не бих се опитвал да ви демонстрирам тези неща с помощта на филм. Не, аз ви правех рисунки, които се появяваха в хода на изложенията, където вие можехте да видите, какво искам да изразя от всеки шрих, където можехте да осмислите ставащото, да мислите съвместно с тях. Това е, което днес би следвало да се въведе в уроците за деца; колкото може по-малко готови рисунки, колкото може повече от това, което възниква на мига, когато детето вижда всеки появяващ се шрих. Благодарение на това детето взема вътрешно участие в работата, благодарение на това хората ще се активират за вътрешна активност, която води до това, те повече да се вживяват в духовното и по-добре да разбират това духовно. Не трябва да се предлагат на децата съвсем завършени теории, тъй като тогава теориите приемат характер на догми; изходният материал трябва да им се предоставя за самостоятелна работа. Благодарение на това даже цялото тяло на детето ще стане по-свободно.

Иска ми се да поговорим и по друга тема, защото това се съдържа в един от въпросите. Възможно е вече да сте чували, че картофите са били вкарани в Европа, започвайки от едно определено време. Европейците не винаги са яли картофи.

Веднъж стана доста своеобразна история. Виждате ли, има речник⁴⁵, с който даже ми се е случвало да работя, макар и не със статията, за която сега ви говоря. Там има нещо доста комично, а именно там навсякъде се казва, че известният Дрейк⁴⁵ е вкарал картофите в Европа, което станало негова най-голяма заслуга. – В Офенбург, който сега владеят французите, даже има паметник на Дрейк. Беше ми много смешно,

когато погледнахме в енциклопедичния речник, където действително беше написано: «В Офенбург е издигнат паметник на Дрейк, защото по погрешка му е приписана славата за внасянето на картофите в Европа!» – И така, каквото и да казват хората, паметник в Европа му е поставен! Не ми е думата за това, а искам да ви кажа, че по някое време в Европа започнали да използват картофите.

Хайде да разгледаме картофа. При картофите ние собствено не употребяваме за храна корените. Тук корени се явяват тези малки израстъци (изобразява се на рис. 22).

Ако картофът е тук, коренчетата са само по него; те могат да се отделят с кожицата. Сам по себе си картофът е малко удебелено стъбло. Когато расте обикновено растение, коренът при него е тук, а тук расте стъблото. Ако стъблото тук се удебелява, както това е при картофа, появява се така нареченият клубен, разклонен клубен. Но всъщност това е удебелено стъбло, така че при картофа имаме работа не с корен, а с удебелен клубен. Вижте това добре: когато се ядат картофи, се яде удебелено стъбло. Храната се получава предимно от удебеленото стъбло. Трябва да се запитаме какво значение за човека има това, че той с помощта на употребяваните в Европа картофи се е научил да яде основно едно удебелено стъбло?

Ако разгледате растението като цяло, то се състои от корен, от стъбло, от листа и от цветове (виж рис. 22). В растението заслужава внимание това, че коренът, намиращ се долу, в нещо прилича на земната почва, а именно – той съдържа много соли, докато цветът горе има сходство с топлия въздух. Тук нещата стоят така, сякаш цветът постоянно се готви на слънчевата топлина. Затова цветът съдържа масла и мазнини, преди всичко масла. Така че, разглеждайки растението, долу имаме соли, които се отлагат тук. Коренът е богат на соли, цветовете – на масла.

Вследствие от това, когато употребяваме корени за храна, вкарваме в червата си много соли. Тези соли си проправят път чак до главния мозък, те възбуждат главния мозък. И така,

солите стимулират нашия главен мозък. За страдащия от главоболие, не главоболие, свързано с мигрена, а с такова, което изпълва главата, е доста полезно да се ядат корени. Можете да откриете, че в много корени се съдържат остро солеви вещества. Можете да установите това по вкуса.

Ако ядете цветове, в този случай растението се оказва наполовина сварено. Тук има масла: те смазват стомаха и червата, въздействайки на долната част на тялото. Лекарят трябва да взема това предвид, когато предписва чай. Чаят, сварен от цвят, никога не оказва силно въздействие на главата на пациента; и напротив, ако лекарят дава на болния да пие отвара от корени, на главата ще бъде оказано силно въздействие. И така, виждате, че при човека пътят трябва да върви от стомаха към главата, от долу нагоре, докато при разширение ние трябва да изминем път в обратно направление: от цвета към корена. Коренът на растението има родство с главата. Цветът на растението има родство с червата и т. н. Осъзнавайки това, по този начин ще хвърлим светлина върху значението на картофите. При картофите има клубени; те не напълно са станали корени. Следователно, ако човек яде много картофи, той яде растение, което има недоразвит корен. Ако човек се ограничава до хранене с картофи и яде твърде много картофи, главата му не се обезпечава в достатъчна степен. Храната остава долу, в храносмилателния тракт. Работата е стояла така, че при храненето с картофи на хората в Европа главата им и главният им мозък

са се оказвали ощетени. Тези връзки могат да се видят, само занимавайки се с духовна наука. Тогава си казваме: откакто в Европа храненето с картофи е ставало все по-преобладаващо, главата на човека е изгубила своите способности.

Картофите възбуждат предимно езика и глътката. Ако вземайки картофа като растение, преминем по него от горе надолу, ние не стигаме съвсем до корена; точно така е и при човека; ако не стигаме съвсем до главата, а оставаме на ниво език и гърло, именно тази зона се оказва особено стимулирана от действието на картофите. По тази причина картофите като гарнитура се струват на хората много вкусни, защото те възбужда намиращото се под главата, главата остава незаредена.

Ако се яде червено цвекло, господата, се получава силна стимулация за много мислене. Това човек прави съвсем безсъзнателно. Ако човек яде картофи, той получава при това стимул, много скоро да започне да яде отново. Когато се ядат картофи, отново бързо огладняваме, тъй като картофите не съвсем достигат до главата. Червеното цвекло предизвиква бързо насищане, защото то фактически – това е доста важно – достига до главата, играе за главата много важна роля, тъй като силно активизира дейността ѝ, ако по правилен начин постъпва в главата. На хората, естествено, е страшно неприятно, когато им се налага да мислят, ето защо обичат картофите повече от червеното цвекло, тъй като картофите не възбуждат мисленето. Така човек става ленив. Той не изпитва стимул за мислене, той става ленив в мисленето. Напротив, червеното цвекло много силно стимулира мисленето, тъй като то е истински корен. То много силно стимулира към мислене, но стимулира така, че човек всъщност иска да мисли; ако човек няма желание да мисли, той не обича червено цвекло. Ако човек се нуждае от провокиране на мисленето, той трябва да използва стимуланти, съдържащи особено много соли, например ряпа. Ако някой е недостатъчно пъргав в главата, ще му бъде полезно – за известно усилване на подвижността в мислите – да добави към съдържанието на храната си ряпа.

Виждате проявата на толкова необичайно нещо: можем да кажем, че ряпата стимулира мисленето. Човек даже не е необходимо сам да проявява активност в мисленето; ако той яде ряпа, мислите идват, при това силни мисли, те даже могат да предизвикат и мощни сънища. Мислите не идват при този, който яде много картофи, напротив, при него идват затормозващи сънища. Този, на когото се налага постоянно да яде картофи, става хронично уморен, вял, постоянно иска да спи и да сънува. Ето защо голямо културно-историческо значение, голямо историческо значение има това, какви хранителни средства получават хората.

Тук, господа, бихме могли да кажем: да, но се получава така, че целият ни живот напълно зависи от веществата! Но това не е така. Често съм ви казвал: ние, хората, примерно на всеки седем години получаваме ново тяло. То постоянно се обновява. Веществата, които сме имали в нашето тяло преди осем или десет години, сега вече не се намират там. Те са излезли навън. Ние ги режем с ноктите си, подстригваме с косата, те излизат навън с потта. Те излизат навън. Някои излизат достатъчно бързо, някои бавно, но те излизат.

Как всъщност си представят какво става с човека? Виждате ли, това си го представят по следния начин – искам схематично да го изобразя – (рис. 23, червеното). Тук се намира човекът (светлото). Човек постоянно отделя вещества и приема в себе си нови вещества (синята стрелка). При това се разсъждава така: «През устата веществото постъпва вътре, след това през задния отвор и заедно с урината отново излиза навън, така че човек представлява нещо като шланг. Той приема веществото благодарение на храната, задържа го известно време и отново го изхвърля навън». Примерно така си представят устройството на човека.

Но в действителния човек не постъпва съвсем нищо от земното вещество, съвсем нищо. Това е само една илюзия. Всъщност всичко стои така. Ако ядем например картофи, не става дума за това, че ние вземаме в себе си нещо от картофа,

а картофът е само това, което ни стимулира, стимулира ни в областта на челюстите, гърлото и т. н. Тук навсякъде действа картофът.

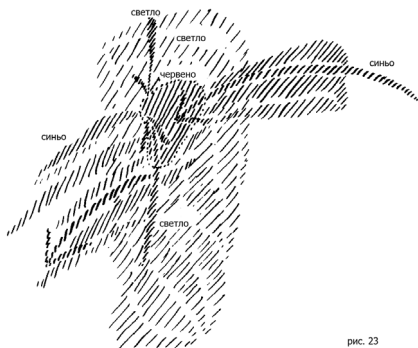

рис. 23

И ето, в нас възниква сила, караща ни отново да изкараме този картоф навън, и докато го изкарваме, към нас от етера идва – не от твърдото вещество, – към нас насреща от етера идва това (светлата стрелка), което строи нашето тяло в продължение на седем години. Ние всъщност съвсем не строим себе си от земните вещества. Това, което ядем, го ядем само за да се стимулираме. В действителност ние изграждаме себе си от това, което се намира горе. Не е вярно това, което хората си представят като цяло: че тук храната влиза, там отново излиза, а за времето между влизането и излизането нещо остава вътре – това не е вярно; всичко това служи само за стимулация. Тук идва противодействащата сила от етера и ние градим цялото си тяло, изхождайки от етера. Всичко, което имаме в нас, не е построено от веществата на Земята. Виждате ли, ако нанасяме удар в това направление и става връщане, не трябва да се бърка този втори удар с удара в първото направление. Фактът, че се нуждаем от храна, за да не мързелуваме при възстановяването на своето тяло, не трябва да се бърка с това, че ние приемаме в себе си тази храна.

При това може да се появява известна нередност. Ако се храним прекалено силно, част от тази храна остава твърде дълго вътре в нас. Тогава ние натрупваме в себе си неподходящо, ненужно вещество, ставаме тромави, пълнеем и така на-

татък. Ако приемаме твърде малко, съответно и стимулацията се оказва недостатъчна; тогава поемаме в себе си твърде малко от това, от което се нуждаем от духовния свят, от етерния свят.

Въпреки това е много важно, господа, че ние изграждаме себе си не от Земята и нейните вещества, а изграждаме себе си от това, което се намира извън Земята. Ако в течение на седем години цялото тяло се обновява, се обновява и сърцето (червеното). Сърцето, което сте носили в себе си преди седем години, вече го няма във вас, то се е обновило, като се е обновило не от веществата на Земята, не, то се е обновило от това, което обкръжава Земята като светлина. Вашето сърце е пресована светлина! Сърцето си вие фактически сте пресовали от слънчева светлина. А това, което приемате като храна, само ви дава стимул да станете толкова силни, като тази слънчева светлина. Всички ваши органи вие изграждате от това, което е пронизаната от светлина обкръжаваща среда, а това, което ядете, което приемате като храна, изпълнява само ролята на стимулант.

Виждате ли, единственото, което ни дава храна, е това, което ние имаме в себе си като своего рода кресло. Ние усещаме себе си, стигаме в обикновения живот до усещане на Аза благодарение на това, че имаме в себе си физическа материя, физическо вещество. Ние усещаме себе си както ако бихме седели в някакво кресло. Тогава усещаме и самото кресло, защото то оказва налягане върху вас. Така усещате и тялото си, което постоянно натиска върху това (тяло), което сте създали от Космоса. Ако спите, вие не го усещате, тъй като излизате навън от себе си. Усещате тялото си; то е като своего рода легло, където човек ляга, като усеща разликата между мекия пух и дървения нар! Така човек усеща разликата между това, което в него е твърдо и което е меко. Обаче това не е истинският човек; истинският човек е това, което седи вътре в него.

Следващия път ще ви обясня какво отношение има това към висшето познание. Хората, стремящи се в настоящо време към познание, се занимават не с човешка дейност, а само с това, което представлява само кресло, опора на тази дейност.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 20 юли 1923 г.

Ако продължим малко мислите, които развихме последния път, можем да стигнем до следното. По времето, когато бях още млад, много млад, се устройваха големи зрелища, когато странстващ хипнотизатор демонстрираше своите експерименти над хора. Такива хора не заслужават особена похвала, такива, които от извънредно сериозни неща устройват театрално представление за публиката, така че съвсем не смятам да пея дитирамби за Хансен⁴⁶, който в седемдесетте, осемдесетте години, именно в осемдесетте години на миналото столетие (XIX в.) театрализираше представите в областта, с която тогавашната наука въобще още не се занимаваше, за която тогава науката нищо не знаеше. Обаче постепенно, и то именно под влиянието на тези театрални представления на Хансен науката започна да овладява този предмет.

Отначало ми се иска да ви разкажа за един експеримент, с който Хансен, след като дълго време прекарал в забвение, отново се представил пред удивената публика. Той вземал два стола, слагал ги на известно разстояние един от друг (изобразява го на рисунка), след това, посредством влияние на своята собствена личност, както казват, хипнотизирал един човек, тоест довеждал го в началото до състояние, подобно на сън – и то такова състояние, което е значително по-дълбоко от обикновения сън, – след това можел да вземе този човек и да го сложи така, че главата му да е на единия стол, а краката – на другия стил. Знаете, че ако това стане с човек в пълно съзнание, той веднага ще се свлече между двата стола. Но този човек не падал долу между двата стола, а оставал твърд като дръжка на метла и стоял в същото положение. Но това било недостатъчно. Хансен, който бил доста охранен и тежък мъж, се приближавал и смело се качвал на корема на този човек и се изправял във вертикално положение. И така, тук горе се изпра-

вял тежкият господин Хансен. Човекът не помръдвал, той си оставал да лежи като дъска, въпреки че върху него се изправял Хансен.

Това е нещо, което е напълно възможно да се направи, което оттогава много често е правено, в което науката вече не се съмнява, докато по-рано тя нищо не е знаела за това и е трябвало да научава за него от не особено симпатичния Хансен. Виждате ли, човекът се е намирал в това състояние, което се нарича каталепсия.

Ако се случва нещо такова, когато някой може да лежи тук като дървена дъска, а друг може даже да се покатери върху него, и това отминава без следа, когато това се осъществява под влиянието на някаква друга личност, ако това е само експеримент, работата още не е съвсем лоша. Но можем да кажем, че в ограничен мащаб такова състояние може да се открие в живота. Понякога можете да го откриете. С него, разбира се, може да се срещне само този, който, бидейки лекар, наблюдава пациенти. Той може да се сблъска със случай, когато човек е болен от напълно определена болест, от тези, които наричат психични.

Така например има хора, които стигат дотам, че докато по-рано те са били много решителни хора, били са професионално пригодни, внезапно започват да мислят така, сякаш всичките им мисли са замразени. Например човек, който всяко утро редовно в осем часа отива на работа. Той става навреме и т. н. Изведнъж много му харесва да си остава в леглото. Той пак и пак иска да стане, но не му достига воля да стане. Когато най-накрая се стресне, защото е прекарал часове със себе си и стане, не му стига воля да закуси, след това не му стига воля да излезе от къщи. Накрая той стига дотам, че постоянно си казва: «Това не мога, онова не мога», в края на краищата се държи като дърво и не може за нищо да реши. Това може да стигне толкова далеч, че той да изпадне в състояние от такъв род, че ако го разгледаме телесно, той е неподвижен, той застива. Докато преди ръцете му са били подвижни, сега те се движат все

по-бавно, докато преди е бягал като спринтьор, сега за него е трудно да направи една крачка. Целият човек става застинал и тежък. Това е нещо такова, че като заболяване може понякога да се прояви даже в ранна младост.

Това е същото състояние, само че не толкова силно и настъпващо не веднага, а много бавно. Ако човек започне да изпада в каталептично състояние, не трябва, разбира се, точно по такъв начин да го полагаме на два стола и да се качваме или сядаме върху него; въпреки това човекът става такъв, че той вече не може повече по правилен начин да владее своето тяло.

Това е едно състояние. Но след това Хансен правел над хората и друг експеримент, който винаги правели преди, и на който науката оттогава почнала да обръща внимание. Преди да почне благодарение на дилетанта и шарлатанина Хансен да обръща внимание на това, науката въобще не се занимавала с него. Ето в какво се състояло това състояние. Хансен поканвал да дойде някой от публиката. Глупавите хора казвали, че той по-рано се е договарял, но това са глупости. Той усещал сред публиката личността, която подходдала за това, защото то не може да се прави еднакво добре с всеки; той имал поглед за тези, които стават за това. Предлагал на човек от публиката да се приближи и го подлагал на своето лично влияние. Той стоял твърдо и силно, опирайки се на пода със своите дебели крака. За погледа му би могло да се помисли, че ако влиза отпред, отново излиза отзад – както се казва, пронизващ поглед. И винаги държал очите си ето така (изобразява го на рисунка – рисунката липсва); когато той гледал някой човек, очите му били такива, че бялото на очите му отгоре и отдолу оставало видимо. Обикновено клепачът се намира върху бялото на окото, така че над или под зеницата не се вижда, но при него било така, че благодарение на това погледът му ставал особен, както се казва, фиксиран. На човека, избран от него за жертва, това правело огромно впечатление: той започвал да изпада в безсъзнание. Съзнанието го напускало, но той започвал да си въобразява нещо необикновено. Тогава Хансен казвал: вие по-

вече не можете да се откъснете от пода. Вашите крака са приковани към земята! Човекът пробвал, но не можел да мръдне от мястото си, не можел и крачка да направи. Той просто не можел и оставал да стои на място. И тогава Хансен казвал на подходящата жертва: «Сега трябва да паднете на колене». – Той падал на колене. – «Вижте, там горе се появява ангел». – Човекът събирал ръце, на лицето му се появявал много сладък израз и гледал нагоре към ангела. Всичко това Хансен правел с хората, които си бил набелязал за жертви. Разбира се, той подбирал хора със слабо съзнание, с тях той можел да прави такива неща, и то да ги прави пред публика. Номерата му не били шарлатанство, мошеничество – някои хора твърдели, че е мошеник, – но тези неща действително са ставали и оттогава започнали да ги правят и в научните институти и ги оценили по достойнство.

Покрай това той правел например следното. Вземал стол и поставял на него човек, вече лишен от собствени мисли; той имал само мисли, внушени му от Хансен. Хансен заставал до него и казвал: «Ето ябълка! Ябълката е много вкусна, нали така?» – вземал картоф, давал му го и онзи го изяждал с голямо удоволствие, той ядял картофа така, сякаш е ябълка. И така, Хансен можел не само да внуши на хората, че те виждат ангел, но също да им внуши, че картофът е ябълка, и да изядат тази «ябълка». След това той вземал например вода и казвал: «Сега ви давам много сладко вино!» – как само се наслаждавал подопитният на тази сладост! – Такива опити си правел Хансен. Това била другата разновидност на опитите.

Какво правел с човека, върху когото се качвал? Той умъртвявал волята му. Човекът повече нямал никаква воля. При хората, с които постъпвал по току-що описания начин, той оказвал влияние само върху мислите. Те били принудени да мислят само така, както мисли Хансен; ако той казвал: «Това е ябълка» и т. н., те следвали усещанията на Хансен. Когато той казвал: «Това е ангел», те следвали мислите на Хансен и са виждали ангел.

Виждате ли, този Хансен бил способен да прави и съвсем други неща. Той правел например следното: предлагал на някого от публиката да се приближи, някого, когото смятал за особено подходяща жертва, първо го хипнотизирал, което значи, че го довеждал до отсъствие на собствено съзнание, когато онзи възприемал всички мисли, внушавани му от Хансен. Тогава Хансен казвал: «Нека да минат десет минути. След десет минути ще те събудя. След това ти ще отидеш при човека, седящ ето там, в ъгъла, и като крадец ще измъкнеш от джоба му часовника». – След десет минути Хансен будил човека – междуременно Хансен правел с другите всевъзможни неща, – човекът проявявал безпокойство, ставал и отивал назад към седящия в ъгъла и измъквал от джоба му часовника.

Виждате ли, прието е да се използват латински наименования. Латинският – вече съм ви казвал за това – трябва винаги да се употребява заради логиката; експериментите, които в началото ви описах, ги наричат хипнотични експерименти, а тези, при които подопитният се събужда и вече след това изпълнява някаква задача, ги наричат постхипнотични експерименти, – пост означава след. Оттогава почнали да говорят за хипноза и постхипноза; знаело се, че човек може да бъде приведен в такова състояние.

Такива неща сочат към дълбочината на човешката природа: по-късно било фактически установено, че именно постхипнотичните явления могат да се простират за по-отдалечени срокове. Ако някой бъде вкаран в достатъчно дълбока хипноза и му кажат: «След три дни ти трябва да изпълниш това и това», – ако е подходящата личност, човекът го изпълнява. Такива експерименти се правят.

Но в живота такива неща не се правят в толкова остра форма, нали така? Но както вече ви показах с примера за човека, който не може повече да се движи, в отслабен вид все пак се правят. В живота може да се прояви и друго състояние. Вече се запознахте не само с такива хора, които съвсем не са в състояние да пристъпят към нещо, хора, които в известен

смисъл страдат от каталепсия, но също знаете и такива хора, които внезапно стават изключително словоохотливи – макар по-рано да са били всъщност напълно разумни хора, трудно е да ги следваш, мислите при тях клокочат, те дрънкат ли дрънкат като кречетало. При тези хора работата стои така, както и при човека, който яде картоф вместо ябълка, само че в последния случай Хансен е бил този, който е оказал влияние, докато тези, който по посочения начин проявяват невъздържани мисли, при които мислите клокочат като поток, зависят от своя собствен корем. Интересното е това, че собственият ни корем – вече много съм ви разказвал, че в корема черният дроб и така нататък мислят – мисли значително по-бързо от главата. Ако при човека главата толкова е отслабена, че той вече не е в състояние да оказва необходимата съпротива на мислите, идващи от корема, не може повече в достатъчна степен да ги забави, тогава тези мисли бурно се изливат навън. Такива хора се оказват под хипноза на своя собствен корем.

Изобщо това е доста забележително явление в живота: при човека има два противоположни органа, главата и корема. Те и двата мислят. При това главата мисли бавно, а коремът мисли бързо. Главата мисли значително по-бавно, а коремът – значително по-бързо, но вие знаете: ако се обединят, ако се слепят заедно нещо плътно и нещо по-фино, възниква междинно състояние. Така става и при човека; състоянието на главата спъва, забавя състоянието на корема, докато състоянието на корема ускорява състоянието на главата; по такъв начин те се уравновесяват помежду си.

Виждате ли, мировите процеси въобще се основават на принципа, че противоположните състояния си въздействат помежду си. В това отношение така наречената съвременна наука има страшно много да учи. Веднага искам да ви кажа още нещо. Да вземем среден, нормален човек. Когато той стане на 72 години – сами можете да го сметнете, веднъж вече ви говорих за това, – той ще е преживял 25920 дни. Това прави 72 години. Толкова дни живее нормално човек. Ако сметнете колко

са дишанията (вдишвания-издишвания), ако ги изчислите, ще намерите, че на ден човек прави именно толкова дишания. И така, ако човек живее нормално и не разруши своя организъм по-рано – иначе няма да може да изкара 72 години, ако човек не изживее 72 години, значи е бил разрушен от нещо – и така, човек в течение на живота изживява толкова дни, колкото дишания прави за един ден. Така живее човек. Той живее така, че всеки ден от един слънчев изгрев до друг слънчев изгрев прави 25920 дишания, а в течение на обикновения живот, достигайки патриаршеска възраст, преживява 25920 дни.

Какво означава това, че да достигнем патриаршеска възраст, в течение на нормален живот ние живеем 25920 дни? Какво означава това? Това означава, че заедно със Земята 25920 пъти преминаваме през ден и нощ. Ние правим това заедно, ние можем да направим това заедно 25920 пъти. Какво прави Земята при смяната на деня и нощта? Виждате ли, господа, важно е това, което още Гьоте е усещал, и за което днес може да се каже с пълна определеност: когато започва денят, Земята привлича към себе си, дърпа към себе си силите на светлината, мировите сили в това полукълбо, където се намираме. В другото полукълбо е различно, там става обратното, макар и процесът да е същият. И така, Земята и всичко, което е на Земята, вдишва светлина; когато идва нощта, тя отново я издишва. Това, което ние правим с въздуха в краткия промеждутък между вдишването и издишването, Земята го прави в течение на един ден.

И така, виждате, че Земята е доста по-бавна от нас. За ден ние правим толкова дишания, колкото прави Земята за целия ни живот. Това се вижда оттук. По-точното наблюдение открива при човека нещо особено. Човек диша така, че неговата кръв се нуждае от дишането. Кръвта се произвежда в областта на червата, тоест в корема; долната част на тялото се стреми да диша по-бързо. Затова можем да кажем: човешкото дишане е свързано с долната част на тялото, свързано е с корема.

Виждате ли, ако разгледахме главата както следва, с

цялата научна обстоятелственост, с каквато нашата наука разглежда засега само корема, относно главата би могло да се открие, че тя винаги се стреми малко да затормози дишането, да го отстрани от себе си. Дишане отива също и в главата. Главата би искала да диша така, че да получава само едно дишане на ден, тя постоянно забавя нашето дишане. Главата иска да диша така, че да се прави само едно вдишване и едно издишване на ден, докато ние вдишваме и издишваме примерно за четири секунди. Главата иска всъщност да забави дишането, да го направи много по-бавно. Така че ние можем да кажем: космическото дишане се осъществява всъщност чрез главата; обаче от долу нагоре към главата постоянно се промъква дишането от тялото, по-бързото, докато на свой ред дишането от главата бавно се придвижва към тялото. Какво настъпва при човека с подтисната воля, който е застинал, който се намира в ступор? При него не е наред дишането на корема, така че забавеното дишане на главата иска да се разпространи по цялото тяло. И ето, завалията лежи, пък и Хансен му стои отгоре. Дишането на главата иска да завладее цялото тяло: човек става застинал. Но ако някой дрънка, дрънка ли дрънка, в дадения случай неправилно действа дишането на главата, тогава бързото телесно дишане, дишането на тялото се издига нагоре и човек дрънка. Тук нямаме работа с хипноза, а – както се казва – с поток от неуправляеми мисли.

Сега бихте могли да кажете, наистина можете да кажете: «Нима светът е устроен толкова глупаво, та поради това, че дишането на главата ни и телесното дишане не се съгласуват едно с друго, постоянно се намираме в опасност да се превърнем в идиоти, било поради това, че телесното дишане ще стане недостатъчно, или че дишането на главата ще е недостатъчно – лоша работа. Поради тези неща постоянно сме заплашени да се превърнем в идиоти». Бихте могли да кажете: «Дявол да го вземе! Колко глупаво е устроен светът!» – Но искам да ви кажа нещо друго, господа.

Да разгледаме например жената, особата от женски пол.

При човека от женски пол, както и при човека въобще не се осъществява по-бързо телесно дишане и по-бавно дишане на главата. Бавното дишане е космическо дишане. При жените то се осъществява само посредством главата. В останалото тяло тя извършва бързо телесно дишане. Те се пронизват едно друго, вървят едно през друго. Но да допуснем, че жената забременее. Какво става тогава? Виждате ли, при това в едно, относително малко място в тялото, в матката, към дихателния процес на останалото тяло се присъединява дишането на главата; това става посредством оплождащата субстанция, идваща от мъжа. Така че сега жената, бидейки бременна, има не само забавеното дишане в главата, но и забавено дишане в долната част на тялото. В средата към телесното дишане се намесва и бавното дишане на главата, така че сега човек има двойно дишане на главата. Какво се образува тогава? Първо главата. Какво все пак се вкарва в тялото посредством оплождането? Виждате ли, това е космическото дишане, което ние иначе имаме само в главата, именно то се вкарва. Човек в своя процес на дишане поема целия свят, света като цяло. И така, оплождането се състои всъщност в това, че човек поема в своя процес на дишане целия свят. При оплождане на човека става това, че – докато иначе тялото на човека има само човешкото телесно дишане – за девет месеца в това тяло се насажда това космическо дишане, което в противен случай човек има само в главата си.

В това виждате отношението на човека към целия Космос. В това място, където възниква човекът, в майчиното тяло, майката иска да диша само така, че едно дишане (вдишване-издишване) да заема целия ден. Вследствие от това майката затормозява ставащите там процеси така, че те да могат не само да поддържат живота, но и да създават новия човек. Защото благодарение на този бавен процес, който обикновено се осъществява от главата, ние преживяваме 72 години – продължителността на нашия живот. Ако казваме, че нормално човек живее 72 години, и ако ние виждаме, че за появата на

новия човек са необходими девет месеца, няма нищо чудно в това, че новият човек се появява за девет месеца; та нали човек живее 72 години и тези 72 години ние по някакъв начин само ги свиваме в дишането, и се появява новият човек. Това е нещо, което ви позволява дълбоко да надникнете в цялата природа, благодарение на което можете да получите основа за други мисли.

Сега да разгледаме Земята и растенията на Земята. И така, ние казваме: тук имаме корен на растението, тук – стъбло на растението с листа, а тук горе – цвят. Да разгледаме корена; в земната почва той е обкръжен от соли. Тук навсякъде се намират соли (рис. 24). Тези соли са тежки. Така че коренът сякаш напълно е подложен на тежестта. Но с тежестта става нещо доста своеобразно. Тежестта се преодолява. Ако бихте взели отсечена човешка глава, тя би била все така тежка. Човешката глава е тежка. Или ако вземехте в ръка свинска глава, тя също ще е тежка. Когато носите главата на себе си, вие не чувствате как си носите главата и колко тежка е тя, тъй като при главата тежестта се преодолява. Така се преодолява тежестта и при растенията. Ако растението чувстваше тежест в своите листа, то никога не би расло нагоре, а в по-голямата си част надолу. Но когато растението расте нагоре, то преодолява тежестта. Обаче вследствие от това, че е преодоляло тежестта, то става достъпно за светлината. Светлината действа в него, светлината върви от горе надолу противоположно на тежестта. Следователно растението все повече и повече се издига към светлината, става все повече и повече подложено на Слънцето и на неговата светлина, и в същото време като корен е посадено в соковете на Земята. Доколкото е подложено на Слънцето с неговата светлина, тук (виж рис. 24) в него възниква оплождане: образуват се плодни пъпки със завръзи; така че новото растение възниква благодарение на действието на светлина.

При растението това е видно съвсем точно. Това, което нарекох при човека космическо дишане, което се е импортирало в човека благодарение на оплождането, при растението

ежегодно се внася в него благодарение на светлината; по такъв начин растението расте от тежестта към светлината и по този начин – към оплождането.

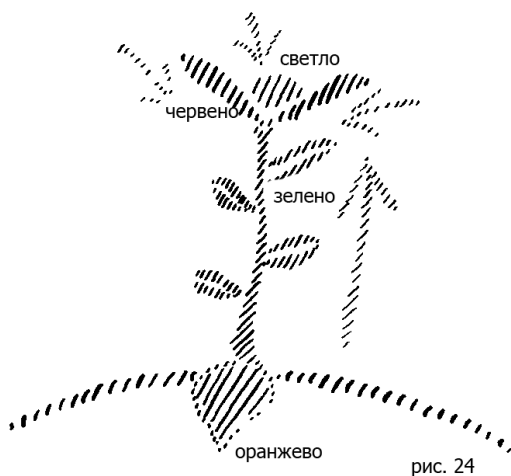

рис. 24

И така, казваме: това, което при човека може да се проследи само мислено, когато е известно, че тук прониква космическото дишане, че тук, на определено място във вътрешностите на човешкото тяло възниква частица от главата, като наблюдаваме растението, този процес го виждаме всяка година. Тук под формата на светлина идва от безкрайното мирово пространство извънземният свят и внася в растението космическото начало, така че Земята в лицето на своето растително царство се опложда от Космоса. Това е извънредно интересно. Гледайки цвета на растението, можем да си кажем: тук цветът се опложда от Космоса, тоест от Вселената. Всичко останало е само придагък, това, че става опрашване и така нататък; всичко това е само някакъв придагък, защото на физическия план всичко трябва да протича и на физическо ниво. Но всъщност именно светлината е това, което идва от Вселената и опложда цвета на растението, образувайки зародиша на новото растение.

Да, господа, тук не е видно какво собствено става. Не е видно какво става, защото то е малко. Но това може да се

види! Сега вече по съвсем друг начин ще разгледаме това, което става с растението. Да допуснем, че тук (виж рис. 24) се намира Земята. Не гледайте растението, а тук, встрани, как в далечината – възможно е от планината, защото там това най-добре се вижда – се издига мъгла. Тук се издига мъгла. Мъглата се състои от вода. Ако разглеждате растението, двете неща не биха били съвсем различни, би имало известно сходство. Ако така наблюдавате растението, само че тогава ще ви се наложи дълго да седите край него и да го наблюдавате през цялата пролет, тогава бихте видели: първо, то седи надълбоко, след това излиза, след това изкарва листа. Мъглата, и тя се разпространява, ако се издигне нагоре. Тук, в растението, се намират само твърди соли, които се издигат нагоре до цвета. Сега погледнете тук, към Земята; тук нагоре се издига само вода, но не и твърди частички, както в растението; но водата се издига нагоре. Когато растението достигне определена височина, то се опложда от Космоса. Ако водата, издигаща се тук под формата на мъгла, достигне определена височина, достигне до определено ниво, тя също се опложда от Космоса. Какво става тогава? Господа, в този случай бляскат мълнии! Това не винаги става, а само тогава, когато става оплождане; през лятото този процес протича доста впечатляващо – в някои случаи мълнията, макар и да възниква, не се вижда, – по такъв начин Космосът с помощта на светлината и топлината опложда тук водата. Това, което става в растението, става и тук горе и става видимо в мълниците. Когато мъглата тук горе се окаже оплодена, тя отново като дъжд пада долу. Така че ако виждате как се издигат облаци от мъгла, това всъщност е гигантско растение, макар и в крайно фин вид; нагоре то разтваря срещу Космоса своите цветове, опложда се, свива се и под формата на дъждовна вода оплодените водни капки отново падат долу.

В настоящо време съществува някакво обяснение за мълниците. Хората вярват, че там горе се намира нещо като гигантски кожени повърхности, нещо като гигантски електрически апарат; но това са заблуди. В действителност там,

навън, водата на Земята се опложда, за да има отново възможност да осъществява своите процеси на Земята. В растенията става същото това, но на по-дълбоко ниво, тъй като растението е по-твърдо; тук горе в цвета в съответното време от годината винаги възникват малки мълнии, обаче те не се виждат. Въпреки това именно тези малки мълнии предизвикват оплождането. Следователно в явленията на мъглата и дъжда имате същия този феномен, който съществува в растенията при оплождане. Този феномен има място и при човека, когато космическото мирово дишане – което в противен случай го има (в човека) само в главата – встъпва в долната част на тялото на човека.

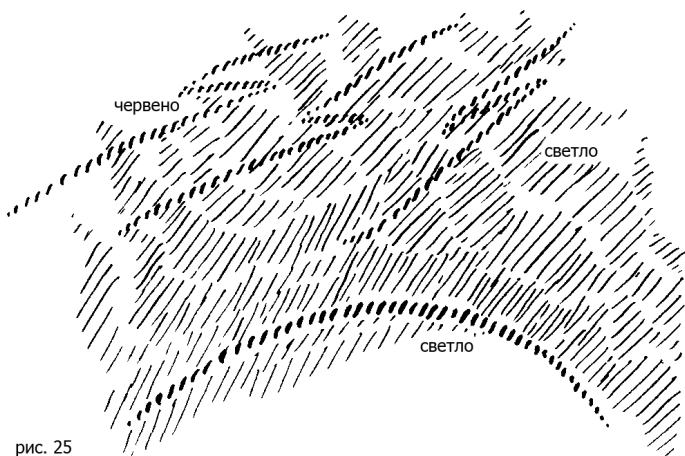

рис. 25

Сега да вземем човек, страдащ от каталепсия. Какво става в този случай? Господа, ако се подложи на изследване тялото на изпаднал в каталепсия, ще се открие, че то е прекомерно наситено със соли. То е заприличало на корен на растение и това е особено изразено в областта на главата. Ако нашата глава се окаже толкова наситена със соли, като корена на растение, ние изпадаме в ненормално, глуповато състояние, вследствие ступора в главата, който се разпространява и върху останалия организъм. Ако виждате хора, които не могат да вземат решение да тръгнат, не могат да си вдигнат ръката, не могат да станат от леглото сутрин, при тях са се натрупали твърде много

соли в главата, те са заприличали в това отношение на корен на растение. Ако виждате хора, които непрекъснато дрънкат, тези хора са станали като цвят на растение. Ако човек говори, той всъщност казва само част от това, което му е известно. Но тези, които непрекъснато дрънкат ли дрънкат, винаги искат да изкажат всичко, което знаят. Те постоянно искат да създават, да градят някакъв цялостен човек; в дадения случай в тях говори техният корем. Когато този корем привлича към себе си света, когато той възприема света, той става глава. Тук всичко върви твърде бързо, това се отнася както към корема, така и към човешкото дишане.

Можем да кажем така: Хансен е имал работа с хора, които е поставял между два стола и освен това сам се е качвал отгоре; при тези хора главата е ставала като корен на растение – тук виждате родството на човешката глава с корена на растението. Може даже цялата глава да се направи подобна на корена на растение. Докато хората, които той е подлагал на внушение, които е заговарял, които е трябвало да ядат картоф, представен като ябълка, тези хората са били като цвета на растение. В дадения случай има сходство на «хората на корема», хората с преобладаване на долната част на тялото с цвета. Това, което Хансен е демонстрирал пред научния свят, го правят и до днес, обаче и досега не е намерено обяснение, свързващо дадените явления с целия Космос.

Сега можем също да отговорим и на въпроса: толкова глупаво ли е устроена природата, че можем да се превърнем в глупаци или вследствие нарушаването на дишането на главата, или на дишането на корема – в единия случай изпадайки в каталепсия, а в другия – превръщайки се в неудържими дърдорковци. Толкова ли глупаво е организирана природата, че при нас може да се появи «незадържане на мисли» или отсъствие на волеизява?

На този, който смята природата за извънредно глупава и казва, че ако той би създавал този свят, би го създал по друг начин, така че да не се подлагаме на опасност да изпадаме в

идиотизъм, при това по два начина, на този, който смята така, може да се отговори следното: ако не беше това, ако не можеше в корема да се пресъздава дишането на главата, което се появява и тогава, когато изпадаме в ступор, човек въобще не би могъл да се появява, тогава не би могло да става оплождането, тогава на Земята не би имало нито един човек!

Следователно, както виждате, опасността да се превърнем в глупаци е свързана с това, че ние въобще можем да съществуваме. Ако в намеренията на природата влизаше да не дава да се появи нито един човек, тогава нямаше да се появяват и глупаци. Но тъй като човекът все някога е трябвало да се появи, е трябвало да се появи и опасността от възникването и на глупаци. Едното е неразривно свързано с другото. Няма причина да се негодува срещу природата, ако е видно, как са свързани тези неща. Би могло да кажем: «Дявол да го вземе! Колко глупаво е, че две по две е четири! Искане ми се две по две да беше шест, тогава бих получил повече». Но така не става! Не става и така, че човек въобще да съществува на Земята, без да е изложен на опасност да се превърне в глупак. Трябва само да се разглеждат тези неща правилно. Тогава се стига дотам, навсякъде да се виждат тези неща в правилна светлина.

Този, който разглежда мълнията, ще каже: а само горе ли има мълния? – О, не. Тя през цялото лято присъства навсякъде, участва в оплождането на растенията, над полята и горите, навсякъде има по-ниски мълнии. Даже и в нас има мълния, тя действа в нас винаги. Вътрешно ние изцяло сме пронизани от същите тези явления, които понякога наблюдаваме, когато бляскат мълнии; нашите мисли се движат с проблясъци на мълнии в нас. Макар че, разбира се, това, което се проявява в мощната мълния, в изключително слаб вид се проявява в нашето мислене. И ето сега бихме могли да си кажем така: «Значи все пак има смисъл да се каже, наблюдавайки мълнията, че в този феномен ми се явяват мировите мисли, защото това е същото нещо, което го има в мен». Трябва само да се разглеждат такива неща не суеверно, а научно.

Виждате ли, интересното е това, че в края на XIX столетие нивото на науката беше такова, че тя въобще не вземаше предвид такива важни неща: трябваше да се появи такъв шарлатанин и мошеник като Хансен и да демонстрира на хората всички тези неща. Едва тогава науката започна да обръща внимание на този предмет. Оттук можете да видите, че с науката в последната третина на XIX век работата съвсем не е стояла така добре, както твърдяха някои хора. Разбира се, на външен план учените са направили тогава големи открития, открили са рентгеновото излъчване и така нататък, но във вътрешната област, в областта на човека, те почти нищо не постигнаха, не постигнаха нищо сериозно, пък и досега не са постигнали. Ето защо нашата наука е съвсем неприложима в човешката сфера, тя съвсем не помага на хората. Висшето училище много може да ви даде в днешно време, ако го посещавате, обаче няма да ви обясни това, което действа в човека. Няма да ви обяснят и как протича процесът на оплождане при растенията. Издигащата се мъгла и падащият дъжд ще ви обяснят така, сякаш това е същото, което става, когато варите нещо на котлона: парата се издига нагоре, а след това пада надолу. Всъщност това не е така. Когато парите се издигат, нагоре те достигат областта, където се оплождат от Космоса, а свидетелство за извършване на оплождането е мълнията. Тогава оплождането става видимо; то се извършва също и в други форми.

Работата стои така, че само това вече има голямо значение. Да вземем годината. През годината се сменят зима и лято, както през денонощието се сменят денят и нощта. В един човешки живот има (средно – бел. пр.) 25920 дни. Ако вземете 25920 години, ще получите период, в началото на който Земята още я е нямало и в течение на който тя отново ще престане да съществува. Сега се намираме примерно малко след средата; Земята следователно съществува над 13000 години; след това, след като изминат още примерно 11000 години, тя отново ще загине. Както човек живее 25920 дни, така и Земята живее 25920 години във вида, в който е сега. Тя се

изменя: първо е била млада, след това е остаряла. Много е важно, ако се знае: всяка година водите трябва да се подлагат на въздействието на Космоса, в някаква точка, в някакво място на Земята водите всяка година трябва да се подлагат на космическото въздействие, иначе Земята няма да може да живее. Земята живее с Космоса, както ние живеем с въздуха. Ако някой би ни взел въздуха на Земята, ние нямаше да можем ежедневно да правим по 25920 дишания. Ако някой би взел Слънцето, тоест светлината, Земята не би могла да живее. Земята живее така само благодарение на целия Космос, както ние живеем благодарение на обкръжаващия ни въздух. Така че би могло с известно право да кажем: «Ние се разхождаме по Земята, а Земята се разхожда из Космоса. Ние дишаме на Земята, а Земята диша в Космоса».

Виждате ли, би могло да се направи някаква своеобразна наука. Знаете, че човешката глава е кръгла (изобразява го на рисунка) и по нея расте коса, ако, разбира се, човек не се е състарил прекалено. В тази «гора» понякога се завъждат – макар това да е крайно нежелателно, но става, – завъждат се понякога някакви същества... Хайде да си представим, че те са си построили здание, в което винаги се събират заедно най-умните от тях и обучават тези, който са по-глупави: това би бил своеобразен университет за въшки, изграден върху човешката глава. Можем да допуснем това. На какво щяха умните въшки да учат глупавите въшки? Те щяха да ги учат, че главата е нещо безжизнено, тъй като ние се разхождаме по нея. Тя се състои от безжизнени люспички пърхот. Ако малко задълбаем, ще открием безжизнени кости. – Всичко това разумните въшки щяха да обясняват на по-глупавите въшки в този разположен отгоре университет за въшки. Те щяха да обясняват главата на човека така, както ние в нашите университети обясняваме Земята. Тези въшки-професори – извинете, разбира се, аз имам предвид само тези, които са на главата, – тези въшки-професори не биха знаели нищо за това, че човешката глава живее; те биха създали някаква геология на главата, смятайки, че гла-

вата е мъртва. Но и в нашите училища, господа, се прави същото! Там също смятат Земята за мъртва. Там нищо не знаят за нейното дишане. И в този университет за въшки никой не може да научи, че човек диша, така че и обяснения по повод на човешкото дишане тук не се дават; обяснява се така: човек е мъртъв, човешката глава – това е мъртва топка. А ако въшките, живеещи на главата, не общуваха понякога с въшките, живеещи на тялото, тези въшки на главата въобще нищо не биха знаели за тялото.

Работата стои така: ако хората на Земята не общуваха с други, по-горни същества, те никога не биха научили, че Земята изпраща в Космоса своите води и по този начин се опложда, диша и се опложда. И ние бихме могли да черпим своите представи «от главата» – тоест от този «университет на главата», който поднася своите представи в качеството на наука, – и ние бихме могли да строим своите представи така, както ги добива за себе си науката, говорейки за Земята. Тя действително ги добива само така! Оттук виждате, че разбирайки ограничеността на дадена гледна точка, трябва да се разделим с нея, да се отървем от нея. Трябва да се стремим по-високо, да я надскочим.

Именно истинската духовна наука отива зад пределите, оставайки си напълно научна; тя може да обясни нещата, които някога пред научния свят демонстрира за първи път Хансен.

Господа, ние още не сме завършили разбора на въпроса за хипнозата и другите въпроси. Тези неща ще обсъждаме и следващия път, защото трябва да ги сравним с това, което става при обикновения сън. Това, което става, когато човек спи, което става при каталепсия – защото при обикновен сън ние не можем да лежим на два стола, пък и да позволим на някой да се катери по нас, – и така, разликата между сън и хипноза, разликата между каталепсия и неудържимия поток на мисли, ето какво искам да ви обясня следващата сряда в девет часа.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 25 юли 1923 г.

Е, господа, ако днес имате нещо на сърце, или искате да зададете въпрос, моля ви, направете го.

Въпрос: Съвестта е от най-чудните неща, които човек има в себе си. Ако човек е направил нещо, той мисли за това. И даже ако човек не мисли за неща, които са останали в миналото, той въпреки това знае, че в него има съвест. Би било интересно да се попита, може ли съвестта да отмре, да бъде толкова потисната, че човек да забрави за нея? Състоянието на човечеството в настоящо време дава възможност да се допусне, че при голяма част от него съвестта е убита.

Доктор Щайнер: Виждате ли, господа, това всъщност е значителен въпрос, но той е свързан с това, за което говорихме в предшестващите лекции. Опитах се подред да ви обясня как в човека, състоящ се от вещества, се съдържа освен това и етерно тяло – тоест съвсем различен тип тяло, което не може да се възприема с помощта на обикновените сетивни органи, не може да се види, – след това астрално тяло и Аз, можем да кажем, тяло на Аза. Човек има тези четири части.

Трябва да си представите какво става с човека, когато той умре. Често съм ви казвал, че когато той спи, в леглото остават да лежат неговото физическо тяло и етерното тяло. Астралното тяло и Азът излизат навън, те вече не се намират във физическото тяло и етерното тяло. Но когато човек умре, тогава от това, което има човекът, се отлага физическото тяло като такова; трите други части, етерното тяло, астралното тяло и Азът излизат навън. Казвал съм ви, че етерното тяло няколко дни още остава свързано с астралното тяло и Аза. След това и то също се отделя – както съм ви го описвал, – а след това човек живее в това, което е негов Аз и негово астрално тяло. Той живее все по-далеч и по-далеч, той живее в този духовен

свят, който ние в този живот на Земята изучаваме посредством духовната наука. Така че можем да кажем: тук и сега на Земята ние научаваме нещо за духовния свят, а след това ще се намираме в него.

Обаче след известно време ние отново идваме долу, на Земята. Ние вървим пак така; вървим в земния живот от раждането към смъртта, след това вървим през духовния свят и отново пристигаме долу. Приемаме физическо тяло, което ни се доставя от родителите и така нататък. При това ние се спускаме долу от духовния свят. Преди да дойдем тук, на Земята, ние сме били, да кажем, духовни същества. Спускаме се долу от духовния свят. Виждате ли, господо, извънредно важен факт е, че човек знае за това, как той със своя Аз и астрално тяло се е спуснал долу от духовния свят. Иначе би било съвсем необяснимо откъде човек въобще някак говори за духа, когато порасне. Ако той никога не е пребивавал в духовното, не би почнал да говори за духа.

Знаете ли, някога на Земята хората съвсем не са говорили толкова много – както някои хора днес – за живота след смъртта, но хората тогава са говорили много за живота, прекаран преди да се спуснат на Земята. В древността въобще доста повече са говорили за това, какво е ставало с човек преди да се облече в плът и кръв, отколкото за това какво ще бъде после. В древните времена за хората било доста по-важно да мислят за това, че те са били души, преди да станат земни хора. Не съм ви говорил много за развитието на човечеството на Земята, така че хайде днес във връзка с този въпрос малко да поговорим за това развитие на човека на Земята.

Ако се върнем, бих казал, преди осем, десет хиляди години, тогава тук, в Европа, бихме открили доста слабо развит живот. Животът в Европа граничи със запустение. И напротив, тогава, примерно преди осем хиляди години, в Азия животът е бил много силно развит. Тук в Азия (изобразява го на рисунка) има страна, наричат я Индия. Тук е разположен остров Цейлон, по-горе се намира могъщата река Ганг, а тук нагоре са

планините Хималаи. В тази Индия, разположена тук в Азия, а също и малко по-високо, са живеели хора, които, както беше казано, са имали преди осем хиляди години високоразвит духовен живот. Днес ги наричам индуси. Обаче по онова време думата «индуси» още я е нямало. Но тъй като днес така наричат Индия, аз използвам този израз. Ако човек би се върнал там и би попитал тези хора: «Как вие самите наричате себе си?», тези хора биха му казали: «Ние сме синове Божи, синонове на боговете!», тъй като те биха имали предвид страната, където са били преди да се окажат на Земята. Там те самите са били богове, тъй като хората, ако са били духовни, са наричали тогава себе си богове. На въпроса, какви стават те, когато заспиват, биха отговорили така: «Когато бодърстваме, ние сме хора, а когато заспиваме, ние сме богове». – Да бъдеш бог е означавало само да бъдеш различен, а не при бодърстване да бъдеш по-духовен.

И така, тези хора са притежавали съвсем особена, висока култура; за тях не било толкова важно да говориш за живота след смъртта; те говорели за живота преди раждането, за живота сред боговете.

Виждате ли, някакви външни свидетелства за тези хора не съществуват. Но тези хора, разбира се, са живели и по-късно – знаете, че индуси има и днес – и в по-късно време те написали голямо поетично произведение, което наричат веди. «Веда» – това е в единствено число, а «веди» е множествено число, «Веда» всъщност означава «слово». Казвали така: «Словото е духовен дар и това, което хората са записали в своите «Веди», това е нещо, за което те са знаели от другия свят». В тези древни времена те са знаели значително повече, обаче това, което днес може още да се изучава и по външен начин, благодарение на книгите, това е именно, което стои във «Ведите». То е било записано доста по-късно. Но по това, което стои във «Ведите», което е било записано значително по-късно, може да се види, че тези хора твърдо са знаели: човек, преди да се спусне на Земята, съществува в духовния свят.

Ако от нашето време се върнем преди шест хиляди години, ще заварим тук вече по-малко развита култура. В Индия културата е деградирала. Това, което в настоящо време учените още пишат като за древноиндийската култура, вече се е смъкнало от първоначалната си висота. Обаче северно (изобразява го на рисунка) – тук ще е Арабия, – обаче северно се е развивала още една култура в това място, където по-късно се е намирала Персия. Затова я наричам древноперсийска култура. Тук се е развивала съвсем друга култура. Това заслужава внимание. Виждате ли, ако се върнем към древните индуси, които са живели тук примерно две хиляди години по-рано, сред тези древни индуси навсякъде би могло да се срещнем с това, че на земния свят те са придавали много незначителна стойност. Те винаги са мислели, че са дошли в този земен свят от духовния свят. Това те са знаели съвсем точно. Те не ценели земния свят; те ценели този духовен свят. Казвали, че се смятат сякаш като отхвърлени и това, което е на Земята, не било особено важно за тях. Докато тук – преди шест хиляди години, – в страната, която сега наричат Персия, за пръв път започнали да придават на Земята известна ценност. Към земния живот се отнасяли с уважение. Това уважение към земния живот се изразявало с думите: «Да, светлината представлява много, много голяма ценност, но и Земята, с нейната тъма, също е много ценна, много полезна». Постепенно при тях се формирало убеждение, че Земята има такова значение, че тя се конкурира с небето. Тази борба на небето със Земята е залегнала в основата на убежденията, които са представлявали особена важност за тези хора.

След това, примерно преди три или четири хилядолетия, стигаме в страна, простираща се от Арабия в Африка, където тече Нил: Египет. Египтяните, а също и тези, които тук в Азия се държали по-близо до Запада, по-близо до Европа, се отнасяли към Земята с още по-голяма любов. Ето защо, връщайки се във времето три-четири хилядолетия назад, ние намираме следното: тези египтяни, тази, така да се каже, трета разновидност на хората – имало е индуси, перси и египтяни, – тези хора

са строили гигантските пирамиди. Но основната работа за тях била работата на Нил. Нил, който ежегодно наводнявал тази страна с плодородната ѝ почва, те насочвали в канали, така че тези разливи по всички направления могли да носят полза. За това те създали геометрията. Тя им е била нужна. Геометрията и земеустройството, изкуството да се измерват земи, е била създадена от тях. Земята ставала за тези хора все по-мила и по-мила. Виждате, колкото в по-голяма степен хората на Земята са обичали тази Земя, толкова по-малко очевидно е ставало за тях това, че те са се преселили тук от духовния свят. Бих казал, че те са забравяли за това все повече и повече, защото все повече заобичали Земята; също толкова важно за тях ставало да си казват: «Човек живее след смъртта».

Несъмнено, както видяхме, на човек му гарантирали живот след смъртта, но по-рано хората, които са били преди египтяните, въобще не са мислели толкова много за безсмъртието. Защо? Защото за тях то е било разбиращо се от само себе си. Ако знаели, че са се спуснали долу от духовния свят и само са се облекли във физическо тяло, при тях не е имало също никакво съмнение в това, че след своята смърт те ще влязат в духовния свят. Но тук, в Египет, хората вече по-малко мислели за своето пребиваване в духовния свят преди земния живот. При египтяните възникнал много силен страх по отношение на смъртта. Този силен страх по отношение на смъртта всъщност има давност не повече от три-четири хиляди години. Индусите и персите не се бояли от смъртта. Трябва да се подчертае това, че именно при египтяните се е появил този силен страх от смъртта. Виждате ли, ако при египтяните го нямаше този силен страх от смъртта, тогава в днешно време нито на англичаните, нито на другите нямаше да им се отваря път до Египет, за да излагат след това в своите музеи мумии! По онова време хората ги подлагали на балсамиране, използвайки всевъзможни мазила, всевъзможни средства. Във вида, в който човек е бил приживе, са го полагали в саркофаг и са го съхранявали. Там са практикували балсамацията на хора, от тях са

правели мумии, защото мислели така: ако се запази тялото, то и душевното начало също ще съществува толкова дълго, докато за него на Земята още има тяло. Запазвали тялото, за да не нанесат някаква вреда на душевното начало. Виждате обаче, че това е страх от смъртта. И така, при египтяните с всички сили се стараели да осигурят безсмъртието на основата на земната материя. Но въпреки това египтяните знаели още извънредно много от това, което те по-късно съвсем забравили.

Следващият народ, който особено ни поразява, се е наричал северно от Египет, в Гърция, в съвременна Гърция. Макар Древна Гърция да е била съвсем различна. Виждате ли, гърците вече почти съвсем забравили за живота преди раждането. Само отделни хора в особени висши школи, които се наричали Мистерии, още знаели за това. Но като цяло в гръцката цивилизация духовният живот преди раждането е бил вече съвсем забравен и гърците повече от всичко обичали земния живот. Ето защо в Древна Гърция се появил философ – наричали са го Аристотел⁴⁷ – в IV столетие преди християнското летоброене. Аристотел преди всичко издигнал едно положение, което по-рано не е съществувало. Той издигнал такъв тезис: при раждането на детето се ражда не само тялото на човека, но тогава се ражда също и душата на човека. – Така в Древна Гърция се появило за пръв път убеждението, че душата на човека се ражда заедно с тялото, но тя е безсмъртна, тоест преминавайки през смърт, тя живее след това по-нататък в духовния свят. Само че Аристотел след това добавил към това още един странен възглед. Аристотел собствено вече забравил всичко, което било мъдрост в древността, и ето че той издигнал после такъв възглед: душата се ражда едновременно с тялото. Но когато човек умре, душата остава, така че тя има зад себе си само един земен живот. След това тя трябва вечно да се оглежда назад, към това, което е представлявал този единствен земен живот.

Представете си колко страшен е такъв възглед! Ако някой на Земята е извършил лоша постъпка, той в продължение на

цялата вечност вече не е способен нещо да подобри, той трябва винаги да гледа назад, трябва винаги да вижда картината на своите лоши дела. Такова е било убеждението на Аристотел.

След това се появило християнството. В най-първите столетия хората все още малко разбирали християнството. Когато след това Римската Империя приела християнството и християнството се утвърдило в Рим, там престанали да разбират християнството, там повече не го разбирали.

В християнския свят винаги са се провеждали Вселенски Събори. Там са се събирали висши представители на Църквата, на духовенството, и определяли в какво следва да вярва огромното «стадо» вярващи. Тогава се е формирало убеждението: има пастири и овце, и пастирите на Вселенските Събори установяват в какво трябва да вярват овцете. – На осмия от тези Събори Пастирите установили за овцете: ерес е да се вярва в това, че човек преди своето раждане живее в духовния свят. Следователно древният възглед на Аристотел станал тогава църковна догма! Вследствие от това заставили човечеството съвсем нищо да не знае и даже да не мисли за това, че човек с неговата душа се спуска долу от духовния свят. Това е било забранено.

Когато днес материалистите казват: душата се ражда заедно с тялото, тя носи само телесен характер, а не някакъв друг, такова мнение не е нищо друго освен това, на което църквата е научила хората. Днес хората вярват в това, че когато стават материалисти, по такъв начин се отдалечават от Църквата. Но хората никога нямаше да станат материалисти, ако църквата не беше унищожила познанието за духа. Защото на този осми икуменически събор в Константинопол Духът е подложен на забрана от страна на Църквата и това се е запазило в продължение на цялото средновековие. Но в настоящо време е необходимо с помощта на духовната наука отново да се стигне до това, че човек като душа е съществувал и преди идването си на Земята. Това е важно, това е необикновено важно.

Който изследва развитието на човечеството на Земята,

съвсем ясно вижда следното: изначално е съществувало знанието, че преди да се спуснат на Земята, хората са водели духовно битие. Едва постепенно това е било забравено, а по-късно даже «отменено» с решението на мнимо-вселенския събор.

Трябва да имаме ясна представа какво значи това. Представете си, хората, които са живеели още преди египтяните, тоест в ранните хилядолетия, са знаели: преди да почнеш да странстваш по Земята, ти си съществувал в духовния свят. Те са донасяли със себе си долу от духовния свят не само общо, разводнено знание, а са донасяли със себе си долу от духовния свят съзнание за това, че там те са живели заедно с други същества. Оттам те донасяли долу и своите нравствени принципи и морални подбуди.

Какво да правя на Земята, аз виждам по самите земни обстоятелства; тези древни хора казвали: за това, какво трябва да правя, на мен ми е нужно само да си спомня, да си спомня какво е било преди раждането. Те донасяли своите нравствени импулси от духовния свят. Виждате ли, ако хората в тези древни времена попитаха: «Какво е добро? Какво е зло?», те биха казали така: «Доброто – това е нещото, което искат съществата, сред които съм бил и аз преди да дойда на Земята; злото – това е, което те не искат». Но и всеки поотделно си е казвал това. А сега, господо, това е забравено.

В Древна Гърция е имало нещо достойно за внимание. В Древна Гърция вече толкова забравили за съществуването на живота преди раждането, че Аристотел е казвал: «Душата се ражда заедно с физическото тяло». – Следователно хората вече не са имали никаква представа за това, че те вече са живели преди раждането. Но нещо от този живот те все пак усещали в себе си. Защото да знаеш или да не знаеш за нещо, не оказва влияния на действителността, нали така? Мога да кажа: тук за мен няма никаква маса, аз не виждам маса – но въпреки това масата я има, макар и да не я виждам. Животът преди раждането въпреки това съществува и хората усещат това в самите себе си. В Древна Гърция такова усещане започнали

да го наричат съвест. В Древна Гърция, примерно в V век преди Христа, за първи път се появила думата «съвест». По-рано думата «съвест» я нямало. И така, думата «съвест» се появила поради това, че хората, забравяйки за живота до раждането, за доземния живот, са дали название на това, което те всички усещали в себе си по това време. Хората усещали в себе си животът преди раждането, но те казвали: да, тук има нещо, то се появява някъде отдолу, а след това се издига нагоре – но по-нататък не ги е било грижа за това.

Виждате ли, това е било от полза за църквата. Защото какво направила сега църквата? Господа, по-рано, когато всеки е знаел, че вече е живял като душа преди да се спусне на Земята, хората разсъждавали така: нравствено е това, което ни е известно от нашия предишен живот, от предземния живот. – Но сега древните гърци усещали от него само съвестта. А след това, по-късно, дошла църквата, която завладяла съвестта, държала се насилствено по отношение на съвестта. Църквата взела всичко това в свои ръце и казала: вие не знаете какво трябва да се прави. Това овцете не знаят, но го знаят пастирите! – тя установила предписания и завладяла съвестта.

Виждате ли, наложило се да отменят духа на един от съборите, за да имат възможност да заповядват на това, което като съвест още е останало в човека от духа. И тогава църквата казала: не, нищо присъщо на човека не е съществувало преди той да се появи на Земята. Душата се ражда заедно с тялото. А който не вярва в това, той е от дявола. Само ние, като Църква, знаем как изглежда всичко в духовния свят и какво човек трябва да прави на Земята. Така църквата подчинила на себе си съвестта на човека.

Тук би могло да се посочат отделни случаи. Виждате ли, всичко това се е разигравало чак до XIX столетие, при това понякога по ужасяващ начин. Така например, в тридесетте, четиридесетте години на миналия, XIX век, в Прага живял един човек с фамилията Сметана⁴⁸. Този човек бил син на един католически църковнослужител, който, разбира се, бил благо-

честив католик. Той чувствал, че трябва да се вярва именно в това, което предписва църквата; за духовния свят трябва да се знае това, което предписва църквата. Той имал син. Хората тогава са били амбициозни и затова са пращали своите деца на училище. Но в гимназиите в Прага в миналото столетие не научавали толкова много. Научавали даже доста малко. Та младият Сметана учил в гимназия. Редът бил следния: този, който въобще изучавал нещо, след това ставал свещеник. Така и младият Сметана станал свещеник. Тогава в Прага, както и в цялата останала Австро-Унгария, ръководството на висшите училища се осъществявало от свещеници в качеството им на преподаватели. С него станало така, че когато той започнал самостоятелно преподаване, почнал да чете други книги, а не тези, които като свещеник му предписвала да чете църквата. Поради това той постепенно се усъмнил в една от догмите. Той си казал: нещо ужасно е, че човек трябва да се роди, да изживее земния живот, да премине през смърт и след това – ако е бил «лошо момче», вечно да съзерцава само това, – а църквата го описва в съответните краски, – което той, като «лошо момче», е натворил на Земята, без да има никаква възможност да се поправи!

Виждате ли, този човек, Сметана, живеел в помещение на един Орден. Но когато станал преподавател, му станало тясно в дома на Ордена; той си наел обикновена мирска квартира и все повече и повече – тогава не е имало още антропософски книги – четял книги на Хегел, Шелинг и така нататък, книги, които най-малкото давали начало на нещо разумно. При това той все повече и повече изпадал в съмнение относно така наречените «вечни адски мъки», защото според Аристотел «лошото момче», преминавайки през смърт, трябва вечно да живее в своята лошотия. Именно оттук възникнало учението за «вечните адски мъки», което след това било утвърдено от Църквата на Вселенските Събори. Разбира се, това учение съвсем не е християнско, а съвпада с учението на Аристотел. Не е истина, че учението за наказанието в ада е християнско

учение; то е създадено от Аристотел. Но това не било известно на хората.

На Сметана обаче това му се изяснило. И ето тогава той започнал да преподава нещо, което не се съгласувало съвсем с учението на църквата. Именно през 1848 година се случило това, че той преподавал нещо, не напълно съгласуващо се. Отначало той получил заплашително предупреждение, огромно послание, написано на латински, в което му обяснявали, че той е длъжен да се покае и да се върне в лоното на църквата, понеже предизвикал силен гняв и досада в пастирите с това, че почнал да учи «овците» не на това, което се предписвало на пастирите. На това първо, написано на латински послание, той все пак отговорил, че смята за лицемерно да говори това, в което не е убеден. Тогава дошло писмо на латински, което го предупреждавало още по-сериозно и твърдо. Когато не отговорил на това писмо, тъй като това би било безсмислено, във всички църкви в Прага обявили, че ще се състои много важен празник по повод отлъчването от църквата на една заблудила се «овца», която е станала пастир.

Към тези, които тогава е трябвало навсякъде да обявяват, че трябва да се състои този «важен празник», принадлежал и старият Сметана-баща. Той си оставал благочестив католик. Представете си само какво означавало това: да се свика цяла Прага, за да се прокълне сина на Сметана, навеки да се отлъчи от църквата и така нататък, и на бащата да се наложи сам да разнася обявата за това! Никога преди църквите в Прага не били запълнени докрай. И от всички амвони обявили, че ренегатът Сметана е отлъчен от църквата.

Вследствие станало така – разбира се, причина била и туберкулозата на белите дробове в семейството на Сметана, – че първо от мъка умряла сестрата, след това от мъка умрял и бащата, а скоро от мъка, от преживяванията умрял и самият Сметана. Макар тук работа да стояла по иначе, Сметана вече не можал повече да говори по темата за «вечните адски мъки» така, както я разбирал.

Всичко това е свързано с развитието на идеята за съвестта в човечеството. Защото това, което човек запазва от живота преди земния живот, живее в него и говори в него като съвест. По съвест можем да си кажем: съвестта не може да произлиза от земното вещество. Само си представете: някой има, да кажем, някаква вредна, страшна страст, порок. Това е нещо дадено. Тогава веществата в неговото тяло, веществата на Земята настойчиво искат, подбуждат го към тази страст. Но съвестта му казва: ти трябва да победиш тази страст. Да, господа, ако съвестта също би имала телесен произход, то гореописаното явление би приличало на това, някой по едно и също време да ходи и напред, и назад. Безсмислено е да се казва, че съвестта произлиза от тялото. Съвестта е свързана именно с това, което ние донасяме долу от предземния живот, от духовния свят, когато се спускаме към Земята. Както вече ви казах, земните хора са изгубили съзнание за това, че съвестта произлиза от духовния свят; при такива хора като Сметана, за когото току-що ви разказах, това съзнание отново заблещукало през XIX век; като причина послужили тези страшни представи за адските мъки, за наказанията в ада. Съвестта принадлежи на самия човек. Човек носи съвестта в себе си. Но какво ще му помогне цялата тази съвест, която той носи в себе си, ако, преминавайки през смъртта, вечно би трябвало да гледа колко лош човек е бил? Така няма да си помогнеш. В такъв случай нямаше да има значение, че човек има съвест.

Така че можем да кажем: ако това е човекът (изобразява го на рисунка), в този човек живее съвестта. Съвестта той донася със себе си от духовния свят в земния живот. Съвестта говори в него: това не трябваше да го правиш, а това трябваше да го направиш. Земният човек казва: искам да направя това, желая го. Съвестта казва друго, защото тя идва от вечния човек. А след това, когато свали физическото тяло, човек първо забелязва: ти самият си това, което винаги ти е говорило в твоята съвест. Само че не си го забелязвал по време на земния си живот. Сега ти си минал през смъртта. Станал си своята собст-

вена съвест. Сега съвестта е твое тяло. По-рано ти нямаше съвест. Сега ти имаш твоята съвест, с която живееш по-нататък след смъртта.

Необходимо е да се припише на съвестта също и воля. Виждате ли, всички тези неща, които ви казах, са станали. Гърците забравили за предземния живот. Църквата превърнала в догма това, че не трябва да се вярва в съществуването на предземен живот. Съвестта се разбира съвсем неправилно. Всичко това е станало. Тази гледна точка са я развивали и големите учени. Но тези учени в средновековието са се намирали под впечатлението на тезиса: предземен живот не може да има. Църквата забранила да се вярва в това.

В този конфликт се оказал например такъв човек, като Тома Аквински, живял от 1225 до 1274 г. Бидейки католически свещеник, той неохотно се приспособявал към това, което предписвала католическата църква. Обаче той бил велик мислител. И по отношение на това, което днес ви разказах, той е трябвало да каже така: когато умира, човек има само съзерцание на своя земен живот, за вечни векове, нищо друго. Той съзерцава това. – Какво направил Тома Аквински? Тома Аквински приписал на човека само разсъдък за вечни векове, за цялата вечност, но не и воля. Човек след смъртта трябва да съзерцава, обаче той не може вече нищо да промени в това. Тома Аквински бил велик аристотелианец на средновековието благодарение на това, което казвал: ако човек е постъпил лошо на Земята, той трябва да съзерцава това вечно; ако човек е направил добро дело, той вечно ще съзерцава това добро. И така, на душата се приписвало само познание, но не и воля.

Това не съответства на истината. Истината е тази, че човек, макар и да съзерцава след смъртта какъв е бил в добро и зло, насочва и волята, и цялата си душевна сила, за да го промени. Става така, че съзерцавайки своя живот, човек вижда какво е било, а след това той живее в духовния свят и вижда какво е трябвало да бъде различно. Тогава той сам стига до там, че иска отново да се спусне долу, за да внесе съответно-

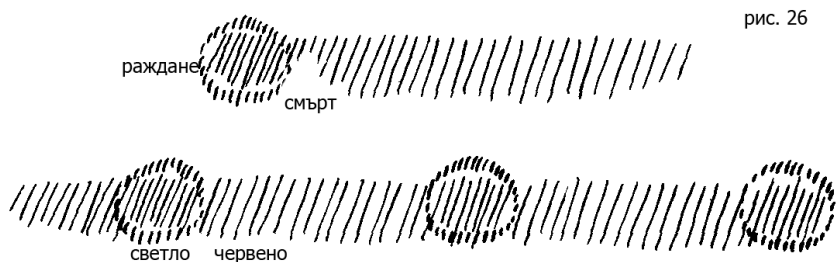
то подобрене. Разбира се, тогава пак стават грешки, но след това винаги идва следващ живот и човек достига целите на съвършеното човешко развитие.

Поради това, на което Тома Аквински е бил принуден в средновековието, да вярва само в познанието, но не и във волята, хората даже през XIX век още са били подлагани на оскърбления, като това на Сметана. От това е била обусловена и появата през XIX век на други хора, които яростно третирали познанието. Това водело произхода си все от тази догма за «адските мъки», за «наказанията в ада»; но самите тези хора не са виждали това. Шопенхауер⁴⁹ например яростно третираше познанието и приписвал всичко само на волята. Но ако на волята се приписва действително всичко, оказва се, че тази воля е прекалено глупава, прекалено безумна. Затова Шопенхауер приписва всичко, даже цялото сътворение на света на тази глупава воля. А хората, които размишлявали по този повод, стигали до състояние на страшен вътрешен конфликт, както това се случило със Сметана в Прага. Такива хора имало много; това е само показателен пример, трудните перипетии на който са изложени документално. Но такива хората е имало много.

Трябва да ни стане ясно следното: човек има своята съвест като наследство от своя предземен живот. Тук, в съвестта говори духът. Това, което ние сме били преди да станем земни хора, се е облякло в плът и говори в съвестта. Когато свалим от себе си тялото, душата и след смъртта ще продължи да говори в съвестта, но вече не безсилно, а имайки воля, тя трябва да се стреми към подобряване, трябва да бъде непрекъснато дейна.

Виждате ли, в това е разликата между антропософията и всичко това, което днес например е съзercанието в християнската догматика. В християнската догматика остават неизвестни тези вътрешни сили на човешката душа, които могат да творят; в християнската догматика, когато умира, човек може само вечно да съзercава това, което е направил в единствения си земен живот, защото в този единствен земен живот душата е била родена едновременно с тялото. И така, искайки да изо-

бразим този процес схематично, можем да кажем: ако това е единственият земен живот на човека (рис. 26, горе), и душата също води своето начало тук, а когато човек умира – ето тук е обозначено раждането, тук – смъртта, – тогава неговият душевен живот се разпространява в цялата вечност. Не искам да продължавам по-нататък, тъй като ще се наложи да продължа рисунката на втора дъска, а може да ми потрябва и трета дъска! Защото това се простира в цялата вечност: познание, разум, способен цяла вечност само да гледа лошотията от земния живот; защото разумът също се поражда заедно с физическото начало на земния живот. Най-първият материалист е бил всъщност този, който е установил тази догма, тоест Аристотел.

Антропософията намира, че съществува не само един-единствен земен живот, а следващи един след друг земни животи. В човека винаги остава нещо от предшестващия земен живот и макар той да не знае със сигурност за това, въпреки всичко то присъства в него; това е съвестта. След това той оставя тялото и по-нататък живее в своята съвест. Тук (долу на рисунката, червеното) се намира – всъщност до следващото раждане, – тук се намира съвестта в чист вид. Сега (средният кръг) съвестта отново се оказва вътре като глас, който говори; сега (червеното вдясно) тя живее във външния свят, тя отново е там. – Всъщност човекът е този, който винаги създава своя нов живот на Земята.

Във всеки случай особено озлобление предизвиква това именно в доктрините, които не искат нищо да признават в човека, които искат да го разглеждат само като някаква твар,

само като сътворено създание. Обаче той не е само сътворено създание, а в него има творящи, съзидателни сили. Разликата на антропософията от другите миогледи се състои в това, че антропософията на основата на своите изследвания констатира: да, тези творящи, съзидателни сили ги има в хората, човек също е творец. Той не е само сътворен, но и сам е творец. И към най-творчески-съзидателното начало в него се отнася съвестта, защото тя е това, което като свещено наследство идва при нас от предземния живот, тя е това, което ние отнасяме със себе си, преминавайки през смъртта.

Именно по този въпрос съвременната наука има гледна точка, получена от църквата, и именно този пункт е необходимо да разгледаме колкото може по-точно. Развитието на този въпрос е ставало по следния начин: тук в Рим е идвало само това, което, от една страна, е било логично, а от друга страна, е носило материалистичен характер. После то се е възприемало и от съвременните народи. Обаче в немския език, по съвсем друг начин са оцелели остатъци от древността, само че за тях не се знае. На това си струва да се обърне внимание. Така може да се узнае за връзката на човека с големите събития.

Ако днес разгледаме страните, които са разположени тук горе, в Азия, ако разгледаме Сибир – тоест такива области, които са заселени крайно оскъдно, някога те са били гъсто заселени. Тогава реките там са били още по-мощни, много по-мощни. Сибир е такава страна, която малко по малко се е засушавала, издигала се е, и хората тогава се преселили на Запад, преселили са се в Европа. Това е станало поради (геологичното) издигане на Сибир. По такъв начин много представи, битували в Азия, по околен път са прониквали в Европа. И тези представи продължили да живеят по-нататък в рамките на европейските езици. Ето защо трябва да кажем: колкото по на Запад отиваме, толкова в по-малка степен присъства там тази представа за съвестта. – Но именно самата дума «съвест», «Gewissen», показва, че сред хората, създали думата «съвест», «Gewissen», е господствало усещането: това е нещо коренящо

се в човека. – Какво всъщност означава думата «Gewissen», «съвест»? Какво е тя по същество, ние вече казахме напълно конкретно: това е наследство от предземния живот, това е, което остава вътре в човешкото начало. Но самата дума «съвест», «Gewissen», какво означава тя? Разглеждайки земния живот, човек си казва: още е неизвестно, не е определено това, какви събития ще станат в близките две-три години, обаче е известно, че в човека има дух, който е съществувал още преди неговия земен живот, и който ще се запази и след земния му живот – това е известно. Именно с думата «известно е», «Gewissein», е свързана думата «съвест», «Gewissen», това е най-известното от всичко, което може. Така че даже в самата дума «съвест», «Gewissen», се сочи към това, което е вечно в човека. Многозначително е, че «Gewissen», «съвест», по своя смисъл съдържа нещо различно, отколкото например «conscience» или нещо подобно, употребявано на Запад. «Conscience» – това е нещо, което е «съвместно познато» на Земята – *con* – *conscience*, – това, което е съсредоточено, концентрирано от земното знание, екстракт от земното знание. Обаче това, което живее в човека като съвест и се обозначава с думата «съвест», това е нещо най-известно от всичко, това не е нещо неопределено, неизвестно, а това, което е най-известно, съвсем вярно и надеждно. Би било съвсем вярно, ако човек на Земята вярваше не само в живота след смъртта – в тази форма, както това е правил Аристотел и вярващите в църквата, – а той да развива също и воля да прави този живот все по-добър и по-добър, отново и отново да формира Земята, изхождайки от духа, волята да живее след смъртта по същия начин, както живее познанието. При Тома Аквински става дума само за живота на познанието. Сега трябва да ни бъде ясно, че живее волята.

Виждате ли, господа, работата стои така: всъщност не трябва да омаловажаваме никого, който като Тома Аквински преди столетия е бил за своето време велик учен, за това, че в своето време е учил по такъв начин. Това, което Тома Аквински е преподавал, е било единствено възможното, което е

можело да се преподава по онова време, през XIII век, обаче то изглежда по съвсем друг начин, когато в днешно време – както неотдавна стана в Париж – се учреди неотомистко Общество, Общество на Тома, което преподава същото, на което той някога е учил. Съвсем иначе е изглеждало това и когато Лъв XIII⁵⁰ предложил на всички свещеници и преподаватели от католическата Църква да говорят само това, което през XIII век е учил Тома Аквински. Обаче днес Тома Аквински не би почнал да говори това! Тези две явления в света противостоят едно на друго: неотомисткото Общество в Париж, което иска да води хората назад, и антропософията, учение, което е съвременно, което учи в съответствие с това, какъвто е съвременният човек. Ако ние разглеждаме нещо такова, като съвестта, първостепенна важност има това, че ние се сблъскваме с Вечното в човека. Но това Вечно не може да бъде разбрано правилно, ако не се ориентираме към предземния живот, ако се ориентираме само към това, което се е появило за пръв път (като понятие – бел. пр.), започвайки само от египетския период, тоест ориентирайки се само към следземния живот, към така нареченото безсмъртие.

Виждате ли, господа, едва преди три, четири хилядолетия хората започнали да говорят, че са безсмъртни, следователно не умират с душата така, както умират с тялото. Но преди това хората казвали, че те не са били родени като души, душата не се е раждала, както се е раждало тялото. При тях даже е имало дума за обозначаване на това, което днес би трябвало да наречем нероденост (Ungeborenheit). Това от една страна. Другата страна е безсмъртието. В езиците днес няма вече друга дума, освен «безсмъртие». Но трябва отново да дойде думата «нероденост». И тогава ще се говори така: «Съвестта в човека е това, което не се ражда и не умира». Само тогава ще може да се оцени съвестта истински. Защото съвестта само тогава има значение за човека, когато той може да разбере, каква ценност представлява тя.

До събота, господа, в девет часа.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 28 юни 1923 г.

Добро утро, господа! Имате ли някакви въпроси? Ако не, тогава ми се иска да предложа още нещо, като допълнение към казаното преди за това, за да видите как във всяко направление може да се открие доказателство, че физическият организъм на човека, тоест човешкото физическо тяло е пронизано от душевно начало. Нека днес да разгледаме от определена гледна точка кръвообращението на човека. Известно ви е, че в човешкото тяло навсякъде тече кръв, намираща се в кръвоносните съдове. Кръвта върви от белите дробове – в които има кръвоносни съдове, където кръвта при дишане се насища с кислород, – върви към сърцето, а от сърцето – към цялото останало тяло, като през цялото време тя остава червена; преминавайки през тялото, тя придобива синкав оттенък, след това кръвта отново се връща към сърцето и към белите дробове като синя кръв, а след това при насищането ѝ с кислород става червена. Така кръвта по кръга на кръвообращението, може да се каже, преминава през цялото тяло.

Да спрем на това, че кръвта тече кръгообразно по цялото тяло. За нагледност сега ще се заемем с най-простия тип кръгооборот на течност. Представете си, че имаме кръгла тръба (рис. 27). В тази кръгла тръба – за да направим този процес по-разбираем – ще налеем някаква червена течност. Разбира се, ако имаме такава тръба, разположена навън, за привеждането в движение на течността в нея ще ни трябва някаква помпа. Да си представим, че тук има някаква помпа (стрелката на рис. 27). С нейна помощ ще приведем в движение тази червена течност. Ако тук горе направя отвор, течността ще пръска оттам. Но аз не искам това и на отвора горе вкарвам още една тръба. Сега привеждам течността в движение, така че тя постоянно се движи в кръг. Можете да си представите това, нали? Течността се движи в кръг. Представете си сега:

ако тук течността се нагнетява от помпа, тогава тук, на това място (горе) малко течност се издига нагоре. Ако само въртим течността в кръг, издигането тук ще е малко. Ако се увеличи налягането с помпата, течността в това място ще се издигне малко по-високо, а ако отслабя налягането, тя ще се издигне по-малко. По този начин, по височината на течността мога да измеря налягането, което има тази въртяща се течност.

Виждате ли, нещо подобно мога да направя и с човешката кръв. Ако по някакъв начин поставя в кръвоносния съд такава тръбичка, кръвта ще потече там и ще се издигне на някаква височина. И така, такава тръбичка мога да поставя в някой кръвоносен съд, разбира се, не във всеки. Представете си, че в някой кръвоносен съд, например в ръката, вкарам запушена от единия край тръбичка; тогава кръвта от кръвоносния съд ще премине малко по-нататък в тръбичката, тя ще премине тук и ще се втече тук. В зависимост от човека тази тръбичка ще показва по-високо или по-ниско налягане. Има хора, при които кръвта в такава тръбичка се издига много високо, при други – по-малко. Оттук следва, че кръвното налягане при хората е различно, както показва нивото на налягането тръбичката. Защото ако кръвта оказва върху стените на кръвоносния съд малко по-голямо налягане, в тръбичката кръвта се издига по-високо, ако кръвта натиска по-слабо, тя се издига по-малко.

Материалистите смятат, че на човек също е необходима помпа, за да циркулира кръвта. Но това, което ви нарисувах,

е само външен (механичен) инструмент. В действителност в тялото на човека няма никаква помпа и сърцето също не е помпа. При човека няма помпа, а движението на кръвта се осъществява под въздействието на нещо друго. Това ни предстои да изясним днес. Но предварително трябва да изясним, че стълбчето кръв, посредством което измерваме кръвното налягане, има различна височина. При здрав човек то постоянно се намира на определена височина, така между тридесетата и четиридесетата година стълбчето течност при здрав човек се издига примерно от 120 до 140 мм. Ако стълбчето течност в този инструмент – нарича се манометър – достига например височина 110 мм, такъв човек е болен. Ако налягането е 160 мм, и в този случай човекът е болен. Ако налягането е 160 мм, той има твърде високо кръвно налягане, в този случай кръвта натиска тялото прекалено силно. Ако налягането е 110 мм, такова кръвно налягане е твърде слабо, кръвта натиска много слабо. Следователно виждате, че в нашия организъм е необходимо да се определи кръвното налягане. Кръвта трябва да натиска с определена сила. И така, ние сякаш вътрешно сме запълнени посредством нашето кръвно налягане. Ако се качим на достатъчно висока планина, въздухът там става по-разреден и понеже външният въздух става по-разреден, налягането вътре силно нараства. Кръвта даже може да избие през порите. Това е височинна болест. И така, виждате, че бидейки в света, ние трябва да имаме съвсем определено кръвно налягане.

Да разгледаме първо човек с понижено кръвно налягане. Хора, имащи твърде ниско кръвно налягане, са доста слаби, уморени, бледи, при тях често се открива нарушение на храносмилането. Такива хора са вътрешно вяли, функциите на организма при тях не се изпълняват правилно и вследствие от това те постепенно се разрушават. И така, твърде ниското кръвно налягане прави човека уморен, слаб и болен.

Сега да разгледаме хората, които имат много високо кръвно налягане. В този случай понякога се проявяват своеобразни явления. Виждате ли, ако такива явления се появяват

по кожата – може да има изтръпване тук отпред, – ако настъпи нещо подобно и кръвното налягане при човека се повиши много, може да бъдете уверени, че постепенно при такъв човек с повишено налягане на кръвта ще се повредят бъбреците. Съдовете в бъбреците, всички тези съдове, които се намират в бъбреците, започват да се формират по неправилен начин. В тях се отлага варовик, те се подуват и, както се казва, деформират се и се израждат. Те вече нямат формата, която трябва да имат. Така че ако бъбреците на човек с повишено кръвно налягане се подложат след неговата смърт на патологично изследване, такива бъбреци изглеждат напълно деградирани.

Да се запитаме: от какво става всичко това? За материалистично мислещите хора именно тази зависимост между налягането на кръвта и заболяванията на бъбреците остава съвсем неясна. В тази връзка следва точно да си представим следното: в това налягане, което имаме в нас, в това кръвно налягане живее нашето астрално тяло, за което съм ви разказвал като за свръхсетивно тяло в човека. Не е истина, че астралното тяло живее в някаква субстанция, в някакво вещество, а то живее в самата сила, в кръвното налягане; астралното тяло е здраво, ако кръвното ни налягане се намира в норма, което варира на средна възраст от 120 мм до 140 мм. Ако имаме нормално кръвно налягане, при пробуждане нашето астрално тяло влиза във физическото ни тяло и се чувства добре. То може да се разширява на всички страни. – И така, ако кръвно налягане в организма е примерно 120 мм, тогава астралното тяло по нормален начин се разпространява в това кръвно налягане; тогава астралното тяло при пробуждане може да проникне във всички части на физическия организъм. И докато сме будни, цялото астрално тяло при това така наречено нормално кръвно налягане се разпространява навсякъде.

Виждате ли, астралното тяло обуславя това, че нашите органи винаги имат правилна форма и нормален строеж. Господа, ако постоянно спяхме, следователно ако нашето астрално тяло винаги беше навън, както това става с него в съня,

тогава в нашите органи би могло да настъпи мазнинно израждане. Ние няма да имаме нормални органи. Астралното тяло е необходимо както за да възбужда етерното тяло, така и за да бъдат нашите органи здрави и да бъдат с нормална структура. И така, за да може астралното тяло по правилен начин да се разпространява, се нуждае от нормално кръвно налягане.

Да допуснем, че в стаята, в която влиза човек, няма въздух, а има въглероден двуокис. Човек, влязъл там, би могъл да загине, не би могъл да диша. В тяло, където няма достатъчно кръвно налягане, астралното тяло и Азът не могат да живеят. При заспиване те винаги трябва да излизат навън. Да допуснем, че кръвното налягане е прекалено ниско. Ако кръвното налягане е прекалено ниско, астралното тяло не може при пробуждане по правилен начин да влезе във физическото тяло. Тогава астралната деятелност вътре се оказва недостатъчна и в тялото си човек постоянно изпитва безсилие. И така, при твърде ниско налягане човек постоянно изпитва безсилие; той става слаб, органите му не могат да се формират по правилен начин, а трябва пак и пак да ги изгражда наново. Казвал съм ви: в течение на седем години органите трябва да бъдат построени отново. И астралното тяло винаги трябва да бъде способно да проявява деятелност в това направление.

Да допуснем, че кръвното налягане е много високо. Ако кръвното налягане е твърде високо, какво става в този случай? Виждате ли, казах ви веднъж, че ако във въздуха имаше други пропорции при смесването на кислород и азот, с живота ни работата нямаше да е добре. Във въздуха има 79% азот и остатъка преимушествено е кислород. Следователно във въздуха кислородът е малко. Ако във въздуха имаше повече кислород, още на двадесет щяхме да сме старци. Щяхме да стареем бързо. С това, колко по-рано или по-късно старее физическото тяло, има връзка астралното тяло. Ако кръвното налягане е твърде високо, на астралното тяло му харесва да се намира вътре във физическото тяло. Това е именно неговият елемент, кръвното налягане. Астралното тяло прониква тук много дъл-

боко. Какво е следствието? Следствието е, че още на тридесет можем да имаме такива бъбреци, каквито би следвало да имаме на седемдесет. Поради високото налягане ние живеем твърде бързо. И понеже бъбреците са доста чувствителен орган, ние отрано получаваме износени, деградирани бъбреци. Въпросът на стареенето е в това, че органите все повече и повече се калцират. Ако кръвното налягане е много високо, чувствителните органи се калцират много рано; бъбречните заболявания, появяващи се при хипертония, са всъщност показател за това, че човек прекалено бързо е остарял, че още на младини е направил своите чувствителни бъбреци такива, каквито е трябвало да станат чак на старини.

Виждате ли, господа, цялото това обяснение, което ви дадох, ви показва, че човек има в своето физическо тяло душевно начало, което аз наричам астрално тяло, и което през нощта излиза навън. Можем да кажем и така: човек живее в силите, които се развиват в неговото тяло. Той живее вътре в силите, а не в субстанциите, не във веществото.

Затова от всичко е видно, че материалистичната наука е съвсем безпомощна по отношение на явленията, които сега ви обясних. Тя не може да се доближи до същината на нещата. Навсякъде в книгите ще намерите: при повишено кръвно налягане винаги трябва да се опасяваме, че при пациента може да има заболяване на бъбреците. Но как едното е свързано с другото, така се казва в книгите, засега не можем да обясним. Реално това означава не нещо друго, а: ние сме против това, че нещо свръхсетивно, нещо духовно или нещо душевно се намира вътре в човека, ние не искаме това.

Но без да се прибегне до това, дадените явления не могат да се обяснят. В резултат хората днес всъщност стоят пред света в неведение. Защото фактически, господа, тези външни събития, които настъпват днес, тези извънредни бедствия в света в най-близко време ще станат много, много по-силни, защото хората даже мислено не искат да приемат каквото и да е духовно, а трябва да се знае, че тези неща, тези бедствия са пре-

дизвикани от това, че сами себе си лишаваме от възможността поне нещо да научим за действителността. Нищо не може да се узнае за действителността, без да се прибегне до духовното. През XIX век стана така, че на хората се преподаваше само това, което се отнася до външните неща. Никой вече не се грижеше да придобие поне някакви понятия за душевното, за духовното начало. Днес хората обсъждат, без да имат никакво понятие за съществуващото в света като духовно и душевно.

Виждате ли, господа, вследствие от това става нещо изключително важно. Когато измине много време и обстоятелствата силово заставят хората да се обърнат към духовното разглеждане на събитията, тогава тези хора в бъдеще ще кажат: да, в началото на XX век в историята на човечеството се е разиграло нещо необикновено важно. Всичко, което днес разказват за предишните войни, е нищо в сравнение с това, което се разигра сред нас. Наистина е невероятно как хората няма да се ориентират в това, че всички войни, описани в книгите по история, са просто дреболия в сравнение с разиграващото се от 1914 г. до днес. Това, което се е разигравало в историята преди, съвсем не е толкова голямо по отношение на разиграващото се сред хората в настоящето. Виждате ли, за да можем да разберем в какво се състои работата, е необходимо да надникнем колкото може по-дълбоко в това, което става в действителност. Но днес хората не правят това.

Обръщам ви внимание, че картофите са се появили в Европа едва от известно време. Ако днес попитате какво хората ядат най-много? Картофи! И ако видите, че някъде започва глад, преди всичко мислите как да си набавите картофи. Днес хората фактически възприемат картофа така, сякаш винаги го е имало. Господа, ако живеехте преди пет века, в Европа въобще нямаше да ядете картофи, защото тях нямаше да ги има! Тогава щяхте да ядете нещо друго. Но ако човек знае, че всичко зависи от духовното, той знае също, че от духовното зависи: има ли или няма картофи. Както стои работата с картофите, така стои тя и с много други неща. В последните столетия станаха

страшно много промени в историята на човечеството; всякакви теоретични търсения са почти съвсем безполезни. Защото могат да се предложат такива прекрасни теории: теорията на Русо, марксистката теория, теорията на ленинизма, всичко, каквото поискаш, но всичко това са измишльотини, с които е невъзможно нещо да се направи, ако нищо не знаеш. Мислите само тогава имат ценност, когато с помощта на тези мисли човек знае с какво да започне. Всички тези господа, предложили тези прекрасни мисли, в действителност са пребивавали в пълно невежество, в неведение. Отличителна черта на нашето време е това, че хората навсякъде и във всичко пребивават в неведение. Те предлагат на хората теории как да организират рай на Земята, но не знаят даже това, как е организирано човешкото тяло, какво става с него, ако човек яде картофи. Днес като страшен товар ляга на сърцето това, че хората даже нямат потребност нещо да научат. Разбира се, огромната маса е неспособна на това, тъй като са ѝ внушили: това, което знаят господата в университетите, това е истината. А след това основават народни общообразователни училища и искат днес да научат това, което другите знаят. Но именно тези, които трябва поне нещо да знаят, които по силата на професията си са се посветили на знанието, в действителност съвсем нищо не знаят. Това и се получава, че днес се говори за всичко, което е възможно, но всъщност съвсем нищо не се знае.

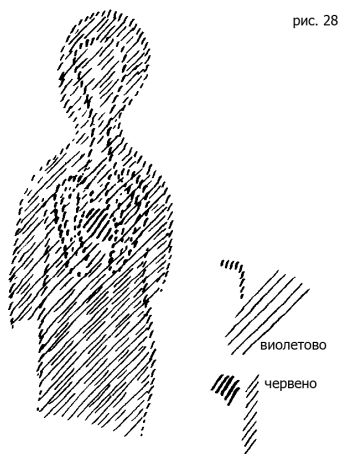
Картофите, разбира се, не са единственото, има множество други фактори, но аз дадох за пример именно картофите, защото са много ярък пример. В последните столетия стана страшно много и всичко това, като разряд, се падна в началото на XX век, така че се случиха необичайно много неща. Днес ми се иска да посоча това, което стана, и беше много важно.

Виждате ли, господа, ще посоча нещо, над което е възможно първо да се изсмеете, макар и работата да е напълно сериозна. Ако днес младият «заек» (студент) отиде в университет или в обикновено висше училище, него го водят в лабораторията. След това му се налага да учи – макар че междувре-

менно малко го мързи, – но все пак той трябва да учи, защото след това ще трябва да се явява на изпити. Можете примерно да си представите как става това. Ако обаче се върнем към тези хора, които описах последния път, да кажем, към древните индуси – помнете, че тогава ви рисувах Азия, – там тези млади «зайци», които е предстояло да се обучават, не са ги водели в лаборатория или в клиника; на тях им се поръчвало следното: те е трябвало преди всичко да се изпитат вътрешно. Те е трябвало да седят долу със скръстени крака и постоянно да настройват погледа си към края на носа си, не навън в света, а винаги да гледат края на носа си. Какво ставало в резултат на това, господа? Това, разбира се, ставало вече по времето, когато подобни неща са стигнали до упадък. Обаче такива хора има и в Европа даже сега; те искат вътрешно да станат особено ловки и се занимават с подражание. Но днес това до нищо не води. Обаче древните хора са правели някога това. Благодарение на това те се изолирали от външния свят, защото гледайки носа си, не можеш да видиш кой знае какво, нали така? Можеш да си докараш само кривогледство, ако постоянно гледаш края на носа си. А ако човек не ходи и облекчава краката си, той се освобождава от тежестта. Така че тези хората се изключвали от тежестта, изключвали се от всички сетивни впечатления, плътно затъквали ушите си и изцяло се предавали на собственото си тяло. Ето в какво бил смисълът: не да се фиксираш върху края на носа си, защото там нищо особено интересно няма, а да се изключиш от външния свят. Като следствие от това при тях възниквало съвсем друго дишане. Това, което при тези хора ставало различно, било това дишане на белите дробове. Вследствие от това, че посредством дадената процедура тези хора привеждали своите бели дробове в състояние на особена дейност, благодарение на това пред тях вътрешно се надигали образи, надигали се картини. По този начин те всъщност получавали определени познания и можели след това да разкажат на другите хора какво всъщност представляват нещата. Тези хора вече знаели какво става например с растението

– разказвал съм ви това, – знаели благодарение на това, че изпълнявали посочената процедура. Днес младите «зайци» биха били благодарни на университета, ако им се налагаше само да седят до стената и да съзерцават края на носа си. Днес такава нещо биха го сметнали за глупост и безумие. Но ако правя външен експеримент или експеримент с хора, разликата ще се състои в това, че правейки експеримент в лабораторията, аз опознавам материята; ако правя експеримент с хора, опознавам човека. Тези древни хора познавали човека по-добре, отколкото го познават съвременните хора. Но поради какво им се удавало да проникват толкова дълбоко? От това, че техните бели дробове се привеждали в друг режим, отколкото това е в обикновения живот. Тази процедура е била за тях само средство, за да възбудят в белите дробове тази особена дейност. Тогава дробовете на свой ред възбуждали главния мозък. Така че в тези древни времена дробовете били всъщност това, откъдето идвало цялото прекрасно знание на древната мъдрост.

Можем да кажем: тук в човек се намират дробовете (виж рис. 28), след това между дробовете се намира сърцето; в онези древни времена знанието от белите дробове се издигало горе в главата.

Тайната на знанието се състои в това, че главата на човека всъщност нищо не може да даде. Главата малко знае за све-

та, тя знае само вътрешното. Господа, ако имахме само глава без очи и уши, една затворена от всички страни глава, бихме знаели доста много за нас самите, но нищо нямаше да знаем за външния свят. Най-важното, влизащо в нас от външния свят, е въздухът. Въздухът възбужда главата при посредничеството на носа ни, но в изключително разреден фин вид той влиза също и през нашите очи, и през нашите уши. Въздухът придава движение на главата. Така че можем да кажем: да се върнем назад, далеч назад в тези хилядолетия, за които ви разказвах последния път, да се върнем преди шест хилядолетия, преди осем хилядолетия; тогава хората активно са упражнявали своето дишане, за да получат познания. Те знаели, че трябва да вкарват въздуха в главата по различен начин и тогава ще получат познание. Днес човек знае само това, че когато вдиша въздух, той действа оживяващо. Но древните хора знаели: ако поемат въздуха в себе си по особен начин, ако съзерцават края на носа си, мускулите на края на носа се напрягат и въздухът ще се всмуче по съвсем особен начин; тогава в главата се издига знание.

Виждате ли, такова положение на нещата се е запазило чак до средните векове и даже чак до новото време. Четиристотин години след Рождество Христово хората престанали нещо да знаят. Знанието изчезнало. Но в книгите още имало спомени за него. Появила се разлика между древните времена и времето, отнасящо се примерно към VIII-IX век преди Рождество Христово; ако в най-древно време като източник на знание за хората е служила главата, в по-късно време за такъв източник на знания започнали да им служат книгите. Ето в какво е разликата. Знаете, че древните учебни заведения, които се наричали Мистерии, не били ориентирани към това, цялото знание да се записва; те възпитавали, формирали хората по такъв начин, че хората умеели да четат в главата си. Това, което се намира навън, в далнините на въздушното пространство, това човек е прочитал в своята глава, когато ставал истински учен. Можем да кажем така, неговата глава е била

истинска книга, но, разбира се, не в същия смисъл, както това става днес при интелектуалците; благодарение на това дишане главата ставала източник на мъдрост, нещо, откъдето можело да се черпи мъдрост.

След това дошло време, когато главите на хората изгубила тази ценност. Макар хората и да ги носили, тези глави били празни, така че започнали да записват всичко. Няколко столетия преди Рождество Христово, пък и по това време също било записано изключително много от древната мъдрост. Църквата изгаряла тези неща, защото не искала тази древна мъдрост, която хората черпели от главата си, да стигне до потомците. Виждате ли, тази древна мъдрост се натъквала на страшна ненавист от страна на църквата, тази древна мъдрост се изкоренявала. Антропософията иска отново да върне главата на човека, така че тази глава да не бъде само празен съд. Но това е нещо, което църквата страшно ненавижда. Виждате колко неохотно приема тя това! Господа, човек отново трябва да бъде в състояние самостоятелно да научава нещо такова, което днес в книгите въобще няма да намерите, защото древното знание е изчезнало, то е било изгорено, а всичко ново, което хората са написали в книгите, касае само външните неща.

Всичко, над което са размишлявали хората до XIX век включително, е всъщност наследство от древността. То, ако мога така да се изразя, се е стимулирало от дробовете. Можем да кажем, че това е било белодробно знание, знание, идващо от белите дробове. Главата се е стимулирала от белите дробове посредством дишането: това е било «белодробно знание».

Виждате ли, в XIX век са били направени велики естественонаучни открития, но не е била намерена нито една мисъл. Всички мисли всъщност са се вземали от древните времена. Фактически мислите са се давали на човечеството само в древността. През XIX столетие са били направени велики външни открития, изобретения, но тогава са мислили само с помощта на древните мисли. И така, това е било древното «белодробно знание». Доста комично изглежда това, което бихме могли

да кажем: «Ей, ти, съвременният учен, ти презираш древния индус, който седи, скръстил под себе си крака и гледа края на носа си, за да добие мисли за това, какво е вътрешното. Ти не знаеш това. Но мислите на този древен индус, които са се оказали записани, ти използваш, за да откриеш рентгеновото излъчване и така нататък!» – работа е там, че всички нови открития се извършват на базата на древните мисли.

Но в течение на XIX век дробовите на човека окончателно са изгубили способност нещо да дават на главата. Въобще с дробовите на човека в XIX век са станали огромни промени, така че в хода на XIX век значително по-голяма важност от дробовите са получили бъбреците, тези органи, които на първо място са силно свързани с дейността на сърцето. Стимулиращата функция при човека е пренесена от белите дробове към органите, намиращи се по-долу, но вследствие от това човечество е стигнало до необичайна бъркотия.

Виждате ли, духовният свят още, в известна степен, се ориентира към дробовите. Когато хората са притежавали «белодробно зрение», те са вдишвали въздух и посредством самото вдишване на въздуха са получавали стимул за познание. Днес хората са преориентирани към получаване на познания посредством стимулация, идваща от бъбреците. Но бъбреците нищо не биха могли да дадат на главата самостоятелно, сами по себе си. Човек трябва първо да приложи усилия, както съм описал това в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?»⁵¹ В това отношение трябва преди всичко да кажем: докато хората са получавали стимул за своята глава от дробовите, те са могли да достигат познания, тъй като в дробовите още се е втичало духовното. Обаче в бъбреците духовното се устремява покрай съзнанието, без да бъде осъзнато, така че хората няма да могат нищо да научат за него, ако с пълно съзнание не практикуват нещата, които описах в книгата «Как се постигат познания за висшите светове?»

Какво ще стане, ако хората не поискат да предприемат такива неща? Тогава, господа, дробовите съвсем ще преста-

нат да дават посочената стимулация и хората по отношение на възможностите за познание ще се окажат изцяло в зависимост само от своя стомах и бъбреците. По такъв начин в течение на ХХ век, във времето, в което ние с вас живеем, се осъществява преход от «белодробно» към «бъбречно знание». «Белодробното знание» е имало в себе си духовност. «Бъбречното знание» вече не притежава духовност при хората, ако човек сам не му придаде тази духовност.

И така, с хората стана огромна промяна. Тази промяна стана в течение на двете десетилетия, които преживяхме. Природата на човека още не е изпитвала толкова важно събитие, че целия познавателен апарат се премества надолу от белите дробове към бъбреците. И понеже той – тоест астралното тяло – не открива нищо в бъбреците, в настоящо време възниква бъркотия, материалистична заблуда във всички глави.

И така, какво би могло да кажем, желаейки както трябва да опишем действителността: защо в ХХ век толкова много хора не могат да се ориентират в света, не знаят с какво да започнат, откъде в края на краищата се появиха хората, разпалили тази чудовищна война? Какво всъщност стана? Желаящият да изясни какво беше това, трябва първо малко да опише това време. Виждате ли, господа, в средните векове и по-късно много хора извършваха поклонение в едно определено място в Лурд, или поклонение на места, приличащи на това, защото духовенството им внушаваше, че ще оздравеят, ако дойдат тук и пробват лурдската вода. Сега названията се промениха; през ХІХ век свещениците внушаваха на хората, че те трябва да отидат в Лурд, за да станат здрави, а в ново време лекарите препоръчват на хората да отидат в Карлсбад или Мариенбад, или във Висбаден, или на някое друго място. Откъде се появява всичко това? Всичко произтича от това, което лекарите са казали на хората: скъпи наши пациенти, бъбреците ви не са в ред; трябва да пиете колкото може повече висбаденска или карлсбадска, или мариенбадска вода – защото всички те преминават през бъбреците! – необходимо е да предприеме-

те това. Състоянието на здравето на много хора представлява следната картина: през зимата те се отдават на своята бъбречна дейност и тази бъбречна дейност мисли в тях така: оставайки без стимул от страна на духа – защото хората не го искат, – през лятото те отново ще бъдат принудени да се отправят към Карлсбад или Мариенбад, или Висбаден, за да оправят бъбреците си. Постепенно от това, че човек наблюдава само долната част на тялото, възникват суеверия. Всъщност това, за което става дума, би могло да стане, ако в човек възникне вътрешен интерес към духовна дейност, към духовно пробуждане. Това, което на човек му се налага да търси (на курортите – бел. пр.) би било достигнато; защото при отсъствие на каквото и да било духовен стимул нарушенията в областта на бъбреците не биха могли да бъдат поправени. През XX век тези неща се обърнаха по такъв начин, че всички тези хора, които би трябвало да мислят посредством душата, в по-голямата си част мислеха само посредством бъбреците.

Господа, ще дойде време, когато хората ще виждат по-ясно, когато малцината, на които се е удало да запазят тази яснота на фона на всеобщата бъркотия, ще казват: какво всъщност е била тази велика (Световна) война в началото на XX столетие? Това е било заболяване на бъбреците при човечеството, общочовешко заболяване на бъбреците!

Виждате ли, работата е в това, действително да се открие как в действителност са свързани такива неща. И тогава ще се знае и това, как следва да се възпитава младежта, ще се знае, че е съвсем неприемливо да се обучава младежта само на това, на което днес я обучават. Тогава ще е известно, че прекрасните години на младостта, годините на детството трябва да се използват, за да се даде на младежта нещо съвсем друго. Но XIX век се възгордя много и не желаше да знае нищо нито за душата, нито за духа, и като следствие от това стана това чудовищно бъбречно заболяване, което и днес се промъква в света. И така, някога в бъдеще ще се казва: откъде в човечество в началото на XX век се появи това помръкване? От незабе-

лязаното бъбречно заболяване! – това е, което и днес тревожи сърцето при някои хора. Можете да имате две искания: може да се оставят тези неща на самотек, което сега става; тогава лекарите ще имат все повече и повече работа. Хората тогава ще бъдат все по-малко и по-малко способни да мислят нещо разумно. Ще чувстват все по-нарастваща умора. Ще се замислят все по-малко, как да вървят по-нататък на основата на солидна, разумна организация. Това, което днес вече достигна такива висоти, всички тези безумни пориви, ще достигне апогей. Хората ще отслабват и лекарите ще изследват урина: там ще се откриват всички тези «прекрасни» неща: белтък, захар и така нататък. Ще се открива бъбречна недостатъчност, бъбречни заболявания. Защото ако всички гореназовани «неща» се появяват в тялото, това свидетелства за нарушение на функциите на бъбреците. Ще се открие: удивително е, че никога досега в света по такъв странен начин не се е произвеждало толкова захар и белтък, като сега! – Но няма да се знае с какво е свързано това. В най-добрия случай на някой тарикат-фабрикант да му хрумне да използва в промишлеността захарта, произвеждана по такъв начин... Това е единият път.

Ето в какво се състои другият път: преди всичко да се прекратят разговорите за всякакво чисто външно подреждане, а да се реформира духовният живот на човечеството, преди всичко да се реформира животът на училищата, духовният живот на човечеството, да се даде на хората достъп до достойни духовни мисли. Тогава хората ще разберат и как трябва по правилен начин да живеят във външния свят. Защото само когато в хората има разумни мисли, може да се надяваме на това, че те ще успеят правилно да живеят във външния свят.

Но, господа, това не може да се достигне, ако само се продължава дейността, която е водена досега; работата е в това, радикално да се преосмисли тя. Днес с никакви външни средства не може да се подобри света, това може да се осъществи само в случай, че хората започнат поне малко да знаят нещо. Виждате ли, материалистите си въобразяват, че те много

знаят за материята. Най-удивителното е, че за материята материалистите нищо не знаят. Материалистите казват: откъде се появява бедността? Бедността се появява например в резултат на икономически отношения.

Виждате ли, това е същото, като ако някой каже: от какво произлиза бедността? Бедността произлиза от нищетата! Това е просто друга дума, нали така? Бедност в икономиката – това е просто друга дума, синоним на това, което имаме. Това са само заобиколни приказки, защото бедността в икономиката са я създали хората, а човек създава тази бедност в икономиката посредством това, което самият той се явява. Днес изключително много хора просто се стремят да станат например спекуланти. Причината е, че второстепенната част от човешкия организъм, която сега придобива решаваща роля, се нуждае от духовен стимул. Материалистът ще каже на хората само едно: да, тази второстепенна част на организма е важна! – обаче само сведенията, получени в духовното, могат да отговорят на въпроса, защо това е важно. Материалистът великолепно измерва кръвно налягане, но той не знае какво означава прекалено ниското или прекалено високото налягане, не знае, че прекалено ниското кръвно налягане означава: астралното тяло и Азът много малко влизат във физическото тяло. Докато повишеното кръвно налягане ни говори, че астралното тяло и Азът твърде дълбоко влизат във физическото тяло.

Фактически работата днес стои така, че кръвното налягане в хода на историята на човечеството много бавно, но постоянно се повишава, така че хората днес страдат от твърде високо кръвно налягане. Работата е в това, че ако човек днес се събужда, той живее с повишено налягане; в този случай това повишено налягане по някакъв начин обхваща астралното тяло и Аза. Като следствие от това, че астралното тяло се обхваща, става така, че астралното тяло и Азът изцяло влизат във физическото тяло. Такава ситуация може да бъде поправена благодарение на това, че човек получава духовни стимули, че той активно, с известен интерес ще се отдаде на духовното.

При това не трябва да се ограничава само с изучаване на антропософски теории. Ако човек само изучава антропософските теории, той действа по начина, като тези, които са се учили да четат през XIX век; по този начин ние само по външен начин си отпечатваме мисли. Това не трябва да става. Това, което човек възприема, трябва да го пронизва вътрешно.

Виждате ли, господа, когато излизате от застоен въздух, изпитвате вътрешна радост. Така трябва да изпитвате вътрешна радост, вътрешна заинтересованост, ако от тази глупост, която днес се нарича знание, излезете на освежаващ душата въздух, разказващ ви за духа. Вътрешно ликуване, дълбок интерес – ето какво е необходимо за духовния живот. Благодарение на това, че при човека възниква такъв пронизващ го интерес, неговата кръв, станала твърде тежка – при всички хора кръвта в настоящо време е станала по-тежка, – отново става по-лека. Бъбреците ще се одухотворят и като следствие в целия свят ще настъпи подобрене, ако хората отново поискат да узнаят нещо за това, с което те вече столетия са се занимавали. Това е, за което трябва отново и отново да се говори, за което и аз трябва да ви говоря във всички форми, защото става дума да се гледа истината в очите, без да позволяваме да ни заблуди това, което е само видимото в науката. Ето защо към това, което ви говорих в предните лекции, исках да добавя и това, което беше казано днес. За тези неща би следвало да кажем още много, но въпреки това те ще стават все по-ясни.

Ще се наложи да направим в лекциите малка пауза. Трябва да замина за Англия, а след това ще ви съобща кога ще можем да продължим.

Ето какво ми се искаше да ви обясня като завършек; да ви обясня как най-големите събития в историята на човечеството същностно са свързани с това, което е самият човек вътрешно; да ви обясня, че трябва да се започне с просвещение на човечеството, при това трябва да се просвещава, прибягвайки до действителността, а не до дрънканици. Наистина е така.

ПЕТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 10 септември 1923 г.

Господа, може би през дългото време, в което нямахме лекции, във вас са се появили някакви особени въпроси, които много би ви се искало да обсъдим?

Автор на въпрос: Иска ми се да попитам, има ли днешният култ с неговата обредност някакво отношение към духовния свят, а също, какво отношение заемат един към друг различните култове при различните народи?

Доктор Щайнер: Господа, тук би било интересно да отделим внимание на това, откъде се появява култът и какво влиза в неговите намерения.

В тази връзка веднага ще си позволя да кажа това, което сега е актуално за нас, тъй като е свързано с последното пътуване в Англия, от което се връщам. Курсът в Пенмайнмаур⁵² се състоя в близост до дъвен култов център, а именно на западното крайбрежие на Англия, в Уелс, където е разположен остров, наречен Енглези; на това място навсякъде в околните планини могат да се намерят места на древни култове. Те са западнали и това, което сега може да се види там, са само обломки, макар и даже по тях човек, познаващ антропософията, може да види, какво значение са имали те там някога.

Виждате ли, това е все едно ние тук да се качим на тези планини и там, горе, да намерим такива култови места. Там те са навсякъде в планините, и то главно там, където планината горе има плоска площадка или има котловина, тоест плоско място или вдлъбнатина. Там са се намирали тези древни култови места. Днес те представляват обломки от камъни, но все пак още отчетливо е видно как са изглеждали. Малките се състоят от камъни, по всяка вероятност донесени някога на даденото място от ледник, но освен това камъните са се домъквали на това място, където са искали да ги използват. Тези камъни

са ги разполагали един около друг по такъв начин, че те образували четириъгълник (виж рис. 29).

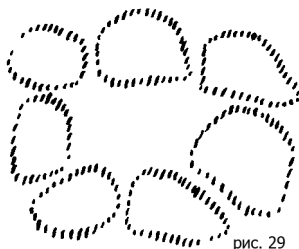
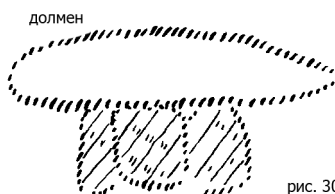

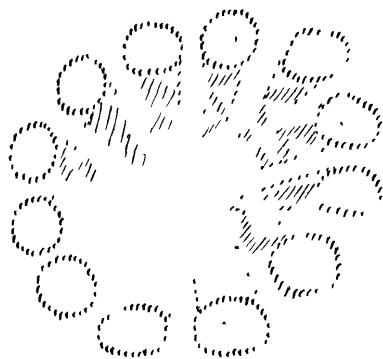
рис. 29

долмен

рис. 30

Погледнато от страни, това ще изглежда така: това е покриващият камък, той покрива всичко като цяло отгоре. А това са малките камъни. Големите култови съоръжения се състоят от камъни от подобен тип (рис. 31, долу), те са поставени в кръг и броят им е дванадесет.

друидски кръг

рис. 31

Това е култ, който вероятно се е развивал там по времето на своя разцвет преди три или четири хилядолетия, когато населението там е било по-рядко; населението е било много

рядко и освен това по това време то едва ли се е занимавало с нещо друго освен със земеделие и скотовъдство. Това население по времето на разцвета на посочения култ е било още съвсем незапознато с четмо и писмо. И така, за четене и писане по онова време не са знаели, даже не са знаели и че нещо подобно въобще може да съществува!

Може да се попита, а какво всъщност е означавал този култ? Подчертах ви, че нито четмо, нито писмо тогава още не е имало. – Вие, разбира се, знаете, че ако човек иска да постигне най-добри условия за растеж и добив на зърнените култури, той трябва да ги сее в различно време, трябва по различно време да прави едни или други работи с тях. В скотовъдството също трябва да се съблюдават определени срокове при заплождане и тем подобни. Това зависи от връзките на Земята с цялото мирово обкръжение, за което вече често съм ви разказвал. В наше време човек има селски календар и като погледне в него, знае какъв ден от годината е сега; хората забравят, че такива неща не зависят от произвола на човека. Не могат да се установяват дните така, както ни се иска, те трябва да се установяват в съответствие с хода на небесните тела, в съответствие с положението на Луната и така нататък. Днес създателят на календара ориентира своите разчети по древните традиции. Има изчислителни методи, с помощта на които може да се сметне кога настъпва един или друг ден. Такива разчети съществуват, защото някога това са определяли според положението на Слънцето. В настоящо време също може да се използва за такова определяне положението на Слънцето, обаче на хората, на които като цяло им се налага да се ориентират за нещо, се ориентират вече не по положението на Слънцето или положението на звездите, а по данните, които са изчислени в календара. Но някога, в миналото, това би било немислимо, тъй като не е имало ни четмо, ни писмо. Тези неща са се появили едва по-късно. И така, ние се връщаме в миналото, както ви казах, преди три-четири хилядолетия. Четене и писане в този регион са се появили преди малко повече от две-три

хилядолетия. В условията на дълбоката древност четенето и писането макар и да са съществували, не са представлявали това, което са днес, и не са били нещо, което е трябвало да се изтъква. Защото преобладаващото мнозинство от населението не ги е владеело.

Забелязвайки такъв кръг на върха на планината, бихте могли да си представите: Слънцето видимо се движи – знаете, че макар и да стои на място, въпреки това може да се говори за движение, защото, въпреки «стоенето на място», Слънцето се движи по кръга по видим начин в мировото пространство. Вследствие от това то винаги хвърля от тези камъни променящи се сенки и в съответствие с тези сенки може да се следи за хода на деня. Можем да кажем: когато Слънцето става сутрин, сенките ще се разполагат ето така, по някакъв определен начин; когато Слънцето отиде малко по-нататък, сенките се разполагат ето така, и така нататък. – Но сенките се менят и в течение на годината, защото Слънцето всеки път изгрява в друга точка. Вследствие и сенките се менят. През март сянката изглежда така, а малко по-късно – така. Мъдростта на този учен или свещеник, както ви харесва, на този жрец-друид, който тогава се е занимавал с наблюдение на тези неща, се е състояла в това, че той е можел да съди за тези сенки, следователно е можел да знае: ако сянката пада, да кажем, например в тази точка (изобразява го на рисунка), тогава през пролетта трябва да се предприеме на полето едно или друго. Това той е можел да каже на хората. Той е можел да види това по положението на Слънцето. Или ако сянката, да кажем, пада в тази точка, е трябвало да се извежда бика, трябвало е да се заплождат животните, защото това е трябвало да става в определен ден на годината. И така, жрецът е давал ход на делата, които е трябвало да се извършват в течение на цялата година.

По такъв начин обаче целият живот въобще се е определял според кръгооборота на Слънцето. Както вече ви казах, днес хората не мислят за това, те и сами могат да направят всичко това, защото могат да намерят указания в календара.

Но по онова време се е налагало да се обръщат към първоизточника, налагало се е да пресмятат такива неща от Космоса.

Към определено време, например през есента, точно определяли какво да правят с нивите, също според указанията на тези хора в определено време установявали и така наречения празник на Бика. Тогава извеждали бика, през останалото време той се намирал отделно от кравите и така нататък. В съответствие с такива неща се установявали древните празници; те напълно зависели от тези неща. – Днес такива съоръжения ги наричат кръгове на друидите. А тук (посочва рисунката) се намира долмен или кромлех. Особеността им е в това, че тези камъни са поставени изправени и отгоре са покрити, така че вътре има сянка.

Виждате ли, господа, хората знаят, че слънчевата светлина понякога е по-силна, а понякога по-слаба, и те го усещат, като или се потят, или мръзнат. Но това, което хората не знаят, е, че сенките също така се различават, както и светлината. Колкото светлината може да бъде различна, толкова могат да се различават една от друга и сенките. Обаче в днешно време хората са се отучили, отвикнали са да определят разликите в сенките. Древните хора някога са имали способността да установяват разликата в сенките. Тогава вътре в сенките са виждали духовното. Слънчевите лъчи имат не само физически характер, те имат също и духовен характер. Тук вътре жрецът-друид е наблюдавал духовното, духовната съставка на слънчевите лъчи; от това е зависело кое растение е било най-добре да се посади на определена нива; това на свой ред е било свързано с тази духовност, която се е пренасяла от Слънцето долу на Земята. Освен това в тези сенки е можело много добре да се води наблюдение за действията на Луната. Въздействията на Луната са имали много голямо значение при заплождането на животните, по тях са се ориентирали за това, да определят времето за заплождане. Така че цялата година се разделяла в съответствие с тези слънчеви наблюдения.

Ако се направят разкопки под такъв кромлех, ще се уста-

нови, че освен за другото, той е служил и като място за погребения. Тези неща са ставали именно там, където са погребвали хора. Тук пак фактическо значение е имало това, че когато човек е оставил своето тяло, това тяло има различни закономерности, отколкото обикновено има. В течение на целия живот душата и духът са живеели в тялото. Ако тялото се разлага, в него действат други сили, отколкото тези, които действат в останалата планинска местност. Именно тези стремящи се тук нагоре сили са били нужни, за да е можело правилно да се виждат вътре сенките. Защото тези хора са били запознати със съвсем други природни сили, отколкото тези, които са били известни по-късно.

Ако удачно избирайки мястото в някои планински центрове – те са разпространени из страната и по-нататък, виждал съм ги в Айлкс, където се състоя първият курс⁵³ по време на английското пътуване, – ако удачно избирайки място в някои планински центрове, погледнеш камъните, намиращи се там високо горе – от тях можеш да огледаш цялата страна, – ще откриеш на тях знаци, пречупени кръстове, свастики, с които днес толкова много злоупотребяват в Германия.

Тези свастики ги носят хора, нямащи вече никакво понятия за това, което някога този знак е трябвало да съобщи на този, който е идвал отдалеч: тук се намират хора, които разбират тези неща, те виждат не само с физическите очи, те виждат също и с духовни очи – тези духовни очи описах в моята книга «Как се постигат познания за висшите светове?» като цветове на лотоса; така тези хора са искали да привлекат внимание към това, че са можели да виждат посредством лотосовите цветове.

И така, тук виждате култ, който главно се състои в това, че хората са искали да използват космическата духовност за социални отношения, за своя ежедневен живот на Земята. Тези неща могат да се видят даже и днес, ето защо в тези местности е много интересно. Това са били последните такива култови центрове, стремейки се към които хората са се отделяли по западното крайбрежие, докато от Изток идват хора, които в това древно време са разпространявали писмеността. Първата писменост са наричали руни. Подреждайки клечки, са създавали букви, всичко това е било съвсем различно, отколкото е в днешно време. Едва тогава се е появило за пръв път това, което в днешно време ви описвам като северна митология, Вонтан, Тор и така нататък. Това е пристигнало по-късно, като е свързано с разпространението на писмеността там.

Когато говоря за сенките, не трябва да се чудите на това много силно, защото даже животното вижда нещо в сянката. Трябва само внимателно да погледате колко странно се държи конят, когато вечер стои някъде на улицата, където има осветление, и гледа на стената своята сянка. Трябва да знаете следното: животното, конят вижда своята сянка не така, както ние я виждаме. Нашите очи са така устроени, че ние гледаме напред; при коня очите са така устроени, че той гледа на страни. Това спомага той въобще да не вижда сенките като такива, а да възприема духовното в тях. Разбира се, хората ще кажат: конят се плаши от сянката си. – Но в действителност той даже не вижда сянката, а възприема духовното в тази сянка. Така и тези примитивни хора са възприемали в течение на годината в сянката различни неща, както ние например възприемаме различни неща при пек или студ. В това се е състоял култът, практикуван там. Оттук виждате, както вече ви описах, че такива култове, възникнали в древността, са били необходими. Те са съществували, защото са имали нужда от тях. Те са замествали всичко това, което по-късно е можело да се прочете; в същото време те са представлявали средство за общуване на хората с боговете. Хората са се молили по-малко, затова пък са вземали

участие в това, което след това се е преливало в живота, което е имало отношение към живота, било е значимо за него.

Друг култ ще намерите по многобройните му останки в Средна Европа. Ще намерите култови центрове, където ще откриете определени изображения. На тях е изобразен бик, а на бика отгоре седи своего рода ездач с така наречения фригийски калпак – своеобразната шапка на революционерите. Това те по-късно са приели оттук. На тази картина отдолу се намира своего рода скорпион, хапещ бика за гениталиите. След това бикът е разположен тук (изобразява го на рисунка – рисунката липсва), отгоре е този ездач, ето тук – скорпионът, тук е мечът, който пронизва, а след това се вижда как нагоре е разположено звездно небе. Отгоре е разположено звездното небе. Това е така нареченият митраизъм, култ към Митра. Първият от описаните е култът на друидите; а това, което сега ви описах, е култът към Митра. Докато култът на друидите се е разпространявал на Запад, по крайбрежието – ние го намираме и в други области, но аз ви разказвам именно за тази местност, където сам можах да го удостоверя, – култът към Митра от Азия се е разпространявал надолу по Дунав, през днешна Южна Русия, България, Унгария, Бавария, областите в Офенвалд, Шварцвалд и така нататък. Тук е бил разпространен този култ, култът към Митра. Под това се е подразбирало нещо съвсем особено. Виждате ли, защо всички тези хора са слагали там именно Бика, Телеца? Това е първото, за което трябва да попитаме.

Казвал съм ви, че през пролетта Слънцето изгрява в определено съзвездие, днес това е съзвездието Риби. Астрономите сочат още и съзвездието Овен. Но това не е правилно, в действителност това е съзвездието Риби. В продължение на дълго време, в продължение на две хиляди години Слънцето е изгрявало в съзвездието Овен, а още по-рано – в съзвездието Телец. Тогава хората са казвали така: през пролетта, когато всичко расте, Слънцето изгрява в съзвездието Телец. Това, което живее в човешкото тяло, не в главата, а в цялото

останало човешко тяло, това, което е свързано с ръста, те напълно правилно са обуславяли с изменението на слънчевите излъчвания, с това, че отзад стои съзвездието Телец. Затова те казвали: ако искаме да обозначим животинското начало в човека, ние трябва да го обрисоваме като Телец; човекът като същност, този, който управлява от главата, е този, който седи отгоре на Телеца. Така че Телецът изразява нисшето, животинското начало в човека, а този, който седи отгоре с фригийския калпак, изобразява висшия човек. Обаче като цяло това е само един човек: нисшият човек и висшият човек.

Тези хора са разсъждавали така: колко е лошо, ако господства нисшият човек, ако човек напълно следва своите животински инстинкти и пориви, ако човек следва само своите страсти, които идват от живота, от сексуалността и така натаък! Висшият човек трябва да господства над нисшия човек. – Затова те изразявали това така: този, който седи отгоре, има меч и той промушва нисшия човек в месата. – Това е означавало, че нисшият човек трябва да се смали пред висшия човек. Освен това тук присъства Скорпионът, хапещ (Телеца) за гениталиите, за да се покаже: ако нисшият човек не бъде ужилен от висшия човек, не му се подчини, той сам вреди на себе си с това, че става проводник на природните сили, които го разрушават. – И така, в този образ е била изразена цялата човешка съдба между нисшия и висшия човек.

Над всичко това се е намирало звездното небе. Показателно е, че там се е разпространявало звездното небе. Слънцето през пролетта изгрява в една определена точка, и тогава то изгрява в съзвездието Телец. Но ежедневно Слънцето малко се премества. Това изместване носи двояк характер. Първо, става изместване на точката на пролетното равноденствие (около 1° за 72 години – бел. пр.), премества се малко по-далеч от точката, в която то е изгрявало през миналата година, така че преди три хиляди години Слънцето е изгрявало в съзвездието Овен, а още по-рано – в съзвездието Телец. Днес то изгрява през пролетта в Риби. Вследствие от това Слънцето постепенно прави

кръг. В течение на 25920 години Слънцето обикаля целия кръг. Но в течение на всяка година то също обикаля кръга, така че Слънцето на следващия ден (след равноденствието) вече не изгрява в точката на пролетното равноденствие – то изгрява в тази точка само на 21 март, – на следващия ден то се премества от тази точка и така нататък. В течение на цяла година то обикаля по кръга в Зодиака всички зодиакални съзвездия.

Тези, които са били служители на култа към Митра, е трябвало да наблюдават кога е било най-трудно да се подчини нисшият човек, животинското в човека: това е било най-трудно, когато Слънцето е стояло в съзвездието Телец, тоест когато то е активирало силите на растежа. Когато Слънцето е изгрявало, да кажем, в съзвездието Дева, тук нисшият човек не е действал така силно, тук вече не се е налагало толкова силно да го подчиняваме. Населението не е чувствало подобни неща, но тези, които са съблюдавали култа към Митра, е трябвало да знаят това. Така тези, които са били служители на този култ, са можели да кажат: в даденото време е трудно да се овладее нисшият човек, тъй като сега е пролет; сега е по-лесно, тъй като времето сега е зимно. – По такъв начин в култа към Митра са използвали самия човек за опознаване на годишните времена, на това, как като цяло става движението на Слънцето и Луната през съзвездията. При друидите в по-голяма степен са използвали външни признаци, такива, като сенките; тук, в култа към Митра, в митраизма, в по-голяма степен са използвали въздействието, оказвано върху човека. По такъв начин този култ към Митра непосредствено се е свързвал с живота.

Култовете били най-разнообразни. Разбира се, трябва ясно да се разбира следното: ако се е искало да се наблюдават неща, каквито са се наблюдавали в култовете на друидите, за това са били необходими точно определени региони на Земята. Това може да се види и днес. Ако човек живее в Уелс – там курсът продължи четиринадесет дни, – там той постоянно има работа с бърза смяна между, бих могъл да кажа, лека облачност и слънчево време. Промените са ежечасни, въздухът там

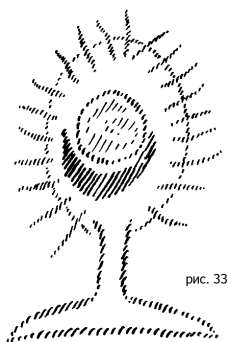
е съвсем различен от тук; той е доста по-наситен с вода. Ако нашият въздух беше там, където са действали друидите, не би могло да се провеждат такива наблюдения. В местата, на които е разпространен култът към Митра, не би могло да се правят подобни наблюдения, защото климатът там е друг. В такива места наблюденията е трябвало да се правят в по-голяма степен над вътрешния човек. Той е бил по-чувствителен по отношение на такива неща. Така че в различните местности се установявали различни култове. Култът към Митра е бил разпространен в Крайдунавските области и Бавария чак досега, включвайки Швейцария – тук по-малко, а в древността – по-силно. Този култ към Митра е бил разпространен и в тези местности, където е идвало християнството. Последните негови остатъци се отнасят към времето, когато тук се е разпространило християнството, особено в Крайдунавските области например. Там и днес още намират тези изображения в пещерите, в скалните пещери. Защото тези наблюдения и култът са се извършвали в такива пещери в скалите. Слънчева светлина не е била необходима, нужни са били покоят и тишината на скалните пещери. Духовните въздействия на Слънцето и звездите са достигали тук.

С примера за тези два описани от мен култа вие можете да разберете смисъла на култа въобще. Има най-различни култове. Негрите също имат своите култове, те са по-прости, по-примитивни, обаче и те, даже в опростената форма, показват стремежа към изучаване на духовното космическо обкръжение. Впоследствие в определено време – то се простира от хиляда и петстотин до две хилядолетия назад – от най-различните култове, съществуващи в Азия и Африка, от всички тези култове е възниквало нещо, представляващо сплав от отделните култове. Вземало се една част от един култ, друга част от друг, и по пътя на съчетаване на най-различни култове, в частност египетски и персийски култове, се е появил след това този култ, който днес познавате като католическия култ. Той е сплав от всички други. В какво се е състояло това съчетаване,

можете да видите, като погледнете например олтара. Няма да ви се наложи да ходите много далеч, за да видите, че олтарът и днес е подобие на гробница. Даже ако вътре в него няма мъртво тяло, той все пак по формата си прилича на надгробен камък. В древността знаели, че от трупа изхождат сили и това и досега се е съхранило във формата, която има олтарът.

Достойно за внимание в католическата църква е това, което указва отношението към Слънцето и към Луната. От католическия култ ще узнаете какво се помещава на олтара в особено празнични случаи (рис. 33). Това е дарохранителницата, така наречената светая светих, *sanktissimus*. Господа, това не е нищо друго, а Слънцето, и в центъра е Слънцето като обреден хляб, представен като Слънце, докато тук, долу, е Луната. Това е знак, че този култ води началото си от времето, когато са се стремили към пряко наблюдение на Слънцето и Луната, което ви показах с примера за култа на друидите. Обаче хората са забравили за това. Когато е била разработена писмеността и всичко свързано с нея, хората престанали да се взират във великата Природа. Те почнали да гледат в книгата, а в края на краищата и Евангелията са също само книги. Но спомените за Слънцето и Луната още са се пазели в този вид, който има светая светих, дарохранителницата, стояща на олтара.

Така всичко, всички подробности на католическия култ сочат, че той изгрява от древните култове, които още са имали отношение към великия Космос. Разбира се, това е било напълно забравено.

Станало така, че в първите три-четири столетия след появата на християнството хората навсякъде все още знаели много за изначалния смисъл на култа, защото тогава в процеса на формиране и разпространение на днешния култ, осъществяван от Рим, този култ се е съставял от най-различни отделни култове. Но тук наоколо например и особено в Крайдунавските страни още е бил известен култът към Митра. В него е можело да се забележи отношението му към Космоса. Но след това в първите столетия всичко, запазено от древните култове, се е подлагало на систематично изкореняване, така че е останал само този култ, в който вече не е можело да се види в какво отношение към Космоса се намира той. Така че днес ние гледаме католическия култ и смятаме, че ценността му е именно в това, че той е непонятен, именно непонятен, нали така? Че не може да се види как той някога е имал отношение към Слънцето и Луната. Защото религия и наука са били в древността единни, като изкуството също е влизало в това единство.

Разбира се, след това дошло време, когато хората почнали да говорят: за какво е всичко това? За нищо! Сроковете, времето, когато трябва да става едно или друго, могат да се прочетат в календара! Всичко това не е потребно, казвали хората. И тук започвала борбата с култа, иконоборството, след това се появил протестантизмът, евангелският принцип, насочен против култа. Защо някога целият народ бил за култа, а по-късно целият народ се обърнал против култа, може да се разбере само ако поставиш пред своята душа процеса като цяло. По времето, когато е господствал култът на друидите – да, господата, всичко това, което в настоящето предизвиква въодушевление в едни или други движения, всичко това е нищо пред величественото въодушевление, което е овладявало хората в предишното време, когато те са участвали в култа на друидите. За този култ на друидите те са били готови да пребият с камъни или обезглавят всеки. Но защо? Защото те съзнавали: без подредено, без точно знание за това, което става в Космоса, въобще не може да се живее, не може навреме да се празнува празникът

на Телеца, не може навреме да се посее зърното.

Обаче именно тази връзка е била по-късно изтрита, така че хората почнали да говорят: всяко нещо в живота трябва да служи на определена цел! – И ето че започнали да се обявяват против (култа). Това, че в различно време човечеството по различен начин се е отнасяло към тези неща, може да се обясни само с определени процеси; когато такива неща се окажат напълно забравени, днес във всичко това хората могат да виждат само символи, както това е прието да се казва. Където се появяват символи, там може да се говори само за крайно слабо разбиране, защото ако ние имаме работа с реалността, никакви символи не са нужни. Ако олтарът беше поставен така, както при друидите, за да се наблюдава Слънцето действително, тогава не би трябвало в него да се поставя образ на Слънцето!

Това води дотам, че някои култове, освен католическия, чак до наше време се запазват в застинал вид.

Виждате ли, култът на друидите е бил чисто земеделски и скотовъден култ, той е бил такъв по време на своя разцвет, тъй като целият живот тогава се е състоял от земеделие и скотовъдство. Но след това, по-късно, в областите, където преди е господствало само земеделие и скотовъдство и където следователно този култ е бил напълно на своето място, е почнало да се разпространява занаятчийството. Когато култът на друидите е достигнал особен разцвет, хората повсеместно са се занимавали със земеделие и скотовъдство, обличали са се в животински кожи и така нататък. Всичко, което е представлявало занаятчийство – машини тогава не е имало, – е изглеждало така: това, което отделни хора са изработвали сами, се е насочвало към другите. Ако човек е имал време, той си е изработвал необходимите дрехи или други предмети, например правел си е нож от твърд камък, с който след това е работел и така нататък. Важни са били сроковете за полските работи и сроковете в животновъдството; той е искал да научи от своите богове по кое време да извършва необходимите мероприятия. След това обаче занаятите започнали да добиват все по-важен

характер. Виждате ли, господа, занаятчийството само по себе си, разбира се, не е имало такова непосредствено отношение към звездното небе, както земеделието и скотовъдството. Но, от друга страна, обичаите се запазвали, така че и за занаятите бил създаден своего рода култ, който бил заимстван от древния култ, свързан с небето. Един от тези култове, запазил се в крайно застинала форма, е масонският култ. Той се състои изключително от символи. В действителност вече съвсем не се знае към какво се отнасят тези символи. Когато започнали да издигат изкуствени съоръжения, обредите, обичайно изпълнявани в такъв култ (занаятчийски – бел. пр.), почнали да ги използват и при построяването на изкуствени съоръжения. И ако това в строителното изкуство се е правело доста фино, то е имало фактически определен смисъл. Архитектурните, строителни форми са се създавали в съответствие с това, което изразявали звездите, небесните тела и така нататък, ако са искали да строят истински. Така се е образувал масонският култ, култа на свободните зидари. Но вече по времето на формирането на култа на свободните зидари, на масонския култ, хората вече не знаели какво означават отделните символи. Така че в настоящо време масонският култ се състои от чисти символи, но хората съвсем не знаят към какво се отнасят тези символи; хората казват за тези неща безумни глупости. Можем даже да кажем: с колкото по-голяма страст се грижат за този култ, толкова по-малко се разбира в какво там е работата. – Така стои работата с повечето култове, присъстващи днес; разбирането им навсякъде в голяма степен е загубено.

Обаче тези древни хора са се нуждаели от някакъв култ за живота си във външния свят, нали така? Ако днес отново е потребен култ – и ние за целите на обновяването на християнството вече имаме в Германия отделна църква под ръководството на д-р Рителмайер⁵⁴, – ако днес отново е потребен култ, той трябва да има различен смисъл от древните култове. Всички древни култове са способствали за това, което в настоящето може да се установи просто посредством пресмятане, посред-

ством обикновената астрономия, да се пресметне що за ден е днес, кога е 21 март и така нататък. Това древните не са го могли. Те е трябвало в древността да се ориентират по сенките, както вече ви описах това. Но днес е необходимо нещо друго. Днес е необходимо хората въобще да могат отново да стигнат до разбиране на това, което се извършва в духовния Космос. Никаква астрономия никога няма да каже на човека днес какво става в Космоса, какво става във Вселената!

В тази област хората изпадат в най-големи заблуждения. Например те насочват телескопа натам, в света на звездите. Там те виждат в определено направление някаква звезда. Да, господа, въртейки телескопа, аз виждам друга звезда в друго направление. От друга страна, според разчетите звездите се намират толкова далеч, че не могат напълно ясно да се обозрат такива разстояния и се налага да се използва като единица за измерване светлинната година, да се съди за разстоянията по това, колко бързо идва оттам лъч светлина. Пресмята се какво разстояние изминава лъч светлина за една година. Да се изрази това разстояние в число е даже по-трудно, отколкото да пресметнеш в германска валута колко ще ти струва днес обядът в Германия. А това също е доста трудно да се изчисли! Но за да се импретира числено скоростта на светлинния лъч и това огромно разстояние, което той изминава за една година, ще са нужни много милиарди. Затова се говори не за тях, а се казва така: звездата се намира на еди-какво си разстояние на еди-колко си светлинни години. Та сега, господа, насочвам моя телескоп в определеното направление, гледам в него и виждам звезда. За да се стигне до нея, ще са необходими 300000 светлинни години; ето колко дълго върви светлината. Друга звезда може да отстои още по-далеч, до нея може да са 600000 светлинни години. Когато гледам натам, аз виждам впрочем звездата не в сегашния ѝ вид, а в неин минал вид. Когато гледам натам, там всъщност го няма това, което виждам. Въпреки че звездата се представя пред мен, аз виждам само това, което тя е била някога по-рано, защото на светлината ѝ трябва 300000

години, за да дойде тук. И така, аз виждам предмет, който не съществува в действителност, на който му трябва 300000 години, за да стане видим!

И така, виждате, че гледайки в телескопа, ние не виждаме реалната картина на звездното небе! Това първо. Ето какво е другото. Хората вярват в това, че там, където те виждат звезди, нещо съществува. Но истината е такава, че там няма нищо, че именно там, където виждат звезда, просто етерът спира! Това не се отнася до Слънцето и Луната; към Слънцето само отчасти, към Луната съвсем не се отнася, но към звездите това се отнася: там няма нищо! Това е дупка в мировото пространство. Забележително е това, че по този въпрос антропософията се съгласува с обикновената наука. Когато в Щутгарт основахме нашия институт⁵⁵, аз казах: нашата първа задача се състои в това да докажем, че там, където се намира звезда, въобще нищо няма, че там блести «нищото». Но понеже наоколо се намира нещо, там където няма нищо, виждаме своего рода светлина. – Обаче ние, нали така, сме бедни хора, изследователският ни институт е беден, а виж, американците, са богати. По това време от Америка беше получено известие, че и обикновената наука вече е стигнала до това, че на мястото на звездите няма нищо.

Така антропософията работи с най-напредналата наука. Благодарение на антропософията може по-добре да се съди за тези неща, по-добре да се интерпретират те. Аз ви говоря тези неща, за да видите, че сега хората съвсем нищо не знаят за Космоса. Всичко в Космоса те тълкуват погрешно. От какво се получава това?

Виждате ли, господа, това става в резултат на напълно определени неща. Представете си, тук се намира човешката глава, тук е главният мозък. Ако човек възприема нещо външно, например посредством очите, при възприемане на такъв външен обект на него му е необходим главният мозък; последният е необходим за получаване на самото възприятие, на представата за обекта. Но в главния мозък се намира също и

малкият мозък, той е разположен отзад (виж рис. 34). Той е построен съвсем различно от големия главен мозък. Този малък главен мозък има забележителен строеж. Той сякаш е съставен от листенца, ако го разделим. И така, той е разположен отзад, вътре.

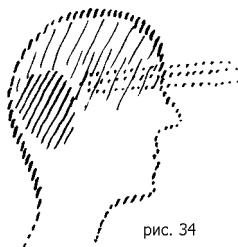

рис. 34

Този малък мозък не възприема външното. Големият мозък, който на рисунката направих зелен, ни е нужен, за да имаме външни, земни впечатления. Малкият мозък не възприема нищо от външното. Но ако човек се задълбочи вътрешно, ако той постъпва така, както това се предписва в моите книги, тогава неговият малък мозък става особено деен, активен, така че човек вътрешно усеща как очевидно този малък мозък става все по-голям и по-голям, сякаш започва да расте. Става някакъв растеж, като човек чувства сякаш, че се намира стоящ под дърво. Затова хората на Изток описват Буда под дървото Бодхи. Той има малкия си мозък в качеството му на възприемателен орган. Днес това отново се открива. Този малък мозък започва да става активен, ако вътрешно се задълбочи човешкото начало. При това не се възприема нищо външно материално, а само духовното. Тук отново започва да се възприема духовното посредством малкия мозък и в това духовно отново се възприемат законите и така нататък. Те трябва да бъдат вкарвани днес в култа. В култа днес трябва като съдържание да се вкарва най-изначалното в човека, защото човекът и неговата вътрешна същност, обладавайки малкия мозък, отделен от големия, имат в него път, имат в него орган, водещ в духовния свят.

Следователно днес ние в най-добрия случай стоим само

в началото на изграждане на култа, изхождащ от вътрешното същество на човека. Тогава този култ ще съдържа вътрешната истина. Както благодарение на култа друидите са знаели кога да плетат венчета по случай празника на Телеца, кога да изведат бика, за да регулират по правилен начин възпроизводството, така ще се знае – именно когато се организира култът по такъв начин, че да се развиват духовните възприятия, поддържани посредством малкия мозък, – ще се знае какво трябва да се прави в социалния живот на хората. Дотогава спекулативно ще се измислят всевъзможни неща, ще се прави това, което се прави в Русия. Когато се признае, че само по духовен начин може да се добие знание за това, какво трябва да се прави с човечеството – защото това правене произтича от Космоса, – само тогава ще възникне истинската социална наука, истинската социология, която сама ще бъде позволена от космическото обкръжение.

Така трябва да се учим да мислим. Гледайки днес търкалящите се наоколо руини, където само по следите може да се установи какво е било това някога – както на остров Енглези или в другите крайбрежни тамошни райони, в Ленменмор – там, където се е извършвал този култ, – гледайки всички тези неща, може да се види: човечеството е погребало много от това, което въпреки всичко е необходимо; днес именно в областта на духовността и в духовните отношения е необходимо ново познание. Те трябва да се изработват на основата на новото познание.

Ето как исках да ви отговоря на този въпрос. Смятам, че от тук вие можете да разберете, че култът е бил също толкова необходим за живота, както ножчето, че именно безполезността на култа е довела по-късно до това, че са го угасили и са продължили след това без необходимото разбиране.

Тези дни трябва отново да отида в Щутгарт, но скоро ще се върна обратно; ще ви съобща кога мога да проведа следващото занятие.

ШЕСТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 22 септември 1923 г.

Как сте, господа, имате ли днес нещо?

Автор на въпроса: Бих искал да попитам относно храненето: във всички страни ли работата с храненето с картофи стои еднакво, действат ли и там такива закономерности, както, да кажем, при европейците?

Доктор Щайнер: Да обсъдим отново днес като цяло въпроса за храненето, за отношенията на храненето към духовния свят. Вие знаете, че картофите са се появили едва в ново време. Казвал съм ви, че в по-ранна Европа не са ядели картофи; тогава народите са се хранели различно, предимно с други продукти. Но няма да решим този въпрос без общо разглеждане на отношението на духовния свят към храненето.

Ще си спомните – вече говорихме за тези неща, – че човек всъщност живее благодарение на четири вида продукти: белтъчините, които той приема във всички свои хранителни продукти; така да се каже, в най-характерна и особено представителна форма белтъкът се съдържа в кокошето яйце, но той се съдържа също и във всички хранителни продукти. И така, първо – това са белтъчините. Освен това човек употребява мазнини, като употребява мазнини от чисто животински произход, макар мазнините пак да се съдържат във всички продукти. Знаете, че другите продукти се превръщат в мазносъдържащи продукти, като например млякото се превръща в сирене, извара и така нататък. Третият вид хранителни продукти са тези, които наричаме въглехидрати, към тях се отнасят продукти от растителен произход. Макар, разбира се, да ги вземаме и от други хранителни средства, в най-голяма степен въглехидрати се съдържат в такива продукти като пшеница, ръж, леща, боб, има ги и в картофите, като там те се съдържат

в най-голяма степен. Последният вид продукти, необходими за живота на човека, макар той да ги разглежда само като подправки, въпреки това са особено важни и съвсем необходими за живота – това са солите. Ние употребяваме солите под формата на готварска сол, обаче солите пак се съдържат във всички хранителни продукти. Така че можем да кажем: за да може човек да живее, храненето му трябва да се състои от белтъчини, мазнини, въглехидрати и соли.

Искам да ви опиша какво означават за човека тези различни видове хранителни продукти, които ние – понеже употребяваме разнообразно, смесено хранене – получаваме в различна форма. Да вземем преди всичко солите.

Солите, макар и да се приемат в незначителни количества, за човека са не само вкусова подправка, но и извънредно важен хранителен продукт. Ние солим храната си не само, да кажем, заради приятния солен вкус, но я солим, за да имаме възможност да мислим. Солта като хранителен продукт трябва да достига до главния мозък, за да можем въобще да мислим. И така, солите предимно са свързани с това, което е нашето мислене. Ако някой например е болен по такъв начин – това вече е болест, – че всичко, съдържащо се в храната като сол, при него се отлага в стомаха или червата и не постъпва с кръвта в главния мозък, той става слабоумен, той изглупява. Ето на какво следва да се обърне особено внимание.

Необходимо е да си изясним следното: духът съществува, но за да може да действа на Земята, той трябва да действа във веществото. Именно затова, занимавайки се с духовна наука, трябва да се запознаваме с действието на духа във веществото. Иначе това би изглеждало така, както ако някой каже: да се правят машини, значи да имаме работа с материалното, но ние сме духовни хора и не искаме да имаме работа с нещо материално, не искаме да добиваме желязо и стомана, ние искаме да създаваме машини от духа. – Това, разбира се, са глупости. За производството на машини първо трябва да има материал. Така и творящият дух в природата навсякъде се нуждае от ма-

териал. Ако духът е принуден, използвайки веществата, да отлага солите в стомаха и червата, вместо посредством кръвта да ги донеся до главния мозък, човек става глупав.

Във всеки случай тези неща не са толкова прости. Човек не може да използва солта направо във вида, в който тя е в природата. Следователно, ако вие – и това може да го има – направите отвор и получавайки достъп до главния мозък, започнете оттам да вкарвате сол в главния мозък, това би било безполезно, тъй като солта трябва да постъпва в стомаха и червата. Обърнете внимание, че още на езика солта се разтваря, в горепосочените органи тя се разтваря напълно, концентрацията ѝ става все по-малка и по-малка, тя става по-фина. Благодарение на този, осъществяван от човека процес, солта постъпва в главния мозък в одухотворено състояние, бидейки пронизана от духа. Следователно нищо няма да се получи, ако започнем просто да внасяме сол в главния мозък. Но този, който не е в състояние да има в главния си мозък въздействието на солта, става глупав.

Сега да разгледаме въглехидратите. Предимно ги приемаме в състава на грах, боб, пшеница, ръж и картофи. Въглехидратите особено обуславят това, ние като хора да имаме човешки облик. Ако не ядяхме въглехидрати, нашият човешки вид би претърпявал всевъзможни изкривявания. Това би могло да се прояви в нас като неправилно формиране на носа, неправилно формиране на ушите. Нямахме да имаме този човешки облик, който имаме. Въглехидратите съдействат за това, външно ние да изглеждаме като хора. Те навсякъде действат така, че да ни придадат човешки черти. Ако човек е организиран така, че въглехидратите не достигат главния му мозък, ако пак се отлагат в червата и стомаха, човек деградира, той изсъхва. Тогава е видно как човек постепенно изнемогва, разрушава се, той почва да слабее и в известен смисъл не може повече да удържа своя облик. И така, въглехидратите ни носят възможност за това, въобще да имаме нормален човешки облик.

Следователно виждате, че ние трябва да внасяме в раз-

лични места (на организма) необходимите там видове хранителни вещества. Солите действат предимно върху главния мозък. Въглехидратите действат в по-голяма степен върху задната част на главния мозък, на ето тези слоеве тук (изобразява го на рисунка). А при човек, който храносмила прекалено малко въглехидрати, който не може да ги докара до този слой на главния мозък, много скоро се открива, че говори тихо, че не може да говори чисто и ясно. Ако слушате човек, който по-рано е можел да говори напълно нормално, но изведнъж почва да говори много тихо, можете да кажете: той има някакви храносмилателни проблеми. Той не може по правилен начин да преработва въглехидратите и те не достигат до съответното място в главния мозък. Като следствие се появяват нарушения в дишането и говора. Така че можем да кажем: солите действат предимно върху мисленето. Въглехидратите действат например на говора и всичко свързано с него. И така, необходимо е да имаме тези въглехидрати.

Сега за мазнините. Виждате ли, господа, въглехидратите действат върху нашия вид, те обезпечават в нас предимно нашия външен облик. Те не ни изпълват. Но ние трябва с нещо да бъдем изпълнени. Тази роля изпълняват мазнините. Мазнините действат така: там, където въглехидратите изграждат формата, сякаш рисувайки плана във въздуха, мазнините представляват материала за запълването ѝ. И така, мазнините ни служат като подходящия материал. Наистина при мазнините това става доста своеобразно.

Виждате ли, по-рано аз съм ви казвал, че човек има Аз, има астрално тяло, етерно тяло и физическо тяло. Разбира се, мазнините се отлагат във физическото тяло, но най-важно, за да могат мазнините да се отлагат и да остават живи – защото мазнината, намираща се в нас, трябва да бъде жива, – най-важно тук е етерното тяло. В процеса на отлагане на мазнините най-важна роля играе етерното тяло. А астралното тяло играе най-важна роля при усещанията.

Представете си сега, когато човек е буден, астралното му

тяло се намира вътре в него, когато спи, астралното тяло е навън. Когато човек бодърства и астралното тяло работи вътре в етерното тяло, мазнините постепенно се преработват и цялото тяло, целият организъм се оказва омазнен посредством етера. Когато човек спи, астралното тяло се намира навън, мазнините не се преработват, а се отлагат. При бодърстване мазнините постоянно се използват като смазка; по време на сън те се отлагат. Необходимо ни е и едното, и другото: както мазнините отлагания, така и мазнините, смазващи тялото.

Но ако човек постоянно спи – по-рано това е ставало по-често, сега все по-рядко, – например рентриерът, той въобще нищо не прави, нали така? Тогава мазнините се отлагат даже през деня, по време на така нареченото бодърстване, което обаче по своята същност е сън; появява се шкембе, огромен корем, и там навсякъде има много мазнинни отлагания! И така, виждате, че нормалното отлагане на мазнини зависи от това, че човек в жизнените процеси изразходва своята мазнина, тъй като последната постоянно се произвежда. Правилно е човек да има толкова, колкото разходва. Ако човек постоянно яде, не изразходва мазнините и се появява шкембе.

Това, за което ви говоря, инстинктивно го знаят фермерите и го използват при свиневъдството. За отглеждането на мазни прасета е необходимо да се прекрати процесът на «смазване» на организма на животното и всичко, което то консумира, да се отлага. В съответствие с този принцип трябва да се организира начинът на живот при тези животни.

Разбира се, може да стане така, че човек да не е в състояние нормално да отлага мазнини, да заболее. В това отношение рентриерите са здрави: те отлагат мазнини. Могат да възникнат също такива нарушения при отлагането на въглехидрати, от което говорът едва се чува. Може да стане и така, че мазнините да не се отлагат правилно и просто да се изхвърлят с фекалиите. Тогава имаме твърде малко мазнини, процесът на «смазване» се оказва недостатъчен. В случай на намалено хранене, ако храната не достига и се налага гладуване, процесът

на «смазване» също може да стане недостатъчен. Мазнината е собствен материал, с помощта на който ние строим организма, строим тялото. Какво става с човек, който или е принуден да гладува, или поради нарушения в храносмилането не може да отлага мазнини, а ги отделя с изпразненията? Такъв човек, нямащ материал в своя организъм, става все по-духовен. Обаче става духовен именно по такъв начин – непоносимо за човека. В този случай духът го изгаря. Той не само става все по-слаб, но освен това в него се образува още и газ, довеждащ до появата на това, което се нарича натрапчиви идеи и други подобни неща. Появява се лудост. Това винаги разрушава, при това животът се разрушава. Така че ако човек получава твърде малко мазнини, настъпва това, което можем да наречем изтощение, дистрофия, би могло да се появи туберкулоза; човек гасне.

Сега за белтъчините. Виждате ли, те, така да се каже, стоят в началото на всичко. Белтъкът съществува като яйце още преди да възникне съществото, било то човешко същество или животно. Така че можем да кажем: белтъкът – това е, от което човек се изгражда, на базата на което той се развива; това е първоначалното, това е, което стои в основата. От белтъка трябва да се формира целият останал организъм. Това разбрахте ли го? И така, можем да кажем следното: за да може да се появи човекът, в качеството му на отправна точка първо трябва да има белтък. В матката белтъкът се формира във вид на малка бучка. Това е яйцето, яйцеклетката, то се опложда и благодарение на оплождането този белтък получава способност, посредством гореописаните от мен процеси, да построи формата на човека. Белтъкът е постоянно необходим за човека. Ето защо храната му винаги трябва да съдържа белтъчини. Ако той не получава достатъчно количество белтъчини, или ако той не може да преработва тези белтъчини по правилен начин, такова белтъчно гладуване може да предизвика не само изтощение – също, макар и постепенно, убиващо човека, – отсъствието на подходящ белтък в някакъв момент от живота на човека може даже да доведе до незабавна смърт. Както белтъ-

кът е необходим в процеса на възникване, така е необходим той и за поддържане на живота на човека. Можем да кажем: при този, който не е в състояние повече да преработва белтъчините, може да настъпи смърт.

Сега да разгледаме отделните хранителни продукти. Във връзка със солите обръщаме внимание предимно на предната част на главата. Тук вътре се отлагат соли. Малко по-назад се отлагат въглехидрати; тяхното въздействие обуславя това, че имаме човешки черти, човешки облик. Още по-нататък, отзад, се отлагат мазнините и вече оттам те запълват тялото; мазнините се отправят в тялото непосредствено, а заедно с кръвта се издигат към главата и едва оттам се разпределят по цялото тяло. Всичко преминава през главата, даже белтъчините.

Обаче между въглехидратите има значителна разлика. Разглеждайки леща, боб, грах, ръж, пшеница и подобните им, можем да кажем: тук въглехидратите се получават от зърна, от плодове. Нали това, което израства от Земята, като пшеницата, ни дава своя плод – зърното. При лещата това също е зърно, тоест плод. Отличителен белег на плодовете е това, че още в стомаха и червата те се преработват, а в главата изпращат само сили. За това, че бобът и лещата се преработват в червата, всеки знае по своеобразното състояние, което може да възникне при употребата им. Всичко това – зърнените култури, – пшеница, леща, боб, се преработват в червата. И така, плодовете, зърното притежава предимно това свойство, че по нормален начин се преработват още в червата.

Обаче при картофите ние не използваме плодове. Ако употребявахме за храна плодовете на картофите, така бихме могли да приемем отрова, доста вредна отрова. И така, при картофите работата стои така, че от тях не трябва да употребяваме това, което употребяваме от лещата, боба, граха или зърнените култури – ръж и пшеница. Какво употребяваме за храна от картофа? Това, което се намира долу: клубените. Корените при всички растения, корените най-малко от всичко са подложени на преработка в червата. Плодовете се преработват

в червата. Но плодовете на картофа не могат да се ядат. В случая ядем клубените; обаче клубените не са истински корени, те представляват удебелено стъбло. Изяден, картофът попада в стомаха и червата. Но там той не може да бъде както трябва преработен; заедно с кръвта той в neprеработен вид се издига нагоре. Пристигайки тук в съответстващия му слой на главния мозък, картофът трябва тук, в главния мозък, да бъде подложен на по-нататъшна преработка, вместо веднага да бъде насочен надолу, което става с добре преработените (още в стомаха и червата – бел. пр.) пшеница и ръж. Следователно ако ядем истински ръжен или пшеничен хляб, ние още в стомаха и червата го преработваме в достатъчна степен; ние не затормозваме главата си, прехвърляйки на нея необходимостта да го преработва, и той вече е готов за разпределяне по тялото. Напротив, ако употребяваме картофи за храна или питки, изпечени от тях, нашата глава трябва да служи като (допълнителен) храносмилателен апарат за картофите.

Но ако главата е принудена да служи като храносмилателен апарат за картофите, тя се лишава от способността да мисли, защото за мисленето силите ѝ трябва да остават свободни: долната част на тялото трябва да я освободи от грижите за храносмилането. Следователно ако човек употребява твърде много картофи – а това все повече и повече се разпространява от времето на вкарването на картофа в Европа, – главата все повече и повече се изключва от процеса на мислене. Човек все повече губи способност да мисли посредством средната част на главата, той все повече мисли само посредством предната ѝ част. Но тази предна част на главата се намира в зависимост от солите, които все повече водят към това, че човек става чисто разсъдъчен материалист. Предната част на главата не е в състояние да мисли по духовен начин. Именно заради предната част на главата човек става чисто разсъдъчен. Ето защо работата вървяла така, че в Европа мисленето вътрешно отстъпило от момента, когато картофите са били внедрени като храна.

Трябва да имаме яснота относно това, че човек го фор-

мират не само земни сили. Постоянно ви казвам, че човека го формира космическото обкръжение като цяло, че човек е творение на Слънцето, Луната и звездите. Ако човек яде картофи, той използва средната част на своята глава само за да преработва картофите. По този начин той се изолира от обкръжаващото мироздание, повече не опознава това мироздание. Той разсъждава така: всички приказки за мирозданието, за това, че духовността се спуска долу от Космоса, са само празни дрънканици. И така, можем да кажем: именно прекомерната употреба на картофи в голяма степен е обусловила в ново време стремежа към материализма.

Напълно естествено е, че бедните хора на първо място са използвали картофите, тъй като те дълго време са били евтини. По-заможните хора са могли повече да си позволят да получават това, което действа на предната част на главата, в храната им е имало повече корени, повече соли. Корените действат на предната част на главата така, както и солите. Като следствие тези хора станали твърде разсъдъчни, докато другите, като не са били в състояние да използват главата си за мислене – позволявали на тези интелектуалци да въвеждат всички в заблуждение. Така че картофите заемат съвсем особена позиция по отношение на духа въобще. Те правят духа материалистичен.

Разглеждайки структурното делене на човека, ние трябва да кажем: първичният материал за физическото тяло на човека е преди всичко белтъкът. Този белтък е свързан с раждането и със смъртта на физическия човек. Поле на дейност на етерното тяло представляват основно мазнините. Поле за дейност на астралното тяло представляват основно въглехидратите, докато поле на Аза са солите.

Можем да кажем така: възможността за усещания в човека обуславя астралното тяло; ако удрияйки с ръка, изпитвам усещане, това не става от физическото тяло, иначе всичко физическо би трябвало да усеща. Аз сгъвам мускула си назад, вследствие от което тъканта в мускула се избутва от астрално-

то тяло, и аз изпитвам усещане в астралното тяло. Всичко, което се изпитва вътрешно като усещане, става в астралното тяло. Но астралното тяло е предназначено по правилен начин да изпълнява вътрешна работа. Казвал съм ви: ако астралното тяло заспива даже през деня и не може да работи правилно, става отлагане на мазнина и пораства шкембе. Или, което също става, ако човек работи само с главата, ако трудът му носи чисто интелектуален характер, и самият той е интелектуалец, човек на разсъдъка, и в този случай също става отлагане на мазнини. Астралното тяло, действащо също и в процеса на говора, се нуждае от въглехидрати, при това не само горе в главата, не само тук, но и в цялото тяло. Астралното тяло трябва да привежда в движение краката, трябва да привежда в движение ръцете, така че въглехидратите са му необходими в цялото тяло. Ако предоставям на астралното тяло като въглехидрати рж или пшеница, тогава силите отиват в цялото тяло. Ако предоставям на астралното тяло само картофи, силите засядат, остават да «седят» горе, в главата, и човек се изтощава, слабее, астралното му тяло губи възможност да работи нормално. Така че именно духовното начало в човека става изнемогващо, все повече сънливо, ако човек не е в състояние да си доставя тези въглехидрати, действието на които се разпространява в целия човек, които проникват в човека навсякъде. При хранене само с картофи е невъзможно да се поддържа останалото тяло, защото картофите действат твърде интензивно в главата.

По-нататък можем да кажем така: какво прави науката? Науката изследва количественото съдържание в белтъка на въглерод, кислород, азот, водород, сяра и други елементи; горезиброените елементи съставляват основното съдържание на белтъка. В резултат науката открива: в белтъка процентното съдържание на въглерод е толкова, на водород – толкова; в мазнините процентното съотношение е друго, във въглехидратите – също е различно. Обаче науката няма представа за това, какво значение имат дадените вещества като такива. Тя знае само за процентното съдържание на даденото вещество.

Но това за нищо не говори. Същите тези съставни части в картофа имат съвсем различен характер, отколкото в ръжта или пшеницата. Трябва да се знае, че когато човек яде цветове или плодове (зърно), те се преработват в червата, докато ако яде корени, те се преработват в главата.

Без да се знае това, не могат да се използват тези неща в медицината. Този, който притежава правилно медицинско мислене, знае, че ако приготви чай от цвят, от семена или от плодове, такъв чай въздейства предимно на червата; ако той прави отвара от корени и я предлага във вид на чай, това способства за лечение на заболявания на главата. Ако ядем корени, въздействие се оказва на главата, като въздействието достига до материално ниво. И това е особено важно.

Отивайки по-нататък, можем да кажем: още по-зле става работата, ако поради хранене с картофи човек не само се изтощава така, че не може повече да движи ръцете и краката си, но и се оказва неспособен да активизира възпроизводствената си система. – И така, да допуснем, че влиянието на храненето с картофи е станало толкова силно, че въздейства даже върху възпроизвеждащите органи на жените, правейки ги вяли и безсилни. Господа, човек не произлиза само от своите предци; духовно-душевната му част произлиза от духовния свят. Тази част после се съединява с това, което произлиза от предците. Да разгледаме какво става тук. Ще ви го наричам в силно увеличен вид.

Можем да кажем: човек се появява от женската яйцеклетка. Да я изобразим в силно увеличен вид. Тук, вътре, прониква мъжкото семе. След това тук, вътре, се появяват всевъзможни фигури със звездообразна форма. Клетките се разпадат, след това постепенно се изгражда човешкото тяло. Но никакво човешко тяло не може да бъде построено, без да бъде съединено с това, което вече съществува тук като духовно-душевно начало, произхождащо от духовния свят.

Ако майката или бащата са употребявали твърде много картофи, те формират зародиш, предразположен към усилен

работа на главата. Ако разглеждате зародиш на човек, появил се от хора, който са се хранили правилно – яли са ръжен хляб и други подобни, – зародишът, появил се от баща и майка, хранили се правилно, този човешки ембрион изглежда ето така (изобразява го на рисунка). Но ако разгледате ембрион на човек, чиито родители са употребявали твърде много картофи, ще откриете следното. Погледнете, в човешкия ембрион прилежащите към главата части са формирани едва-едва, формирана е предимно тази кръгла, топкообразна глава; именно тя съставлява най-съществената формирала се част от ембриона, от човешкия зародиш. Сега душевно-духовното начало трябва да влезе в главата. Влизайки в главата, това духовно-душевно трябва да работи, използвайки тази глава. Бидейки още в тялото на майката, душевно-духовното начало на човека работи предимно в главата.

Когато духовно-душевно начало открие в главата това, което постъпва тук в случай на хранене на родителите с ръж и пшеница, то може в този случай да работи нормално. Защото цветовете, от които се появява след това (зърното на) ръжта, на пшеницата и така нататък, тези цветове израстват нагоре от земята, така че още на този стадий духовното начало прониква в растението и то става родствено на това духовно начало. Когато после духовно-душевно начало (на човека) се срещне в материалното тяло с това, което има плодове (зърнените храни) произход, то лесно може да работи. Обаче ако духовното начало се натъкне в тялото на майката на главата на ембрион, формиран на базата на хранене с картофи, то не може да се приближи към тази глава. Картофът се развива под земята, него даже го загърлят; след това го изкопават от земята, той расте в мрак и няма родство с духовното начало. Човек се спуска долу от духовния свят и заварва тук глава, формирана по същество от мрака. Той, тоест духът, не може да се приближи до нея и като следствие от това ембрионът постепенно придобива ето такъв вид (изобразява го на рисунка) – изобразявам го малко карикатурно, – детето ще се роди с огромна глава, с хи-

дроцефалия. Ако духът не получава достъп тук, се разраства физическото; при това се формира глава, поразена от воднянка, от хидроцефалия. Ако духът може да получи достъп, той ограничава водата, работи в материята и главата се формира правилно. Така че може да се каже: ярко изразената хидроцефалия нерядко откривана при ембрионите, се появява от понижено хранене, и то предимно с картофи. В дадения случай се сблъскват с това, че не само самият човек се изтощава; човек даже се ражда по такъв начин, че неговото душевно-духовно начало съвсем неправилно е съединено с физическото тяло.

Вижте, господа, ето в какво е работата: човек във всеки случай се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз; обаче във всеки отделен период от живота те не се развиват едновременно. В детето до седем години етерното тяло, астралното тяло и Азът съществуват по такъв начин, че те още е необходимо да се потапят във физическото; на тях още им предстои да влизат във физическото тяло. Когато етерното тяло напълно влезе във физическото тяло, става смяната на зъбите, израстват вторите зъби. Когато астралното тяло напълно влезе във физическото тяло, настъпва половото съзряване. Когато главата е формирана по посочения начин, тоест когато вследствие от храненето с картофи в майчиното тяло душевно-духовното на човека не е успяло по правилен начин да се съедини с физическия човек – в този случай ще бъдат подложени на нарушение процеси, които трябва да станат на четиринадесетата-петнадесетата година от живота на човека. Тогава през целия си живот човек ще се чувства сякаш въобще не владее тялото си, сякаш то вяло виси на него. И така, под влияние на храненето с картофи хората още от раждането ще бъдат неприспособени, недостатъчно силни за живота.

Виждале ли, господа, това е проблем от изключителна важност. Вие можете да си кажете само така: да, наистина социалните отношения, социалните условия зависят от още много други причини, освен тези, които обикновено декларативно се обсъждат днес. Социалните отношения са обусловени в

това число и от това, правилно ли се използват нашите поля, не се ли отглеждат на тях повече картофи, отколкото е в състояние да понесе енергетиката на човека. Социологията може да се базира само на дееспособно, истинско естествознание. Последното е наистина необходимо. Безполезно е да се говори само за стойност, за капитал и тем подобни. Да допуснем, че комунизмът унищожи какъвто и да е капитал и започне да управлява всичко. Обаче всичко това няма да му помогне, ако той, приемайки от буржоазията науката, която не знае как правилно да използва полята, няма да знае, че е много по-вредно да си пълниш стомаха с картофи, отколкото с ръж и пшеница. За това трябва да се помни. Не са ни нужни приказки, които нищо не изясняват, не, на нас ни трябва истинска наука, която вижда как духът действа в материята.

Виждате ли, от тук идва и това, че антропософията постоянно, въпреки желанието си, е принудена да води война на два фронта. Защо? Съвременните учени изследват изключително материята, като изучавайки материята, те са заети с процентни съотношения: колко въглерод, кислород и азот се съдържат в белтъка и така нататък. Но така почти нищо не се научава за материята. Материалистичната наука нищо не знае за материята, защото материята е възможно да се изучи само ако се знае как вътре в нея работи духът. Да допуснем, че някой каже: искам да се запозная с часовника, искам да се опитам да си изясня, как работи. Часовникът е направен от сребро. Среброто, от което е направен моят часовник, е добито в сребърните рудници. След това с влака среброто е докарано в града. После е попаднало в прекупвача и така нататък. Освен това в този часовник има порцеланов циферблат. Порцеланът е бил произведен някъде, доставен в града и така нататък. – За самия часовник той така и нищо няма да разбере! За часовника може да се научи, ако се знае как го прави часовникарят. За да разбереш защо върви часовникът, съвсем не е важно да се знае откъде и как е получено среброто в рудника; за да се знае как работи часовникът, е важно да се знае как е работил над него

часовникарят, как са направени зъбчатките и така нататък.

Така и по въпроса за здравето и болестта на човека имаме всъщност най-несъщественото абстрактно знание за количеството въглерод, кислород, азот и водород в белтъчините, мазнините, въглехидратите и солите, съдържащи се в хранителните продукти; напротив, по въпроса за здравето и болестта на човека е важно да се знае за специфичното действие на картофа; последният и в духовен смисъл храни човека толкова малко, колкото и във физически. Всъщност написаното по темата се оказва безполезно, макар и да би могло да послужи за решаване на други задачи. При решаването на някакви други задачи би трябвало да се знае как стои работата със сребърните рудници и тем подобни, обаче за разбирането на здравето и болестта при човека такова знание не е нужно. Вие не чувствате липсата му. Когато дойде антропософията и иска да допълни това, което ви липсва, с нея започват да се борят. Така възниква първият фронт на борба – от страна на материализма. Тук се казва: антропософията иска да обясни всичко на основата на фантазии. Науката упреква антропософията за нейния дух, за наличието в нея на дух. Това е първият фронт.

Вторият фронт, господа, възниква от страна на теологията, от страна на представителите на религиите и така нататък. От тази страна хората много говорят за това, как душата отива на небето. Във всеки случай говорят за това, че благодарение на молитвите, и тайнствата, и така нататък, човек отива на небето. Е, добре. Обаче ако човек заема във физическия свят позиция, която не му позволява по правилен начин да овладее своето тяло, ако човек във физическия свят не може да установи правилни отношения с този свят, и след смъртта ще му бъде извънредно трудно да се ориентира. Но тези хора не му казват за това. Крайно необходимо е да се стане жизнен практик, практичен човек; трябва да се знае по какъв начин може да се овладее материята. Може да се каже: религията, теологията говори днес на хората всичко, каквото ви хареса, но всичко това е недостатъчно, за да направи човека в земния живот толкова

силен, че благодарение на такава подготовка да успее да се ориентира и по-късно (тоест след смъртта – бел. пр.). Защото благодарение на лишените от познание молитви човек може да бъде отклонен от познания, необходими му за здрав живот. Едва ли някога ще чуете от амвона съобщение за това, как да се отнасяте към храненето с картофи или пшеница, за да бъдете силни! Или във всеки случай няма да срещнете такъв пастор или свещеник, който би придал голямо значение на това, да ви съобщи от амвона как влияе на здравето на човека храненето с картофи или храненето с ръж. Те смятат, че такива въпроси са несъществени, те казват: всичко това е мирско! Свято е само когато човек се моли или разсъждава за Евангелието и други такива неща. Но божествените деяния се простират не само там, където се произнасят молитви или се водят разговори на евангелски теми, не, те се простират над цялата природа; духовното начало също действа вътре в нея. Ако човек не пуска в главата си духовността, твърде силно натоварвайки тази глава с картофи, той въпреки това може да се моли. Много добре. Но ако той яде много картофи, негова молитва няма смисъл, защото той е откъснат от духовното. Но хората не забелязват това. По същия начин тези хора не отчитат и това, че Бог не е взел купчина глина и не е създавал от нея нещата, това не е така; всъщност до най-дребните подробности божественото деяние навсякъде се осъществява вътре; там и следва да го търсим. Но ако човек прави това, и теолозите, и вярващите го наричат материалист! По този начин учените наричат такъв човек фантазиращ спиритуалист; докато теолозите го наричат материалист. Този пример ни показва как се оценяват тези неща. Те се оценяват по същия начин, както и през 1908 година, когато започна борбата с антропософията. При това казваха: антропософията носи йезуитски характер. Тогава твърдяха, че антропософията в лицето на своите лидери е изпаднала в йезуитизъм. От време на време такива съобщения се появяваха в пресата. Днес йезуитите казват: антропософията е попаднала в ръцете на масонството. Както виждате, сведенията винаги са

противоречиви! Но всъщност всичко това не е така; всъщност става дума да се създаде наука, която би могла да говори за това, защо в материалното тяло вместо нормално формирана глава възниква глава, поразена от воднянка.

Ще кажете, господа: но не при всички хора се появява хидроцефалия. – Разбира се, не, защото има и други сили, противодействащи на това; макар главата при раждането на детето да става относително не толкова голяма, както при ембриона, след раждането тя се оказва почти неспособна да приема в себе си нещо друго освен картофи и вода. Тя даже може да бъде малка, но въпреки това да е поразена от воднянка. Но най-съществено е това, че с въвеждането на храненето с картофи главите на ембрионите в майчиното тяло ставали все по-големи, ставали твърде големи. След това те се свивали, но именно това тяхно свиване преди раждането им е донасяло впоследствие вреда, тъй като те идвали до състояние да не възприемат нещо истинско, а били способни да възприемат само материалното. При родено дете симптом за хидроцефалия е не само големината на главата. Разбира се, наличието на хидроцефалията като такава зависи от големината на главата, макар главното по въпроса е това, течността в норма ли е, или не, правилно ли функционира тя, или не. Но не по-малко важно е да се знае как прониква в човечеството всичко останало, това, което идва както от страна на науката, така и от страна на теологията и религията. Необходимо е по правилен начин да се гледа и на тези неща.

А знаете ли как се отнасят към антропософията? Преди известно време в Берлин се състоя конгрес, участниците в който наричаха себе си «неантропософи, познавачи на антропософията». Те твърдят, че без самите те да са антропософи, въпреки това изучават антропософията. Основно там се изяви един човек, доктор Гьош, който някога беше сред нас, но отпадна. Този доктор Гьош се представи пред пастори и професори. И ето сега, тези хора навсякъде четат насочените срещу антропософията лекции на основата на това, което беше разказано в

изказването на доктор Гьош. Ще кажете: навярно от казаното от доктор Гьош тези хора – професорите и пасторите – са си извадили заключение, че антропософията е много вредна. Но, господа, моля, отбележете на какво ниво се намира мисленето при съвременните професори и пастори и го съпоставете с това, което им е говорил този доктор Гьош. Той е казал: антропософията е особено вредна, защото антропософите вкарват в заблуди – фрау Щайнер и доктор Щайнер се канят да отцепят от Земята една нейна част, да я отделят от Земята и да създадат своя собствена планета, за да основат на такава планета заедно с всички антропософи своя колония в Космоса! Ето какви дивотии предлага доктор Гьош на просветени, образовани хора! Бихте могли да предположите, че никой от тях няма да повярва в това, но те вярват, тях ги убеждава тази реч за вредата от антропософията.

Представете си колко безумно изглежда това! Въпреки това същите тези образовани хора заседават не само в посоченото събрание, но на следващия или по-следващия ден те участват във всякакви други събрания, където понякога се приемат съдбоносни решения. Там те, разбира се, не се държат по-умно, отколкото на посоченото събрание. Това ви дава представа какви хора управляват света днес! И така, изяснете си, че враждебността, насочена срещу антропософията, е враждебност, насочена срещу истината. Даже за миг не искам да допусна това, което тази проблематика е по същество; всичко в нея е ориентирано към човека. Казват така: антропософията представлява нещо тайнствено. Обаче, господа, защо тя да не е тайнствена, изпълнена с тайни? От самосебе си се разбира, че антропософията е нещо тайнствено, но това не е тази тайнственост, когато нещо се краде и крие; антропософията е тайнствена, докато човек не открие тайните ѝ. Антропософията е тайнствена още и защото науката и различните видове духовен живот (има се предвид религията – бел. пр.) скриват тази проблематика: ето защо днес антропософията изглежда като нещо тайнствено. Обаче тя престава да бъде тайнствена

в мига, когато човек открива за себе си проблематиката ѝ! Тя съвсем не се стреми да прави от всичко тайна, напротив, тя се стреми да изкара на светло това, което другите крият.

Сега трябва да тръгвам за Виена, а след това ще ви съобща кога ще можем да продължим.

БЕЛЕЖКИ

В основата на второто издание от 1979г. е залегнала пълната разшифровка на първоначалната стенограма.

Стенограмата на лекциите и разшифровката на стенограмата са направени от Елена Финк (1883-1960)

1. *Древното индианско население, за което вече ви разказвах*: виж лекцията от 3 март 1923 г. в цикъла «Животът на човека и животът на Земята», 14 лекции, Дорнах 1923, Събр. съч. 349.

2. *защо човек не си спомня за своите по-ранни инкарнации?*: виж лекцията от 18 април 1923 г. в цикъла «Животът на човека и животът на Земята», 14 лекции, Дорнах 1923, Събр. съч. 349.

3. *Това заема – както вече съм ви казвал – една трета от целия земен живот*: виж лекцията от 21 април 1923 в цикъла «Животът на човека и животът на Земята», 14 лекции, Дорнах 1923, Събр. съч. 349.

4. *Ако автоматично, без участието на съзнанието аз свалям копчетата на ризата си*: виж бел. 2.

5. *Както често сме отбелязвали, като деца, преди всичко се учим да стоим и да ходим*: виж лекцията от 17 март 1923 в цикъла «Животът на човека и животът на Земята», 14 лекции, Дорнах 1923, Събр. съч. 349.

6. *Но имаме също и фино етерно тяло*: виж бел. 5.

7. *казаното от мен в първата глава на книгата «Същност на социалния въпрос»*: виж «Същност на социалния въпрос във връзка с жизнените потребности на настоящето и бъдещето», 1919 г., Събр. съч. 23.

8. *ако човек пребивава в място, разположено съвсем близо до Везувий*: даденото описание сочи към солфатара при Поциоли, полу-

заспал вулкан редом с неаполския лиман, с огромен кратер с размер 770м. Горещите серни стълбове дим, излизаци там постоянно от многобройните пукнатини, по удивителен начин се увеличават, ако към пукнатината се поднесе запалена хартия или факел.

9. Фалб Рудолф: 1838-1903, австрийски писател. Теорията му е изложена в два негови труда «Основи на теорията на земетресенията и вулканичните изригвания» 1870, и «Времето и Луната» 2 изд. 1892 г.

10. беладоната: *Atropa belladonna*, многогодишен храст от сем. Картофови (*Solanaceae*).

11. Казвал съм ви, че той е вътрешният наблюдател, вътрешният пазач: виж лекциите от 9 и 13 септември 1922г. в цикъла «Познание за човека като тяло, душа и дух» 10 лекции, Дорнах 1922, Събр. съч. 347, 1976 г.

12. хидра: *Hydra*, сложни двупластни сладководни животни от клас Хидровидни

13. Казвал съм ви, че черният дроб е възприемащ орган, орган на възприятието: виж бел. 11.

14. Играта на футбол! – виж лекцията от 30 май 1923г.; лекция 1 в дадения том.

15. ние вече обсъждахме разни въпроси, касаещи цвета: виж лекцията от 21 февруари 1923 в цикъла «Животът на човека и животът на Земята», 14 лекции, Дорнах 1923, Събр. съч. 349.

16. и е било открито едва в 1859 година: през 1859 г. Роберт Бунзен и Густав Кирхоф открили спектралния анализ.

17. от какво възникват синият и виолетов цвят? От какво възникват червеното и жълтото: виж бел. 15.

18. съвсем изпразнена от въздух стъклена тръбичка: тръбичката на Хайслер, наречена на името на немския физик и изобретател Хай-

нрих Хайслер (1815-1879).

19. рентгенови лъчи: през 1895 г. били открити от физика Вилхелм Конрад Рентген (1845-1923)

20. В средните векове, още преди откриването на Америка, е съществувало едно изречение; то често се е цитирало в алхимичната литература и се е приписвало на Василиус Валентинус, бенедиктински монах, който е живял около 1413 г. в Ерфурт. Изречение, близко по смисъл, се намира в «Събрани съчинения на Василиус Валентинус», Хамбург 1740г.

21. Имало веднъж един човек: това събитие Р. Щайнер подробно описва в берлинската лекция от 20 април 1915 г. В цикъла «Формиране на съдбата и живот след смъртта», 20 лекции, Берлин 1914-1915 г., Събр. съч. 157. Горезложеното съобщение, на което се позовава Р. Щайнер, го има в книгата на Г. Х. фон Шуберт, «Символиката на сънищата», 3 изд., Лайпциг 1840 г.: «На Еразмус Франциск в младостта му веднъж се присънил сън: някакъв човек, на когото знаел името в съня си, искал да го застреля. Лелята на Франциск успяла да отнеме оръжието на този човек и спасила племенника си. В понеделник той решил да се пошегува и разказал съня си на тази леля, в дома, в който живеел. Обаче тя се отнесла към разказа много сериозно и го помолила никъде да не излиза в този ден, още повече, че скоро там по непредпазливост било застреляно дете. А за да склони младия човек да остане в къщи, тя му дала ключа от килера с плодовете, който се намирал до неговата стая. Той тръгнал към стаята си, а преди това поговорил със слугата на леля си; слугата се намирал на противоположната страна на коридора, водещ към стаята на Франциск, и почиствал две току-що донесени в къщата ловджийски пушки, които по-рано се смятали за изчезнали. Предчувствието за близка опасност се засилило от това, че в разговора слугата произнесъл името, с което в съня наричали човека, който искал да застреля Франциск. За малко поседнал зад бюрото си, за да почете една любима книга, когато изведнъж видял ключовете, оставени от леля му, и ги взел; след това без съжаление отложил любимото си четене и тръгнал към килера, където имало ябълки. Той направил това точно навреме. Щом само напуснал мястото си,

гръмнала пушка. Тя била заредена с два патрона за вълк, но слугата не знаел за това. Куршумите минали над стола и попаднали в стената, така че ако Франциск не беше се махнал, непременно щяха да го поразят в гърдите. Случаят е удивителен; сънят несъмнено е създал предпоставки за спасяване на живота на този, впоследствие много образован и значителен човек.»

22. *Джордж Стефансон*, 1781-1848, английски инженер, през 1814 г. построил в Англия първия действащ локомотив, а през 1825 г. – първата ж.п. линия.

23. *Комисията на баварските лекари*: виж Р. Хаген, «Първата германска железопътна линия», 1885, стр. 45

24. *началникът на пощата получил запитване*: Карл Фердинанд Фридрих фон Наглер (1770-1846), пруски държавен деец, през 1823-1846 г. началник на пощите, основател на съвременната поща.

25. *Кромвел Ф. Варли*, 1828-1883 г., английски инженер-електротехник, изобретател на устройство, предшественик на телефона. Последното описание принадлежи на Карл дьо Прелю, виж «Учението за душата от гледна точка на монизма. Опит за решаване на загадката на човека», Лайпциг, 1888 стр. 195. «Още по-сложен случай описва Варли, член на Кралското общество в Лондон, съветник по електротехника при Обществото за презатлантическа кабелна връзка. Доста благоприятно е, че именно такъв човек се явява като свидетел на толкова удивително произшествие. Веднъж той отишъл на село, за да навести сестрата на жена си. Срещата можела да се окаже последна, тъй като сърдечното ѝ заболяване предизвиквало опасения. През нощта Варлей имал пристъп на задушаване и не можел да мръдне. В такова състояние той видял до леглото двойник на снаха си; той съзнавал, че снаха му, тоест сестрата на жена му, е затворена в стаята си. Тя му казала: «Ако не се раздвижиш, ще умреш!»; когато усилията на Варлей се оказали напразни, тя продължила: «Подчини ми се, аз трябва да те наплаша, за да можеш да се движиш». Отначало той се съпротивлявал, искайки да се убеди в нейното духовно присъствие, а когато накрая се подчинил на влиянието ѝ, сърцето му вече престанало да бие. Усилията ѝ да го напла-

ши в началото не се увенчали с успех. Но когато тя възкликнала: «О, Кромюел, аз умирам!», той преодолял вцепенението си. Открил, че вратата е заключена и фиксира времето на събитието. На сутринта, макар и нищо да не бил разказвал на снаха си, тя му разказала за цялото произшествие: то ѝ се присънило в кошмарен сън. (Отчет на Обществото на диалектиците, 2,108)

26. *какво стана с доктор Шлей:* виж Карл Лудвиг Шлейх, 1859-1922, «За механизма на включване на мислите», Берлин 1916г. Сравни също Р. Щайнер, «Духовна наука и медицина», 20 лекции, Дорнах 1920, Събр. съч. 312, стр. 93-95

27. *сър Оливър Лодж,* 1851-1940, виж книгата му «Раймонд или животът и смъртта», Лондон 1916г.; сравни също Р. Щайнер, «Градивни камъни за разбиране на Мистерията на Голгота», 17 лекции, Берлин 1917, Събр. съч. 175, 1 лекция.

28. *една обикновена история:* изложена е в книгата на Карл дьо Прел, «Учение за душата от гледна точка на монизма», виж бел. 25. «Професор Перти съобщава: Фрау София Свобода през август 1853 г. – тогава била на 21 г. – лежала на кушетката у майка си със силно главоболие и накрая задрямала. Сторило ѝ се, че майката тихо напуснала стаята; Софи се пробудила и се почувствала много лека, болката спряла. Тя припряно се надигнала и побързала след майка си в третата стая, за да ѝ съобщи за подобрението на състоянието си. Майката седяла и бродирала, срещу нея седял баща ѝ и четял на глас «Мистични нощи» на Бонавентури (Шелинг). Софи застанала до тях и дочакала пауза в четенето, за да им съобщи, но родителите не ѝ обръщали никакво внимание, въпреки че нееднократно гледали настрани и обсъждали прочетеното. Тя обидено се оттеглила към нишата на прозореца и слушала четенето. Обаче скоро майка ѝ се надигнала с думите: «Състоянието на Софи ме тревожи, трябва да погледна какво става с нея». Софи бързо се приближила до нея, за да я успокои, но майката, даже без да погледне към нея, бързо се насочила към вратата на първата стая. Софи се опитала неочаквано да я целуне отзад, за да я забележи, но майката тревожно бързала към леглото, на което лежала Софи, и обръщайки се към влязлата през вратата друга сестра, Тереза, възкликнала: «Колко е бледа!»

Софи погледнала към леглото и била крайно учудена: тя видяла себе си, смъртно бледа, със затворени очи, лежаща на леглото. Майка ѝ и сестра ѝ много тревожно се били навели над нея и я викали по име; това накарало Софи да се приближи съвсем близо, за да я видят най-накрая. Но в този миг тя почувствала удар, хвърлил я на леглото. Тя трудно, едва-едва отворила очи и с помощта на майката и сестрата дошла на себе си. Софи разказала на родителите си всичко преживяно от нея. Те били крайно учудени от това, че тя точно преразказала съдържанието на току-що прочетеното, а също и мненията, изказани по повод на прочетеното, макар че се намирала през три стаи, а вратите били затворени.» (Психологически изследвания, 1879, 294)».

29. *Юлиус Роберт Майер*, 1814-1878, лекар и физик, през 1842 година открил закона за запазване на енергията, а през 1851 – механичния еквивалент на топлината.

30. *животни, приличащи на слонове*: известните мамути.

31. *Неотдавна ви описах*: виж лекцията от 2 юни 1923 г., лекция 2 от този том.

32. *Христофор Колумб*, 1451-1506 г.

33. *Николай Коперник*, 1473-1543. Учението му, формулирано през 1507 г., било публикувано едва в 1543 г.

34. *Роберт Хамерлинк*, 1830-1889, сведенията, дадени от Р. Щайнер, са близки до описаното в статията на Хамерлинк «Какво се случи с мен при ясновидеца», Хамерлинк, Събрани съчинения в 16 тома, изд. Михаел М. Рабенлехнер, Лайпциг, т. 16.

35. *Казвал съм ви*: виж бел. 8.

36. *Кристиан Томазий*, 1655-1728, философ и юрист, през 1687 г. за първи път изнесъл на немски език лекции в Лайпцигския университет.

37. *Има например в Берн един професор Грюнер*: доктор П. Грюнер, професор по теоретична физика, виж «Нова ориентация във физиката», ректорска реч по случай 87-годишнината от основаването на Бернския университета от 26 ноември 1921, Берн 1922.

38. «*Философия на свободата*» (1894), Събр. съч. 4.

39. *Имануел Кант*, 1724-1804

40. *Фридрих Ницше*, 1844-1900

41. *Едуард Бернщайн*, 1850-1932, теоретик на социализма, през 1890 г. основава ревизионизма, като течение, отхвърлящо революцията.

42. *Август Бебел*, 1840-1913, през 1869 г. основал заедно с Вилхелм Либкнехт социалдемократическата партия.

43. *тези дни във вестниците можехте да прочетете следното*: съобщението се появило във вестник «Базелски новини» от 5 юли 1923 г.

44. *а този Рихард Траугот покрай това, което е писал вече за сънищата, е написал още много*: например: «Сънят от психологична и културно-историческа гледна точка», Вюрцбург 1913.

45. *Има речник*: «Енциклопедичен речник на Пирер, седмо издание», 12 тома, Берлин и Щутгарт 1888-1893г. В статията е казано: «Той (Франсис Дрейк) дълго време е имал славата на човек, докарал в Европа картофите; във връзка с това през 1853 г. му е бил даже поставен паметник в Офенбург». Виж том 4, 859.

46. *Карл Хансен*, род. 1833, датски хипнотизатор, през 1853г. заминал за Австралия, изявявал се там като магнетизатор; след това гастролирал в Скандинавия, Германия и така нататък. Със своите открити представления привлякъл вниманието на обществеността към висшите прояви на хипнозата, макар самият той да не бил научен изследовател на последната.

47. *Аристотел*, 384-322 пр. Р. Х.
48. *Августин Сметана*, 1814-1851г. свещеник от Ордена на кръста Господен, професор от философския факултет в Прага; виж подробно изложение в «История на отлъчения. Автобиография на Августин Сметана. От неговото наследство, издание на Алфред Майснер», Лайпциг 1863.
49. *Артур Шопенхауер*, 1788-1860.
50. Лъв XIII през 1879 г. обявил Тома Аквински за първи учител на Католическата църква.
51. «*Как се постигат познания за висшите светове?*», 1904-1905 г., Събр. съч. 10.
52. *курсът в Пенмайнмаур*: виж Р. Щайнер, «Познание за посвещението. Духовното и физическо развитие на света и човечеството в миналото, настоящето и бъдещето от гледна точка на Антропософията», 13 лекции в Пенмайнмаур, 1923 г., Събр. съч. 227.
53. *първия курс*: виж Р. Щайнер, «Съвременният духовен живот и възпитанието», 14 лекции, Айлклеј 1923 г. Събр. съч. 307.
54. *доктор Фридрих Рителмайер*, 1872-1938 г., протестантски свещеник; през 1902-1916г. известен проповедник в Нюрнберг, след това в «Нова църква» в Берлин. Съосновател и първи ерцберленкер на основаната през 1922 г. «Християнска Общност» (Движение за религиозно обновление). Общността е подложена на гонения по време на нацизма в Германия. В настоящо време съществува в много страни по света.
54. *Когато в Щутгарт основахме нашия институт*: Научноизследователски Институт «Бъдещи дни» (съвместно с отделението по биология), Щутгарт.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винар Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Ростов. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин.
- 1897 г. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общобразователно училище за работници», Берлин.
- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основана и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10),

- «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Шутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистериите драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистериини драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистериини центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята.
Същност на християнството“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкройц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свърхсетивният човек от антропософска гледна точка“
29. Рудолф Щайнер, „Духовните скрити причини
за Първата световна война“
30. Рудолф Щайнер, „Здраве и болест“
31. Рудолф Щайнер, „Формиране на съдбата и живот след смъртта“
32. Рудолф Щайнер, „Животът между смъртта и новото раждане
във връзка с космическите факти“
33. Рудолф Щайнер, „Познание за съществуването на човека“
34. Рудолф Щайнер, „Духовни взаимовръзки
в изграждането на човешкия организъм“
35. Рудолф Щайнер, „Подготвителни етапи на Мистерията на Голгота“
36. Рудолф Щайнер, „Ритми в космоса и в човешкото същество.
Как се стига до виждане на духовния свят?“

Но западните хора приемат Земята охотно. Макар и да не говорят за това, те биха искали завинаги да останат на Земята. Затова им се иска следното. Сега трябва да ви съобщя нещо: етерното тяло иска да се движи по небесните закони, в съответствие с небето. Планетите се движат по кръга, докато физическото тяло се стреми да излезе вън от кръга. Ако то прекалено много работи, излиза навън от този кръг; но да вземем сега висшето съсловие на Запад, те не трябва да работят и какво става с тях? С тях става това, че те се чувстват неуютно, защото етерното тяло постоянно ги мъчи. Ако такъв натъкнал се с бифтеци човек шета по света, на него му омръзва, него постоянно го мъчи етерното тяло, което иска да извършва кръгови движения. И на този лапач на бифтеци също му се иска да извършва кръгови движения, следвайки етерното тяло. А това, дявол да го вземе, е така неприятно! Етерното тяло би искало постоянно да танцува, да прави плавни, прекрасни кръгови движения, но лапачът на бифтеци не е в състояние да го следва. Затова той иска да приучи своето физическо тяло да бъде достатъчно силно, за да не позволи на етерното тяло постоянно да го увлича по кръга. Той се занимава със спорт; не само с гимнастика и физкултура, а именно със спорт. Като резултат от заниманието със спорт, човек съвсем се освобождава от влиянието на своето етерно тяло и напълно следва само физическите, земни движения. Вследствие от това човек става все повече родствен на Земята и се откъсва от духовния свят.

Рудолф Щайнер